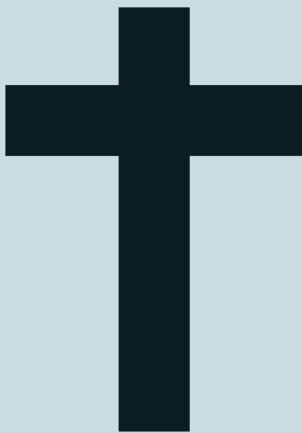

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

**Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu,
Vanuatu.**

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	64
Luk	99
Jon	154
Nauman gail	195
Rom	244
1 Korint	270
2 Korint	295
Kalatia	312
Efesus	321
Filippi	330
Kolosse	337
1 Tessalonika	344
2 Tessalonika	350
1 Timoti	354
2 Timoti	361
Titus	366
Filemon	370
Nalpru gail	372
Jemes	393
1 Pita	400
2 Pita	408
1 Jon	413
2 Jon	420
3 Jon	422
Jut	424
Na-kel-vəhoti-an	427
OTH	457
Naves hən nə-nau-gati-an	458
Natiksonari	460
Nəbathusoruan gail	471

Na-ke-l-ga-ti-an Veveu Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

The New Promise

The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island, Vanuatu

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
[klv]

Niutestamen long Maskilin,
lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share – to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biae ale wanem we i hapen biae oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biae i kam biae. Blong mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7-8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alaluman lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

* :: Hemia nao wan futnot.

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Niutestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbol husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosəbur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotubat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləbəvuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etubat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləbipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile pisi a Uluveu naut kəmas Prespitrarian, SDA o NTM. Len nəwoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhəvut gail mai alalumnan lotomatmatu mai alathutai ludam hən nəvide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naulumnan lotovat lotubat pair hən nalobulat Jonah. Lotubat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naulumnan galevis am loum mai galito van van loum pisi len nasihau 2012.

Napisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan visusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətaləboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur nəvide enan. Metəkav namtudorj kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan pisi ləbəvuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel pis namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isobur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isobur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “apostol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mo naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaʋut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail pisi. Ale len nau-man salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləbisabə naʋisal hən ləbikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusabə naʋisal tovoi hən namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusabə nasoruan ta mo datsaləboii daməŋai, pəpadəŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len naʋisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan bonbon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isobur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel pərpəp hən gail ŋai, be namtorij nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len naləbulat, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a mo.

Navide hən tosuhud hən naves gail

Len naut ʋisusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel nəsa tovisi be lusor husuri len naʋisal togol nənəuan sidat ebutbutut. Nəsa tovisi a mo lukele a tahw ale nəsa tovisi a tahw lukele a mo. Husur natenan, namtogəgel hən hən ke nəsa tovisi a mo namtukele a mo ale nəsa tovisi a tahw namtukele a tahw. Hən datbigol nasoruan bigam bivoi maienan, len naut galevis namtosuhud hən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

Nəboŋ datbəvuruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma datberis natuhleta topat pəpadəŋ hən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-ləboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-ləboii-an tomaienən hən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur navide seju gail ke hum ma bevi tarhət sidato hən datbələboii namilen. Bathut natgalenan, nəboŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi hən datbėbunus nəsa topat a pan hən datbələboi səhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad nənəuan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarhəte

Nəboŋ dattovuruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarhəpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihəbalan aGot len nəmav

Nasoruan topat tarhəte ipat mo natit itor. Esua: ipat hən bevi tarhət sidato hən datberis ləboi nəsa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat hən datbisabə naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tobəlav egəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarhəte savi soruan siGot hən datbikel uri hum nasoruan siGot len nalotus!

Nəbol gail lotopat len naləbulat tile am

Datoləboi ke naləbulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur nəmauran mai nəmatan siYesu Kristo, mai nəmauran san dan nəmatan. Datoləboi datbėvuruŋ nəbol sua len naləbulat Mattiu ale nəbol enan ipat tu len

† :: Egai nafutnot sua.

nalobulat Mak o Luk o Jon. Nəboŋ tomagenan, datoləboi datbisab narefrens hən naut galenan pipit nasoruan topat tarhəte hum Mat 14.13

*AYesu evəŋan alalumtan lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

Natenan ikel uri ke nəbol husur nəboŋ aYesu tovəŋan alalumtan lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o nəgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad nəgarutian gail. Galevis lupat hən ləbevi tarhət sidato hən datbeləboi nəsa tovisi len nəbol. Galevis lupat hən datberis ləboi naut sua salito. Ale galevis lupat hən ləbevusan gidat hən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum nəhai o natsua tomaur o natsua hən navide salit ta mo.

Nəmap o nəgarutian hən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad nəmap tiltile gail hən naut gail. Ikad galevis hən naut a Jutea nəboŋ aYesu toyaryar hən toŋol nauman aTata Got toriŋi len navəlan hən bigole. Ikad galevis am hən nəboŋ aPol toyaryar hən bikel ur na-kel-uri-an tovoï husur aYesu Kristo.

Natiksonari

Asike datbeləboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doŋ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsaləboi savoi o pəpadəŋ hən bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattoləboi be datsakelkele, o datsakele len navide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gəmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomətahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike dateləboi natgalenan.

Nəbathusoruan gail

Datbike datbeutaut hən nəstati hən datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datoləboi datbevuhe vi lan nagilen ale bunus nəbathusoruan gail mai naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nəbathusoruan gail. Ale datoləboi datbeunus nəbathusoruan galen bivoi hən datbisab naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan enan. Nəboŋ datbevuruŋ naut galenan, dereh dateləboi nəsa aGot toləŋoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisa u hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur toşəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, nəpusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi nəis?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən bişarşar ke aYesu evi kiŋ len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta sutuai. Evi kiŋ aGot tokel gati mai alat alsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoşur aYesu togole. Isoşur husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən nəpusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1–52)

Nasoran san 4 (18.1–35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a nfo hən galito, bevi kiŋ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuşat hən nauman san (4.12–5)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len navehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoşur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eşusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1–56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1–20)

*Nəbathuyah siYesu**(Luk 3.23-38)*

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Pabilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 ŋisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Pabilon ikad naur lotovi 14 am, ale

* 1:7: Nalobulāt galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * 1:11: 2Ki 24.12-16

tubat len nəməpīpiriahan vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpəşian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḅon, isaḅi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaḅut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboḅ tösəsəloḅ hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri ḅisa, ḅa isaḅ səhoti len nənəuan san ke teriḅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅələḅoii. ²⁰ Nəboḅ tonau natgalenan sal, aḅel sua siNasuḅ evisi həni len nəḅəḅer. Ike, “Josef anatan ulumān siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoam, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatan ulumān balai, ale geriḅ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen piḅi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuḅon ahai kelkel ur ḅisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatan ulumān,
ale lekis nahəsən almmmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboḅ aJosef tolele, igol nəsa aḅel siNasuḅ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboḅ topas anatan ulumān sua. AJosef eriḅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboḅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboḅ aHerot tovi kiḅ, alalumān namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiḅ seḅu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboḅ tovisi ale namtögəm hən namḅilotu həni.”

³ Nəboḅ aHerot aKiḅ tösəsəloḅ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem piḅi lumagenan. ⁴ Ekis abiltihai tutumav piḅi mai ahai piḅan piḅi hən nalo luḅonḅon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiḅ, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavı naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiḅ, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḅeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.”*

⁷ Beti aHerot igol nəḅonḅonan tosusuah mai alalumān namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboḅ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doḅ vahvahur natətai. Nəboḅ məḅisabi, kel uri mai ginau hən ginau am nəḅivan valotu həni.”

⁹ Nəboḅ lotösəsəloḅ hən nakiri tonor, loriri naut enan, ale naməso lotoris nəboḅ tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh

* 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10 * 2:6: Mic 5.2

lan. ¹⁰ Nəboŋ lotoris naməso lukemkem masuŵ. ¹¹ Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotənedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləbēviol mai natətai hən nagol, nafranĵinsens mai namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len naβəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naβisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumān namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuβ evisi hən aJosef len naβəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəβetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biġol biṃat.”

¹⁴ Ŋa aJosef ile məhat, səhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuβ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumān dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumān namitisau hən naməso lotogəraŋi, nəlon ipaŋpaŋ masuŵ vəsa. Esəvat alalumān hən ləbiġol alathutai piŋi, nədaṃ halit toru vi pan, ləbiṃat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natanan inor hən namityal tosaβi len alalumān namitisau hən naməso. ¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah, totaŋ, tois habat len nalolosaan, ARakel itaŋis anatum gail, emətahun avan ideh βetəŋov nəlon vi pan husur ləbuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuβ evisi hən aJosef len naβəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiġol biṃat, lumat tia.” ²¹ Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biṃan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len naβəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

Aŋon Baptais eutaut hən naβisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aŋon Baptais egəm vi lan naut masmas toβəbesw a Jutea. Etubat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədu, nətau han toyanyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəβəvur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafranĵinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəβon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel lopeŋasi len natutumavan husur nəβon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləberinĵi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən biṃat ebəlav be asike biβo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,
 “Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̄b̄esw,
 ‘M̄oteutaut h̄en nap̄isal m̄os Nasub̄,
 gol nap̄isal san gail linor.’”*

⁴ AJon māu esun nahurabat lotovaii h̄en nasivurh̄et nekamel, mai etutuŵ
 h̄en n̄ehau tutuŵ h̄en nahurhubuluk.* Ihan taŵtaŵor, ihan nalokust mai
 n̄ehani.* ⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan,
 luvan van h̄eni. ⁶ Ale ibaptais h̄en galito len Nawisel Jortan n̄eboŋ lotokel
 vēhot n̄esaan salit gail.

⁷ N̄eboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosobur lotoḡem h̄en
 l̄ebibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun n̄emat gail!† Ase ikel nal̄el̄oḡauan
 mai gamito h̄en m̄ebigam dan nab̄ilt̄ilol paŋpaŋ b̄eḡemai? ⁸ Len n̄emaunan
 samito mitiŵan h̄en naŵite tinor h̄en n̄epairan samito dan n̄esaan. ⁹ Samtinau
 ke m̄etol̄eboi m̄ebikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi
 at̄emadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot el̄eboi bilav n̄evat
 galegai ŋai, ale gol ke leḡem vi pasusan siAraham! ¹⁰ AGot esum̄an
 naulum̄an toutaut tia h̄en bitai nekadhuhai gail h̄en nakuvkuv; n̄ehai p̄isi
 l̄es̄eŵan h̄en naŵit tovoi, gai dereh titaii, bar h̄en gail vi lan n̄ehab. ¹¹ Ginau
 nubaptais h̄en gamit h̄en n̄ewai sil n̄epairan dan n̄esaan samito. Avil avan
 sua satoḡemai tohusur ginau, idan am s̄ehor ginau, ginau novi naut k̄emas
 ŋai, n̄esanor kasi h̄en n̄ebisah ruŋat n̄ehau h̄en naributbut san.‡ Gai dereh
 tibaptais h̄en gamito h̄en aNunun aGot mai n̄ehab. ¹² Gai esum̄an naulum̄an
 topat n̄ehai rivriŵhai h̄en b̄ep̄ep̄ehun namisurhuwit dan nasugut nawit
 tommas. Dereh tibon h̄en namisurhuwit len natuhim han, be t̄ep̄eŋas
 nasugut nawit tosa len n̄ehab tod̄edas n̄ematan.”

N̄ebaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu eḡem len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan h̄en aJon bibaptais
 h̄eni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, n̄esanor hum gaiug. Ivoi am ke
 gaiug mai gibaptais h̄en ginau, gol ke goḡem h̄en ginau mabe?” ¹⁵ Ris aYesu
 tosor ŵari ke, “Gidam̄ h̄en n̄ebibaptais gagai, husur inor h̄en dar̄bigol natit
 p̄isi tonor, aGot tol̄eŋoni.” Beti aJon idam̄ h̄en bibaptais h̄eni. ¹⁶ N̄eboŋ aJon
 tobaptais h̄eni tonon, vēha-sua ŋai aYesu evi m̄ehat dan n̄ewai. N̄emav es̄eŋav
 m̄osi ale eris aNunun aGot toḡem vi pan hum n̄etav,§ ale eḡem toh lan. ¹⁷ Ale
 nadoldol len n̄emav ike, “Anatugw ulum̄an bogai notol̄emas buni. Noh̄ehaŵur
 masuŵ h̄eni.”*

4

Nat̄emat italtal ke aYesu t̄igol n̄esaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot es̄ehar aYesu vi lan naut masmas tob̄b̄esw h̄en nat̄emat
 bitaltal ke t̄igol n̄esaan. ² Len n̄emariŋon̄ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40

* **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlom̄etu, n̄aju gail lotol̄eboi
 l̄ebihanh̄ani. N̄ehani evi natit tohehe masuŵ topat len naim sesukapak gail. † **3:7:** Len naut egai
 nasoruan ta Kris ike n̄ewaipa tovi n̄emat tosa. Len n̄enanuan seju gail, n̄emat isa masuŵ hum nat̄emat toil
 a m̄o h̄eni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruŋat n̄ehau h̄en naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev
 evi naut k̄emas len n̄enanuan salit gail. § **3:16:** N̄etav ehum navimal be ep̄ehap̄ehw. * **3:17:** Psa
 2.7; Isa 42.1

aYesu sèhan, gol ke nèmäl ihati. ³ Beti natəmat egəm həni, ike, “Gəbēvi aNatun aGot, kel mai nəvat galegai ke legəm vi bəta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bīmaur len nabəta ŋai, be imaur len nasoruan pisi aGot tokele.’ ”* ⁵ Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erinji eil gilgile a məhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gəbēvi aNatun aGot, gicol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “ ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi məhat len navəlalito

hən asike nariem̄ bəsəhot nəvat.’ ”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədanjan siNasub̄ aGot sam̄ ke timabe.’ ”* ⁸ Ale natəmat esəhar tətəs həni van hən navəhuh tosaḥsah habat, ale evusani hən nəkantri p̄isi len navile a pan len nəyalalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̄is mai gaiug, gəbətəŋedur, lotu hən ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasub̄ aGot sam̄ māu, ale gicol nalotuan van hən gai səbōn.’ ”* ¹¹ Beti natəmat erinji, ale aŋel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etubət hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəboŋ toəsəloŋ həni ke lototah gat aJon, rinji len naim bəbanjis, aYesu erin̄ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəbiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nəsa aḥai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali, metpisal vi lan nabiltiwai, tarhəwisel Jortan, len naut a Kalili simetbōs gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut loris nabiltimial;

len galit lotobətah len naut hən nəmōl hən nəmatan, namial siGot evisi, emias galito.”*

¹⁷ Len nəboŋ enan van, aYesu etubət kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadarŋ!”

Aḥai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmivān, aSimon, nahəsan togon aPita, mai aAdru aḥan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsaḥiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəha-sua ŋai arorin̄ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəboŋ toyar van am, eris alarmivān am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aḥan. Arutoh len nabot mai atəmaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəha-sua ŋai arorin̄ nabot mai atəmaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

* 4:4: Deu 8.3 * 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * 4:16: Isa 9.1-2

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili p̄isi. Eḡusan len naim naḡonḡonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəḡas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Naḡiltiḡoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekap̄olis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail (Luk 6.20-23)

¹ Nəboḡ aYesu toris naluḡoh gail, etəḡehuh, ebətah. Nəboḡ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuḡat ḡusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləḡoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaḡ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leləḡon tiḡoi am len nəlolito.

⁵ Alat nəlolit tomədaḡ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teḡiol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlolit totaḡis avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləḡon aGot səḡon ḡai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoḡan hən nəbalan gail, lotogol natəmat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboḡ nəvanuan gail ləḡisor viles gamit vəsa, ləḡbemədas bun gamit gol ke məḡbeləḡon ḡisa vəsa, ləḡelibliboḡ ke məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len naḡide tomaienən lomədas taḡtab hən ahai kelkel ur gail ta m̄o. Mitikemkem, məteḡəhaḡur husur aGot ikad nakonḡurḡuran totibau m̄os gamit len nəmav.”*

Nətas mai nam̄ial (Mak 9.50; Luk 14.34-35)

* 5:12: 2Chr 36.16; Uman 7.52

13 AYesu isor keta ke, “Gamit mætohum nêtas* mōs navile a pan.† Be nabus hæn nêtas bîmasig hæn bēdubē, tegēm vi tas têtas am mabe? Savoï hæn natideh am. Ivoi ñai hæn lēbîbar hēni len tan hæn nēvanuan gail lēbîpal gati.

14 “Gamit mætohum namîal mōs navile a pan. Nābiltivile topat mēhat len nāvēhuh edēdas bēsusuah. Nēvanuan pîsi lolēboi lēbērisi. 15 Ale avan ideh asike epigau namîal, rinji pipit nēhad. Aoa! Erinji a mēhat hæn bēmîas galit pîsi lototoh len naim. 16 Tomaienan, namîal samit temîal mōs nēvanuan pîsi hæn lēbēris navoian mættogolgole, ale sal suh nēyalyalan seTēmamit len nēmav.

Napusanan husur nalo siMoses

17 “Samtinau ke notogēm hæn nēbîkaskas nalo o nēsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nēsagēm hæn nēbîkaskasi, nogēm hæn nēbigol bîsarpoh. 18 Nokitin mai gamit ke, van vēbar nēboŋ nēmav mai navile a pan arbîmasig, sēkad nēmaŋirhēt natosian bîmasig dan nalo siGot, vir natit pîsi bîsarpoh. 19 Imaienan, avan ideh bîlabur bēsua tokēkerek len nalo, ale toŋusan nēvanuan gail hæn lēbigol tētōv hēni, dereh tevi ut kēmas balai len galit lototoh pipihabēlan aGot len nēmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toŋusan nēvanuan hæn lēbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabēlan aGot len nēmav. 20 Be nukel mai gamit ke, mætbike mætbēbis len natohan pipihabēlan aGot len nēmav, mitimasnor sēhor ahai pusan hæn nalo mai naFarisi gail.

Nalol paŋpaŋ

21 “Mætosēsəlōŋ tia hæn nēsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tîpanis.’* 22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nēlon topēŋas aŋan, tîpanis. Ale avan ideh tosor viles aŋan, dereh tevi lan nakotan hæn nēSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govî hoŋon!’ inor hæn bēvi lan nēhab naut nēmatan. 23 Imaienan, gēbîlav naviolan sam̄ van hæn nēmel tutumavan ale gēbînav tēlmam hēni ke, gotogol natesua togol aŋam̄ tokad nēsasaan mai gaiug, 24 Bîmaienan, rinj naviolan sam̄ ei. Givan hæn aŋam̄ hæn mæŋbinor, mæŋbîkad navoivoian têtas. Bēti gēm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van hēni.

25 “Avan ideh bîkot hæn gaiug, len nēyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len napisal vi lan nakotan ñai, gisaŋsavut hæn mæŋbîkad natēmāt têtas. Asike gēbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nēmatsistret, ale nēmatsistret terin̄ gaiug len navēlan nalipah, ale nalipah tibar hæn gaiug len naim bēbaŋis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vēbar gēbēŋur pîs nēvat hæn nēpain nēmatsistret torin̄.

Naitian tosa

27 “Mætosēsəlōŋ tia hæn nēsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toŋur kotov nēlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokēta husur napēhaŋvut hæn bēlōŋoni, len nēlon, gai igol naitian maii tia. 29 Namētaŋ nēmatu bîgol gaiug

* 5:13: Nêtas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nēvat lotohiri len tan, savi nêtas tovi wai. † 5:13: Nêtas elēboi bîgol namēŋod ivoi tēbalav, ilav kuvi dan nabōan. Imagenan, alat lotohusur aYesu lolēboi lēbetēgau gat nēsa tovoi ale gol nēsa tosa sēsa habat hæn nēvanuan navile a pan lēbîvoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nêtas togol nabus hæn nēhanian ivoi am. ‡ 5:21: Nēboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nalol paŋpaŋ sam̄ o nalōŋonian sam̄ ñai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18

gæbigol nêsaan, kis kuvi, bar hêni. Nahudhubem̄ bēbuer enan esêhor lēbībar hên nibem̄ kavkav len nêhab nêmatan. ³⁰ Navêlaṁ nêmatu bigol gaiug gæbigol nêsaan, ta kôtovi, bar hêni. Nahudhubem̄ bēbuer enan esêhor nibem̄ kavkav bēvi lan nêhab nêmatan.

Natiṽosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiṽos hên asoan, atenan timaslav nalobulat hên natiṽosan mai alitenan.’” ³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiṽos hên asoan, naut kēmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nêlahan. § Ale avan ideh tolah mai napêhaṽut totiṽos, gai igol naitian toḅur kotov nêlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nêhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mêtosêsêlonj tia hên nêsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gægêras, be gigol na-kel-gati-an sam̄ van hên Nasub̄ aGot, tsarpoh.’” ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nêhes ideh hên bita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nêhes nêmav husur aGot ebêtah len nêmav topat pipihabêlan. ³⁵ Samtikel nêhes navile a pan husur ehum nakes aGot torinrin narien lan nêboj tobêtah len nêmav. Samtikel nêhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKinj toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nêhes nêkadum̄ hên bita gat na-kel-gati-an sam̄ husur godêdas gæbigol nasivur ideh bēpêhw̄ o bimermer. ³⁷ Len nêsa gotokele, ‘Evoi’ sam̄ timasvi ‘Evoi’ ŋai, ‘Aoa’ sam̄ timasvi ‘Aoa’ ŋai. Nasoran ideh am egêm len atenan tosa vêsa masuṽ tovi têmat.

Nasisilan

(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mêtosêsêlonj tia hên nêsa aGot tokele ke, ‘Gæbigol namêtan o nariṽon avan ideh bimasig, namêtaṁ o nariṽon̄ timasmasig.’” ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hên avan ideh togol tosa hên gamito, be avan ideh biṽos nêtarhoṁ nêmatu, pair hên nêtarhête van hêni. ⁴⁰ Ale avan ideh bîkot hên gaiug, bilav nêhai susun sam̄ hên bisar gel nêkabut sam̄, gidam̄ hên nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom̄ ^{**} bigol ke gæbīpat natit san gail van vêbar nêmail†† bêsua, gipati vêbar nêmail teru. ⁴² Avan ideh bêsus gaiug hên natideh, lavi maii, ale gai bîke bîkabut sam̄, sagipair dani.

Lêmas bun aenemi sam̄ gail

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mêtosêsêlonj tia hên nêsa aGot tokele ke, ‘Lêmas bun alat lototoh pêpadaṁ hên gaiug.’” ale ikad nasoruan am toke ‘mêtahun bun aenemi sam̄ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, mêtêlêmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomêdas bun gamit hên mêtêbelêjon bisa vêsa, mitisor tuṽ m̄os galito. ⁴⁵ Mitimaienan hên mêtêbesum̄ian aTêmamit len nêmav bathut igol nêyal tovisi, tovi mêtahat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esêvat naus van hên alat lotonor mai lêsanor. ⁴⁶ Husur mêtêbelêmas bun ŋai alat lotolêmas bun gamito, aGot asike ilav

* **5:31:** Deu 24.1 § **5:32:** Len navide seju gail, apêhaṽut salêboi bîtoh sêbon, gol ke alitenan timaslah têtas hên bimaur. Be alitenan bilah têtas, atenan totiṽos hêni igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nêlahan. * **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hên bigol aulejutea hên bitariv nêhad san van vêbar nêmail bêsua. †† **5:41:** Nêmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18

nakonpurpuran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mətbike, 'Ivoi,' mai alat lotosum̄an gamit ɲai, gamit mətotile məbe? Alat ləsavi Ju lotovi məbɔs gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit məu mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̄idol

¹ AYesu isor am ke, "Mətelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləb̄isal suh gamito. Mətb̄imagenan, nakonpurpuran aTəmamit len nəmav tokade m̄os gamito, eɓuer.

² "Imaienan, nəboɲ mətb̄eviol mai alat lotom̄idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəbonbɔnan mai len nametp̄isal gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ɲai. ³ Avil nəboɲ mətb̄eviol mai alat lotom̄idol, gole hən avan ideh asike b̄eləboii. ⁴ Bimaienan, nəsa mətb̄igole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

Naɓusanan husur na-sor-tuɓ-an (Luk 11.2-4)

⁵ "Nəboɲ mətb̄isor tuɓ, samtesum̄an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləb̄eil sor tuɓ len naim nəbonbɔnan gail mai tarhəp̄isal topasil gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ɲai.* ⁶ Avil nəboɲ mətb̄isor tuɓ, bis len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboɲ mətb̄ekəkol hən nəbopita b̄inoɲ, sor tuɓ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsa gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ "Nəboɲ mətb̄isor tuɓ, samtiwal tavgav hum nametb̄os gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloɲ hən nasorsoran tobəlav ɲai. ⁸ Imagenan, samtesum̄an galito, husur aTəmamit eləboi nəsa məttōm̄idol həni, naut kəmas mətsausi həni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuɓ maiegai:

"ATəmanamito len nəmav,
nahəsəm̄ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləb̄itoh pipihabələm̄,
Nəsa gotoləɲoni məu tev̄isi,

len navile a p̄an hum ɲai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboɲ v̄isusua mai ginamito,

¹² Ruɓat nəsaan sinamit gail,

sum̄an ɲai namttorub̄at nəsaan silat lotogole hən ginamito.

¹³ Sagidam̄ hən natideh hən b̄italtal ke namtigol nəsaan,

be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa v̄esa masuɓ, tovi təmat.'

¹⁴ "Husur mətb̄eruɓat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh təruɓat nəsaan samit gail. ¹⁵ Wake asike mətb̄eruɓat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruɓat nəsaan samito gail."

Nəboɲ mətsəhan m̄os mətb̄inau aGot

¹⁶ AYesu isor am, ike, "Nəboɲ mətsəhan m̄os mətb̄inau aGot, samtesum̄an alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit

* 5:48: Lev 19.2; Deu 18.13 * 6:5: Luk 18.10-14

toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonpurruran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləboii-an sinəvanuan ŋai. ¹⁷ Be gamito, nəboŋ mətəšan, mətəvəhas nəkadumit gail ale kəkəs nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike ləberis ləboii ke mətəšan, avil aTəmamit tosusuah ŋai dereh teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonpurruran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau n̄os gamito len nəmav

(Luk 12.33-34)

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail n̄os gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaŋ, nahurabat, nəbar̄m̄om* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsa aGot toləŋoni ale dereh tetəgau nakontit gail n̄os gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbar̄m̄om emədasi, asike nəvanuan vənvnənah ebur naim, vi lohoim hən bevənohi. ²¹ Husur, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəlom̄ tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito

(Luk 11.34-36)

²² “Namətəŋ ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Imaienan, namətəŋ b̄imaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nam̄ial. ²³ Avil namətəŋ b̄isa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, nam̄ial gəb̄inau ke gotokade bevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuŋ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ “Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətəhun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsələboi gəbevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toŋitoŋ ŋai.

²⁵ “Husur tomaienən, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuŋ hən nəsa mət̄b̄ihani, nəsa mət̄b̄emuni, samtinau masuŋ hən nibemito mai nəsa mət̄besuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat mət̄tosuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mət̄osəhor masuŋ hən nəman galenan. ²⁷ Mət̄oləboi mət̄bigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŋ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa mət̄tonau masuŋ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naŋvide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* ³⁰ AGot b̄igol naliol bəpəhas maianən, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tommas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenən dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit mət̄tokad nadələmian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mət̄b̄ike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur namet̄b̄os gail ləsələboi aGot lugol tomaienən. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit p̄isi mət̄toimidol həni. ³³ Be a məhat hən natit p̄isi am, mət̄eləŋon nəsa aGot

* **6:19:** Len naut susus gail, nəbar̄m̄om tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

* **6:29:** 1Ki 10.4-7

toləŋoni len natohan pipihəbələn, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit p̄isi məttōmidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa b̄evisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmaribon̄ p̄isi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmaribon̄ p̄isi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən b̄egəm b̄ipat len nəboŋ daməŋjai.

7

Samtisab̄ səhoti ke avan ideh isa, timaspanis

(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisab̄ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot b̄erij gamit mət̄b̄ipanis. ² Husur aGot dereh tisab̄ səhoti ke mitimaspanis p̄it̄p̄itōv̄ hən nəpanismen mət̄tosab̄ səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənōv̄ hən nəsaan samito len nəvide tōp̄itōv̄ hən mət̄b̄enənōv̄ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan āvan̄ be gəsənau nabiltitarhai len namətām̄? ⁴ Imabe gotoləboi gəb̄ikel mai āvan̄ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətām̄ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətām̄ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətām̄ a n̄to, beti dereh gekəta timasil b̄inor hən gəb̄idakuv nakumashəhai dan namətan āvan̄. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mət̄b̄imaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel

(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav n̄tos gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav n̄tosi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatan nəboŋ tous nabəta hən b̄ihani a? ¹⁰ Ale b̄eus naieh sua, gamit ideh təlav nəmat mai a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas mət̄tosa, gamit mət̄oləboi mət̄b̄ilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotous gai. ¹² Imaienan, natit p̄isi mət̄toləŋoni ke nəvanuan gail ligole n̄tos gamito, gamit n̄tau mitigol timagenan n̄tos galito. Egai evi nəpusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses totoi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun

(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau tōpos̄pos̄, nabiltip̄isal tomalum̄lun̄, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isōbur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuh̄p̄isal tohab̄ tāv̄tāv̄or, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusab̄ ləboii.

Nəhai mai nəvite

(Luk 6.43-44)

¹⁵ “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip̄ ləsaləboi ləb̄emədas natideh, be ləsəmaienan. Len

* **7:6:** Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohum alat lotomətahun nasoruan siGot.

nəlolito lohum nalipah katkat tosa lotomėdas bun nəvanuan gail. ¹⁶ Mətoləboi mətələboi galit len nəsa lotogole tohum nəvit nəhai. Nəhai tosa səvan hən nəvit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səvan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səvan hən nafik. ¹⁷ Len nəvide tomaienən, nəhai pisi lotovoi luvan hən nəvit tovoi avil nəhai lotosa luvan hən nəvit tosa. ¹⁸ Nəhai tovoi edėdas biʋan hən nəvit tosa, ale nəhai tosa edėdas biʋan hən nəvit tovoi. ¹⁹ Nəhai ideh səvan hən nəvit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. ²⁰ Imaienən, len nəsa lotogole, len nəvit nəmauran salito, dərəh mətələboi ahai kelkel ur gəgərəs gail.

*Nəsələboi gamito boŋ ideh
(Luk 13.25-27)*

²¹ “Len alat lotokis ginau hən Nasuḅ, savi galit pisi ləbėbis len natohan pipihəbələn aGot len nəmav, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagv totoh len nəmav toləŋoni, galit dərəh lėbis lan. ²² Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dərəh tisəbur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəŋ namtukel nasoruan sən, len nahəsəŋ namtohut natəmat gail, len nahəsəŋ namtugol namerikel todaŋ gail!’ ²³ Beti dərəh nikel pəpəpə həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit məttogolgol nəsaan!’ ”*

*Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)*

²⁴ AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenən, avan ideh toəsələŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumən tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. ²⁵ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eʋuv, iʋas naim enən, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. ²⁶ Avil avan ideh toəsələŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumən tovi hoʋon, toum hən naim san len nabion. ²⁷ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eʋuv, iʋas naim enən, ale iteh vəmasirsir.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmagenən tonon, naluʋoh gail luʋaŋ len nəpusanan san, ²⁹ husur sahum ahai pusan gail hən nalo, gai eʋusan ləboii hum tokad na-il-a-mo-an hən namitisau.

8

*Naulumən tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)*

¹ Nəboŋ aYesu tomariŋ vi pan dan nəvehuh, nəbilitluʋoh gail lohusuri. ² Beti naulumən tokad naleprosi egəm pəpadaŋ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel mai ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ʋusan nibem hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən bəʋusan səhot galito ke gotomaur.”*

*Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)*

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eniri ke, ⁶ “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel mai

* **7:23:** Psa 6.8 * **8:2:** Naməsahan enən, naleprosi igol nəvanuan tokade ebiŋbiŋal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * **8:4:** Lev 14.1-32

ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasub, nəsənor kasi hən gəbēgəm vi lohoim sagw. Be gəbīkele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginaw am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tonəŋ ipəŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəb avan ideh tokad nadəlomian tosumān nabiltidəlomian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḅur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbīhan len nabiltihanan mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatan gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriḅoriḅ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke bimaianan, timaianan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoḅur lumaur

(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, toḅud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit pisi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?

(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiluḅoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehukur gaiug vi lan naut pisi gəbevi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNaton Nəvanuan səkad naut ideh hən bipat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel mai ke, “Nasub, gidan hən ginaw nia tavun atəmagw bai, beti nehukur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehukur ginaw! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat

(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuḅ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən bipah dəlom nabot. Avil aYesu ipat-mari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətəmətahw mabe? Nadəlomian samit emidol, ekəkereh masuḅ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumanmaŋ, luke, “Naulumān tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail

(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

* 8:17: Isa 53.4

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulumən eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len nəburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahan tosa gol ke avan ideh edədas biyar tur len naut enan.

²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbēmədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtbipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosəbur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbeht ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, ləbis len nabuai gail. Ale navəshəbuai pisi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat pisi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan pisi len nabiltivile luvan hən ləbiḅonḅon mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboŋ aYesu tosaḅ len nabot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadələmian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumarubət.” ³ Ahai pusan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mēdas nahəsan aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəḅike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?”* ⁶ Be hən məḅeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅerubət nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isəbur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai pusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaaur lotovan hən nəvanuan narəran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Nələŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’* Ginau nəsağəm hən nəḅekis alat lotonor be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas biḅol eru en pisi, ale nəḅike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumarubət o ləsəmarubət. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətələboi məḅberisi ke imaur. * **9:9:** Mak

Nausian husur naʋide silat ləsəhan

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Beti ahai susur sijon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoʋor namtsəhan hən namtʋisor tuʋ, be naʋide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləbitaŋ nəboŋ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləbəsəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideh tolav naʋisihoh sakəkasi sal hən bimagugun, ale sođe len nahurabat tomatu,† husur dereh naʋisihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideh toʋir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan piŋi ləʋir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar piŋi arʋipat biʋoi bəbəlav.”

Natəbarehreh tomat, napəhaʋut toməsah

(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim nabonʋonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəbėgəm riŋ navələm̄ lan, dereh timaur.” ¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹ Len nəboŋ enan, apəhaʋut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəbibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaur.” Ale ibar nağilen nahurabat. ²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nələm̄! Nadələmian sam̄ igol gumaur.” Ale napəhaʋut imaur len namityal enan ŋai.

²³ Nəboŋ aYesu toʋis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nabonʋonan, toris alat lotovuv hən nabuvimal mai naluʋoh lotosuh taʋtaʋor, lotowal, ²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuʋat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboŋ naluʋoh lotovivile, eʋis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut piŋi todar vis naut enan.

AYesu igol ametbesw eru mai nabut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”§ ²⁸ Nəboŋ aYesu toʋis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodələmi ke notoləʋoi nəbigol mərbimaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuʋ.” ²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadələmian samər n̄tau, mirimaur!” ³⁰ Ale namətalar esəğav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut piŋi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonəŋ, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonəŋ, nabut etuʋat sor. Ale naluʋoh lumanmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədanan səbilititəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

† 9:16: Nəkaliko ta m̄o, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləbisode.

‡ 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotəʋir nəwain veveu ʋurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraɪ pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idaŋ. Ale gəbėbir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit.

* 9:34: Mat

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile pisi len naut enan. Epusan len naim nabonbonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natoħan pipihəbələn aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluvoħ, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuħatuh, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohum nəvəshəipsip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai aħai susur san gail ke, “Nəħanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat aħai pispisul səŋavur pisan eru (Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis aħai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-nō-an mai galito hən ləbəhut nanunun nəmargəbut gail, ale hən ləbīgol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Aħai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aVan nahəsən aAdru; ikad alarmivan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navələn aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natoħan pipihəbələn aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limauro, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səseŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbəvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mətbəbis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhəvur hən gamito, ale toħ maii vəbar mətbəriŋ naut enan. ¹² Nəboŋ mətbəbis lohoim san, us aGot hən bəriŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhəvur hən gamito, asike bəsəsələŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mətbəvivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bimakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dərəh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bəbar alat a Sotom mai a Komtorrah.*

Naŋisal siħai susur siYesu dərəh tidan (Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

* **9:36:** Num 27.17; 1Ki 22.17 * **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluvoħ loke libal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28

16 “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbīke ləbīkat sisil gamito.† Imaienan, gamit n̄au mitikad nənauan hum nəm̄at tohulahul, mititoh mədau hum nətav saməd̄as avan ideh, sagol natideh tosa.‡ 17 Mətələləgau hən asike nəvanuan gail ləbēm̄adas gamito, husur dereh lerij gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nabonbonan salito. 18 Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakinj gail m̄os ginau hən mət̄bikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. 19 Nəboŋ ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəs̄a mət̄bikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəm̄amit len nəm̄av dereh terij nasoruan len gamito hən mət̄bikele. 20 Husur savi gamit mət̄bisor be aNunun aGot aTəm̄amito len nəm̄av dereh tisor len nabuŋomito.

21 “Nəvanuan dereh terij aŋan len navəlan alat lotoil a n̄o hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbimat. 22 Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw mət̄tokade. Avil avan ideh bidaŋ len ginau, b̄ikad nə-dəŋ-buri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kivi hən b̄ikad nəmauran vi situai. 23 Nəboŋ ləbēm̄adas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile p̄isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

24 “Ahai susur satibau səhor ahai pusan san, naslev satibau səhor nəm̄asta san. 25 Inor ŋai hən ahai susur b̄esum̄an ahai pusan san mai naslev b̄esum̄an nəm̄asta san. Ginau nosum̄an amasta hən naim, gamit mət̄osum̄an alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbēkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

26 “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. 27 Nəs̄a notokele mai gamit len nəm̄argobut, gamit n̄au mitikel uri len namial. Nəs̄a notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat hən̄i mai nəvanuan p̄isi. 28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləb̄igol nəm̄atan len nibemito, be lotodəd̄as ləb̄igol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətēmətahw len aGot toləboi b̄igol nibemito bimat ale b̄igol nəlomito mai nanunumito b̄imasig len nəhab nəm̄atan. 29 Mətoləboi mət̄b̄evur nəs̄paro eru hən nəvat tokəkereh toru a?Š Avil gəlar sua b̄iteh len tan vəmat, aTəm̄amit len nəm̄av eləboii, idam̄ hən̄i. 30 Avil gamito, aGot epuruŋ p̄is nasivur hən navurumit len nəkadumito. 31 Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mət̄osəhor masuŋ hən nəs̄paro tosoḅur.

32 “Imaiean, avan ideh b̄ikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau n̄au nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəm̄agw len nəm̄av. 33 Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau n̄au nisor mətahun galito len nəhon aTəm̄agw len nəm̄av.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

† 10:16: Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nab̄iltilipah katkat towael. ‡ 10:16: Nətav ehum navimal be epəhapəhw. § 10:29: Nəs̄paro evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbīlav natəmāt gəm vi lan navile a pan. Ao, nəśagəm hən nəbīlav natəmāt, be hən nəbīlav nəbālbālan.

³⁵ ‘Nogəm hən nəbēpəpəhun naulumān dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon pəhaʋut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.**

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatur ulumān o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw.

³⁸ Avan ideh asike bīpat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən bevi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke beʔəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam hən nəmauran san bīmasig mōs ginau, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh tohəhəʋur hən gamit mətbitoh maii, ehəhəʋur hən ginau; ale avan ideh tohəhəʋur hən ginau nəbītoh maii; ehəhəʋur hən atenan tośəvat ginau.* ⁴¹ Avan ideh tohəhəʋur hən ahai kelkel ur sua bitoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonpūrṗuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhəʋur hən nəvanuan nanoran bitoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonpūrṗuran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh bilav nəbiliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonpūrṗuran mai avan enan.”

11

AYesu mai aJon Baptais (Luk 7.18-35)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən beṗusan mai hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəbanis, ale nəboŋ tośəsəlon hən nəśa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəśa məttosəsəlon həni, nəśa məttoris togogle. ⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, lueveu, nədarin bulbulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəśa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuṗat sor husur aJon mai naluṅoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toḃəbesw hən mətberis nəśa? Mətuvan varis naulumān tohum nalut naviliol nəlan toṅuvi, tokur həni a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəśa? Naulumān tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienān lutoh len nəbilitiim sekin gail. ⁹ Bimāienan, mətuvan hən mətberis nəśa? Ahai kelkel ur soal a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug hən beutaut hən nəpīsal mōs gaiug.*

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaʋut topasi, tośəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəbəlān aGot len nəmav, galit ideh tovi ut

** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis

hən bīmat sil na-husur aYesu-an. * 10:40: Mak 9.37 * 11:5: Isa 35.5-6, 61.1 * 11:10: Mal 3.1

kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mō siJon Baptais van vəbar daməŋjai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur p̄isi ləpəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mət̄bīke mət̄bedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke bəgəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədərīŋan hən bəsəsəlōŋ, tēsəsəlōŋ m̄au!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbēnənoŋ hən nəvanuan gail ta daməŋjai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəməkət lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoŋuv nəbuvimal mōs gamito be mət̄səsav; namtokəkai hən nəbē nəmatan be mət̄sət̄aŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienan husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Naulum̄an tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nəbiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etubat sor van hən nəbiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosobur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idəŋ hum b̄ibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a?*” Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋjai.* ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idəŋ hum b̄ibar gaiug.”

Nəjavŋavan kitin

(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nəboŋ enan aYesu isor tuŋ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlautai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gəhəhəvur hən tomaienən.

²⁷ “Natit p̄isi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄arp̄ar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

* **11:12:** Len naut egai, naves eləboi b̄ikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuŋ hən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot hən ləbēmədās masuŋ həni. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.6; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Navide silat a Israel nəboŋ lotoləŋon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namatu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:** Isa 14.13-15 * **11:23:** Gen 19.24-28

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tononj ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibem̃ toməhav, nəloŋ tosa hən natit tomələs gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋavan mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartobon hən nəbesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəbevi amasta sam̃, nəsədaŋ taltal, nəlogw mədau, nəsənau ginau, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloŋ am.” ³⁰ Husur nayok sagw sədaŋ hən gəbikade, sədaŋ hən gaiug gəbeləboi nəsa notokele, ale nəsa notorinj len gaiug, emələla, sədaŋ hən gəbigole.”

12

Masta hən nəSappat

(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotubat bubur nəhavhət nawit gail hən ləbihani.* ² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur sam̃ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsavuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?”* ⁴ Ebiŋ len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səbolit ŋai ləbihani.* ⁵ Ale mətsavuruŋ len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loŋur kotov nalo hən nəSappat a?”* ⁶⁻⁷ Avil məttələboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəb səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuŋ hən naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Naulum̃an navəlan tomat

(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəbonbonan sua salito. ¹⁰ Ikad naulum̃an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəb səhot nəsaban ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan bigol avan ideh bimaŋur len nəSappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəbur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttələv kuvi! ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuŋ həni len nəvanuan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datbigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai aulum̃an ke, “Gisar hən navələm̃.” Nəboŋ tosar həni tononj, navəlan imaur təlman inor ŋai hən togon. ¹⁴ ŋa naFarisi gail luvan, luəbonbon, lusor utaut hən nəpisaŋ hən ləbēmədəs bun aYesu hən bim̃at.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nəbilitluvoŋ lohusuri ale igol alat lotoməsah p̃isi lumaŋur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele bisarpoh ke:

¹⁸ “Naulum̃an nauman sagw bogai notolekis həni.

* **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Deu 23.25 * **12:3:** 1Sam 21.1-6 * **12:4:** Lev 24.9 * **12:5:** Num 28.9-10 * **12:6-7:** Hos 6.6 * **12:6-7:** Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

Noləmas bun gai,
 nəlogw ehəhəvur həni.
 Dereh neriŋ aNunugw lan,
 ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.
 19 Asike evitvituh, asike ikai habat,
 asike ikad avan ideh bəsəsəloŋ hən nadolon len naʔisal gail.
 20 Asike ikol bur naviyab tomaʔit tia,
 asike ekin bun nəhau namial topaŋ kəkereh sal,†
 van vəbar biŋol nanoran biʔat puŋpuŋ naut piʔi.
 21 Ale nəvanuan naut tiltile gail piʔi dereh leriŋ nəlolit lan,
 dereh livatvat viri hən bilav kuv galit dan nəsaan salito.**

AYesu mai aPeelsepul
 (Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

22 Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toʔut mai namətan toʔesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi biʔor, eləboi bəkəta. 23 Naluʔoh piʔi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatan siTevit māu a?”
 24 Be nəboŋ naFariʔi gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a mo hən natəmat gail.”
 25 Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihabəlan nakin ideh lotobalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, təbəbesw. Navile o nəbathudud ideh toʔbalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh teʔəpehw. 26 ASetan tahut natəmat san gail, gai toʔbalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihabəlan lepəpehw, asike loil gəgat. 27 Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loʔusani ke mətsanor. 28 Be nəbehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia. 29 Avan ideh toke tebis len naim sinabəhariv todaŋ hən bəvənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tonon ŋai, eləboi biʔariv kuv natit piʔi dan naim san.‡
 30 “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaʔipiʔiriah; asike bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. 31 Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruʔat nəsaan piʔi naut kəmas nəvanuan gail ləbiʔor mədasi, be ləbiʔor mədas aNunun aGot, aGot asike eruʔat nəsaan enan. 32 Avan ideh biʔor tas aNatan Nəvanuan, aGot dereh teruʔat nəsaan enan, be avan ideh biʔor tas aNunun aGot, aGot asike eruʔat nəsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai navite
 (Luk 6.43-45)

33 Ale aYesu ike, “Gəbiʔkad nəhai tovoi, navit dereh tivoi. Gəbiʔkad nəhai bisa, navit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboŋ gotoris navite. 34 Gamit anatan nəmət gail!§ Anatan nəvaipa gail!** Mətoləboi mətəbikel natit tovoi nəboŋ məttosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. 35 Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon;

† 12:20: Len naut egai ikele ke aKristo asike idan taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləbiʔwol hən nəmauran salit gabag. * 12:21: Isa 42.1-4 ‡ 12:29: Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi bilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idan səhori.
 § 12:34: Len nənauan seju gail, nəmət isa masuʔ hum natəmat toil a mo həni. ** 12:34: Nəvaipa evi nəmət tosa.

avil nēvanuan tosa, nēsaan egəm len natit tosa topul len nēlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan, nēvanuan gail limaskele sil nēsa lotokel nasoruan pisi lotosor lab hēni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ sēhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ sēhoti ke gotosa, gimaspansis.”

*AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)*

³⁸ Beti ahai pusan hēn nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai pusan, namtuke namteris namerikel gəbigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətəsədaŋ len aGot surman apəhəvūt tohusur aulumān tiltile, sēdaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hēn nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Surman aJonah totoh len nēmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabəhəvun nabiltiieh, len naḅide tomagenan, aNaton Nēvanuan dereh tipat bŋrhulon nētan husur nēmariboŋ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nēsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nēboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nēsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat sēhor aJonah!†† ⁴² Len nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan, naKwin hēn naSaut dereh tile məhat, kel kot nēsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətərhət navile a pan hēn bēsəsəloŋ hēn namitisau siSolomon hēn nēmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal sēhor aSolomon!”‡‡

*Natəlmaman hēn nanunun tosa
(Luk 11.24-26)*

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hēn natəmat gail. Ale, nēboŋ nanunun nēmargobut tovan dan nēvanuan ideh, nanunun nēmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hēn bisəḅ naut ideh hēn bŋhəvəv lan, be idoŋ sōbuer hēni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nēboŋ tobar nēvanuan gai tovan dani, nēvanuan enan ehum naim toḅəḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hēn natit pisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuḅ sēhor gai, ale nēboŋ lotobis len nēvanuan, lutoh tin ei. Ale nēmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsə tibəḅat sēhor ta mō. Dereh timagenan hēn naur tosa ta daməŋai.”

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluḅoh sal, aḅan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor mai. ⁴⁷ Avan sua ikel mai ke, “Geris, anam̄ mai aḅam̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aḅagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hēn ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aḅagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nēsa aTəmagw len nēnav toləŋoni, gai evi aḅagw, o aḅavinegw o anana sagw.”

13

*Nəḅol pusan hēn namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

* **12:40:** Jna 1.17 †† **12:41:** Jna 3.5, 8, 10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ **12:42:** 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləḅəsəloŋ hēni.

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltuluʋoh logəm, bonbon garu lan, gol ke isah len nabot hən bəbətah, ale naluʋoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosobur mai galito len nəbol pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur napisal, ale nəman naməsav logəm, luhan pis gail. ⁵ Galevis lorus len naut toban vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iʋan vəkad 100, sua iʋan vəkad 60, sual am iʋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədarinjan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, gubol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətbeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəbəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomabur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən bəpul hən. Avil avan ideh tomətahun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsaləboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ʋonʋon,
pəpadaŋ nədarinjalit ebulbulol,
ale namətalit iβer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədarinjalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nələlit taləboi natgalenan,
ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədarinjamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəbur loləŋon masuʋ ke lətaris nəsa məttoris, be ləsaris, loləŋon masuʋ ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ hən, be ləsəsəloŋ hən.

*AYesu isor vəsvəsai nəbol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len napisal esumjan nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihəbəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuʋ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nələlito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut toban vat esumjan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakəmkeman. ²¹ Avil ləkəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ bibari o avan ideh

* 13:15: Isa 6.9-10

hemädas buni gol læbeləŋon bisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadələmian len nasoruan. ²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esurñan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuv̄-an hən nəmauran ta daməŋjai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esurñan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotov̄an masuv̄. Sual iṽan vəkad 100, sual iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30.”

Nəbəl pusan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbəl pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. ²⁵ Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhulioi tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* ²⁶ Nəboŋ nawit totov, tubat biṽan, naliol tosa am itov. ²⁷ Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasub, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam̄ be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ ²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Nə naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ ²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətberuti, dereh məteput mədas nawit am. ³⁰ Riŋ gəlar pisi aritov bonbon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpəhun gəlaru, bəŋis tuan naliol tosa hən læberəŋasi, ale bəŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

Nəbəl pusan hən namisurhumastat

(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ AYesu iṽol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. ³² Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpashət gail.”

Nəbəl pusan hən nayis

(Luk 13.20-21)

³³ AYesu ikel nəbəl pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhəvut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totov.”†

³⁴ AYesu ikel natgalen pisi mai naluṽoh gail len nəbəl pusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nəbəl pusan akis ŋai.‡ ³⁵ Igol tomalienan hən bigol nəsa ahai kelkel ur tokele bisarpoḥ ke,

“Nəboŋ nəbesəŋav hən nəbuŋogw, dereh nisor len nəbəl pusan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natubatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nəbəl hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluṽoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəbəl hən naliol tosa len nəmarireu.” ³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoḥ pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuv̄ tovi

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † **13:33:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḅur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ **13:34:** Hən naves 34-35, Mak 4.33-34

* **13:35:** Psa 78.2

təmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Surŋan alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab bihani, dereh timagenan len nagilen hən natit pisi. ⁴¹ Dereh aNaturan Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpəhun galit pisi lotogol nəvanuan biŋol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natoŋan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat burbur nariŋolito. ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesurŋan namityal tomial habat len natoŋan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədaraŋan tesəsəlonj!

Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosobur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaŋi. Itavun tətəs həni. Ale len nakemkeman san ivan, epur hən natit pisi tokade ale ia vur nəmarireu enan hən bikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tovor natit gail, pur hən gail, todoŋ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboŋ tosaŋ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, pur hən natit pisi tokade, ale ia vur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosobur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi. Aŋel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaŋ, likat burbur nariŋolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen pisi m̄au a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii” ⁵² Nə ikel mai galit ke, “Ahai pusan hən nalo siMoses toŋəm vi ahai susur len natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai pusan enan esurŋan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriŋ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Nəboŋ aYesu tokel nəbəl pusan galenan tonon, eriŋ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboŋ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, epusan len naim nabonbonan salito. Galit luŋaŋ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaŋan hən biŋol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anaton ulurŋan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsən aMeri a? Avən aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale avavinen gail pisi ləsatoŋ mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaienan!” ⁵⁷ Ale nəlolit epəŋasi, lomətahun. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut pisi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasobur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

§ 13:42: Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai.

14

Nəmatan siJon Baptais
(Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Nəboŋ aHerot Antipas tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ie məhat dan nəmatan, imagenan nədaŋan hən biŋol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a mō igol ke lototah gat aJon, riŋi len naim bəbaŋis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aVan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbəsəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəloŋ paŋpaŋ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhəvur həbat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən bəviol hən natideh gai bələŋoni maii. ⁸ Nə nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən bəusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Nələŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Loriŋ nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon loŋəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

AYesu evəŋan alaluman lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nəbot sua, eriŋ naut enan hən biʋoh səbon len naut toḃəbesw. Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəloŋ həni, loriŋ nabiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomarin dan nəbot, eris nabiltiluʋoh, nəlon itanjs galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail loŋəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan piŋi tia. Səvat naluʋoh van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbevuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluʋoh ke leḃətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Eḃur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale loḃəpəhun gail mai naluʋoh. ²⁰ Galit piŋi luvan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alaluman lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatrəhəvut mai alahutai am.

AYesu iyar len nəpon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nəbot hən ləḃeil a mō vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluʋoh gail hən ləḃeriŋ naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan naḃvehuh hən biŋor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei. ²⁴ Len namityal enan, nəbot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iḃas nəbot husur isoh ḃur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm

* **14:4:** Lev 18.16, 20.21 * **14:20:** 2Ki 4.42-44

hən galito, iyar len nəḫon nabiltiwai. ²⁶Nəḫon ahai susur gail lotoris toyaryar ḫoniwai, nəkadulit eḫurḫur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷Vəha-sua ḫai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil ḫuri! Ginau bogai!” ²⁸APita ikai van həni ke, “Nasub, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəḫon nəwai van hən gaiug.” ²⁹Ale ike, “Gəmai!” Nəḫon aPita tomariḫ dan nabot, iyar ḫoniwai van hən aYesu. ³⁰Be nəḫon aPita toris nəlan todarḫ, emətahw, etubət sar maduḫduḫ ale ikai ke, “Nasub, numat! Liv kuv ginau!” ³¹Vəha-sua ḫai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuḫdəlomian ḫai, nəloḫ eur ginau mabe?” ³²Ale nəḫon artosah len nabot, nəlan idar buni. ³³Beti alat len nabot lulotu həni ke, “Govi aNaturan aGot kitin.”

³⁴Nəḫon lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵Nəḫon alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut ḫisi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶Loḫiri ke tidarḫ hən ləḫibar ḫai nasuḫarḫət nahurabat san, ale galit ḫisi lotobari lumaur.

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon ntau?

(Mak 7.1-13)

¹Beti naFarisi gail mai ahai ḫusan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ²“Imabe ahai susur samḫ gail lupal sob dan naḫisal hən naḫide sihaḫut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəḫon lotohan.” ³Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḫur kotov nalo siGot ḫos məḫəhusur naḫide samit ta sutuai? ⁴Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaḫ mai anarḫ matmat len nənauan samḫ,* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todarḫ hən atəman o anan, gai timat ebun ntau.’” ⁵⁻⁶Avil gamito, mətəmakuv dan nalo siGot hən məḫəhusur naḫide samit ta sutuai nəḫon mətoḫusan ke, ‘Avan ideh ḫikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəbevi tarḫət samḫ, noviol həni tia mai aGot. Gai bigol ḫimaganan, inor ḫai ke asike eputsan atəman len nənauan san.’” Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ḫai. ⁷Mətovi nəvanuan gəgəras ḫai. Nəsa aGot tokele len nabuḫon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸“Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,

be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹Lulotu sobuer hən ginau,

loḫusan hən nakelean sinəvanuan,

hum tovi lo sagw.’”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu?

(Mak 7.14-23)

¹⁰Beti aYesu ekis naluḫoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonḫ hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹Savi nəsa tovi lan nəḫan togol nəvanuan toḫiḫiḫal len nəḫon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuḫon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹²Beti ahai susur gail loḫəm həni luke, “Nəḫon naFarisi gail lotosəsəlonḫ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii ntau a?” ¹³Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴Riḫ galit lesuh! Lovi məḫəsw gail lotosəhar alat ləsəkəta. Nametḫesw sua ḫəsəhar nametḫesw togon, dereh

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

gølar p̄isi ariteh, arimasur len nābur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kēta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, m̄atsalēboi s̄ehoti a? ¹⁷ M̄etolēboii tia ke natit p̄isi tovi lan n̄əp̄an n̄əvanuan, evi lan natēban van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail n̄əvanuan tokele, n̄əsa tovivile dan nabuñon, eḡəm len n̄əsa topat len n̄əlon, ale natgalenan lugol n̄əvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai loḡəm len n̄əlon: n̄ənanuan tosa, nagolean h̄ən n̄əmatan, naitian tobur kotov n̄əlahan, naitian tosa, nav̄ənanan, nalibonjan len nakotan, mai nasoruan tom̄ədas nah̄əsan n̄əvanuan o tom̄ədas nah̄əsan aGot. ²⁰ Natgalenan lugol n̄əvanuan lob̄in̄binjal len n̄əhon aGot. Nav̄ide h̄ən nak̄əkasavalan len n̄əhanan sagole!”

*Nadələmian sitob̄taKenaan
(Mak 7.24-30)*

²¹ Beti aYesu erin̄ naut a Kalili, evi lan naut p̄əpadan̄ h̄ən nab̄iltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² Atob̄taKenaan sua totoh len naut enan, eḡəm h̄ən aYesu, ikai ke, “Nasub̄, aNaton siTevit, gilolosa h̄ən ginau. Nat̄emat sua em̄ədas anatav̄igw v̄əsa!” ²³ Be aYesu sator vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail loḡəm h̄əni luke, “S̄əvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot es̄əvat ginau van h̄ən alat a Israel ŋai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Ŋa alitenan eḡəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasub̄, gevi tarh̄ət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor h̄ən n̄əb̄ilav kuv nab̄əta hinatugw gail h̄ən n̄əb̄ibar h̄əni van h̄ən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub̄, be nalipah gail lolēboi l̄əb̄ihan nasugut nab̄əta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadələmian totibau masuŋ! Tevisi m̄os gaiug hum gotol̄əñoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu erin̄ naut enan, et̄əlmam vi Kalili, iyar husur n̄ətarh̄əb̄iltiwei Kalili. Ale et̄əvehuh vi lan nav̄ehuh, eb̄ətah ei. ³⁰ Nab̄iltiluvoh gail loḡəm h̄əni, los̄əhar alat lotogau, nametb̄esw gail, alat narielit tosa gol l̄əs̄əyar, nab̄ut gail mai isobur am. Lorin̄ galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluvoh lumarman len n̄əsa lotorisi. Nab̄ut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivon̄əvoh, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametb̄esw gail lok̄əta. Ale lusal suh n̄əyalalan siGot silat a Israel.

*AYesu ev̄əñan alaluman lotovi 4,000
(Mak 8.1-10)*

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail ḡəmai ike, “N̄əlogw itan̄is alategai, husur lutah mai ginau len n̄əmaribon̄ totor tia ale l̄əs̄əkad natideh h̄ən l̄əb̄ihani. N̄əsələñon n̄əbes̄əvat galit van malk̄ekat. N̄əbigole, dereh limat-matioŋ husur nap̄isal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut tob̄əb̄esw topat s̄əb̄on maiegai, namtilav natuhb̄əta tihau mabe h̄ən namt̄bev̄əñan nab̄iltiluvoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “M̄ətukad natuhb̄əta evis?” Luke, “Namtukad em̄əlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Ŋa aYesu ikel mai naluvoh ke leb̄ətah len tan. ³⁶ Ilav natuhb̄əta tom̄əlevru mai naieh gail, es̄ipa vi t̄əban aGot h̄ən n̄əhanian, eb̄uri, lavi mai ahai susur gail ale loppəhuni mai naluvoh. ³⁷ Galit p̄isi luhan v̄əhanukub. Ale los̄əñon nahudhuhanian van gol n̄əhad tom̄əlevru lopul. ³⁸ Ikad alaluman lotovi 4,000 lotohan, be ikad

alatpəhəvut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluʋoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Bonj sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləjon ke aYesu tigel nəsaban, ɲa lousi hən beʋusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboj namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməɲai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ɲai mətoləboi ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəboj gail ta daməɲai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməɲai mətusa, mətsədaɲ len aGot sumən apəhəvut tohusur aulumən tiltile, sədaɲ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ɲai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriɲ galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail

(Mak 8.14-21)

⁵ Nəboj ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit ibonjɲon hən ləbesəjon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Məteləlagau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ɲa ike, “Gamit məttokad natuhdəlomian ɲai, mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? ⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit ibonjɲon hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail pisi məttosəjonni a? ¹⁰ Nəlomit ibonjɲon hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail pisi məttosəjonni a? ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta n̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ɲai lunau səhoti ke nəboj tokel naləlagauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naʋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

APita ikel kot aYesu

(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ AYesu eriɲ naut enan ale nəboj tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aEljah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel mai ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatan aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaɲan hən nəmatan edədas besəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan,

* **15:39:** Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi ɲai ke topat tarhəbiltiwai Kalili.

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38

evi nəsə aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbīdam̄ hənī len navile a pan, evi nəsə aGot todam̄ hənī tia len nəmav.*²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmātan san
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ Len nəbōŋ enan van, aYesu etubat kele ip̄arpar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len nəvide tosobur len nəvəlan alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmaribōŋ bitor dereh aGot tigol tile məhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etubat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasub! Natgalenan salevisi hən gaiug!” ²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəbipes habetw hən nəbiteh. Nənanuan sam̄ gail ləsəpat len nəsə aGot toləŋoni, lohukur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh b̄ike b̄ehukur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehukur ginau. ²⁵ Husur avan ideh b̄ike b̄iwol hən nəmauran san gabag hən b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ²⁶ Nəvanuan b̄ikad natit p̄isi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai b̄imasig, imabe? Ikad nəsə? Nəvanuan eləbōi b̄eviol hən nəsə hən b̄ikad nəmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len nədərjan mai namənas seTəman. Len nəbōŋ enan, dereh tilav napurpuran mai nəvanuan gail hən natit p̄isi lotogole, tinor hən nəsə lotogole.*²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləberis nagəmaian siNatun Nəvanuan hən b̄eil a m̄o hum aKin.”

17

*Namənas kitin siYesu
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Len nəmaribōŋ toməlevtes husur nəbōŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmivan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səbōlito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḥsah. ² Ale len nəholito egəm tile, nəhōn em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.*³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəbeləŋoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəbōŋ aPita tosor sal, nəmavukasw tom̄ial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulum̄an natoləmas buni, notohəhəvur hənī. Səsəlōŋ husuri!” ⁶ Nəbōŋ lotosəsəlōŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “M̄itile məhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nəbōŋ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səbōn ŋai, ləsaris avan ideh am.

⁹ Nəbōŋ lotomariŋ vi pan len nəvəhuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsə məttorisī mai avan ideh am vir aGot b̄igol aNatun Nəvanuan b̄ile məhat dan nəmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai p̄usan hən nalo luke aElijah timasgəm a m̄o, be lukele hən nəsə?”*¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi,

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:27:** Psa 62.12; Rom 2.6 * **17:2:** 2Pit 1.16-18 * **17:10:** Mal 4.5

tarhət sua, aElijah dereh tegəm a mō hən bigol təlmam hən natit pisi ləbinor. ¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləḡoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləḡon tisa vəsa.” ¹³ Len namityal enan ḡai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

*AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboḡ lototəlmam dan nəvəhuh tonor, logəm hən naluḡoh, ale aulumān sua egəm hən aYesu, etəḡedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasuḡ, gilolosa hən anatugw ulumān husur nahumatmat ibari gol ke eləḡon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səbḡḡur len nəwai am. ¹⁶ Nəsəhari van hən ahai susur sam̄ gail avil lodədas ləbigol bimaaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttoḡətahun nadəlomian, məttohusur nəpisal tosa tokabkəbur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuḡar dəlomian van van van nupətəmas həni. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səḡolit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtəbuh natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuḡ. Husur nəkitin mai gamit ke, mətəbik nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətəbikel mai nəvəhuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mətəbigol natesua, dereh mətoləboi mətəbigole.”*

*AYesu isor tətasi husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Nəboḡ ahai susur gail lotobonḡon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriḡ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmaribon̄ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboḡ aYesu tokəmaianan tonor, ahai susur gail loləḡon isa masuḡ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboḡ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita lukə, “Ahai pusan sam̄, eḡur nətaks hən naim siGot m̄au a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboḡ tobis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mō maii ike, “Simon, len nənauan sam̄ nəsa inor? Nau nakiḡ gail len navile a pan. Ase eḡur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḡos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḡos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaianan, savi len anatulit gail hən ləbəvuri. ²⁷ Be hən asike nəlolit ḡipənḡan, givan hən nabiltiwai, bər hən nəhau. Naieh metəkav gəḡisəh həni, səḡav hən nabuḡon ale dereh gisəḡ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito mōs nətaks sidaru.”

18

*Ase iyalyal səhor galit am
(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)*

* **17:20-21:** Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil məttoḡəboi mətəbuhut toḡmaganan nəboḡ mətəšan be məttoḡor tuḡ ḡai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi nəpḡḡuran hən nauman hən nəmaribon̄ toḡua. ‡ **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi nəpḡḡuran hən nauman hən nəmaribon̄ tovat.

1 Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal sehor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” 2 Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. 3 Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətbəpair dan nəvide tosa samito hən mətbəsumian atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. 4 Imagenan, avan ideh bəriŋ gai hum tovi ut kəmas surmian natuhtətai egai, gai iyalyal sehor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. 5 Ale avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai surmian egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbitah maii.

6 “Ale avan ideh bigol atuhlahutai sua, tokad nadələmian len ginau, bitech len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahətah hən nəbiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas hən bimadurduŋ butitas tosareh vi pan.* 7 Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbevisi. 8 Ale, nəvələm o nariem bigol gaiug gəbigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be nariem bisa gol gəsəyar o gugau, natanan esəhor gəbikad nariem gəlar pisi arbivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab topaŋ vi sutuai. 9 Namətəam bigol gəbitech len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətəam bəsua bibesw, natanan esəhor gəbikad namətəam gəlar pisi arbivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəbəl pusan husur nasipsip tomasig
(Luk 15.3-7)

10-11 “Mətələgəu hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadələmian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukel mai gamit ke, əjel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləbisor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

12 “Mitinau natsua. Avan ideh bikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriŋ lotovi 99 lesuh len nəvehuh hən bia doŋ tosua toyar lab vi tut. 13 Ale bisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. 14 Imagenan, səvi naləŋonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bimasig.”

Nəbathudud nadələmian sua togol tosa hən gaiug

15 AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadələmian bigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel pərpə hən nəsa tosa gai togole maii. Gai bəsəsələŋ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni surmian na-ke-wawa-an len nadələmian. 16 Be asike bəsəsələŋ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadələmian tesua o teru am hən gəbəhusur natosian siGot toke, ‘Nəboŋ avan ideh bikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil pərpə len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.* 17 Be asike bəsəsələŋ husur galito, kel ur natit pisi mai nəbonbonan kavkav silat lotokad nadələmian len naut enan. Asike bəsəsələŋ husur alat lotokad nadələmian am, len nənəuan sam riŋi tesumian nametbəs səkad nadələmian o nəvanuan nətaks.

* 18:6: Nəbiltivat enan emələs habat, natəŋki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua.

† 18:10-11: Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bilav

18 “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəbikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəbidam həni len navile a pan tevi nəsa aGot todam həni tia len nəmav.* 19 Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit bəru arbikad nənauan bəsua husur natideh len navile a pan, nəsa arbəusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole mōs gəlaru. 20 Husur toru o totor lotobon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

21 Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua bigol nəsaan tabtab hən ginau, nerubat nəsaan san vəha-vis? Nerubat gail vəha-məlvru a?” 22 AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlvru, avil nuke gerubat gail səjavur vəha-məlvru vəha-məlvru.‡ 23 Imaienan, natohan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. 24 Nəboŋ totubat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi nəpurpuran hən nauman hən nasihau tovi 15. 25 Husur atenan todədas bisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke təpūr hən asoan mai anatun gail hən ləbегəm vi slev gail ale təpūr hən natit pisi am gai tokade, hən bisar gel nəkabut san. 26 Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit pisi mai gaiug.’ 27 Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən bivan.

28 “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ 29 Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ 30 Be naslev ta mō emətahuni. Ivan, gole hən ləbitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir bisar gel pis nəkabut san. 31 Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit pisi lotovisi mai amasta salito. 32 Ale amasta ekis naslev ta mō gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam pisi husur goŋir ginau həni. 33 Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sunan ginau notololosa hən gaiug.’ 34 Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləbigol niben atenan bəpəŋas vir bisar gel natit pisi gai tokabut həni. 35 Len navide tomagenan, len nəlomito asike mətberubat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Nativosan

(Mak 10.1-12)

1 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. 2 Nabiltiŋvoh gail lohusuri, ale igol galit lumaaur ei.

3 Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkos len nasoruan san, mədas nahəsan ale lousi ke, “Inor hən auluman bətiŋos hən asoan, riŋ gabulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?*” 4 Ris aYesu tosor var

* 18:18: Mat 16.19; Jon 20.23 ‡ 18:22: Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasrubat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoŋan təbur. § 18:28: Natenarius evi nəvat nəpurpuran hən nauman hən nəmaribon tosa. * 19:3: Nativosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arbilah am.

galit ke, “Mætsaŭuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natubatan aGot igol naulumŋan mai napəhaŭut a?’”^{*} ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumŋan dereh teriŋ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale aresua surŋan artovi niben tosua ŋai.’”^{*} ⁶ Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satəpəpəhuni.”[†] ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumŋan tilav nalobulat hən natiŋvosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?’”^{*} ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idam hən ke məttotiŋvos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuŋ, avil sutuai len natubatan, səmaienan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulumŋan ideh totiŋvos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaŭut ideh am, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel mai ke, “Nəlahan naulumŋan tokade mai asoan bimaienan, nəlahan tobuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan piŋi loləboi ləbesəsəloŋ səhot napusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləbeləboi ləbigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsələh məs natohan pipihabəlan aGot len nəməv gol ke len nəməauran salito losumŋan sogsog gail. Avian ideh toləboi bəsəsəloŋ səhot natenan, tesəsəloŋ səhoti!”[†]

AYesu mai alahutai

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bəriŋ navəlan gəlaru len galito ale sor tuŋ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidam hən alahutai ləbəgəm hən ginau; samteil gol galito!” Husur natohan pipihabəlan aGot len nəməv evi silat lotosurŋan alategai.” ¹⁵ Ale nəboŋ aYesu toriŋ navəlan gəlaru len galito tonəŋ, eriŋ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite

(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboŋ sua, aulumŋan sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai pusan, nigol natit tovoi sa hən nəbikad nəməauran vi sutuai?” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəbikə gəbevi lan nəməauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” ¹⁸ Ike, “Nakelean todaŋ gail ta bə?” Ale aYesu ike, “Sagigol avian ideh timat, † sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəŋ len nakotan, ¹⁹ geputsan atəmam mai anam len nənauan sam, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug surŋan gotoləmas bun gaiug gabag.”^{*} ²⁰ Nəmantuhmar ikel mai ke, “Nugol natgalen piŋi tia. Nəsa ipat sal hən nəbigole?” ²¹ AYesu ikel mai ke, “Gəbikə gəbinor kavkav len nəhon aGot, gia pur hən natit piŋi sam, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati məs gaiug len nəməv. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ nəmantuhmar tosəsəloŋ hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isəbur. ²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idan habat hən avian ideh topul hən natite bəbis len natohan pipihabəlan aGot len nəməv.” ²⁴ Ikele am ke,

^{*} **19:4:** Gen 1.27, 5.2 ^{*} **19:5:** Gen 2.24 ^{*} **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 [†] **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulumŋan ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. [‡] **19:18:** Nəboŋ toke Sagigol avian ideh timat namilen ke sagigol avian ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləŋonian sam ŋai. ^{*} **19:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

"Idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite bəbis len natohan pipihabəlan aGot." ²⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, ahai susur gail lupaŋ habat, luke, "Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai!" ²⁶ Beti aYesu ekəta bunus galito ike, "Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi bigol natit piŋi." ²⁷ Ale aPita isor vari ke, "Geris, ginamit namtorin natit piŋi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?" ²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, "Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan biveveu, nəboŋ aNatun Nəvanuan bəbətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mətəpəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh torin naim gail o avan gail o aŋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsəgəw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nabiltivanuan isəbur gagai, asike lovi natideh; ale isəbur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan."

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eŋusan am ke, "Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan sōmilan hən bidas lalumān mōs nauman hən nəhol nakrep san. ² Lous nəvat ale idaŋ hən beŋur galit hən natenarius hən nəmariboŋ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumān lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, 'Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neŋur gamito tinor.' ⁵ Ale luvan. Len natubliial mai len namityal totor ut mədau, len navide tomaienən, amahean idas lalumān tətəs. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, 'Imabe mətəoil kəmas gegai len nəmariboŋ kavkav?' ⁷ Ris lotoke, 'Ao, avan ideh saus ginamit hən namttəum.' Na ikel mai galit ke, 'Gamit am mətəvi lan nəhol nakrep sagw.'

⁸ "Nəboŋ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, 'Kis alalumān nauman gəmai ale ŋur galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.' ⁹ Ale nəboŋ alat lototubat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eŋur galit viŋisusia hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəboŋ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat bəsəhor galit lotogəm a tahw. Be eŋur galit viŋisusia hən natenarius tosua ŋai. ¹¹ Nəboŋ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsəhəhəvur hən nəvat, ¹² luke, 'Alategai lotomadthagəmai, lom husur nəhaua tosua ŋai, be gaiug, goŋur galito piŋov hən ginamito. Be ginamito, namttodaŋ bur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboŋ kavkav!' ¹³ Ris tosor var galit sua ke, 'Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaŋ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴ Lav nəvat tovi esəŋ, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigol nəsa notoləŋoni hən natit sagw gail a? Nələm itabulol bulos ginau husur noviol habat a?'"

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, "Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh."

* **20:2:** Natenarius evi napurpuran hən nəmariboŋ tosua.

AYesu isor husur nēmatan mai na-le-məhat-an san

(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən bisor mai galit səbōlito, ikel mai galit ke, ¹⁸“Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNaton Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale pōs gati len nəhai balbal. Be len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

Nausian sinan aJemes mai aJon

(Mak 10.35-45)

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anaton ulumān gəlaru gəm hən aYesu, etəgedur bathurien hən beus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboŋ gəbevi Kiŋ, alarmiṽan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəbemun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidaṽ hən. Ipət len aTəmagw hən bidaṽ hən ase arbəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru mōs gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur tosəŋjavur am lotosəsəloŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiṽan. ²⁵ Be aYesu ekis galit pisi gəmai, ike, “Mətəloboi ke nəgavna hən nametbəs gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito loil a mō hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit māu. ²⁸ Tesurān ŋai aNaton Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bevi na-pur-kuvi-an mōs navivilean hən nəvanuan tosəbur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

AYesu igol nametbesw eru arokəta

(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabiltiluvoh lohurus aYesu. ³⁰ Ikad nametbesw eru artobətah len nəgarhəpīsal, ale nəboŋ artosəsəloŋ həni ke aYesu toṽot van, arukai ke, “Nasub, aNaton siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluṽoh losivoh len gəlaru hən naut bebut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNaton siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləŋon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

AYesu ebis len naut a Jerusalem hum aKin

(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvehuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke,

“Mærevi lan navile ea, ale vøha-sua ñai dereh mæreris natonjki sua lotobanjsi ei mai natuhtonjki ulumñan san. Sah ruðat gølaru, sehar gølar gømai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gamøru, mirikele ñai ke, ‘Nasub timaskad gølaru.’ Ale vøha-sua ñai dereh atenan tidam høn gølaru.”

⁴ Natenan evisi høn nasoruan sihai kelkel ur ðisarpoh. Ike,

⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKiñ sam egøm høn gaiug,
nølon emødau, ebøtah len natonjki,

natuhtonjki ulumñan tovi anaton natonjki sua.’ ”*

⁶ Ña ahai susur eru aruvan, arugol ñai nøsa aYesu tokel mai gølaru.

⁷ Arosøhar natonjki mai natuhtonjki gømai, ale aroriñ nahurabat naut susus gail len gølaru høn aYesu bebøtah len gail. ⁸ Nabiltiuvoh luvolsan nahurabat salit gail metpìsal. Galevis am lutai nøpashøhai dan nøhai gail, lobubulan gail husur nametpìsal. ⁹ Alat lotoyar a mō høn aYesu mai alat lotohusuri lukai ke, “Hosanna van høn aNatun ulumñan siTevit! Putsani! AGot ivoi høn atenan togøm len nahøsan Nasub!

Hosanna! Sal suh aGot len nømav a møhat bunì!”*

¹⁰ Nøboñ aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taftavør, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluvoñ luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvatur naholøvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu ebis len naholøvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotopur høn natit gail mai alat lotovur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogægel høn nøvat mai nøhai bæbøtah silat lotopur høn nøtav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi høn naim høn na-sor-tu-ñan,* be mætugol tovi naut susuah sinøvanuan vønvnøh gail.”*

¹⁴ Nametbesw gail mai alat lotogau logøm høni len naholøvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail høn nalo nølolit ipaņpañ nøboñ lotoris natit gail aYesu togole nøvanuan pisi lotomaņmañ lan, mai nøboñ lotosøseloñ høn atuhlahutai lotokai len naholøvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van høn aNatun ulumñan siTevit! Putsani!”

¹⁶ Ña lous aYesu ke, “Gosəsøloñ høn nøsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mætsavuruñ natosian siGot boñ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut høn nø-sal-suhi-an mōs gaiug gabag len nabuñon atuhlahutai mai len nabuñon atuhtøtai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriñ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalen-mariug.

*AYesu isor len nøhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somilan, nøboñ aYesu totølmam vi lan nabiltivile, imalkøkat.

¹⁹ Len nøyaran san eris nøhai nafik sua, ale ia das vite søbuer husur nøhai iðañ lute ñai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiñvan am vi sutuai!” Vøha-sua ñai nøhai nafik enan emølañ.

²⁰ Nøboñ ahai susur gail lotoris natenan, lumaņmañ. Luke, “Nøhai nafik egai emølañ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi høn Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nøtav ehum navimal tophapøhw. * **21:13:** Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11 * **21:16:** Psa 8.2

gamit ke, mætbikad nadəlomian, nə-lon-uri-an bəbuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mæteləboi mætbikel mai naʋehuh egai ke, 'Makuv, bar hən gaiug len tas,' ale dereh tevisi. ²² Ale mætbikad nadəlomian, natit p̄isi mætbəusi len na-sor-tuʋ-an, natideh mætbəusi, dereh mitikade."

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-mo-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eʋis lan, ale nəboŋ toʋusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mo hən nəʋanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, "Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-mo-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-mo-an enan mai gaiug?" ²⁴ AYesu isor var galit ke, "Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mætbisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-mo-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaegai, ke, nəkadhut na-il-a-mo-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəʋanuan?" Lusor kitevi len galit gabag, luke, "Datbike, 'Egəm len nəmav,' dereh tike, 'Imabe mætsadəlom aŋon?' ²⁶ Avil datbike, 'Egəm len nəʋanuan,' datomətahw len naluʋoh husur galit p̄isi lunau ke aŋon evi ahai kelkel ur." ²⁷ Ŋa lusor var aYesu ke, "Namtsaləboii." Ale ikel mai galit ke, "Bimaianan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-mo-an notogol natgalenan lan."

Nəbol pusan husur anatun ulumʋan eru

²⁸ AYesu isor am, ike, "Mətunau ke nəsa? Naulumʋan sua ikad anatun ulumʋan eru, ale ivan hən gəlar sua ike, 'Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.' ²⁹ Anatun isor vari ke, 'Ao, nomətahuni.' Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasoruan toʋitoʋ hən tokele a mo tia. Ale anatun togon isor vari ke, 'Ale Nasuʋ, nivan bai.' Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatun ulumʋan ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?" Lusor var aYesu, luke, "Anatun atata tosor maii a mo." Ale aYesu ikel mai galit ke, "Nukel nakitinan mai gamito. Nəʋanuan nətaks gail mai alatpəhəʋut lotoʋur hən nibelito saltoyar a mo hən gamito vi lan natohan pipihəbələn aGot. ³² Husur aŋon egəm hən gamito hən bəʋusan gamit hən nəp̄isal hən nanoran, be mætsadəlomi, avil nəʋanuan nətaks gail mai alatpəhəʋut lotoʋur hən nibelito, lodələomi. Naut kəmas mətoris natenan, len namityal tohusuri, mætsagəgel hən nənauan samito hən mætbədəlom nəsa tokele."

*Nəbol pusan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, "Səsəloŋ hən nəbol pusan sual am. Ikad naulumʋan tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir nabur hən bəgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təban-an a məhat. Beti idamʋ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.* ³⁴ Nəboŋ nakrep pəpədaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhəhun naʋit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nəhol luthat gat naslev san gail. Luʋas esua, lugol esua imat ale lotuʋ sual am. ³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta mo, be alat lotorentem nəhol lugol naʋide toʋitoʋ hum ta mo. ³⁷ Len naməkot esəvat anatun ulumʋan van hən galito, isor mai gai gabag ke 'Dereh leputsan

* 21:33: Isa 5.1-2

anatuḡw ulum̄an len nēnauan salito, ligol nēsa bīkele.’³⁸ Be nēboḡ alat lotorentem nēhol lotoris anatum̄an, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nēhol egai nēboḡ amahean nētan bīmat. Gēmai, datiparu buni hēn datbīkad natit pīsi bevi esan nēboḡ atēman bīmat.’³⁹ Ale lutah gati, bar hēni vivile dan nēhol nakrep ale paru buni.⁴⁰ Imaienan, nēboḡ amahean nēhol nakrep bēgēmai, dereh tigol nēsa hēn alatenan lotorentem nēhol?’⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nēvanuan galen lotosa, dereh tilav nēmatan tosa vēsa masuḡ mai galito. Beti tidam̄ hēn nēvanuan galevis am lēbirentem nēhol, lēbīlav naḡit nakrep mai nēboḡ lēbimen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mēsaḡuruḡ nategai len natosian siGot a? Ike, “Nēvat, nēvanuan na-um-im-an gail lotomētahuni, gail egēm vi vat sua ḡai bēlēboi bīgol naim bīhav mai bīnor. Ale evi Nasuḡ aGot togol nēvat tomagenan

ale nēboḡ dattorisi, datumanḡman len nēsa togole.*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabēlan dan gamito, ale tilavi mai naluḡoh hēn nēvanuan tile lēbīgol naḡite tovi nalēḡonian san.⁴⁴ Avan ideh bīteh len nēvat enan, dereh timaburbur, mai avan ideh, nēvat bīteh lan, dereh tipat dole.”‡

⁴⁵ Nēboḡ abiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosēsēloḡ hēn nēbōl galenan, lunau sēhoti ke aYesu tosor husur galito.⁴⁶ Imagenan ludas pīsal hēn lēbītah gati, be lomētahw len naluḡoh gail lotonau ke tovi ahai kelkēl ur.

22

Nēbōl pusan husur nēhanan hēn nēlahan (Luk 14.15-24)

¹ AYesu ibōl pusan tētas mai galit am, ike,² “Natohan pipihabēlan aGot len nēmav imaiegai. Ikad nakīḡ sua toutaut hēn nēhanan hēn nēlahan sinatum̄an ulum̄an.³ Eus nēvanuan isoḡur hēn lēbēgēm hēn nēlahan enan. Ale nēboḡ nēhanian toutaut, esēvat naslev san gail hēn lēbēkis nēvanuan galenan gēmai, be lomētahun lēbēgēmai.⁴ Esēvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gēmai ke numaul hēn nēhanian tia. Namtotibun nabuluk ulum̄an mai natuhbuluk tokēnoh gail, ale natit pīsi eutaut tia. Mētegēm tutut hēn nēhanan nēlahan!’⁵ Avil alat akīḡ tous galit lēbēgēmai, lēsasēsēloḡ husuri, luvan. Galit sua evi lan nētan san, togon evi lan naim pūrḡur san.⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomēdas bun galito vagol lumat.⁷ Akīḡ nēlon ipanḡḡan masuḡ. Esēvat navēshēsoltia san hēn lēbīḡabun alatenan lotogol nēmatan ale hēn lēbēpēḡas nabiltivile salito.⁸ Ale ikel mai naslev san galit ke, ‘Nēhanan hēn nēlahan eutaut tia, be alat notous galit hēn lēbēgēmai lēsēbar nēsa notolēḡoni tonor len nēhanan sagw, sanor hēn lēbēgēmai.⁹ Imaienan, mitivan hēn nametpīsal pāsīl gail, ale nēvanuan ideh mēḡbīsābī, usi hēn bēgēm vi lan nēhanan nēlahan.’¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur napīsal gail. Lokis galit pīsi lotosaḡ gail bōnḡon, naut kēmas lotovoi o lotosa. Ale nēhanan nēlahan epul hēn nēvanuan.¹¹ Be nēboḡ akīḡ tobīs lohoim san hēn bēris alat lotohan, eris aulum̄an sual ei sasun nahurabat nēlahan.¹² Ale ikel mai ke, ‘Eēe Tegai, gaiḡ gēsasun nahurabat nēlahan, gogēm lohoim gegai mabe?’ Ris naut tobūt hēn atenan.¹³ Beti akīḡ ikel mai nēvanuan nauman san gail ke, ‘Banjs gat

* 21:42: Psa 118.22-23 ‡ 21:44: Natosian galevis ta sutuai lēsēkad naves 44.

navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litaŋ, lides batrivoriŋ.’ ” ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoŋur be ilekis hən evis ŋai.”

Vur nətaks seSisa

(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon, Luŋonŋon, lusor utaut hən ləbigoł aYesu bəkəkos len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai pusan, namtoləboi ke gokitin, gopusan hən naŋisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan bətibau o bəvi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datbəvur nətaks van hən aSisa mīau a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətəbigoł ke nekəkos? ¹⁹ Vusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsən ase arupat len nakoin ega?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan, luŋan, beti loriŋi, luvan.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Len nəboŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan ebuer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai pusan, aMoses ikele ke, ‘Aulunān ideh bimāt anatan bəbuer, aʋan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bīpas anatan gail hən aʋan tomat bīkad anatan gail.’” ²⁵ Ikad alatmiʋan toməlevru len ginamito. Ahai a mō ilah, ale imat, anatan ebuer. Ale aʋan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aʋan enan am imat, anatan ebuer, ale aʋan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiʋan pisi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəboŋ alatmiʋan pisi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiʋan toməlevru ta be, husur ilah mai galit pisi?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot mai nədaŋan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, aʋan ideh asike idam hən ləbīlah, be dereh lesurūn aŋel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be datbisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəʋurun nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot seIsak, aGot sijakop.’” Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəlon hən natenan, lumaŋmaŋ len naŋusanan san.

Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail pisi am

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboŋ lotosəsəlon həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luŋonŋon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən bəkəkos len na-sor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai pusan, len nalo gail, ta be esəhor gail pisi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “‘Geləmas bun Nasub aGot sam len nəloŋ kavkav, nanunum kavkav, mai nənauan sam kavkav;

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiŋ len naut a Jutea, hən naut a Jutea bīpat akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8

* **22:24:** Deu 25.5-6 * **22:32:** Exo 3.6

len gaiug kavkav.* 38 Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail p̄isi am. 39 Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suŋan gotoləmas bun gaiug gabag.* 40 Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai nəpusanan sihai kelkel ur gail p̄isi.’

Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Beti aYesu eus naFarisi gail lotobonbon, 42 ike, “Mətbinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”† 43 Beti aYesu eus galit ke, “Bimaianan, nəboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike, 44 “‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw, ke “Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəberin aenemi sam̄ gail pipit narient̄ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*

45 “Imaianan, aTevit bəkis aKristo hən aMasta san, evi anatun məbe?” 46 Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəboŋ enan van, galit p̄isi lomətahw hən ləbeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail
(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

1 Beti aYesu isor mai naluvoŋ gail mai ahai susur san gail. 2 Ike, “Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbepusan hən nalo siGot.* 3 Imaianan, səsəloŋ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətbigole. Avil samtigol tətov hən nəsa lotogole, husur ləsəgol nəsa lotopusan həni. 4 Lukai tas natit isobur, lugol nalo isobur am lotodaŋ habat hən nəvanuan bəhusur gail. Ehum lotobaŋis gat natit toməlas habat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvanuan hən bəvusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləbesusupah mai nəvanuan hən bərusan natgalenan toməlas. 5 Natit p̄isi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ŋai. Galit, lukad nabokis gail lotosəŋon natosian siGot len gail hən ləbiban̄is gail len navələlit mai nabunəholito.* Be məteris, lugol nabokis gail lupospos, lugol nasumarhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. 6 Loləŋon masuŋ hən ləbebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləŋon nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbonbonan. 7 Loləŋon masuŋ hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləbəkis galit, ‘Hai pusan.’† 8 Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur mətukad ahai pusan tosua ŋai, ale gamit p̄isi mətəp̄itəp̄itəv suŋan na-ke-ŋan-an gail. 9 Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit len nəmav. 10 Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur esua ŋai evi ahai pusan samito, evi aKristo. 11 Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban

* 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail p̄isi loləboi ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kin ta sutuai. * 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbepusan hən nalo aGot tolav mai a Moses. * 23:5: Num 15.38-41 † 23:7: Len nasoruan ta Kris, lovənoŋ nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai pusan.

gamito, tevi tarhæt samito. ¹² Avān ideh topatpat gai mēhat, dereh tēgēm vi ut kēmas; avān ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi mēhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mēttovi vanuan gēgēras gail ŋai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētokēkol hēn nabopita hēn natohan pipihabēlan aGot len nēmav len nēhon nēvanuan gail. Bathut mētsābis lan ale alat lotoke lēbēbis lan, mētsēdam hēn ke lebis.[‡]

¹⁵ “Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mēttovi vanuan gēgēras gail ŋai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat. Husur len nēyaran samito, mētuyar len tan, wol len tas, hēn mētbēgēgel hēn nadōlomian sinēvanuan bēsua ŋai, hēn bīkad nadōlomian seju gail. Ale nēboŋ tohusur nadōlomian samito, mētugol egēm isa sēhor gamito, gol ke inor hēn nēhab nēmātan ŋai.

¹⁶ “Gamit mēttoil a nō, mēttosēhar nēvanuan gail, mēttovi mētbēsaw gail, nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat! Len naPusan samit mētuke, ‘Avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nagol hēn naim siGot, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuv dani.’ ¹⁷ Mētbēsaw gail! Mēlmel gail! Mētolēboii ke naim siGot esēhor masuŋ hēn nagol topat lan. Nagol enan egēm siGot sēbon, husur ŋai topat len naim siGot. ¹⁸ Ale len naPusan samit mētuke, ‘Avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmēl tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naviolan topat len nēmēl tutumavan, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuv dani.’ ¹⁹ Mētbēsaw gail! Mētolēboii ke nēmēl tutumavan esēhor masuŋ hēn naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egēm siGot sēbon husur ŋai topat len nēmēl tutumavan len natutumavan van hēn aGot. ²⁰ Imaienan, avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmēl tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nēhes enan, mai len nahēsan natideh topat lan. ²¹ Ale avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nēhes enan, mai len nahēsan atenan totoh lan. ²² Ale avān ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahēsan nabīlfihai bētbētah siGot, mai len nahēsan atenan tobētah lan.

²³ “Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mēttovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasējavuran hēn naluhai hun namint, natil mai nakumin, mēttoviol hēn gail mai aGot. Avil mētsagol natit totibau gail sēhor natgalenan len nalo. Mētsagol sanor van hēn nēvanuan gail, mētsalolosa hēn galito. Mētsariŋ nēlomit len aGot, mētsēdaŋ lan. Ivoi hēn mēttagol natgalenan ale sa-nēlomit tibonboŋ hēn mētbēviol hēn tesua len nasējavuran.* ²⁴ Gamit mēttoil a nō, mēttosēhar nēvanuan gail, mēttovi mētbēsaw gail! Mētohisī hēn mētbēhusur natuhlo pisi, be mētsagol nabilititit gail lotopat lan. Ehum mēttōbir nēwai tur len nēkaliko hēn asike mētbēdēlom nahonon ideh, be mēttōdēlom nēkamel mētsarisi. §

²⁵ “Gamit mēttovi hai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mēttovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētokēkas

[‡] **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mēttovi vanuan gēgēras gail ŋai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētuhān nēvat sibatunau pēhāvut gail, vēnōh naim salit gail. Ale mētusor tuŋ ebēlav hēn mētibatpat gamit mēhat. Husur natanan, aGot dereh tipansēm habat hēn gamito. * **23:23:** Lev 27:30; Deu 14:22

§ **23:24:** Nahonon mai nēkamel, gēlar pisi arsavēvu len nalo siMoses.

navivile hən nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit ebin̄bin̄jal. Nəlomit epul hən naləŋon-masuv̄-hən-natite-an mai nagolean hən natideh məttołəŋoni. Mətsənu nəvanuan ideh am. ²⁶ Farisi namətamit tobəsw! Kəkas nəlön nabiliwai a m̄o, hən navivile am biveveu.

²⁷ “Gamit məttovi hai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am tobos nətan. ²⁸ Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətəpul hən nagəgərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

²⁹ “Gamit məttovi hai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətəvəhas naburhes silat lotonor len nəhön aGot. ³⁰ Beti, sur̄nan məttaivoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəbəŋ setəmadat ta sutuai, asike dattabon mai galito nəbəŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹ Nəbəŋ məttoke maienan, mətukel koti ke məttovi anatulit gail, məttoşa sur̄nan alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit māu, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototubat həni, mitigol tihav! ³³ Mətovi n̄at gail mai anatun nəvaipa gail! ** Mitigam yav dan nəpanismen hən naut nəmatan mabe? ³⁴ Husur natanen, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisaun hən nəmauran tonor, mai ahai pusan gail hən nalo, van hən gamito. Dereh mititahətah hən galevis len nəhai balbal hən ləbimat. Galevis am mətəbilas habat hən galito len naim nabonbonan samito, hut galit van husur nabiltivile v̄isusua. ³⁵ Ņa nəmatan silat lotonor p̄isi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubat len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun ulum̄an aParakiah, †† məttohubuni rivuh hən nəm̄el tutumavan mai naim siGot. * ³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hən nəmatan galen p̄isi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

*AYesu ilolosa hən naut a Jerusalem
(Luk 13.34-35)*

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hən galig. Akis nuke nigol anatun gail libonbon hum natopəhaʋut togol natuhman san gail lubonbon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot eriŋ gabulan naim sar̄m gol ebəbesw. * ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətəris ginau am van vəbar mət̄bike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub aGot!’ **

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Nəbəŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm həni hən ləbēʋusani hən naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətəris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir p̄isi hən asike ikad nəvat ideh gegai bəpələh len nəvat togon.”

** **23:33:** Nəvaipa evi nəm̄at tosa, nəbəŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† **23:35:** Len Zec

1.1 lokis aParakiah hən aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Psa 118.26

*Natit gail lotovusan nagəman hən nanonjan hən navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səboŋ len Nəvehuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa tevusan nagəmaian sam? Nəsa tevusan nəboŋ navile a pan binonj?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələlgau! Avān ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḅur nəboŋ ləbəkəmaian. ⁶ Dereh mətəsəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hən nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teḅuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen piŋi lohūm natubatan ŋai hən napəŋasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-sobsoḅur am len nəboŋ ləbəkəmai.

⁹ “Beti dereh lerin gamit len navəlan alat ləbəkəmas tabtab hən gamito mai ləḅigol mətəbimat. Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, lerin galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ḅipərŋan naut piŋi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-dan-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovōi egai hən natohan pipihəbələn aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile piŋi ləbəkəməloŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

*Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)*

¹⁵ Gaiug gotoḅuruŋ nategai, geḅuruŋ ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mətəberis nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nəboŋ mətəberis natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol tobəbesw vi sutuai,* ¹⁶ len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ vėhuh. ¹⁷ Avān ideh ḅinjavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohōim hən ḅitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan vəsa habat hən apəhaḅut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuḅ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipət len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaian husur len nəboŋ natgalen ḅevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidan habat səhor nəboŋ ta sutuai len natubatan, vəbar nəboŋ ta daməŋjai, ale asike idan səhori tətas am boŋ ideh.* ²² Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan piŋi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan piŋi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avān ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Mətəris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəloimi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotopəŋ habat

* 24:15: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 24:21: Dan 12.1

lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələgauan enan, nukele hən mətəbeləboi nəsa bəvisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləbikel mai gamit ke, 'Məteris, aKrisito satotoh len naut masmas tobbəbesw!' samtivan vərısı. Ləbıke, 'Məteris, satosusuah lohoim,' samtedəlomi. ²⁷ Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tehun nasəmoropun togol nəmav kavkav tomtial, nəvanuan pisi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm bən ei."*

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

²⁹ AYesu isor am, ike, "Nəboŋ na-ləŋŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binoŋ, 'dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.'† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluvoh hən nəvanuan gail pisi len navile a pan dereh lələŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nabiltiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbətətariv bənbən hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbəvi esan."*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² AYesu ike, "Ivoi hən mətəbeləboi səhot natsua nəhai nafik bəvūsani. Nəboŋ nəpəshət nafik səmmas am be todumoh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen pisi notomadhasor husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh."

Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶ AYesu isor am ike, "Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səbən, gai eləboii. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehun nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nələhan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nəək.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənuh səhot nəsa bəvisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan. ⁴⁰ "Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumən toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad nəpəhəvut toru artolis

* **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele bəvisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm bən ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 ‡ **24:31:** Nəboŋ gotoŋv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9-7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24

dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriņ tesua. ⁴² Imagenan, mætehulahlul, husur mætsaləboi nəboņ aMasta samit bægəmai. ⁴³ Be mæteləboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitamasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mætsəvatvat viri.”

*Naslev todaņ len nauman simasta san mai togon sədaņ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu ibol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaņ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən bəvəņan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhaʋur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut təbəlav.’ ⁴⁹ Beti etubat ʋas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboņ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriņi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaņ habat, kat burlbur narivolit bathut loləņon isa ʋəsa batbat.”§

25

Nəbol pusan husur navensus tosəņavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiņ, ike, “Datələboi datbənənoʋ hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəņavur lotolav namial salit, yar ʋan hən ləbėbubur mai naulumian bilah.* ² Galit erim lovi hoʋon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoʋon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboņ naulumian bilah tovəlo, navensus gail pisi losusuh metanoʋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumian bilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʋon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaņ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datbigol bimaienan, dereh naoil temidol hən gidat pisi. Mitia ʋur ideh samito len naim purlpur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləbėʋuri. Be nəboņ lotoyar ʋan sal, naulumian bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lufah mai, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboņ namityal topair, navensus lotoʋur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub, Nasub, səņav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’”

§ 24:51: Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riņ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan. * 25:1: Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor ʋəsvəsai nəbol pusan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluʋoh sivensus bilah, ale luvan hən ləbėbubur mai naulumian bilah mai naluʋoh san. Nəboņ naluʋoh toru arbibon, nəlahan etubat.

¹³ AYesu imaris kotov nǎbol enan ike, “Imagenan, mǎtehulahul hǎn asike mǎtǎbesurǎn navensus lotovi hoǎon, husur mǎtsalǎboi nǎmaribonj o namityal hǎn natǎlmaman sagw.”

*Nǎbol pusan husur naslev totor mai nǎvat
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ AYesu isor tǎtas husur natǎlmaman san, ike, “Natohan pipihabǎlan aGot len nǎmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hǎn bivan len nǎyaran sua. Ekis naslev san gail gǎmai ale erinj natit san gail len navǎlalito. ¹⁵ Ilav nǎvat mai galit visusua tonor hǎn namitisau salito. Ilav nǎtalent torim mai naslev sua, ilav nǎtalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vǎha-sua ņai erinj naut enan len nǎyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nǎtalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len navide tomaianan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nǎtalent tosua, evivile, ehir nǎbur len tan ale itavun susuan nǎvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etǎlmam hǎn bǎlǎboi nǎsa lotogole len nǎvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nǎtalent torim maii, ipat nǎtalent torim am gǎm hǎni ike, ‘Nasub, gulav nǎtalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman samǎ ikab! Govi naslev tovoi, todaņ len ginau. Gudaņ len natit tokǎkerekh notorinj len navǎlam, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hǎn nǎberinj natit tisobur len navǎlam. Gegǎmai, gehǎhaǎur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nǎtalent toru maii, egǎm hǎni ike, ‘Nasub, gulav nǎtalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman samǎ ikab! Govi naslev tovoi, todaņ len ginau. Gudaņ len natit tokǎkerekh notorinj len navǎlam, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hǎn nǎberinj natit tisobur len navǎlam. Gegǎmai, gehǎhaǎur mai ginau!’

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nǎtalent tosua maii, egǎm hǎni ike, ‘Nasub, nolǎboii tia ke govi naulumǎn totaltal, len nǎmatuan gulav nǎhanian dan naut gǎsǎmabule lan, gotǎtariv wit len naut gǎsǎdanjanj namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomǎtahw, ale nua susuan notalent samǎ len tan. Nǎvat samǎ bogai.’ ²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vǎsa gotovekan. Gǎbinau ke notovi naulumǎn totaltal, gǎbinau ke notolav nǎhanian dan naut nǎsǎmabule lan, gǎbinau ke nototǎtariv wit len naut nǎsǎdanjanj namisurhute lan, ²⁷ imabe gǎsariņ nǎvat sagw len nalulutar? Gǎtagol tomaianan, nǎbonj nototǎlmam, nǎtalav nǎvat sagw mai naintǎres han.’ ²⁸ Ale ikel mai nǎvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nǎtalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosǎņavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nǎsa tokade, dereh nilav tisobur am maii hǎn bǎpul hǎni. Be avan ideh tomǎdol, avan ideh saum savoi len nǎsa tokade, dereh nilav kuv tokǎkerekh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar hǎni vivile len nǎmargobut, len naut enan dereh tikad nǎtanjan mai na-desdes-batriǎoriǎ-an.’

Napǎpǎhwan namǎkot hǎn navoian dan nǎsaan

³¹ “Nǎbonj aNatun Nǎvanuan bǎgǎmai len namǎnas hǎn nǎyalyalan san, mai aņel gail pisi, dereh tebǎtah len nǎbiltihai bǎbǎtah san toyalyal hum nakiņ. ³² Beti naluǎoh hǎn nǎvanuan naut tiltile gail pisi dereh libonbon len nǎhon. Ale dereh tepǎpǎhun galito hum nǎvanuan nasipsip topǎpǎhun nasipsip gail dan nǎnani gail. ³³ Dereh terinj nasipsip gail len nǎmatu san mai nǎnani gail len

† 25:15: Nǎtalent esua ņai evi napurpuran hǎn nauman hǎn nasihau tovi 15.

nəmair. ³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətegeṃmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia ṃos gamito len natubatan, nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metḃos, mətokis ginau vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətokəkəkəta təban ginau; nəboŋ nototoh len naim bəbaŋis, mətogəṃ, ṃədoŋ təban ginau.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasuḃ, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ṃais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ṃais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metḃos namtusu gaiug vi lohoim sinamit ṃais? Namtoris gotomalmal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ṃais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namtomədoŋ təban gaiug ṃais len naim bəbaŋis?’ ⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ məttogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ṃai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətevi tut dan ginau, mətevi lan nəhab topaŋ vi sutuai aGot toutaut həni tia ṃos natəmat mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ notomalkəkət, mətsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətsəlav nəwai mai ginau; ⁴³ nəboŋ notovi metḃos, mətsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim bəbaŋis, mətsaṃədoŋ təban ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasuḃ, ṃais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḃos, o gotomalmal, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaŋis be namtsavi tarhət saṃ?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətsagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ṃai, mətsagole van hən ginau.’ ⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləbitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətoləboii tia ke nəboŋ nəmaribon ḃeru ḃinon dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋ len navəlan alat ləḃipos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan əbilitihai tutumav mai alat lotoil a ṃo hən nəvanuan gail, luḃonḃon len nəbilitiim seḃilitihai tutumav, nahəsən aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləḃigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləḃigol ḃimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləḃeluvoh hən ləḃibal tavtavor, mədas natit gail.”

*Napəhəvut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a ṃo. ⁷ Ale napəhəvut sua tolav nəbotel lotoum həni hən nəvat toḃəhw, egəṃ hən aYesu tohan. Ilav nəbotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eḃiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəḃasi. Luke, “Imabe tomədas natenan? ⁹ Ivoi am taḃur həni ṃos nəvat tosoḃur ale təlav nəvat enan mai naməsəl gail.” ¹⁰ Be

* 25:46: Dan 12.2

aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginou. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsal gail lutoh mai gamit akis, be ginou, asike nutoh tabtab hən ginou.* ¹² Nəboŋ alitegai tobir naoil len ginou, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbinau gati.”

AJutas isor utaut hən bəpur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəberin aYesu len navələmito, mətudaŋ hən mətəbilav nəvat tevis mai ginou?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəboŋ enan van, aJutas idas piŋal hən berin aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot

(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəbihan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətəvi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh mətəris naulumən sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai piŋan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim saŋ.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləbihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terin ginou len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuŋ, ale galit viŋisua lotuŋat usi ke, “Nasuŋ, ase lai? Savi ginou a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginou, gamit sua torin navəlan len nasiloŋ mai navəlagw, dereh terin ginou len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan torin aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale aJutas, gai berin len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai piŋan, savi ginou a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasuŋ

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eŋuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit pisi mətəmun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bisel, eŋusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən bəruŋat nəsaan gail dan nəvanuan tosəbur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəbələn aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbəmuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəbə hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Navəhuh Oliv.

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9 * 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53

* 26:28: Exo 24.8; Jer 31.31-34

*aYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit pisi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike,
“Dereh niʋabun nəvanuan nasipsip,
ale navəshəsip ligam ʋisusua.*”

³² Avil, nəboŋ nəbimat ale aGot ʋigol nəbile məhat, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan pisi ləbigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ aYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ʋai, a tahw hən natoulumən bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsəlboi ginau!” ³⁵ APita ikel mai ke, “Ao, naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail pisi lokəmaienan.

*aYesu isor tuʋ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəbisor tuʋ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etubət lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuʋ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ibov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, bike binor len naləŋonian sam, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ʋai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaʋ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginau len nəhaua tosua ʋai a? ⁴¹ Mətehulahul ale sor tuʋ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ʋigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu erin galit tətəs, isor tuʋ, ike, “Tata sagw, gəbike sanor len naləŋonian sam hən gəbilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəbike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuʋ tonor etəlmam tətəs, isaʋ lotopatmari husur namətəlit inoʋ masuʋ. ⁴⁴ ʋa erin galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupət sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ʋerinj ginau len navələlito satogəm pəpadaŋ.”

*Lutah gat aYesu
(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, ajutas tosua len tosəjavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiʋoh lototəgau nəbu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail losəvat naluʋoh enan. ⁴⁸ Ale ajutas isor utaut hən navusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəbesum nətərhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ʋai ivan hən

* **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta mō, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

aYesu ike, "Ivoi, Hai pusan," ale esum̄ nētarhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, "Tegai, gaiug gigol nēsa gotogəm m̄osi."

Beti logəm tēban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv nabu nēbalan san, ita kotov nēdariṇan naslev sebiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, "Riṇ tēlmam hēn nabu sam̄, bathut avan ideh tobāl hēn nabu nēbalan, dereh nabu nēbalan tigol nēmatan san! ⁵³ Gamit mētsalēboii ke nolōboi nēbeus aTēmagw hēn na-vi-tarhēte-an san. Ale nētausi, gai tasēvat nabiltivēshēṇel tovi 12 gag ṇai. ⁵⁴ Nētagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?"

⁵⁵ Len namityal enan ṇai aYesu ikel mai naluṇoh ke, "Imabe mētogəm, lav nabu nēbalan mai nēbatw gail gēmai hēn mētb̄itah gat ginau hum notovi vanuan nēbalan toke tibāl mai alat lotoil a m̄o? Imabe mētsētah gat ginau len naholēvat todar vis naim siGot? Nōbētah, nōpusan ei len nēmaribōṇ p̄isi. ⁵⁶ Avil nēsa tovisi gagai evisi hēn natosian sihai kelkel ur b̄isarpoh."

Beti ahai susur san p̄isi loriṇi, lugam mētahw dani.

NēSanhitrin lukot hēn aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nēbōṇ lotogam dani tonōṇ, alat lototah gat aYesu losēhari vi lan naim siKaiafas tovi b̄iltihai tutumav, ale ahai pusan gail hēn nalo mai alat lotoil a m̄o hēn nēvanuan gail luṇonḥon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vōbar naholēvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nēbōṇ tob̄is lan, ebētah ei mai nēvanuan nauman gail hēn b̄eris nēsa b̄evisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nēSanhitrin p̄isi ludas vanuan gēgēras gail lēb̄idam̄ hēn lēbeliblibōṇ ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a m̄o lolōboi lēb̄igol b̄imat sile. ⁶⁰ Be lēsēsāb̄ naliblibōṇan ideh tonor hēn aYesu b̄imat sile, naut kēmas nēvanuan gēgēras isōbur lotogēmai. Namēkot hēn galito, eru arogēmai. ⁶¹ Aruke, "Ategai ike, 'Nolōboi nēbigol naim siGot b̄imasirsir ale um tētas hēni len nēmaribōṇ b̄itor.'"[†] ⁶² Beti abiltihai tutumav ile mēhat ikel mai aYesu ke, "Imabe gēsakel natideh hēn gēbētētas gol gaiug? Na-kel-koti-an sēlaru ekitin a?" ⁶³ Be aYesu sasor. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, "Nukel idanṇ mai gaiug len nahēsan aGot nēkadun nēmauran, ke, gēbēvi aKristo, aNaton aGot, gikele mai ginamito!"

⁶⁴ AYesu isor vari ke, "Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh mēteris aNaton Nēvanuan b̄ebētah len navēlan nēmaṭu siGot tovi aBiltidanṇan. Dereh mēteris b̄egēmai len nēmavukasw hēn nēmav."^{*}

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nēhon emēkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hēn b̄ēvusan tomētahun nasoruan siYesu. Ike, "Gai isor mēdas aGot! Imabe datolēṇon nēvanuan ideh am hēn b̄ikel kot nēsaan sitegai? Gamit mētosēsālōṇ hēn tosor mēdas aGot! ⁶⁶ Gamit mētunau mab hēni?"

Lusor vari ke, "Inor hēn b̄imat! Timasmat!"^{*}

⁶⁷ Beti loṽulai nēhon aYesu, lotuhi, luṽosi. ^{*} ⁶⁸ Lohēlasi ke, "Kristo, gētavi aKristo gēpōhav utaut! Kel mai ginamito, ase iṽos gaiug?"

APita ikele ke salēboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

[†] **26:61:** Jon 2.19. AYesu sakele ke, "Nolōboi nēbigol naim siGot b̄imasirsir;" ike "Mitigol naim siGot timasirsir." ^{*} **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 ^{*} **26:66:** Lev 24.16 ^{*} **26:67:** Isa 50.6

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsən aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil papadaŋ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsəloŋ hən nadolom, namttosəsəloŋ ləboii ke govi auleKalili, nadolom ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsən aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbəkutin, aGot tipansem ginau!”

Vəha-sua ŋai natoulumən ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumən bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”* Nasoran siYesu a mo etunus nəlon aPita, ale evivile, itaŋ habat.

27

Loriŋ aYesu len navəlan aPilate (Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav pisi mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail, luḅonḅon tətəs hən ləbihol kitev naḗisal hən ləḗigol aYesu bimət.* ² Beti lubaŋjis gati, losəhari van, loriŋi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətəh hən gai (Uman 1.18-19)

³ AJutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu bimət, aJutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategai len navəlamito hən bimət naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətəh hən gai gabag hən bimət.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalə hən datḅeriŋ nəvat egai hən biḅon mai nəvat hən naim siGot bathut eḅiŋbiŋjal, eḅur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol ḅonḅon. Nəboŋ lotohol tonəŋ, loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau. Loḅur nətan enan hən ḅegəm vi ut natətavunan simetḅos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboŋ ta daməŋjai. ⁹ Beti nəsa aḅai kelkel ur, aJeremiah totesi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodam hən ləḅeḅur atenan həni, ¹⁰ ale loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau, hum Nasuḅ aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mo hən aPilate (Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

* **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mo ləḅidam həni, naŋu gail lodədas ləḅigol avan ideh bimət. * **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seju gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ əbiltihai tutumav gail mai alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsəsəseŋon hən natit tosoŋur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna ipəŋ habat lan.

*Pilate eriŋ aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)*

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova pisi, nəgavna ikad nəvide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋonion sinaluvoŋ. ¹⁶ Len nəboŋ enan, len naim bəbaŋis, ikad naulurŋan sua nəvanuan pisi lotoləboii, nahəsən aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboŋ naluvoŋ lotobonbon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail loriŋ aYesu len navəlan husur lototaŋulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobtətah maienan, asoan esəvat nəpisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len nəbəber, noləŋon isa masuŋ husuri.”

²⁰ Avil əbiltihai tutumav gail mai alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail lusorsor mai naluvoŋ hən ləbigoŋ husur galito, us aPilate hən biŋol aParappas bəvivile mai aYesu bimət. ²¹ Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəbigoŋ gəlar ta be bəvivile nŋos gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoŋut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit pis luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas biŋol natideh hən bəgəgel hən nənanuan salito, be nəbilitmədasian etuŋat len naluvoŋ, ilav nasiloŋ topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail pisi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile nŋos galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale eriŋ aYesu len navəlalito hən ləbiŋos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)*

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit pisi luŋonbon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nəbulgəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Loriŋi natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hun nəhai sekiŋ. Beti lotəjedur bathurien, lotubat sor vilesi ke, “Sal suh nakiŋ seju gail!” ³⁰ Lovulaii, ale lusəbul natenan hun nəhaie dani, luŋas nəkadun həni. ³¹ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis

† 27:24: Ekəkəsəval hən beŋusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh toləbur nanoran. ‡ 27:26: Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehŋ gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi biŋol nəmatan.

dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləbīpos gati len nəhai balbal.

Luḡos gat aYesu len nəhai balbal

(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

³² Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabələshukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuṽ lan maii, be nəboŋ aYesu tomun risi, emətahuni. § ³⁵ Beti luḡos gati len nəhai balbal.*

Nəboŋ lotopos gati tonon, lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisəḥ ase ḥilav nahurabat visusua. ³⁶ Ale lobətəh, kəkətə kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale lorin na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiŋ seJu gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənənah eru artotəhətəh mai aYesu. Sual itəhətəh len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotovot, lohələs aYesu, sor mədəs nahəsan. Loŋit nəholit van həni,* ⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi gəbīgol naim siGot ḥimasirsir ale len nəmariboŋ bitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəḃevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariŋ dan nəhai balbal!”*

⁴¹ Len nəvide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai əhai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be eədəs ḥilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ selsraəl a? Bimagenan, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiŋ. ⁴³ Eriŋ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot ḥələŋoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənənah gəlaru artotəhətəh təban aYesu, gəlar am aroḡəmaienən, aroḡələsi.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natubliəl nəmargobut ikabut gol piis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədəu. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriŋ gabulan ginau sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəloŋ həni, lunau suluṽi, lunau ke tokis aElijaḥ. ⁴⁸ Vəha-sua ŋai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḥəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riŋi! Datebunus risi ke aElijaḥ dereh tegəm lav kuvi o teḃuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsəl, imat.

⁵¹ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totəhətəh len naim siGot, tuḃat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail luməpulpul, ⁵² nəḃurhuvat nəmatan losəjav. Ale aGot igol nəvanuan isoḃur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəḃurhuvat nəmatan

§ **27:34:** Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuṽ len nəwain hən nabus hən na-ḡos-gati-an asike biḃar masuṽ hən avan ideh lotopos gati len nəhai balbal. * **27:35:** Psa 22.18 * **27:39:** Psa 22.7 * **27:40:** Mat 26.61; Jon 2.19 * **27:43:** Psa 22.8 * **27:46:** Psa 22.1 ** **27:48:** Naspons evi nəkasbətə nətəs. Evi natsua tomədmədəu toyanyan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibanḡur. * **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33

gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu ləbis len nəbiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isəbur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatin aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaʔut tosoʔbur lotohusur aYesu, kəkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboŋ namityal pəpadan bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilata. Eus niben aYesu. APilata idanʔ həni ale ikele idanʔ ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ Na aJosef erunʔ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Erinji len nəburhuvat nətavunan san toveveu, tota pəpuli tia len nəvat. Erib hən nəbiltivat hən bəpat gol nabopita hən nəburhuvat nəmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mo, a tut kəkereh dan nabopita hən nəburhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboŋ tohusur Nəboŋ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luʔonʔon, luvan hən aPilata. ⁶³ Ale luke, “Nasub, namtunau təlmam hən nəsa nəvanuan gəgəras egai tokele nəboŋ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol nile məhat.’” ⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sanʔ gail ke lekətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan vəbar nəmariboŋ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləbevənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale bimaianan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mo.”

⁶⁵ APilata isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkol-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat nəburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat nəburhuvat nəmatan, lorinʔ na-burut-gati-an lan ale lorinʔ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSappat enan tononʔ, nəmav topitau dudulan somilan, len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis nəburhuvat nəmatan.* ² Vəha-sua ŋai ikad nəbiltidu, bathut aŋel sua siNasub evi pan dan nəmav, ale erib kuv nəbiltivat topat gol nəburhuvat, ebətah lan. ³ Nənəhənəh han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat, ninelit epil lan, lominninikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aŋel isor mai napəhaʔut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia surʔan ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur

* **27:55:** Luk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19 * **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56

san gail ke, 'Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a n̄o hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.' Enan n̄ai na-kel-uri-an sagw."

⁸ Nəpəhəvūt gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nəkemkeman ale arusaʽsaʽvūt hən ar̄bikēle mai ahai susur san gail.

⁹ Vəha-sua n̄ai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, "Ivoi!" Arogəm hən̄i, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu hən̄i. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, "Samremətahw. Mirivan, kel mai aʽvəgw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei."

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ nəpəhəvūt gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi tov̄isi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḃonḃon mai alat lotoil a n̄o hən nəvanuan gail ale ludam̄ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isobur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, "Mətəkəmaiegai ke, 'Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.' ¹⁴ Agavna Pilate ḃəsəsəlon hən natenan, dereh namtətəŋov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh." ¹⁵ Imaiēnan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiŋu gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naŋu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naʽvəhuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḃevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu hən̄i, be galit galevis lukad nəlon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, "AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-n̄o-an p̄isi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətḃəʽusan naluʽoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḃegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ Vusan galito hən ləḃigol natit p̄isi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, nagilen natit p̄isi."

* 28:19: Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totosì

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNaton aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nadəlomian len aYesu. Itosi mōs ase?

Itosi mōs alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a mō hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədañan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu evusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehuser as galito?

Ehuser aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehuser ahai susur san gail, ehuser naluvoh gail lotohuser aYesu, marmar len namerikel togol gail. Ehuser nəvanuan gail lotomətahun aYesu. Natgalenan evisi najs?

AYesu epusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30. Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv hən napusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədañan san. AMak eləñon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən bələñon bisa vəsa ale hən bimət. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidan am hən ləbəhuser aYesu, naut kəmas nəmauran bidan o ləbeləñon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14–9.50)

3) AYesu erin naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1–15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən napisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNaton. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a mō hən gaiug,
hən beutaut hən napisal sam.*

* 1:1: Natosian galevis ta sutuai ləsake aNaton aGot. * 1:2: Mal 3.1

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̄besw ke,
 ‘Geutaut hən nap̄isal m̄os Nasuḅ,
 gigol nap̄isal san gail linor!’ ^{**}

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̄besw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən bimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən berubat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəlonj həni. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuḅ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həni.†

⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idaŋ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetəjadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais həni len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar pul nəməv hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, sum̄an nətav.§ ¹¹ Beti esəsəlonj hən nadoldol togəm len nəməv toke, “Gaiug govi anatugw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaḅur masuḅ hən gaiug.”^{*}

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən bigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̄besw. ¹³ Itoh ei len nəmaribonj tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalilihai lotoləboi ləbisah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon lutah gati, riŋi len naim bəbanjis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot. ^{**} ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiḅan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəshəhəhan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ŋai arorinj nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiḅan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobutan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arḅitah maii, ale

* **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal top̄əhapəhw.

* **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbanjis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

arorinj atəmalaru len naḅot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat eḅis len naim naḅonḅonan seju gail, eḅusan. ²² Nəvanuan luḅaḅ len naḅusanan san bathut eḅusan surḅan naulumḅan tokad na-il-a-mo-an kitin, sasurḅan ahai ḅusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ḅai len naim naḅonḅonan salito ikad naulumḅan tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəḅigol namteḅuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədaul! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltaloḅ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaḅmaḅ lan, lotuḅat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḅusanan veveu tomabe ganan? Ikad nədaḅan hən na-il-a-mo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperḅan tutut hən naut ḅisi len naut a Kalili.

*AYesu igol nəvanuan isoḅur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəḅoḅ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naḅonḅonan seju gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu tobis, vəha-sua ḅai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḅəḅətah. Naməsahan inoḅ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəḅoḅ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan ḅisi len nabiltivile kavkav loluḅoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḅur ale igol lodədas ləḅisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan sorḅilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḅəḅesw ale isor tuḅ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoḅi. ³⁷ Nəḅoḅ lotosabi luke, “Nəvanuan ḅisi lokətkəta doḅ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḅikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm mōsi.” ³⁹ Na iyar tur ḅis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naḅonḅonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Naulumḅan tokad naleprosi egəm təḅedur təban aYesu, eḅiri ke, “Gəḅeləḅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.” ⁴¹ Nələn aYesu itaḅis masuḅ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləḅoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ḅai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ḅusan gaiug hən ahai tutumav hən ḅəḅunus husur nibem. Beti getutumav

hən naviolan hən naveveuan sam̄ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləbələboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu saləboi bəbis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotobəḅesw. Be nəvanuan gail len naut p̄isi ei logəmgəm həni sal.

2

aYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur (Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹Husur nəmariboḅ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboḅ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḅur lotosəsəloḅ həni ke totoh ei, ²logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsəbəboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulum̄an nətarhəben tomat, ⁴be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nabur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorij tur hən nəbətəh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵Nəboḅ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumarub̄at.”

⁶Be ahai p̄usan hən nalo lotobətəh ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷“Gai ekəmaianan mabe? Isor mədas aGot! AGot səḅon ḅai eləboi bəruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸Vəha-sua ḅai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹Nəḅikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Norub̄at nəsaan sam̄ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbətəh sam̄, giyar,’ nəsa emədməḅau am?”* ¹⁰Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nəḅəḅan hən na-il-a-m̄o-an hən bəruḅat nəsaan len navile a pan. Nəkəmaiegai hən nəḅəḅusan nəḅəḅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹“Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbətəh sam̄, givahim sam̄.”

¹²Vəha-sua ḅai atenan ile məhat, ipat nəbətəh, evivile len nəhon nəvanuan p̄isi. Lumaḅmaḅ masuḅ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boḅ ideh sal!”

aYesu ekis aLevi (aMattiu) (Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³Beti aYesu evivile, etəlmam hən biyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiluḅoh egəm həni ale evusan galito. ¹⁴Len nəyaran san van, eris aLevi anatan aAlfeus tobətəh len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵ḅa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləḅihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶Be nəboḅ ahai p̄usan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienən, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

* **1:44:** Lev 14.1-32 * **2:9:** Nəboḅ aYesu tokəmaianan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Norub̄at nəsaan sam̄ gail,’ mətsələboii ke lumarub̄at o ləsəmarub̄at. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ məteləboi mətḅerisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

¹⁷ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən bīrer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsağəm hən nəbəkis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siŋon mai naFarisi gail ləsəhan[‡] hən ləbisor tuv. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siŋon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuv, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an tolah, nəboŋ bəgəmai hən ləbəsəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toḫisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, nəḫisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toḫir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. [§] Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədas nəwain mai nahurhuwain piŋi.”

Nausian husur nəSəppat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSəppat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotubət kin bur nəhavhuwit gail. ^{*} ²⁴ Ŋa naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSəppat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsav̄urur̄ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah mai lotopar hanian, lotomalkakat a? Nəboŋ aApiatar tovi biltihai tutumav, aTevit ebis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbīhani. ^{*} Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.” ^{*} ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSəppat, aGot igole m̄os nəvanuan, sagol nəvanuan m̄os nəSəppat. ²⁸ Imaianan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSəppat am.”

3

AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu ebis lohoim nabonbonan seju gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləberis biŋol atenan bimaaur len nəSəppat. Bigole, dereh likot həni ale kel uri ke toḫur kotov nalo hən nəSəppat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datbiŋol biḫoi len nəSəppat o hən datbiŋol bisa? Inor hən datberin̄ təlmam hən nəmauran o hən datbiŋol nəmatan?” Be naut ebūt, ləsasor vari.

⁵ Len nəlöl paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iḫonvon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlam̄!” Ale isar

[‡] **2:18:** Naju gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuv, ləsəhan hən ləbitan̄ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. [§] **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu burhulon. ^{*} **2:23:** Deu 23.25 ^{*} **2:25-26:** Lev 24.9 ^{*} **2:25-26:** 1Sam 21.1-6

həni, nəvəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ɲai naFarisi gail lovivile, luḃonḃon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləḃisor utaut hən ləḃemədas bun aYesu hən ḃimat.

Naluḃoh tarhəḃiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḃuḃoh lohusuri. Nəḃoɲ lotosəsəloɲ husur natit piḃi aYesu toḃole, nəvanuan isoḃur loḃəm həni. Loḃəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḃoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləḃeluḃoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboɲ enan igol isoḃur lumaur tia ale isoḃur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḃibari. ¹¹ Ale nəḃoɲ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Beti aYesu etəvəhuh vi məhat, ekis alat gai toləɲon galito ale loḃəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḃitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən ḃesəvat galit van hən ləḃikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaɲan hən na-il-a-ḃo-an mai galito hən ləḃehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsəlit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aɲon aḃan aJemes, ale aYesu ekis ḃəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur ḃəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiū, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ḃerij aYesu len nəvəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluḃoh loḃəm ḃonḃon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḃihan. ²¹ Nəḃoɲ nəbathudud siYesu lotosəsəloɲ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke lithat gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai puḃan hən nalo lotoḃəm len naut a Jerusalem, luke, “APEelsepul toil a ḃo hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaɲan seḃiltitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit ḃəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləḃoi ḃehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəḃəlan nakij len nəkantri sua ḃibalkabaɲ, nəkantri dereh timaḃulḃul. ²⁵ Nəbathudud ḃibalkabaɲ, dereh timaḃulḃul. ²⁶ Len nəvide tomaiənan, aSetan təḃal mai gai gabag, alat pipihəḃəlan lətapəḃəhw, gai asike taləḃoi tail ḃəgat am, nədaɲan san tanəɲ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləḃoi ḃəḃis lohoim sinəḃəhariv todaɲ hən ḃitariv kuv naḃit san gail. Be a ḃo, ḃibaɲis gat əḃəhariv, beti eləḃoi ḃitariv kuv natit piḃi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḃisor tas aGot o ləḃemədas nahəsan. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruḃat

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluḃoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḃibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avan ideh saləḃoi ḃəvənah dan nəvəlan aSetan, be ḃibaɲis gat aSetan, eləḃoi ḃehut natəmat san gail.

nəsaan enan dani boŋ ideh. Be nəsaan enan san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienan husur ahai pusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm təban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van həni, kisi gəmai. ³² Naluʋoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anam̄ mai aʋam̄ gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aʋagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nəsa aGot toləŋoni, gai evi aʋagw o aʋavinegw o anagw.”

4

*AYesu ibol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etubat pusan tətəs tarhəbilitiwai Kalili. Nəbilitluʋoh logəm bənbəŋ dar visi gol tosa len nəbət, bətah hən bəpusan. Ale nəvanuan gail pisi losuh pəpadaŋ hən nəbilitiwai, a ut. ² Eʋusan galit hən natit isobur len nəbəl pusan gail. Ale len nəpusanan san ikel mai galit ke, ³ “Səsəloŋ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail, galevis luteh metp̄isal, ale nəman naməsav gail logəm han p̄is gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan, ale nəboŋ nawit totov, nəhau eruŋ gut buni, gol səʋan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luʋan. Sua iʋan vəkad 30, sual am iʋan vəkad 60 ale sua tətəs am iʋan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariŋan hən bəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

*AYesu ibol pusan hən nəsa?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəboŋ aYesu totoh səboŋ mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəbəl pusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur natohan pipihəbəlan mai gamito hən mətəbələboi. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan pisi mai galito len nəbəl pusan gail ¹² hən natosian siGot b̄isarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləbəkəta, kəta,
ləsakəta ləboi nəsa aGot togole;
naut kəmas ləbəsəsəloŋ, səsəloŋ,
ləsasəsəloŋ ləboi nəsa aGot togole.
Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruʋat nəsaan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəbəl pusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

* 4:12: Isa 6.9-10

13 Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəböl pusan enan a? Bimagenan, mətələboi nəböl pusan ideh mabe? 14 Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. 15 Namisurhuwit toteh metp̄isal ehum alat lotosəsəloŋ hən nasoruan siGot. Ale nəboŋ lotosəsəloŋ həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. 16 Nəvanuan galevis lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhəvur lan. 17 Be husur lohum nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətov sabəlav. Ale nəboŋ lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. 18 Nəvanuan galevis am lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəloŋ hən nasoruan 19 be nəlolit etuhətu hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuv̄-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gol loruj gut bun nasoruan hən asike biʋan. 20 Nəvanuan galevis tile am lohum namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luʋan masuv̄, galevis luʋan vəkad 30, galevis luʋan vəkad 60, galevis am luʋan vəkad 100.”

Nəböl pusan husur namial (Luk 8.16-18)

21 Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən bəsusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilil lan. 22 Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot t̄igol tevivile, t̄iparpar. 23 Nəvanuan tokad nədarinjan hən bəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

24 Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətələləgau hən gamito! Mətesəsəloŋ husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəloŋ-husuri-an samito, ale tivan am. 25 Bathut avan ideh nəlon tomabur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətəhəhun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəböl pusan husur namisurhuwit totov

26 Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbəlan aGot imaiegai: Ikad naulumian tobubulan namisurhuwit len tan. 27 Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. 28 Nətan səboŋ evəhasus hən nawit: a m̄o nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iʋan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. 29 Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən nəbu tohab husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”*

Nəböl pusan husur namisurhumastat (Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoʋ hən natohan pipihəbəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəböl pusan tomabe? 31 Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail p̄isi len tan 32 be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpəshət gail topašil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ŋodŋod halit len gail, len nəm̄ol han.”

33 AYesu ikel nəböl pusan isobur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. 34 Len nəhon nəvanuan gail,

* **4:29:** Jol 3.13. Nəbu tohab, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəbu tomaianan.

natit pisi tokele, ikel mai galit len nēbol pusan gail ηai. Be nēboη totoh mai ahai susur san gail sēbolito, isor vēsvsasai namilen natgalenan.

AYesu igol nēlan mai nabiltiwai arovi pan

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nēboη enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhēt nēwai egai.” ³⁶ Nηa lorij naluṽoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losēhoṽut hēn nabiltilan toḡamai tokud hēn nēwai. Nēwai epus vi lan nabot gol totubāt pul hēn bēmun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovēηoni, lukel maii ke, “Eee Hai pusan, namtomun! Gēsēnau ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Nηa aYesu ile māhat, esivoh len nēlan, ikel mai nēwai ke, “Gemādaui! Vi pan!” Ale nēlan idar buni, naut etēmāt. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mētovi batmētahw gail a? Mētsēkad nadēlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lomīnminikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nēlan mai nabiltiwai lugol husur nēsa tokele!”

5

Naulumān tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nētarhēt nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nēboη lotobar naut enan, aYesu imariη dan nabot. Vēha-sua ηai naulumān tokad nanunun tosa egām len naburhuvat nēmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nēmatan gail. Nēvanuan gail lodēdas lēbibanjisi am hēn natsen.

⁴ Lubanjis narien ḡalaru mai navēlan ḡalaru hēn natsen vēha-sōbsoḡur tia, be igol natsen tobanjis navēlan imarmarikit, mai natsen tobanjis narien, ilabuburi. Sēkad avan ideh tokad nēdaηan hēn βetēgau gati. ⁵ Akis len nalennēyal mai nalenmariug, iyar lāb len naburhuvat nēmatan mai navēhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hēn nēvat.

⁶ Nēboη aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van hēni, etējedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hēn ḡebemēdas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahēsan aGot noηjir gaiug ke sagipansēm ginau, sagemēdas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahēsaiη ase?” Ale ike, “Nahēsagw aLuṽoh husur namtusoḡur.” ¹⁰ Ale loηjir vēha-sōbsoḡur hēni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nētarhēvehuh ei ikad nabiltivēshēbuai lotohan. ¹² Ale natēmat galenan loηjir aYesu ke, “Sēvat ginamit van hēn navēshēbuai hēn namtβēbis len gail.” ¹³ Nηa idam hēni. Ale natēmat lumakuv dan naulumān, lōbis len nabuai gail. Ale navēshēbuai lomūr, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokēkēta tēban navēshēbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hēn lēbikel ur nēsa tovisi. Ale nēvanuan gail lugam ḡām hēn lēberis nēsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logām hēn aYesu, loris atenan a mō tokad naluṽoh hēn natēmat ale lorisi ke esun nahurabat, ebētah, imaur tētās, nēnauan san etēlmam, imasil. Nηa lomētahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nēsa tovisi, lukel ur natit pisi tovisi mai galit lotomadḡagēmai. Lusur husur naulumān tokad natēmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nēvanuan gail len naut enan lotubāt ηjir aYesu ke teriη naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu tosaŋ len nəbot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən biŋtaŋ maii. ¹⁹ Be aYesu sədəm̄ hən, ike, “Givahim vān hən nəbathudud saŋ ale kel mai galito hən natit piŋi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaḗolis, etuḅat kel ur natit piŋi aYesu togole m̄osi. Galit piŋi ei lumaŋmaŋ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsaŋ
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nəbot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboŋ tobar nətarhəwai ei, nabiltiluḅoh logəm̄ ḅonḅon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsan aJairus toil a m̄o hən naim nabonḅonan ei egəm̄ hən aYesu. Iteŋ bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadaŋ hən ḅimat. Gegəm̄ vahim bai hən gəberin̄ navələm̄ lan hən ḅimaur, asike ḅimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiluḅoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaḅut sual ei toməsaŋ, nəda han togam̄ hən nasiŋau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran luḅəbur lurər səḅuer hən be lugol eləŋon isa vəsa ŋai. Eḅur hən natit piŋi san hən ḅəvur galito, be səmaur. Eməsaŋ habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsəloŋ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḅibar nahurabat san, dereh nimaur.” Ŋa eliligis hən gai len naluḅoh maḅun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ŋai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsaŋan san inoŋ. ³⁰ Nəboŋ alitenan tobar aYesu vəha-sua ŋai eləboi len gai gabag ke nədaŋan ivan dani. Ŋa ipair len naluḅoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Aŋai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluḅoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḅisaḅ nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaḅut toləboi nəsa tovisi hən, emətahw, ipab. Egəm̄ hən, iteŋ bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian saŋ igol ke gotomaur. Givan, len nələm̄ gikad natəmat, na-ləŋon-isa-an saŋ inoŋ.”

³⁵ Nəboŋ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm̄ len naim siJairus toil a m̄o hən naim nabonḅonan, lukel maii ke, “Anatvavim̄ imat tia. Sagemədas aŋai pusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsəloŋ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riŋ nələm̄ len ginau ŋai.” ³⁷ Beti aYesu sədəm̄ hən avan ideh hən ḅəhusuri, be idaŋ hən aPita, aJemes mai aJon, aḅan aJemes ŋai.

³⁸ Nəboŋ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim nabonḅonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taḅtaḅor, lototaŋ, lotois habat. ³⁹ Nəboŋ toḅis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətoləŋon isa, mətutaŋ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ŋai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḅis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navələn alitenan ale ikel maii len nasoran san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ŋai natuhtəbarehreh nədaŋ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboŋ lotoris natenan lumaŋmaŋ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaŋ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən ḅihani.”

6

Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ AYesu erin̄ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale aŋai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuḅat hən napusanan len naim nabonḅonan

ale isoḅur lotosəsəlonḅ luḅḅaḅ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Iḅol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ḅai, anatan aMeri, aḅan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aḅavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ḅisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas ḅigol namerikel ideh len naut enan, be eriḅ navəlan len nəvanuan evis ḅai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iḅḅaḅ husur nadəlomian salit toḅuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləḅeum mōsi

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile ḅisusua, eḅusan. ⁷ Ale ekis ḅonḅon hən ahai susur san gail ale etuḅat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaḅan hən na-il-a-mō-an hən ləḅehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariḅ nəhad səḅəḅon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuḅ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ḅai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariḅ nahurabat ḅəḅel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətḅḅis lan, mititoh ei vəḅar mətḅeriḅ naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəḅur hən mətḅitoh lan, ləsasəsəlonḅ hən gamito, məteriḅ naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ḅimakuv dan ḅəlaru. Natenan tevi hən ḅimasil hən galit ei ke aGot saḅəḅur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito.

¹³ Lohut natəmat isoḅur, ale lovəhas nəvanuan isoḅur lotoməsah hən naoil naoiliv, ale lumaur.*

Nəmatan siḅon Baptais

(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ AHerot Antipas, aKiḅ esəsəlonḅ hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ḅisi loləḅoi nahəsan.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləḅoi ḅigol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esumān ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəḅonḅ aHerot tosəsəlonḅ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, ḅaḅisi, ale riḅi len naim ḅəbaḅis. Iḅol tomaienan sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aḅan aFilip esəḅar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot eriḅ aJon len naim ḅəbaḅis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən ḅəḅesəḅar asoan aḅan.”* ¹⁹ Nə aHerotias, nəlon eḅəḅas aJon, eləḅon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ḅai. Eləḅoi ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəḅonḅ aHerot tosəsəlonḅ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ḅəsəsəlonḅ hən aJon.

* **6:11:** Nəḅonḅ naḅu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ḅimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail ləḅiḅiḅai. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur nəvide enan hən ḅimasil hən naḅu gail lotomətahun ləḅiḅipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit ləḅiḅiḅai ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəḅonḅ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatan aHerot toyalal. AHerot toyalal ike aYesu timat nəḅonḅ tokəkereh ḅai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

²¹ Imaienan van van, be boŋ sua aHerotias isaḅ naḅisal sua. Len nabiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan n̄os nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi biŋol aJon biḃat. ²² Nəboŋ anatvavin aHerotias tobis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhāvur masuḅ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsan ke, “Natideh gəḃeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḃevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətəḃul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloḅ sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Ŋa vəha-sua ŋai esəḃat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən biḃa kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ipat nəkadun aJon len nasiloḅ, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəḃ pat niben van, tavuni len naḃur nəmatan.

AYesu evəŋan alaluman lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḃon mai aYesu hən ləḃikel maii hən natit piŋi lotogole mai lotopusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḃur logəmai, isoḃur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləḃihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḃitoh səḃodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Ŋa lusah len naḃot səḃolito, lorin naut enan, lovi lan naut toḃəḃesw.

³³ Wake isoḃur loris lotovan ale loləboi naut ləḃevi lan. Ale nəvanuan isoḃur len navile gail lugam vi lan naut en toḃəḃesw ale lubari a n̄o.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomarin dan naḃot, aYesu eris nabiltiḃuoh ale nəlon itan̄is galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən bəkətkəta təban galito. Ale etuḃat vusan galit hən natit isoḃur.*

³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəḃ həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan piŋi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləḃevi lan naim v̄isusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləḃəḃur hanian halit hən ləḃihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit n̄au mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtḃevur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḃurpuran hən nahəḃati toməlvor. Namtodədasi!” ‡ ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḃoh leḃətah pəpehw len nalioḅ tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan ilav nabi 50 o lotovi 100 lobətah ḃonḃon van vəbar galit piŋi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav,

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 ‡ **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaien an eləboi ḃevur nauman hən nəvanuan hən nahəḃati toməlvor.

ikel nasipaan hən gail ale ebur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail pisi.
⁴² Ale galit pisi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluʾoh lotohan tonon, ahai susur losənon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.*
⁴⁴ Len nəbon enan alalumən lotohan lovi 5,000.

*AYesu iyar len nəpon nəwai
 (Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)*

⁴⁵ Nəbon nəhanan tonon, vəha-sua n̄ai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len nabot, il a mo, hən ləbigam vi Petsaita, tarhəbilitwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluʾoh luvan. ⁴⁶ Tosudələm galit tonon, etəvehuh len nəvehuh hən bisor mai aGot. ⁴⁷ Nəbon naut togomgom, nabot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səbon a ut. ⁴⁸ Eris lotomabit hən nəvarusan husur nabot isoh bur nəlan. Len nadudulan somilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. Ike tivot təban galito, ⁴⁹ be nəbon lotoris toyar len nəpon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəbon lotoris galit pisi lominninikot. Be vəha-sua n̄ai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-buri-an.” ⁵¹ N̄a isah len nabot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumanman vəsa, ⁵² husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit ivonvon.

*AYesu igol galit lotoməsa a Kennesaret lumaur
 (Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəbon lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei.
⁵⁴ Lumariŋ dan nabot, vəha-sua n̄ai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii.
⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəlon hən ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsa van hən len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut pisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, lorin alaten lotoməsa lupat len naut nəmaket. Lonjiri ke tidam hən ləbibar nasumarhət nahurabat san. Ale galit pisi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nabijijalan len nəvanuan
 (Mat 15.1-9)*

¹ Bon sua naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləberis aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naju gail pisi am lohusur tin hən nəvide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len nəvide tonor beti loləboi ləbihan. ⁴ Nəbon lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləbelilos.* Lohusur nəvide tosəbur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)[†]
⁵ Imaienan naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur san gail ləsa husur nəvide sihaʾut sidat gail ta sutuai, ləsa husur nəvide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəbon tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke,

* **6:43:** 2Ki 4.42-44 * **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi bikad namilen ke: asike luhan vir ləbəkəkəsə hanian ideh lotovuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail.

“ Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
wake len nələlito, lunau ke notovi naut kəmas.

7 Lulotu sōbuer hən ginau,
lopusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.*

8 Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hən mətbehusur tin hən naʋide samit ta sutuai lotovi naʋusanan sinəvanuan ŋai.”

9 Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaŋ siGot hən mətbeil gəgat len naʋide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? 10 Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaŋ mai anam matmat len nənauan sam,*’ mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebus.*’ 11 Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh bikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəbevi tarhət sam, noviol həni tia mai aGot.’ 12 Imagenan mətuke inor ŋai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len naridolan səlaru. 13 Ale len naʋide ta sutuai məttoke, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoʋur tomaiənan.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

14 Beti aYesu ekis naluʋoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit pisi, mətəsəsəlon hən ginau, mətələboi nategai. 15-16 Nəvanuan ebiŋbiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi biŋol bebiŋbiŋal nəboŋ natanen tobiŋ lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”†

17 Nəboŋ aYesu toriŋ naluʋoh hən bevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. 18 Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətəsaləboi səhoti a? Mətəsaləboi ke natit pisi vivile tobiŋ lan len niben nəvanuan saləboi biŋol bebiŋbiŋal a? 19 Husur nəboŋ tobiŋ, sabis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaiənan, aYesu ikele ke nəhanian pisi iveveu.)

20 Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. 21 Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənauan tosa, naitian tosa, nəvənahən, nagolean hən nəmatan, 22 naitian tobur kotov nəlahən, na-ləŋon-masuʋ-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəgərasən, naʋide naitian taʋtaʋor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelməlan. 23 Natgalen pisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan tobiŋbiŋal, saveveu.”

Nadəlomian sepəhaʋut sua savi ju
(Mat 15.21-28)

24 AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpədaŋ hən naut a Tair. Ebiŋ lohoim sua, be emətəhun avan ideh beləboi ke totoh ei. Be edədas bebusuan naut totoh lan.

25 Ikad napəhaʋut sual ei, nanunun nəmargobut tobiŋ lan anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan toəsəlon hən ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. 26 Evi atoʋtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən bebut natəmat dan anatvavin. 27 AYesu ikel mai ke, “Anatugw gail lihanukub

* 7:7: Isa 29.13 * 7:10: Exo 20.12; Deu 5.16 * 7:10: Exo 21.17; Lev 20.9 † 7:15-16: Ikad natosian galevis ta sutuai toshud hən naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariŋən hən beəsəlon, teəsəlon mtau!

bai. Sanor hən nəbīlav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbībar hənī van hən nalipah gail.”²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləbīhan nasugbəta hilahutai.”²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut nar-sor-vari-an sanī tovoi, givan, natəmat erinj anatvaviri, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isabi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu erinj naut gail pəpadan hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapōlis van vəbar Nabiltiwai Kalili.^{**} ³² Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən ɓerinj navəlan lan. ³³ AYesu esəhar səḅon hənī vi tut kəkereh dan naluḅoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədარიან gəlaru. AYesu eḅulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”). ³⁵ Vəha-sua ŋai nədარიან nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit pisi togole, ale igol alat lotodariŋ ɓulol, losəsəloŋ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evəŋan alaluman lotovi 4,000

(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltivluḅoh lotogəm ɓonɓon, ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. AYesu ekis ahai susur gail gəm hənī, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itariŋis naluḅoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. ³ Nəmal ihah galit tia. Nəḅesəvat galit van, dereh limatmatioḅ husur nametpīsal, ale galit galevis, naḅīsal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai eḅəḅesw, ipat səḅon. Avan ideh eləboi ɓisabə nabəta a be len naut egai tonor hən ɓevəŋan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluḅoh ke lebətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eḅur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləḅepəpehun gail van hən naluḅoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Nəboŋ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke ləpəpehuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəŋon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alaluman lotovi 4,000 ei.

Nəboŋ lotohan tonor, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuḅat vitvituh maii. Loləŋon ke tigoł nəsabən ŋa lous taltal ke tigoł namerikel hən nəmav.^{*} ¹² Nəboŋ tosəsəloŋ hən

§ 7:28: NaJu gail lokis alat ləsavi Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəḅevi tarhət seju gail ŋai.” Ale apəhəvut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən ɓevi tarhət san hənī. ^{**} 7:31: Naut a Tekapōlis evi naut tokad navile tosəŋavur lan. ^{*} 8:11: Lunau ke aYesu edədas ɓigoł namerikel ɓegəm len nəmav. Ale ləḅeusi hənī, nəboŋ ɓedədas ɓigołe, dereh leləboi ləḅekisi hən nəvanuan gəŋəras, hum ma leləboi ləḅikot hənī sil nəsabən.

natenan, aYesu erjud habat, ike, “Naur ta daməŋjai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi bon ideh!”

¹³ Na isah təlmam len nabot, erij naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit ibonjon hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəbonj lotosəsəlonj hən natenan lotubət vitvituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsasəsəlonj ləboii a? Nəkadumit egəm vonvon a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətbəkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbəsəsəlonj a? Mətsənau təlmam hən ¹⁹ nəbonj notobur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəbonj notobur nabəta toməlvru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlvru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekəta

²² Nəbonj lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale lonjir aYesu hən bibari hən bəkəta. ²³ Ale aYesu etəgau nəvəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti epulai len namətan gəlaru, erij nəvəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh nŋau a?”

²⁴ Ametbesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu erij nəvəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKristo

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail lorij naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govı aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəbonj enan aYesu etubət hən bevusan ahai susur san gail ke aNaton Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoəbur. Alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmaribonj bitor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel pərpəp hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən bisor səbon maii, etubət sor lan

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2 † **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

husur tokəmaianan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənuan san̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləḡoni, lohusus naləḡonian sinəvanuan ḡai.”

Na-husus-aYesu-an

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluḡoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh bələḡon ke bəhusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənuan mai naləḡonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh bələḡon ke bətəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan bikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas bəviol hən natideh hən bikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməḡ egai ləsədaḡ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboḡ bəgəm mai aḡel siGot gail len nəyalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləberis nagəmaian hən natohan pipihəbələn aGot, nədaḡan han.”

Namənas kitin siYesu

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Nəmariboḡ toməlvtes tonəḡ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbōlito vi məhat len nəvehuh sua tosahsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi bigole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoḡ gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaianan husur saləboi nəsa bīkele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulum̄an notoləmas buni. Səsəloḡ husuri!”

⁸ Ləsəhoḡut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ḡai totoḡ mai galit ei.

⁹ Nəboḡ lotoput mariḡ dan nəvehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bīle məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danḡir husur namilen nasoruan san nəboḡ toke “bīle məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaianan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən bigol natit pisi bīnor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləḡon tisa vəsə len natit tisoḡur ale nəvanuan gail limasmətahuni?*” ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sum̄an lotoləḡoni həni, hum ḡai natosian siGot tokel husuri.”*

* **9:3:** 2Pit 1.16-18 * **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiḡ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən arbigol aElijah bimat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiḡ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboḡ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiŋvoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotovitvıtuh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluvoŋ lotoris aYesu, luŋaŋ, ale lugam van həni hən ləbıke, "Ivoi," maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, "Mətovitvıtuh mai galit husur nəsa?" ¹⁷ Nəhaŋut sua len naluvoŋ isor vari ke, "Hai pusan, nosəhar anatugw ulumian gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuŋ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batrivoriŋ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sam gail hən ləbehut natəmat be lodədasi."

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, "Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai." ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuŋ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, "Imaiegai ŋais tia?" Isor vari ke, "Etubət len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-sobsoŋbur tia natəmat ekuŋ həni len nəhab o len nəwai hən biŋol bimət. Gəbeləboi gəbiŋol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəloŋ titanjis ginaməru." ²³ AYesu isor vari ke, "Imabe gotoke 'Gəbeləboi gəbiŋole?' AGot eləboi biŋol natit piŋi. Gəbiŋol nadəlomian, aGot eləboi biŋol natideh mōs gaiug."

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, "Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toŋuer!"

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluvoŋ lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, "Natəmat gotobut, gotodariŋ buŋol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sagebis lan boŋ ideh am!"

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuŋ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoŋbur ei luke, "Gai imat!" ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səboŋ.

²⁸ Nəboŋ aYesu tonon ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, "Imabe namtsaləboi namtəbehut natəmat enan?" ²⁹ AYesu isor var galit ke, "Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi beħuti, be na-sor-tuŋ-ŋai."[†]

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh beləboi naut lototoh lan, ³¹ husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, "Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.[‡] Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimət, dereh tile məhat len nəmariboŋ biŋor husur nəmatan san." ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, "Mətovitvıtuh husur nəsa len nəyaran metpiŋsal?" ³⁴ Be naut ebut, bathut metpiŋsal lovitvıtuh gabag len galit ke ase

[†] 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuŋer ŋai. [‡] 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

len galito iyalyal səhor galit pisi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bīke bēil a mō len nabunusian siGot, temədaυ, timassurman naslev, teυm salit pisi.” ³⁶ Bēti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai surman egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhəvur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ŋai, ehəhəvur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsəm, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginau. ⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonpurpuran mai avan enan.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadələmian len ginau surman egai, avan ideh bigol biteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbībar həni len tas. [§] ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm bigol gəbīteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi velmētəw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad navələm bəru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topan vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale narieṃ bigol gəbīpes habətw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi rimētəw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad narieṃ bəru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətəm bigol gəbīteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətəm bəsua bībəsəw ale gəbēbis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad namətəm bəru ale aGot bībar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boṅ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boṅ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tivaditdit nəhab len nəvanuan pisi hum datbidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han bimasig, bədubə, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bivoi, hən mətəbīkad natəmat mai gamit gabag.”*

10

*Nativosan
(Mat 19.1-12; Luk 16.18)*

§ 9:42: Nabiltivat enan eməlas habat, natoṅki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən begəm vi flaua.

* **9:48:** Isa 66.24 ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan pisi lukad nəboṅ galevis lotodaṅ len nəmauran salito, nəboṅ gail lotogol nəvanuan gail lopəṅas hum nəhab togole. Nəboṅ aGot togol tomaianan, isab alat lotovi esan kitin, ale nəboṅ galen lotodaṅ lugol nəvanuan san gail ludaṅ am lan. Be isabi am alat ləsavī esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən bəkəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bivoi. Nəboṅ nəhanian bimanuṅ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len napisal. * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35

¹ Beti aYesu erinj naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur nəvide san akis, eṽusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ɲa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulumən betiṽos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəməbe mai gamito?” ⁴ Luser vari ke, “AMoses idam hən naulumən bitos gat nalobulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan mōs gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natubatan, nəboŋ aGot togol natit pisi, ‘igol nəvanuan, naulumən mai napəhaṽut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulumən dereh terinj atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ⁸ ale aresua sumən artovi niben nəvanuan tosua ɲai.’* Husur arsarū am, arosua ɲai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”

¹⁰ Nəboŋ lototəlmam vi ləhoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaṽut betiṽos hən nəhaṽut san ale bilah mai naulumən ideh am, alitenan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bərin navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosumən atəgai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike bəhəhaṽur hən natohan pipihabəlan aGot sumən natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san erinj navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriŋ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən bivoi hən galito.

Naulumən topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboŋ aYesu torinj naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naṽisal, avan sua igam gəm həni, etəhedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai pusan gotovoi, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səboŋ ɲai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaŋ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sageliboŋ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəbikad natideh esan, geputsan atəmam mai anam len nənauan sam.’ ”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, nugol natgalen pisi tia, tubat len nəboŋ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel mai ke, “Gupar tetesua sal. Gia pur hən natit pisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsal gail hən gəbikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləhoŋ isa, ivan husur topul hən natit tosobur.

* **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24 * **10:19:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləhoŋian sam ɲai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite bəbis len natohan pipihəbəlan aGot!” ²⁴ Luṗaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh bəbis len natohan pipihəbəlan aGot. ²⁵ Idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len nəburhunil səsođ. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite bəbis len natohan pipihəbəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luṗaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bıkad nəmauran vi sutuai!”

²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi bigol natit pisi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torin naim o avan gail o aṽavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalelan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aṽan gail, aṽavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoḅur mai alat ləbemədas buni. Ale len nəboŋ bəgəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isoḅur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)*

³² Len nəyaran salit len napisal vi Jerusalem, aYesu inəđ il a mō. Ale ahai susur gail luṗaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etubət kel mai galit hən natit gail ləbevisi həni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhōti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leṽulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmaribon bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

*Nausian sijemes mai aJon
(Mat 20.20-28)*

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai pusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidaŋ hən ginamər tesua tebətəh len nəmatu saŋ mai togon tebətəh len nəmair saŋ nəboŋ gəbəgəm vi kin.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nəbiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsə-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nəbiliwai nəbəmun lan, dereh mərəmun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətəhan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, səvi len ginau hən nəbikele. İpat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəloŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Na aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətələboii ke alat lotovət nəhes hən ləbeil a mō hən nametbəs gail, lupatpat galit məhat

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

len nēdaŋan lotokade tēban nēvanuan salit gail. Ale len nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an, nēvanuan totibau salito, loil a mō hēn nēvanuan salit gail. ⁴³ Be sēmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgēm vi vanuan na-vi-tarhāte-an samito, nēlon tomēdau hum tovi ut kēmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hēn gamito, gai tegēm vi slev samit pīsi. ⁴⁵ Tesuŋan ŋai aNātan Nēvanuan. Gai sagēm hēn nēvanuan gail hēn lēbevi tarhēt san hum galit lotovi ut kēmas. Ao, egēm hēn bevi tarhēt salito hum gai tovi ut kēmas; egēm hēn beviol hēn nēmauran san, egēm hēn bimat mōs nēmakuvan hēn nēvanuan tosōbur dan nēpanismen sil nēsaan salito.”

APartimeus tovi metbesw ekēta

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nēboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiuvoh lohusur galito. Ametbesw, ebētah len nēgarhēpīsal. (Nahēsan aPartimeus, namilen ke anatan aTimeus. Atenan eŋir nēvanuan gail akis hēn nēvat.) ⁴⁷ Nēboŋ tosēsōloŋ hēni ke aYesu ta Nasaret togēmai, etuḅat kai ke, “Yesu, anatan siTevit, nēloŋ titanŋis ginau!” ⁴⁸ Nēvanuan isōbur losivoh lan hēn bēmədau. Be ikai habat am ke, “Anatan siTevit, nēloŋ titanŋis ginau!”

⁴⁹ Nēboŋ aYesu tosēsōloŋ hēni, eil. Ike, “Kisi gēmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehāhāvur! Gele mēhat! Ekis gaiug, gia van hēni!” ⁵⁰ Ametbesw ebil kuv nahurabat naut susus san, ile mēhat tutut, ivan hēn aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Golēŋon nēsa hēn nēbīgole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekēta!” ⁵² Ale aYesu ikel mai ke, “Givan! Nadālōmian sam igol gumaur.” Vēha-sua ŋai ekēta, ale ehusur aYesu husur naḅīsal.

11

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nēboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogēm pēpadaŋ hēn naut a Jerusalem, pēpadaŋ hēn navile Pētfas, mai a Petani, lubar Naḅehuh Oliv. Ale aYesu esēvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gēlar ke, “Mērevi lan navile ea. Nēboŋ mērbībari, vēha-sua ŋai dereh mērekēta ris natuhtōŋki uluŋan totahētah ei, avan ideh sēsah lan sal. Sah ruḅati ale sēhari gēmai. ³ Avan ideh beus gamēru ke, ‘Mirimab hēn natanan?’ Kel mai ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesēvat tēlmam hēni.’”

⁴ Ale gēlaru aruvan. Arusab natuhtōŋki toil metpīsal totahētah len nabopita naim sua, ale arusah ruḅati. ⁵ Nēboŋ artosah ruḅati, nēvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtōŋki enan, mērusah ruḅati hēn nēsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gēlaru, ale ludam hēn arḅesēhari van. ⁷ Arosēhar natuhtōŋki van hēn aYesu, arōbīr hēn nahurabat salito len nēmadun ale aYesu ebētah sēŋāvūti. ⁸ Ale nēvanuan isōbur luḅolsan nahurabat salit gail husur naḅīsal, nēvanuan tile gail ludas pashēhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naḅīsal. ⁹ Alat lotoyar a mō hēn aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hēn atenan togēm

len nahēsan Nasub!*

¹⁰ AGot tivoi hēn natoŋan togēmai,

natoŋan pipihābēlan atēmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nēmav a mēhat buni!”

* 11:9: Psa 118.25-26

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit pisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

*AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)*

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkət. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən buni. Ale aYesu ivan hən bisab nəvite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsab natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən nəvit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, "Avan ideh satihan nəvit gaiug boŋ ideh am!" Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

*AYesu ivahvatur naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot. Etubat hut alat lotoŋur hən natit gail mai alat lotoŋur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoŋur hən nətav gail lotovi man naməsav.* ¹⁶ Ale aYesu sədəm hən avan ideh topat natideh biyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eŋusan. Ikel mai galit ke, "Len natosian siGot ike, 'Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuŋ-an sinaluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.*' Be gamit mətugol evi 'naut susuah sinəvanuan vənənəh gail.' ".*

¹⁸ Nəboŋ əbilitihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas pisal hən ləbiŋol aYesu bimət. Lomətahw lan husur naluvoh pisi lotoŋar len nəpusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

*Nəhai nafik toŋod
(Mat 21.20-22)*

²⁰ Len nadudulan luyar van, vət pəpədarŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, "Hai pusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan inod." ²² ŋa aYesu isor vari, ikel mai galit ke, "Mitikad nadələmian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bikel mai nəvehuh egai ke, 'Gimakuv, bar hən gaiug len tas!' ale asike bikad nə-lon-uri-an, be bədələmi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len na-sor-tuŋ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuŋ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məterubati dani, hən aTəmamito len nəmav bərubat nəsaan samit am."†

*Nədanjan hən na-il-a-mo-an siYesu
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale əbilitihai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, "Gukad nədanjan hən na-il-a-mo-an tomabe hən gotogol natgalen pisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəbiŋol gail?"

* **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11 * **11:20:** Mak 11.12-14 † **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike mətərubati dani, aTəmamit len nəmav asike erubat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mæþ̄isor vari, dereh nikel mai gamito hæn næðanjan na-il-a-n̄o-an notokade hæn notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai gainau, na-il-a-n̄o-an aʒon tokade hæn tobaptais, egæm len nævanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datþike, ‘len næmav,’ dereh tike, ‘þ̄imaienan, imabe mætsadælom aʒon?’ ³² Be datþike, ‘len nævanuan,’ næsa tevisi? Sadatikele.” Lokæmaienan husur lotomætahw len naluvoh husur len nabunusian sinævanuan þ̄isi, aʒon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsalæboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mæþ̄bekæmaienan, asike nukel mai gamit hæn næðanjan na-il-a-n̄o-an notokade hæn næþ̄igol natgalenan.”

12

Næbol þ̄usan husur alat lotorentem næhol nakrep (Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Beti aYesu etuþ̄at sor mai galito len næbol þ̄usan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len næhol. Eum hæn nævod garu lan. Ehir nabur hæn þ̄egæm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hæn naut nakætaan tæban nakrep a mæhat. Beti idan̄ hæn næhol van hæn alat lotokætkæta tæban næhol hæn læþ̄irentem, ale erij naut enan itoh len næyaran sua.* ² Næboŋ nakrep pæpadaŋ hæn þ̄imen, amahean næhol esævat naslev san van hæn alat lotorentem næhol hæn læþ̄epæpæhun nævit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem næhol lutah gat naslev san, luvasi ale losævati van, iyar sæsælav tælmam. ⁴ Ale amahean næhol esævat naslev tile van hæn galito. Be alat lotorentem næhol luvasvas nækadun, lugol isa habat hæn naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean næhol esævat naslev tile am van hæn galito, be luparu buni. Amahean esævat isoþur am, be luvas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean næhol sækad naslev ideh am hæn þ̄esævati, be ikad anatun tosa ŋai tolæmas buni. Esævat mækot hæni van hæn galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nænauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem næhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad næhol egai næboŋ amahean nætan þ̄imat. Datia paru buni hæn datþ̄ikad natit þ̄isi þ̄evi esan næboŋ atæman þ̄imat.’ ⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar hæni vivile dan næhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean næhol nakrep dereh tigel næsa? Dereh tegæm vabun alat lotorentem næhol, beti tidan̄ hæn nævanuan tile gail lirentem næhol nakrep. ¹⁰ Mætsaþ̄uruj nategai len natosian siGot a? Ike, “Næv̄at nævanuan na-um-im-an gail lotomætahuni, gai egæm vi vat sua ŋai þ̄elæboi þ̄igol naim þ̄ihav mai þ̄inor.

¹¹ Evi Nasuþ̄ aGot togol natenan

ale næboŋ dattorisi, datumanjan len næsa togole.’ ”*

¹² Beti aþ̄iltivanuan hæn naʒu ludas þ̄isal hæn læþ̄itah gat aYesu bathut lolæboii ke tokel næbol þ̄usan enan sil galito. Be lomætahw len naluvoh ŋa lorij aYesu, luvan.

Nausian husur nætaks (Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti aþ̄iltivanuan hæn naʒu lotodas þ̄isal hæn læþ̄itah gat aYesu, losæv̄at naFarisi galevis mai galevis len næpati tovi tarhæt siHerot van hæn aYesu hæn læþ̄igol þ̄isab len nasoruan san. ¹⁴ Logæm hæn aYesu ale lukel mai ke, “Hai

* **12:1:** Isa 5.1-2 * **12:11:** Psa 118.22-23

pusan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan bətibau o bəvi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goʋusan napisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datbəvur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Datevuri o asike datovuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum mətbigol nəbisab len nasoruan sagw? Vusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Bəti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsoləŋ həni, luŋaŋ habat len na-sor-vari-an san.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Bəti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan tobuer, loğəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai pusan, aMoses itos gat nategai mōs gidato ke, aulumān bimat, ale asoan bitoh anatun bəbuer, aʋan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bipas anatun aʋan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiʋan lotoməlevru. Ahai a mō ilah be imat, anatun ebuer. ²¹ Aʋan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatun ebuer. Aʋalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiʋan pisi lulah mai napəhəvut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru pisi lulah maii.”*

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot, mai mətəsaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləbīle məhat, asike lulah, aʋan ideh asike idam hən ləbīlah. Be dereh lesuŋan aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləbīle məhat. Mətəʋururŋ natosian len naləbulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot selsak, aGot sijakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ toəhəŋ gail pisi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai pusan sua hən nalo toəəsoləŋ hən na-sor-bəlbəbal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be eəhəŋ gail pisi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai eəhəŋ gail pisi: ‘Israel mətəəsoləŋ! Nasub aGot sidato, Nasub esua səbən. ³⁰ Geləmas bun Nasub aGot sam len nəloŋ kavkav, nanunum kavkav, nənauan sam kavkav mai nədaŋan sam kavkav; len gaiug kavkav.’* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhəŋ eru enan.”* ³² Ahai pusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai pusan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot toəua səbən ale səkad ideh am be gai səbən ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən

* **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləbīle məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? † **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aAraham, əsak mai əjakop lumaʋur mai aGot, ləsəmat.

* **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6

datbigol natgalenan səhor naviolan ideh datbetutumav həni mai natit pisi am datbeviol həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəlōŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoŋ a tut dan natohan pipihabəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅeus nausian ideh həni am.

Napusanan husur aKristo
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu tōpusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai pusan gail hən nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatun siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberin aenemi san̄ gail pipit narieṁ gəlaru
hən ləḅevi ut kəmas.”*

³⁷ ATevit māu ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatun siTevit?” Nəbiltiṁvoh lohəhəvur hən lotosəsəlōŋ hən aYesu tokəmaienan.

Nalələgauan husur ahai pusan gail hən nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len napusanan siYesu ike, “Mətelələgau. Ahai pusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləḅesun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləḅike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləḅebətah len nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbōnḅonan. Ale loləmas ləḅebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv pīs naim mai nasugsugur sibatunau pəhaṁut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṁ ebəḅəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonōŋ, ebətah pəpadan̄ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm rin̄ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitanan mai gamit ke, nəbatunau naməsəl enan, nabulahan san esəhor galit pisi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit pisi san hən ḅimaaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut
(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu torin̄ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai pusan geris nəbiltivat galegai! Geris nəbiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nəbiltiim galegai, be dereh gail pisi limasirsir, asike ikad nəvat ideh ḅepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṁəhuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səḅolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai

* 12:33: Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6 * 12:36: Psa 110.1

ginamito. Natgalen gotokele, levisi n̄ais? Dereh tikad n̄esa b̄eʋusani ke natgalen p̄isi p̄apadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “M̄etel̄el̄əgau h̄ən gamito. Avan ideh sateḡaras gamito. ⁶ N̄əvanuan tisob̄ur dereh leḡəm len nah̄əsagw, like, ‘Ginau bogai, aK̄risto.’ Ale dereh leḡaras n̄əvanuan tisob̄ur am. ⁷ Be m̄ətb̄es̄əsəl̄oŋ h̄ən n̄əb̄alan mai na-kel-uri-an h̄ən n̄əb̄alan gail, sa-n̄əl̄omit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be n̄əboŋ nam̄əkot saḡəm sal. ⁸ Naluʋoh h̄ən n̄əvanuan naut sua dereh ligol nab̄iltib̄alan mai naluʋoh h̄ən n̄əvanuan naut tile, ale n̄əvanuan sekiŋ gail dereh lib̄al mai n̄əvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nab̄iltidu gail husur naut gail. Ale dereh n̄əhanian teb̄uer len naut gail. Natgalenan lohūm natub̄atan h̄ən nap̄əŋasan h̄ən n̄əpasusan.

⁹ “Be m̄etel̄el̄əgau h̄ən gamito. Dereh likot h̄ən gamito len n̄əkaunsel gail. Ale len naim nabon̄bonan dereh lebilas habat h̄ən gamito. Ale dereh m̄etel̄ len n̄əh̄on n̄əgavna mai nakiŋ gail n̄os ginau h̄ən m̄ətb̄ikel kot ginau len n̄əholito. ¹⁰ A tahw h̄ən n̄əboŋ nam̄əkot, n̄əvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluʋoh h̄ən n̄əvanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹ N̄əboŋ l̄əb̄itah gat gamito, kot h̄ən gamito, samtinau masuʋ h̄ən n̄əsa m̄ətb̄ikele. Len namityal enan mitikel n̄əsa aGot b̄ikel mai gamit n̄ai. Husur savi gamit m̄ətb̄isor be aNunūn aGot dereh tisor. ¹² N̄əvanuan dereh teriŋ aʋan len nav̄əlan alat lotoil a n̄o h̄ən b̄imat, atata dereh timagen h̄ən anatan h̄ən b̄imat, ale alahutai dereh lile m̄əhat, pair dan analito mai at̄əmalito h̄ən nakotan b̄eriŋ alatmisoan gail l̄əb̄imat. ¹³ N̄əvanuan p̄isi dereh lem̄ətahun bun gamito bathut nah̄əsagw m̄əttokade. Avil avan ideh b̄idaŋ len ginau, b̄ikad n̄ə-daŋ-ḡuri-an van v̄əbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi h̄ən b̄ikad n̄əmauran vi sutuai.

Natit tom̄ədas naut tolo
(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “N̄əboŋ m̄ətb̄eris natit aGot tom̄ətahun buni, natit tosa masuʋ tom̄ədas bun natit isob̄ur, n̄əboŋ m̄ətb̄eris toil len naut sanor h̄ən toil lan, (gaiug gotoʋuruŋ nategai geʋuruŋ l̄əboii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naʋehuh gail.* ¹⁵ N̄əvanuan b̄iŋav̄ŋav m̄əhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan h̄ən b̄ebis lohoim h̄ən b̄ilav kuv natideh. ¹⁶ Ale n̄əvanuan b̄itoh marireu, satet̄əlmam vahim h̄ən b̄ilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len n̄əboŋ enan n̄əmauran dereh tidaŋ v̄əsa habat h̄ən ap̄əhaʋut ideh totian o tov̄əhasus. ¹⁸ Be mitisor tuʋ ke natgalenan salevisi len nah̄əbati naut susus. ¹⁹ Husur len n̄əboŋ natgalen l̄əb̄evisi, na-l̄əŋon-isa-v̄əsa-an maienan savisi len natub̄atan h̄ən natit p̄isi aGot togole n̄əboŋ toum h̄ən navile a pan van v̄əbar n̄əboŋ ta dam̄əŋai, ale asike evisi t̄etas am boŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-l̄əŋon-isa-v̄əsa-an tar̄idol len n̄əboŋ galenan, n̄əvanuan p̄isi l̄ət̄əmat. Avil aGot dereh tigol na-l̄əŋon-isa-v̄əsa-an sin̄əvanuan p̄isi tem̄idol n̄os alat, gai tolekis h̄ən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, ‘M̄əteris, aK̄risto bogai!’ o ‘Gai saga!’ samted̄əlomi. ²² Husur akristo ḡəḡaras gail mai ahai kelkel ur ḡəḡaras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail n̄əvanuan gail l̄əb̄iŋan habat lan. L̄ət̄əl̄əboi l̄ət̄əḡaras n̄əvanuan gail aGot tolekis h̄ən galito, dereh l̄ətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, m̄etel̄el̄əgau! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw h̄ən l̄əb̄evisi.”

* **13:14:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **13:19:** Dan 12.1

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binon, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; ²⁵ dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.* ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nəbilitdaŋan mai nəyalyalan.* ²⁷ Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbitariv bənbəŋ hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hən məbələboi səhot natsua nəhai nafik bəvʉsani: Nəboŋ nəpəshət nafik səmasmas am be todurŋoh, mətoləboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ²⁹ Imagenan, nəboŋ mətəberis nəsarpoŋan hən natgalen pisi notosor husuri, dereh məteləboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoŋ. ³¹ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasiŋ boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbən ŋai eləboii. ³³ Mətelələgaul! Mətehulahul! Husur mətsaləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit pisi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit vʉsusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokəkəta kəkol hən nəbopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətehulahul! Husur mətsaləboi namityal amahean naim bətəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulumʉn bəkəkəraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim bəvisi vəha-sua ŋai, satisəb gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan pisi, nukel mai gamit am ke, mətehulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nəbətə səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo, ludas piŋsal hən nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən ləbigol biŋmat. ² Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləbeluvoh beti bal taʉtaʉor mədas natit gail.”

Napəhaʉut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a ŋo. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaʉut sua tolav nəbotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han tətibau, ale alitenan ilapul nabuŋon

* **13:25:** Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * **13:26:** Dan 7.13 * **13:27:** Deu 30.4; Neh 1.9

nabotel, ebiri len nekadun aYesu. ⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipanpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Ebir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Tapur həni, təlav nəvat tasəhor napurpuraŋ hən nasihau tosua ale taviol həni mai naməsal gail.” Ale losivoh masuŋ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien həni! Imabe mətomədəsi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsal gail lutoh akis mai gamito, ale nəboŋ mətbeləŋoni mətoləboi mətbigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ŋai, alitegai igol nəsa toləboi bigole. Ebir nəhai pəhas len nibegw hən beutaut həni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-keluri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seŋutas

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aŋutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən beriŋ aYesu len navələlito. ¹¹ Lohəhaŋur hən lotosəsəloŋ həni, ale lukel gati ke dereh levioŋ hən nəvat nasilva maii. Ŋa aŋutas idas piŋsal hən beriŋ aYesu len navələlito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail

(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtbeutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəbihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulumən topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh bebis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai piŋsan eusi ke, “Narum simetbos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teŋvusan gaməru hən nabiltirum a məhat tokad natit pisi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, arobis len nabiltivile, ale arusaŋ natit pisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit viŋsusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəŋol mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a rto, avil atenan beriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasuŋ

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburi, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topuŋ hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw n̄os nəvanuan tosoḅur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəḅoŋ nəḅemuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,
“ ‘Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ḅisusua.’”

²⁸ Be nəḅoŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat dan nəmatan, dereh neil a n̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalen-mariug egai, a tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəhator həni ke gəsaləḅoi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləḅoi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaienan.

AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Len nəyaran salito lubar naut nalililiv, nahasan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Məteḅətah gegai, nia sor tuḅ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəḅoŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuḅ. AYesu eus nəḅisal ideh hən ḅimakov dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləḅoi gəḅigol natit p̄isi. Lav kuv nəḅiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləḅoi gəḅilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuḅ hən asike məḅḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədan, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuḅ tətəs am. Na-sor-tuḅ-an san ep̄itoḅ hən tomadhakele. ⁴⁰ Nəḅoŋ tosor tuḅ tonon etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoḅ masuḅ. Evəŋon galito, be ləsaləḅoi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len nətəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətuḅat, mətuḅavḅav sal a? Nəḅətan tinon! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriḅ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriḅ ginau len nəvələlito satogəm pəpədan.”

Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

* **14:24:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **14:27:** Zec 13.7 * **14:36:** Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋjavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluvoŋ lototəgau naβu nəβalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mo hən naju gail losəvat naluvoŋ enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naVusanian sua mai galit a mo, ike, “Nəboŋ nəbesum nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esum nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naβu nəβalan san, eβil həni van hən naslev səbiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətəgəm, lav naβu nəβalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətbithat gat ginau hum notovi vanuan nəβalan toβal mai alat lotoil a mo? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noFusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot bisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san lorinji, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam βur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluvoŋ losəhar aYesu van hən naim səbiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo hən naju gail mai ahai pusan gail hən nalo luβonβon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toβis len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toβur kotov nalo hən βimat sile. Be ləsəsəβ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoβur lolibliboŋ husur aYesu be nəSanhitrin isaβi ke nakelean salit gail ləsəpitoV. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboŋan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Nam-tosəsəloŋ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilapupul naim siGot egai nəvanuan lotum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədəs ləβeum həni.’”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoV.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəβətətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu səsor, səsor vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan βebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidanjan. Dereh məteris βegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taVtaVor, itar nahurabat san hən beVusan tomətahun nasoran naim siYesu. Ike, “Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan etegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau məb həni?”

Galit pisi lusəβ səhoti ke tonor hən βimasmət.* ⁶⁵ Beti galevis lotuβat vulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luVosi, lotuhi.*

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19 * **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6

*aPita ike saləboi aYesu**(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)*

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev səbilitihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboŋ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulumən ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboŋ alitenan tovi slev torisi ei, etuəbat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadanŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbəkيتين, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulumən ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulumən bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

15*aYesu len nakotan sePilate**(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)*

¹ Pelan han, dudulan somilan, abilitihai tutumav gail, alat lotoil a nŋo hən naJu gail, mai ahai pusan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luəbonəbon hən ləbisor utaut. Lubaŋis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriŋi len navəlan.

² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiŋ seJu gail a?”

APile isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abilitihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isəbur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsasəsəlonŋ hən natit tosəbur lotosor tas gaiug həni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ipəŋ lan.

*aYesu mai aParappas**(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)*

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad navide sua. Idamŋ hən avan totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋəonian sinaluəoh. ⁷ Ikad naulumən sua, nahəsən aParappas lotobaŋisi len naim bəbaŋis mai alat lotəbal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəbalan mai alat aRom. ⁸ Naluəoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur navide san nŋos galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKiŋ seJu tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaianan bathut eləboi ke abilitihai tutumav gail lotoriŋi aYesu len navəlan husur lutaəbulul bulosi. ¹¹ Be abilitihai tutumav lusorsor mai naluəoh hən ləbəhusur nənanuan salito, us aPilate hən biŋol aParappas bəvivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluəoh ke, “Sil nəsa? Iŋol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

† 14:68: Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulumən ekəkəraiko.

¹⁵ Na aPilate toke tetəḡon nəlon naluṽoh tevi pan, erin aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti erinḡi len navəlan nasoltia gail hən ləbḡipos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)*

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vabis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis piṣ navəshəsoltia luḡonḡon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboḡboḡ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulḡəḡau, ale loriḡi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiḡ. ¹⁸ Lotuḡat kai van həni ke, “Namtusul suh gaiḡ, Kiḡ seḡu gail!”

¹⁹ Luṽasi, ṽasi, ṽas nəkadun hən nəhai, ale loṽulaii, ale lotəḡedur bathurien. ²⁰ Nəboḡ lotosor vilesi tononḡ, lukol nahurabat toboḡboḡ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbḡipos gati len nəhai balbal.

*AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsən aSimon, atəman alarmiṽan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaṽot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luḡos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisəḡ ase ḡilav nahurabat viṣusua.* ²⁵ Namityal eməlapat dudulan nəboḡ lotogol totahətəh len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriḡ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiḡ seḡu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvnəh artogolḡol nasənanan len nəvanuan, luḡos gat ḡəlaru arutahətəh mai aYesu. Sual itahətəh len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoṽot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loriḡi nəholit van həni, luke, “Gaiḡ goləboi ḡəḡbigol naim siGot ḡimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboḡ bitor a?”* ³⁰ Bimagenan, ḡilav kuv gaiḡ gabag dan nəmatan! Gimariḡ dan nəhai balbal!”

³¹ Len navide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai aḡai piṣan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḡilav kuv gai!” ³² Ategai tonau ke gai aKrisṽo, aKiḡ selṣrael, timariḡ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiḡ.” Alaruənən artotahətəh təban aYesu, ḡəlar am aroḡəmaienən, arusor isa həni.

*Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natuḡlial, nəmargobut ikabut gol piṣ naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi,

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḡon esusau gol tovi nəhai pəhas, be aḡai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḡasan hən na-ḡos-gati-an bevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len navide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotobur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

lema sapahtani!" namilen ke, "Got sagw, Got sagw, gorin gabulan ginau sil nasa?"[‡]

³⁵ Nəboŋ nəvanuan galevis lotoil pəpadaŋ ei lotosəsəloŋ həni, luke, "Səsəloŋ, ekis aElijah."

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponsŋ, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* Ike, "Rinji. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o tēbuer."

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsəl, imat.

³⁸ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboŋ nasenturion toil pəpadaŋ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, "Kitin, ategai evi aNatun aGot!"

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaṽut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nasa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokəkəta təban. Napəhaṽut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəboŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən bətuḅat. Nəboŋ namityal pəpadaŋ hən bimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihabəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoṽut hən aYesu tomat tia, ŋa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, "AYesu imat tia ŋa?" ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idamḅ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ Na aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruŋ gol niben len nəkaliko enan, ale eriŋ aYesu len nəburhuvat nəmatan lotota pūpuli tia. Beti erib hən nəvat hən bīpat gol nəburhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriŋ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSappat tonon, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loṽur nəhai pəhas hən ləbēvəhas niben aYesu. ² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan nəburhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, "Gidat datsənav. Ase terib hən nabiltivat enan dan nəburhuvat nəmatan?"

⁴ Be nəboŋ lotokəta van hən nabiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol nəbur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboŋ lotobis len nəburhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua toḅətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, "Samtemətahw! Mətudon aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat

‡ **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea.

§ **15:36:** Naspons evi nəkasbəta nətəs. Evi natsua tomədmədau toyarŋarŋ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivəl. Ibaŋ ḅur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. † **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumən nədamḅ han tonor hən nəlahan, be səlah sal.

tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotorinji topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, 'Eil a mo hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.' ^{*}

⁸ Lətrəhəvut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋəbu, lugam dan naður. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ. ¹¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlo mi.

AYesu evisi hən ahai susur eru

(Luk 24.13-15)

¹² A təhw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur nəpisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

AYesu evisi hən ahai susur tosəŋavur pisan tosua

(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁴ A təhw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəŋavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, "Mətevi lan naut pisi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pisi. [‡] ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlo mi, aGot dereh tisəb səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmət gail, təgau hən navələlito; ləbemun nəbehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerinŋ navələlito len alat lotoməsah, ale limaaur."

AYesu evi məhat vi lan nəmav

(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)

¹⁹ Nəboŋ Nasub aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pisi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

^{*} **16:7:** Mak 14.28 [‡] **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk Na-kel-uri-an tovoi aLuk totosi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai nəpusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ topusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk epuspus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah mai len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəlŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit pisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan pisi, savi naJu gail ŋai.

ALuk itos husur aYesu surŋan aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaŋut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai epusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nəgilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len nəpisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ŋai, səpat len na-kel-uri-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totalta ke aYesu tigoł nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isobur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit pisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito.

³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit pisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasub Teofilus, ⁴ hən gəbeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotovusani hən gaiug. Nəbol egai imagegai:

Añel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboñ aHerot tovi kin len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit pisi tokele. ⁷ Be anataru ebuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boñ sua nahəmar siSekariah loun siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən bəpəjas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boñ sua aSekariah ebis lan, ¹⁰ len nəboñ enan nabiltuluḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale añel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboñ aSekariah toris añel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris añel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloñ hən na-sor-tuḅ-an sam. Ale asoam aElisapet dereh tipas anatum ulumān. Geriñ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhəḅur habat mai nəloñ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhəḅur hən nəboñ bəvisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai today, ale tepul hən aNunun aGot nəboñ topat sal len nabəhəḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatum seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədañan siElijah, dereh teil a mo hən Nasuḅ hən bipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsgol husur nəsa aGot tokele, van hən nəpisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai añel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Añel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau moḅ nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboñ natgalegai bəvisi. Natit pisi dereh tevisi sumān notokele.”

²¹ Len nəboñ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅañ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboñ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboi ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len nəvəlan.

²³ Len nəboñ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriñ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboñ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole moḅ ginau nəboñ tohəhəḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notoday ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Añel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvətes siElisapet, aGot esəvat añel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah.

²⁸ Añel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhathu hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan añel tokele. ³⁰ Beti añel ikel mai ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhəḅur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale

* 1:5: 1Chr 24.10 * 1:9: Exo 30.7-8 * 1:11: Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * 1:15: Num 6.3 * 1:16: Mal 2.6 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

gipas anatum uluman sua, gerinj nāhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalal balai, lekisi hən anatum aGot a mēhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigel tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kin. ³³ Nəpasusan sijakop dereh litho pipihabəlan vi sutuai; nanonjan han əbuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aṅel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aṅel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədanjan siGot a mēhat buni tikabut gol gaiug hum nəmōl. Husur enan ategai gəḅipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatum aGot. ³⁶ Geris amaheam aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatum uluman naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən bigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuḅ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aṅel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile mēhat, injad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobanj vėhuh. ⁴⁰ Nəbonj tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəbonj aElisapet tosəsəlonj hən na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum gəḅipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəbonj notosəsəlonj hən nadolom, anatum ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigel nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasuḅ,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur pisi

lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todan buni igol

natgalevis tovoi buni hən ginau,
gai səbon, nahəsan esəhor nəhes pisi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur pisi ta sutuai vi sutuai
lotomətahw len nəyalyalan san.

⁵¹ Eṽusan nədanjan san hən navəlan tia,
ehut alat lotoviv, lumaḅipiriah,

alatenan lotopatpat galit mēhat len nəlolito.

⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*

⁵³ Evəjan alat lotomalkəkat, luhənuḅ,
avil esəvat alat lotokad natit pisi, luvan səselav.

⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən bigol nalolosaan mai navoian hən galito,

⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,

* 1:33: 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

* 1:37: Gen 18.14

* 1:52: Job 5.11, 12.19

mai aAraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulurŋan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhəvur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləbetiv dalus anatun ale luke lerij nahəsən atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən m̄au aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amahean gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len nəvələlit mai aSekariah hən ləḅisəḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len nəvələlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit piḅi luḅaŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətəhw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ vėhuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail piḅi lunau masuḅ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur nəvələlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Nəputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit, atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail, dan nəvələlan alat lotomətəhəlan bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan nəvələlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətəhəlan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug m̄au anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

hən gəḅeutaḅ hən nəpiḅal san gail,*

⁷⁷ hən gəḅilav mai nəvanuan san gail

naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

len naruḅatian dan nəsaan salito.

⁷⁸ Nalolosaan mai navoian siGot sidato

dereh tesun gidato

suḅan nəyal tovisi len nəmav,

⁷⁹ temias alat lototoh len nəmargobut,

lotomətəhw len nəmatan,

hən ḅesəhar gidato len nəpiḅal totəmat.”*

* 1:55: Hən nəves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18

* 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Isa 9.2

⁸⁰ Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idan len nanunun. Itoh len naut masmas tobəbesw vəbar nəboŋ togəm visi len alat a Israel. †

2

A Meri ipas a Yesu

(Mat 1.18-25)

¹ Len nəboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naŋuruŋan hən nəvanuan pisi lototoh len navəlan alat a Rom. ² Naŋuruŋan enan evi nametakav nəboŋ akwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit pisi lovi lan naut salit matmat hən ləbitos gat nahəsali to.

⁴ Na aJosef am eriŋ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən bipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mo san tovi uluŋan. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit pisi.*

A ŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasub evisi hən galito mai namənas siNasub emias galito ale lomətahw, lominninikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad nakel-uri-an tovoi bigol nəvanuan pisi ləbikemkem masuŋ. ¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua bilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasub, aGot totabtahuh lan. ¹² Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh mitisaŋ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabiltuluŋoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoput-san aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni, mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan pisi, navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip tokel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai luvsi, Nasub tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaŋsaŋut van, lusaŋ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan pisi lotosəsəlon həni, luŋanŋan len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen pisi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit pisi lotosəsəlon həni mai lotorisi. Esuman ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas a Yesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes

† **1:80:** Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot. * **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyanan lotoləboi ləbipat lan, be narum epul tia. * **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31

Yesu lan. Nəhes enan aņel ikel uri nəboņ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaʋut lotopasus ke limastoh vir nəmariboņ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhoņ aGot. Imaienan, nəboņ nəmariboņ hən aMeri bəgəm veveu buni tonoņ, arupat aYesu vi Jerusalem hən arbėʋusani ke tovi siNasub husur nalo siNasub aGot aMoses totosi.*

²³ (Imaiegai, len nalo siNasub aGot ike, “Hai a mo gail pisi lotovi ulumān, levi siNasub aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləbėvi esan.”)* ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasub aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaʋut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehuser kitin hən napisal siGot. Itoh vir avan sua bėvi tarhət seIsraēl, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun eʋusani ke gai asike imat vəbar bėris aKristo siNasub, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vabis len naim siGot. Nəboņ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən arbigol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam, gagai nəlogw ikad natəmat, riņ ginau nimat hum nasoruan sam tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail pisi.

³² Gai evi namial bėmtias napisal sam gail n̄os alat ləsavi Ju,

gai am dereh teputsan nahəsən nəvanuan sam gail, aIsraēl.”*

³³ Nəboņ anan mai atəman artosəsoləoņ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaņ. ³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən bigol bivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisobur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsən tisobur am. Gai dereh tehun natsua nəvanuan tosobur ləbisor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan litorisobur. Meri, gaiug am, dereh geləoņ tisa sumān nabu tokan tosar nəloim.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsən aAnna, anatvavin aFaniel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədañ han tovi 84. Gai sarin naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug pisi. Len nalotuan san, səhan, isor tuʋ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpadan ale ike sipa vi təban Nasub aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem‡ hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboņ aJosef mai aMeri artogol natit pisi nalo siNasub aGot tokele tonoņ, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaņ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai navide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail pisi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboņ nədañ hiYesu toşəjavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru sumān navide hən nabiltihanān. ⁴³ Nəboņ nəhanan tonoņ, lotubat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur

* **2:22:** Lev 12.2-8 * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15 † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehum navimal toḡəhəpəhəw mai napijin ehum nəhoib. * **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 ‡ **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem

evi alat a Israel pisi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaʋur hən nəboņ aGot togol ahai a mo gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12.

arunau ke, totah mai alat lototelmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail soəuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arəbəkəta doŋi. ⁴⁶ Husur nəmariboŋ totor arusaəi len naholəvat todar vis naim siGot. Eəətah mai ahai pusan gail, esəsəlon hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit pisi lotosəsəlon hən aYesu, luəpaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboŋ artorisi, aruəpaŋ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaŋ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nəvide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhəvur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mək 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosaŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aVan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisnias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatum aSekariah len naut masmas toəəbesw. ³ Na aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidam həni ke tibaptais hən galito hən narubatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totoşi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toəəbesw,
‘Məteutaut hən napisal mōs Nasub,
gol napisal san gail linor,

⁵ dereh nəbur madinđiŋ gail pisi tepul,
nəvəhuh gail pisi tipapav,
napisal tohab təvōr tegəm tinor
mai napisal tokutkutu teməsōh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi napisal
hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluvōh lotogəm hən bibtaptais hən galito ke, “Anatum nəmət gail!”* Ase ikel nalələgauan mai gamito hən məəbigam dan nabiltiril paŋpaŋ begəmai? ⁸ Len nəmauran samito, mitivān hən nəvite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuəbat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi bilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham!* ⁹ AGot esumān naulumān toutaut tia hən bitai nəkaduhai gail

* **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4 * **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoran ta Kris ike nəvaipa tovi nəmət tosa. Len nənanuan sefu gail, nəmət isa masuŋ hum natəmat toil a mō həni. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəvan hən nəvit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluvoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləbībaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ İkel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtital hən nəvanuan gail hən ləbilav nəvat mai gamito, samtelibibon husur galito len nakotan. Mətehəhəvur hən nəpürpüran samit ɲai.”

¹⁵ Len nəbon enan nəvanuan gail löpul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ɲai. Avil avan sua today səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ɲai, nəsanor kasi hən nəbisah rubat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esumnan naulumnan topat nəhai rivrivhai tia hən bepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tərəɲas nasugut nawit tosa len nəhab todədas bimət.”‡ ¹⁸ ɲa len nəvide tosobur aJon isor idan mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan avan, ale nəbon aJon tosor tasi am husur natesasa pisi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuṽ səhor ta mō: ekəkol gat aJon len naim bəbanjis.

AJon ibaptais hən aYesu
(*Mat 3.13-17; Mak 1.9-11*)

²¹ Lorin aJon len naim bəbanjis a tahw, be nəbon nəvanuan gail pisi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəbon aYesu tosor mai aGot, nəmav esəɲav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sumnan nətav§, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govı anaturgw ulumnan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuṽ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu
(*Mat 1.1-17*)

²³ Nəbon aYesu totubət hən nauman san, nədañ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatan aJosef, siHeli, ²⁴ siMattat, siLevi, siMelki, siJannai, siJosef, ²⁵ siMattatias, siAmos, siNahum, siEsli, siNakkai, ²⁶ siMaat, siMattatias, siSemein, siJosek, siJota,

† **3:16:** Evi slev gail lotosah rubat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəɲas nəsaan len nəhab. § **3:22:** Nətav ehum navimal topəhəpəhw. * **3:22:** Psa 2.7; Isa 42.1

27 siJoanan, siResa
 siSeruppapel, siSealtiel,
 siNeri, 28 siMelki,
 siAtti, siKosam,
 siElmatam, siEr,
 29 siJosua, siElieser,
 siJorim, siMattat,
 siLevi, 30 seSimeon,
 seJutah, siJosef,
 siJonam, siEliakim,
 31 siMelea, siMenna,
 siMattata, siNatan,
 siTevit, 32 siJesse,
 siOpet, siPoas,
 siSalmon **, siNahson,
 33 siAmminatap, siAtmin,
 siArni††, siHesron,
 siPeres, seJutah,
 34 siJakop, seIsak,
 siApraham, siTerah,
 siNahor, 35 siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
 36 siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek, 37 siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
 38 siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

1 Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḃəbesw. 2 Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. 3 Nə natəmat isor maii ke, “Gəbevi aNaton aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

4 Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḃimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

5 Bəti natəmat esəhari vi məhat ale eṽusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal toḃidol ŋai. 6 Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəbilavi mai avan ideh notoləŋoni. 7 Imaiənan, gəbetəŋedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esanĭ.”

8 AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḃ aGot sanĭ māu, gigoł nalotuan van hən gai səboḃ.’ ”*

** 3:32: Nalobulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† 3:33: Nalobulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai. * 4:4: Deu 8.3 * 4:8: Deu 6.13

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəbevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləbekəkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navəlalito hən asike nariem bəsəhot nəvat!’”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot sam ke timabe.’”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḅuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

*AYesu etubat hən nauman san
(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut piŋi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḅusan len naut nəbonḅonan seju gail, ale galit piŋi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSəppat eḅis len naim nəbonḅonan hum navide san akis. Ale eil hən beḅuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav naləḅulat tobul maii, naləḅulat ahai kelkel ur, aIsaiah totoŋi. Ale evuhe, isaḅ naut aIsaiah totoŋi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsal* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəbaŋis, nakətaan van hən ametḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasi hau

Nasuḅ aGot biŋol biivoi masuḅ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboŋ aYesu toḅuruŋi tonon, ebul gat naləḅulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet piŋi len naim nəbonḅonan ləkəta mətaltal həni, ²¹ ale etubat sor mai galit ke, “Daməŋai len na-səsəloŋ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit piŋi lusor ivoi husuri. Luḅaŋ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam hun namtosəsolon hən gotogole len navile a Kapernaum.’”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəhaḅur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhaḅut isoḅur. Len naut enan ipar us len nasi hau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut piŋi nəhanian eḅuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadar hən naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusəbur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

* **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16 * **4:18:** Naməsal evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim. * **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1

* **4:26:** 1Ki 17.8-16 * **4:27:** 2Ki 5.1-14

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbənbonan lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəlolit p̄isi ipənpan masuʋ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən nəvəhuh, naut enan topat lan, hən ləb̄ibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluʋoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eʋusan nəvanuan gail. ³² Luŋan len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-m̄o-an. ³³ Len naim nəbənbonan ikad naulum̄an, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəb̄igol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm m̄osi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ maii ke, “Gemədaui! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nəsənanahan.

³⁶ Nəvanuan p̄isi lomətəhw, luŋan, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-m̄o-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut p̄isi todar visi naut enan.

*AYesu igol nəvanuan isoḅur nibelit ivonəvoŋ
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbənbonan, evi lan naim sivan sua nahəsən aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuʋ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən bigol b̄imaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hən naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah p̄isi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navələn gəlar len galit v̄isusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNaton aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut toḅəbesw. Naluʋoh ludonji, donji van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike b̄eriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəb̄ikel ur natohan p̄ipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau m̄osi.”

⁴⁴ Beti len naim nəbənbonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

*AYesu etuḅat tabtabuh len ahai p̄ispisul gail
(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)*

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluʋoh loririhit garu lan hən ləbesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris nabot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəs nalevlev salito. ³ Isah len nabot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len nabot, eʋusan alat lotosuh a ut.

† 4:40: NəSappat seju gail inoŋ nəboŋ namityal tomasur.

⁴ Nəbən̄ tosor tonən̄, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mətb̄isah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisishi sobuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəbən̄ lotobar həni, lusaḅ naieh isobur lan, gol ke nalevlev etuḅat hən bəmətar.* ⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən ləbēgəm susupah həni mai galito. Logəm, usan nabot gələr p̄isi aropul vətah bəhbəhw! ⁸ Nəbən̄ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuḅ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoḅut hən naieh tosobur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gələr artobon mai aSimon len nauman, gələr tu arosəhoḅut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəshieh am, daməḅjai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale lorin̄ natit p̄isi esuh, lohusur aYesu.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)*

¹² Nəbən̄ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəbən̄ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eḅiri ke, “Nasuḅ, gəbələḅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləḅoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ḅjai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geḅusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan m̄os natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam̄ hən gəḅəḅusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ḅa nəvanuan isobur logəm hən ləḅəsəsələn̄ həni ale hən gai ḅigol galit ləḅimaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu erin̄ galit akis, evi lan naut toḅəḅesw səḅon ale isor mai aTəman.

*AYesu igol avan sua todədas ḅerusan gai, imaur
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷ Len nəbən̄ sua aYesu epuspusan, ale naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile p̄isi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədan̄an siNasuḅ eḅis len aYesu hən bilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəbən̄ enan laluman̄ galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi ḅerusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləḅerinj bathurien aYesu. ¹⁹ avil lohisi sobuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti loḅəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol nabur lan, ale lorin̄ tur hən gai mai nəbateh san vi pan. Lorinj rivuh len naluḅoh, a m̄o hən aYesu. ²⁰ Nəbən̄ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi ḅerubət nəsaan? AGot səḅon ḅai!” ²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienān. ²³ Nəḅike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

emədmədaŋ am?^{*} 24 Imagenan nəvusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən bərubat nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi bərusan gai ke, “Nukel mai gailug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

25 Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. 26 Galit p̄isi lumaŋmaŋ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaŋmaŋ masuŋ, lomətahw ale luke, “Daməŋgai nəsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

27 Natgalenan tonon, husur nəboŋ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsən aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”^{*}

28 Ale eriŋ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

29 Beti aLevi eutaut hən nəbiltihanan m̄os aYesu len naim san, ale ikad nəbiltiluvoh hən alat lotoum sur̄tan aLevi mai galevis am luhan mai galito.

30 Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətəmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttoṃun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”^{*}

31 AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nar-eran, be alat lotoməsah ŋai. 32 Ginau nəsagəm hən nəbikel alat lotonor hən ləbipair dan nəsaan salito be nogəm hən nəbikele mai alat nəsaan.”

*Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

33 Beti lukel mai ke, “Ahai susur siJon gail, nəboŋ isoḅur ləsəhan hən ləbisor tuŋ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

34 AYesu isor var galit ke, “Nəboŋ avan sua tolah, godədas gəbigol nəvanuan san gail lotobon mai hən salihan. 35 Be dereh tikad nəboŋ hən ləbesəhar naulum̄tan tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboŋ enan asike luhan.”[†]

36 Beti aYesu ep̄usan, ibol[‡] ke, “Səkad avan ideh totar nəp̄isihoh dan nahurabat veveu ale tosoḁe len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale nəp̄isihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. 37 Nəvanuan gail ləsəbir nəwain lotomadhəum həni len nahurhuwain tomatu. § Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu təvəh tur lan, ale nahurhuwain tapələus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. 38 Aoa, nəvanuan gail lebir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. 39 Avil səkad avan ideh toṃun nəwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

6

*AYesu evi masta hən nəSappat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)*

^{*} **5:23:** Nəboŋ aYesu tokəmaianan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en p̄isi, ale nəbike, ‘Norubat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboi ke lumarubat o ləməmarubat. Be nəbike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur. ^{*} **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14 ^{*} **5:30:** Luk 15.1-2 [†] **5:35:** Len nəbol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosum̄tan naulum̄tan tolah. [‡] **5:36:** Len naut egai aYesu ikel napusanan egai hən beḅusan galito ke nəp̄isal san iveveu, sanor hən nəp̄isal tomatu lotohushusuri. [§] **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu burhulon.

¹ Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotubat kin bur nəhavhuwit gail. Lusarsari len navəlalito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaʋuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Ebiş len naim nətaʋolen siGot, ale ilav nəbəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumən san.* Be nalo ike ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

*AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)*

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəbonbonan, eʋusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ʋusan gail hən nalo ludas ʋisal hən ləbişab nəsaban ideh len aYesu hən ləbikot həni. Ŋa lokəta bunusi ke biġol atenan biṃaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumən tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ʋisi.” Imaienan naulumən ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datbiġol navoian o nəsaan, datbetəgau gat nəmauran o datbiġol biṃasiġ?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaṃ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

¹¹ Avil galito, ləpul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotubat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbiġole van hən aYesu.

*AYesu itabtabuh len ahai ʋispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len nəvehuh hən bişor tuʋ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail ġəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai ʋispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aŋon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

*AYesu eʋusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nəbəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʋur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoʋur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ həni, ale hən gai biġol naməsahan salit biŋoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləjoŋ-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit ʋisi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

*Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)*

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike: “Gamit məttoṃidol, navoian siGot igol gagai mətukab həni

* **6:1:** Deu 23.25 * **6:4:** 1Sam 21.1-6 * **6:4:** Lev 24.9 * **6:15:** NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbiʋal mai galito.

husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitəhanukub.†

Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətəhun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, mətəməlmələh len nahəhəvuran husur nakonpurrupuran samit len nəməv gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losurŋan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokekə natit tosobur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat husur nəsa məttokekəde evi hən nəboŋ ta daməŋjai ŋai.

²⁵ Gamit məttokekə nəhanian tosobur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkəkət.

Gamit məttooman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətbeum nios nəvanuan pisi ləbisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

*Geləmas bun aenemi samit gail
(Mat 5.38-48, 7.12a)*

²⁷ AYesu epusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttoşəsəloŋ hən ginau ke: Mətələmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətəhun bun gamito, ²⁸ us aGot hən biŋol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuv nios alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh bivos nətarhoŋ, gipair hən nətarhoŋ togoŋ van həni. Avan ideh bilav nahurabat naut susus sam, gidam həni ke tilav nəhai susun sam am. ³⁰ Geviol mai galit pisi ləbeus gaiug hən natideh, ale avan ideh bilav natideh sam, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Nəvide məttoleŋoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol nəvide enan van hən galito.

³² “Mətbeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətbiivoi ŋai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan.

³⁴ Mətbiidam hən nəvat ŋai mai alat məttonau ke ləbisar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam hən nəvat mai galit gabag, hən ləbisar gel nəkabut pisi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Mətələmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam hən nəvat mai galito, be samtitoŋ vir nə-sar-gele-an. Mətəbimaienan, dereh aGot tilav nakonpurrupuran totibau mai gamito ale mətəgəm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlomit timastaŋis nəvanuan gail surŋan aTəmamit len nəməv nəlon totaŋis galito.”

*Gikel nakitinan husur nəvanuan pisi
(Mat 7.1-5)*

† 6:21: Ta sutuai naŋu gail luke malkəkəkət, be namilen evi malkəkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * 6:23: 2Chr 36.16; Uman 7.52

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisəb səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isəb səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterubat nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terubat nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisəbur mai gamito, teirir həni, tepul səsəhov variviriv. Bathut mətəbeviol habat o mətəbeviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḫusan am, ibol maiegai ke: “Ametḫesw eləboi ḫesəhar ametḫesw togon a? Aoa, gələr pisi dereh aripal suluvi, ariteh len nəbur. ⁴⁰ Ahai susur, sətəbau səhor ahai ḫusan san, be avan ideh toləboi səhot pīs nəḫusanan sihai ḫusan san, dereh tesumən gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aḫam, be gəsənu nabiltitarhai len namətam? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətam,’ nəboḫ gotokad nətarhai gəsarisi len namətam? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətam bai. Gəbigole ḫinoḫ nakətaan sam dereh timasil tinor hən gəḫidakuv nakumashəhai dan namətan aḫam.

Nəhai mai nəvite
(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səvan hən nəvit tosa. Nəhai tosa səvan hən nəvit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboḫ gotoris nəvite. Nəvanuan gail ləsəverus nəvit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite. ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətəsgol nəsa notokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan pisi lotogəm hən ginau, lotosəsəloḫ hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriḫ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboḫ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iḫas naim be sakur həni husur eum həni idanḫ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəloḫ hən nasoruan sagw ale sagole, esumən avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḫuer. Nəboḫ nawisel tolev, toḫas naim enan, vəha-sua ḫai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboḫ aYesu tokəmaianan tonor, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma həməsol. ³ Nasenturion esəsəloḫ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a mō hən nəju gail van həni hən ləbeusi ke, tegəm hən ḫigol naslev san timaur. ⁴ Nəboḫ lotogəm hən aYesu, loḫiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḫigol nategai mōsi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəbonḫonan sinamito.”

⁶ Nə aYesu ivan mai galito. Nəboḫ pəpadanḫ hən ḫibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləbikel maii ke: “Nasub, ivoi ke sagegəm pəpadanḫ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḫəḫis lohoim sagw. ⁷ Imaianan nunau

‡ 6:44: Nəhau enan ehun nabulgəgav.

ginau ke, nəsənor kasi hən nəḇebubur mai gaiug. Avil gəḇikele ke naslev sagw ḇimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a mō hən ginau, ale naşoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəḇikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḇikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḇikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəḇoŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ipəŋ lan. Ipair van hən naluvoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəəsəḇ nadəlomian todaŋ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusəḇi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatan ulumtan sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiluḇoh lutah maii. ¹² Nəḇoŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulumtan sua tomat vivile, tovi aḇisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiluḇoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəḇoŋ Nasuḇ toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḇat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit pisi lomətəhw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḇevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut pisi a Jutea mai naut pisi todaŋ visi.

*AYesu mai aŋon Baptais
(Mat 11.2-19)*

¹⁸ Ahai susur siŋon gail lukel ur natgalen pisi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuḇ hən arḇeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəḇoŋ artogəm həni, arousi ke, “Aŋon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’”

²¹ Len nəḇoŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḇur lotokad naməsahan tiltile lumaŋ, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakud dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḇesw isoḇur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aŋon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametḇesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaŋ, luveveu, nədaraŋ ḇulḇulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi. ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəḇoŋ ahai pispisul siŋon artovan, aYesu etuḇat sor husur aŋon mai naluvoh ke, “Nəḇoŋ məttovi lan naut masmas toḇḇesw, mətuvan varis nəsa? Nəḇilol nəlan toḇuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beḇuer, mətuvan hən məḇberis nəsa? Naulumtan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit pisi, galit losuh len nabiltiim sekin gail! ²⁶ Bimaienən, mətuvan hən məḇberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur.

* **7:22:** Isa 35.5-6, 61.1 * **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənanuan akis.

²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh neşəvat ahai pispisul sagw a mo hən gaiug toutaut hən naḫisal sam̄ moş gaiug.’*

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḫūt topasi, toşəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḫur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḫisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun piş naḫisal siGot mai naləŋonian siGot moş galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəḫike lohum nəsa? ³² Losum̄an alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḫuv naḫuvimal moş gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətsətaŋ!’ ³³ Logogel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienan husur nəboŋ aJon Baptais toğəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNaturan Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulum̄an tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naḫisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito evusani ke naḫisal siGot ekitin.”

AYesu erubət nəsaan sepəhaḫūt tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu eḫis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan. ³⁷ Nəboŋ napəhaḫūt nəsaan sua len nəḫiltivile enan toşəsəloŋ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpədaŋ hən narien, itaŋ. Nəboŋ totaŋ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargari narien hən nəvurur, esum̄ narien ale eḫir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenan. Nəboŋ torisi inau len gai səboŋ ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naḫide san ke alitenan evi pəhaḫūt nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəḫikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pusan, kele.”

⁴¹ AYesu iḫol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todam̄ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50.

⁴² Gəlar pişi arsəkad nəvat hən arḫisar gele, ŋa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaḫūt ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəḫekəkəs nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən nəvurur. ⁴⁵ Gəsasum̄ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naḫide sidato, wake gai eḫir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosoḫur lumaruḫat tia, imaienan gai eləmas masuḫ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruḫat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ŋai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruḫat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruḫat nəsaan gail tu maiegai?”

* 7:27: Mal 3.1 † 7:41: Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa.

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəmat tipat len nələm̄.”

8

Latpəhəvut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nəbiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhəvut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhəvut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu ibol husur namisurhuwit

(Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluvoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luḅonḅon, ale ikel nəḅol pusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len nəpisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan p̄isi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eḅuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luḅan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədarijan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon m̄au!”

AYesu ikel nəḅol pusan m̄os nəsa?

(Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəḅol pusan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ həni tia hən mətḅeləboi nəsa tosusuah husur natohan pipihabəlan aGot, avil nutor mai alatevis tile am hən nəḅol pusan hən ke, “naut kəmas ləḅəkəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləḅesəsəlon, səsəlon, ləsasəsəlon ləboi nəsa aGot togole.*”

AYesu isor vəsvəsai nəḅol hən namisurhuwit

(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Namilen nəḅol pusan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len nəpisal losum̄an alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nələlito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon həni, be nəharhət salit gail ləkakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losum̄an alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhəvuran, loruŋ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losum̄an alat lotokad nələlit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-dəŋ-ḅuri-an, luḅan hən navit nəmauran tovoi.

* **8:10:** Isa 6.9-10

*Namial tomial**(Mak 4.21-25)*

¹⁶“Avan ideh asike epigau namial hən bikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, erinj a məhat hən ðemial len narum hən alat lotovi lohoim ləberisi. ¹⁷ Imaienan, natit pisi tosusuah, dereh tevisi pərpəp, natit pisi tokəkol, dereh aGot tesəjav həni, tevəhoti. ¹⁸ Imaienan, mətesəələn vahvahur nasoruan hən mətələboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətəhuhñ bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai avan aYesu gail**(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Beti avan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləberisi, be lodədas ləbəgəm pəpədan hənı husur naluvoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Avam gail mai anam saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəələn hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai avəgaw gail.”

*AYesu igol nəlan today etəmat**(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Bəj sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Nə lusah len nabot, lugam van.

²³ Nəbən lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan evuv idan len nəwai, nabot epul, pəpədan hən ðemun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovənən aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idan van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətəhwan salito lupan lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idan van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

*Naulumnan tokad natəmat gail**(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəbən aYesu tomarinj vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-səbsəbur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobanjis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobəəsw. Nəbən toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulumnan. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbemədas ginau, aYesu, aNaton aGot toyalal buni! Nonjir gaiug, sagipansəm ginau mud!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsəm ase?” Isor vari ke, “Luvoñ,” husur nanunun nəmargobut isəbur ləbis lan. ³¹ Ale lojirjiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len nəvehuh ei. Ale nanunun tosa gail lojiri ke tidam hən galito ləbəbis len nabuai gail. Idam həni. ³³ Nəbən lotomakuv dan naulumnan, ləbis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar marij len nəvehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəbən alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vəkə uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail

* **8:31:** KelV 9.1-5

logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusab̄ naulum̄an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənuan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, nəvide hən naulum̄an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bəriŋ naut enan. ³⁸ Naulum̄an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole mōs gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole mōsi.

Napəhəvūt toməsah mai natabarehreh tomat

(*Mat 9.18-26; Mak 5.21-43*)

⁴⁰ Nəboŋ aYesu toəlmam vi Kalili, naluvoŋ lohəhəvur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hən naim nabonbonan, nahəsan aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədaŋ han tovi 12, be pəpadaŋ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluvoŋ lorihiti. ⁴³ Galit sua, napəhəvūt, nəda han igam len nasi hau tovi 12 avil avan ideh edədas biŋol bimaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaŋ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluvoŋ lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaŋan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhəvūt tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ igol ke gumaur. Givan, nəloŋ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a mō hən naim nabonbonan, ike, “Anatvavim̄ imat e bun, sagemədas ahai pusan am.”

⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəlon həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nəloŋ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaŋ hən avan ideh bəbis lohoim maii, be idaŋ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan pisi lutaŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitaŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumaŋmaŋ avil aYesu ikel idaŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail

(*Mat 10.5-15; Mak 6.7-13*)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mō-an mai nədaŋan hən ləbehut natəmat pisi mai hən ləbiŋol alat lotoməsah ləbimaur. ² Ale esəvat galito hən ləbikel ur natohan pipihəbələn aGot mai hən ləbiŋol nəvanuan gail ləbimaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətəbēbis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətəberin

* **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eŋur ahai rerer gail hən ləbiŋol bimaur sobuer. † **8:46:** Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat pitpitoŋ sal.

navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbēmətahun gamito, nəboŋ mətberin navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhəvur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tonon lovivile, luyar husur navile v̄isusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

*AHerot saləboii ke aYesu ase
(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)*

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlon hən natgalenan lotovisi. Edədarŋəbu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlon hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idon napisal hən bebubur mai aYesu.

*AYesu evəŋan naulumnan tovi 5,000
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)*

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbitoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluvoŋ lotosəsəlon ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhəvuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihəbələn aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadan hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluvoŋ vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəb nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḅəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbətə erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtḅəvur nəhanian mōs naluvoŋ pisi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumnan tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke ləbətah hən b̄ikad naulumnan len natuhluvoŋ v̄isusua ḅevi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pisi lobətah. ¹⁶ AYesu ilav nabətə erim mai naieh eru, ekətə vi lan nəmav hən b̄ike sipa, ale eḅur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləbepəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboŋ galit pisi lotohan vəhanukub tonon, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbolito, aYesu isor tuv̄. Nəboŋ tosor tuv̄ tonon eus galit ke, “Naluvoŋ gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a n̄to hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

* 9:17: 2Ki 4.42-44

²³ Beti ikel mai galit pisi ke, “Avan ideh beləjon ke bevi ahai susur sagw, satigol nəsə beləjoni be len nəboŋ pisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke betəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit pisi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsə? Esəhor nəsə lan? ²⁶ Avan ideh bəməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNaturan Nəvanuan teməmau həni balai nəboŋ begəm len nəyalalan san mai nəyalalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis natohan pipihəlan aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len navehuh hən bisor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosorsor mai aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumən eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsə aYesu bigole bisarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən berin navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumən eru artoil maii.* ³³ Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esam, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsə tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətəsəsəloŋ husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusabi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsə lotorisi mai avan ideh.

*AYesu igol natətai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomarin dan navehuh, nabiltiluʋoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumən sua len galit ikai ke, “Hai pusan, nonjir gaiug ke geris anatugw ulumən husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaṗulṗul habat. ⁴⁰ Nonjir ahai susur sam gail hən ləbəhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətəsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkabur masuʋ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anatum gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlman həni mai atəman. ⁴³ Galit pisi luṗaŋ len nəyalalan, nədaŋan siGot.

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)*

Nəboŋ galit pisi lotoṗaŋ, lotosor husur natit pisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətəsəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan

* **9:24:** Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke betəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke betəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

* **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”[†] ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədas ləbələboi ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Ahai susur gail māu lotubāt vitvituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai suman egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhəvur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhəvur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai māu etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamifo, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadan ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai piispisul galevis luvan a mō. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasub, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idan, esivoh len gəlaru ke arsanor; ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur napisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut piisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biapat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasub, gidam hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihabəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasub, be gidam hən ginau nivahim hən nəbesudəlam nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtvtan[‡] be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a mō həni van hən navile mai naut piisi ke pəpadan bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat

[†] 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12 ‡ 9:62: Nəhai tivtvtan silat a Jutea ikad namətəlai tokan a pan. Nabuluk o natonki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol həni nəboŋ totiv nətan.

* 10:1: Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17

nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttoşumən natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbəbubur mai galit metp̄isal. ⁵ Nəboŋ mətbəbis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; bəbuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətemun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad nəp̄urp̄uran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətbəvi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbēhəhəvur hən gamito, mitihan nəsa ləbētaut həni m̄os gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsah limaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihəbələn aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mərbəvi lan navile ideh ale ləbēmətahun gamito, mətəvi lan nametp̄isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, evusani ke aGot sahəhəvur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihəbələn aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhuh nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen b̄ibar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan

(Mat 11.20-24)

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətasun nahurabat toharharo,‡ lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəlon hən gamito, gai esələlon hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhəvur ale luke, “Nasuḅ, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsəm.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətb̄ipal gat nəmat mai naskopion§ gail mai hən mətbəsəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətbəsənəh lan. ²⁰ Imagenan samtehəhəvur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

AYesu ikemkem

(Mat 11.25-27, 13.16-17)

† **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 ‡ **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad narivriʋon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvələs nəvanuan. Nəboŋ tovələs nəvanuan, eləboi bigol nəmatan.

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəməv mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaṽur hən tomaienən.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit pisi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ɲai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ɲai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot pərpəp hən aTata mai galito hən ləbeləboii.”

²³ Beti nəboɲ lototoh səbolito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttoris, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiɲ ta sutuai lotosəbur loləɲon ke lətaris nəsa məttoris be ləsarisi, loləɲon ke lətasəsəloɲ hən nəsa məttosəsəloɲ həni, be ləsasəsəloɲ həni.”

Nəbol pusan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboɲ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai pusan, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goṽuruɲi ke ekəməbe?” ²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasub aGot sam len nəloɲ kavkav, nanunum kavkav, nədaɲan sam kavkav mai nənauan sam kavkav; len gaiug kavkav;’* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaɲ hən gaiug suman gotoləmas bun gaiug gabag.’ ”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ɲa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaɲ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len nasor-vari-an san aYesu iɲol pusan ke, “Nəboɲ aulumən sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənənah gail lomur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ale lorinɲ imatmatioṽ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehuser naɲisal enan, be nəboɲ toris atenan, iyar tab tarhəpisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehuser naɲisal enan. Nəboɲ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəpisal dani. ³³ Avil len nəyaran seulesamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboɲ torisi, nəlon itaɲisi. ³⁴ ɲa ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuɲ san gail ale ilot gol gail. Eriɲ atenan len natoɲki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulumən hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəvur nəkabut ideh san.’ ”* ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam, len alat lototor, ase itoh pəpadaɲ hən naulumən, nəvanuan vənənah gail lotomədasi?” ³⁷ Naulumən namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmivan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, aṽəhaṽut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aṽan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasub, esəsəloɲ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ hən naliliuman san, ɲa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasub, gumabe? Aṽagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum pis nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasub isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ hən natit tosoḅur

* **10:27:** Deu 6.5 * **10:27:** Lev 19.18 * **10:28:** Lev 18.5

togol nəlōm totuhatuh hēni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsā tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuŵ-an siNasub (Mat 6.9-13, 7.7-11)

¹ Bōŋ sua aYesu isor tuŵ len naut sua. Nəbōŋ togole tononŋ, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub, ŵusan ginamit hən nāvīde hən na-sor-tuŵ-an sumān aŋon toŵusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəbōŋ mət̄bisor mai aGot, mət̄ekəmaiegai ke:

“ ‘ATəmanamito,

nəhəsām tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləb̄itoh pipihabələm.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmaribōŋ ŵisusua.

⁴ Gerub̄at nəsaan sinamito,

sumān namttorub̄at

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam̄ hən natideh

hən b̄italtal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm hēni tubloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam̄ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəb̄ilav maii.’

⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəb̄ile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsā togon toləŋoni husur eus tabtab hēni. ⁹ Nə nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol hēni mai gamito; doŋi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav n̄os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav n̄osi.

¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ ḅeus naieh, gilav nəmat maii a? ¹² O anatum̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas mət̄tosa, gamit mət̄oləboi mət̄bilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gail!”

AYesu mai aPeelsepul (Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəbōŋ sua aYesu ehut natəmat tōb̄utb̄ut. Nəbōŋ natəmat tomakuv tononŋ, naulum̄an tōb̄utb̄ut a n̄o isor, ale naluvōh luŋaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* ab̄iltitəmat setəmat gail!” ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, tēḅəḅesw. Mai nahəmar tobalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təbal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuŵ! Nokəmaienan husur mət̄uke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loŵusani ke

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsān aSetan sua toil a n̄o hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

məttosab. ²⁰ Be nəbēhut natəmat gail len nədanjan siGot, imagenan, natoħan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esumian naulumian todaŋ tokad natit hən nəbalaŋ, tokəta kəkol hən naim san, ale natit piŋi san losuh ivoi. ²² Avil nəboŋ avan sua todaŋ səħori tobał maii, iḅal səħori, beti ikol nametəlai nəbalaŋ san dan niben, ilav kuv natit hən nəbalaŋ gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit piŋi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imapiḅiriah; asike ḅesəħar nəvanuan gail van hən aGot, esəħar nəvanuan gail van vəsab.”

*Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisaḅ naut ideh hən ḅiŋavŋav lan, be idon səḅuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ ²⁵ Nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅəḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit piŋi tonor. ²⁶ Beti iyan vəsəħar nanunun toməlevru lotosa masuḅ am səħor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoħ tin ei. Na nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səħor ta mō.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəħaḅut sua len naluḅoh ikai van həni ke, “Anam, napəħaḅut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” ²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəboŋ naluḅoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəbur am, ike, “Naur ta daməŋjai lusa masuḅ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aŋonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aŋonah evusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNatun Nəvanuan, dereh təvusan naur ta daməŋjai ke aGot tosəvati.* ³¹ Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məħat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋjai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalal səħor aSolomon.* ³² Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋjai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aŋonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalal habat səħor aŋonah.*

*Namial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəħai ririŋ məħat hən alat lotobis loħoim ləḅeris namial han. ³⁴ Namətaḅ ehum namial tolav namial mai nibem. Nəboŋ namətaḅ tovoi, nibem kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsah, nibem epul hən nəmargobut. ³⁵ Giġole ke namial len nəloḅ savi margobut. ³⁶ Bimaienan,

* 11:30: Jna 3.3-5 * 11:31: 1Ki 10.1-10 * 11:32: Jna 3.5, 8, 10

nibem kavkav bepul hən narnial, səkad nahudhubem tomotmot, dereh tepul hən narnial hum narnial nəboŋ toŋias gaiug.”

AYesu isor tas naFarisi gail

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanon, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebiš lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.† ³⁸ Avil naFarisi esəhovut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. ³⁹ Beti Nasub ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail n̄au, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nələmito mətopul hən na-ləŋon-masuv-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nələn am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nələmito, viol mai alat lotomidol, imagenan natit pišiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nələmito tibonboŋ hən naviolan len tosəŋavur.*

⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətah a n̄o len naim nabonbonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuŋan nəbur nəmatan səkad nəburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan hən ke tokad natit tobo butite.”§

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai pusan, nəboŋ gotokəmaianan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vəri ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətorin namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləbevusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəum hən nəburhes topəhas n̄os ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətəgol iparpar ke məttodaŋ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəum hən nəburhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pišpisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰ Husur enan aGot dereh terin nəmatan sihai kelkel ur piš ta n̄o len natubatan hən navile a pan len naur ta daməŋai. ⁵¹ Nəmatan salit etubət len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumada mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansem naur ta daməŋai sil nəmatan galen piš.*

⁵² “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat! Husur mətokəkəkol gat naṽisal hən nəvanuan gail ləbetətan hən aGot. Gamito mətsaləboi aGot, ale mətomədas alat lotoləŋon ke leləboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu torin naut enan, naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lupair dani, lotubət hən ləbišor tasi vəsa, ale lotubət hən ləbeusi nausian today gail. ⁵⁴ Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkos len nasoran san.

† 11:37: Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toṽitol ale luhan. Lohusur navide silat a Rom. ‡ 11:42: Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotorin len nəhanian hən nabus han bivoi am. * 11:42: Lev 27.30; Deu 14.22 § 11:44: AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito lobinṽinal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * 11:51: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

12

Sagesumtan naFarisi gail
(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluʋoh lotogəm ɓonɓon, lusobur masuʋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etubat hən bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətelələgau! NaFarisi gail lohum naysis, naɓusanan salito iperŋan nəvanuan pisi be galit gabag ləsagol nəsa lotokele. ² Natit pisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit pisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa məttokele len nəmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa məttosor lahlah hən lohoim, dereh tevivile, nəvanuan pisi lesəsəloŋ hən.

Mətemətahw len aGot ŋai
(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit bimət. Nəboŋ lotogole tonon lodədas ləbigol natideh am. ⁵ Avil dereh nəvusan gamito hən ase n̄au mətbemətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit bimət mai tokad nədaŋan hən ɓibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mətemətahw lan! ⁶ Mətoləboi mətbəvur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonɓon hən ideh. ⁷ AGot epuruŋ gat nasivur v̄isusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənanuan siGot mətosəhor masuʋ hən nəsparo tosoɓur.

Sageməmau hən aYesu
(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timarubat dani. Avil nəvanuan tosor mədas aNunun aGot, aGot asike erubat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ ləbesəhar gamito a n̄o hən nəɓonɓonan o alat lotoil a n̄o o nəvanuan totibau gail, samtinau masuʋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh tevusan gamito hən nəsa n̄au mətbikele.”

Amelmel sua topul hən natit pisi

¹³ Beti sua len naluʋoh ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, kel mai aVagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtəbuh len ginau hən nəbisəɓ səhot nəsa ɓinor hən gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluʋoh ke, “Mətelələgau! Kətkəta kəkol hən gamito ke na-ləŋon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosoɓur tokade.”

¹⁶ Epusan, ibol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masuʋ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səbon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəbetuan nəhanian hagw ɓesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg hən. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləbetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit pisi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isobur ləbesuh tebəlav, nasihau tisoɓur. Giŋavŋav ŋai! Han, mun vahəhəvur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel maii

* 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

* 12:9: 2Tim 2.12

ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməŋjai gimaslav təlmam hən nəmauran sam! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni mōs gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaħ tuan natite mōs gai gabag, be səkad nəsa aGot toləŋjoni.”

Sa-nauan sam tetuhatuh

(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai aħai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətəbihani; samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətəbesuni. ²³ Nəmauran esəħor nəhanian, ale nibemito esəħor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəŋjan galito. Mətəsəħor masuṽ hən nəman gail! ²⁵ Mətəloboi mətəbigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan! ²⁶ Mətəbedədas mətəbigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hən natit piŋi am? ²⁷ Mitinau napusiħai mai naṽide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusiħai enan esəħor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ aGot bigol napusiħai nalioi bəpəhas maienan, naut kəmas topus daməŋjai ale pelan topaŋ len naoven; a məhat hən natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadələmian samit ekəkereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətəbihani mai nəsa mətəbemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluṽoh hən nametəbos len navile a pan lotoum mōs natgalenan. ATəmamit len nəmav eləboii tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil mətələŋjon nəsa aGot toləŋjoni len natohan pipihəbəlan, ale dereh natgalenan am legəmə hən gamito.

Samterij nəlomitə len nəvat

(Mat 6.19-21)

³² “Samtemətəħw, aħai susur saġw məttohum natuhvəshəŋsip. ATəmamito ehəħəvur hən beviol hən natohan pipihəbəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətələŋjon nəsa aGot toləŋjoni, ehum məttoum hən nəpaus mōs gamito len nəmav hən asike emətətar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike ebuer, nəvanuan vənvnəħ asike evənohi, nəbarŋm asike emədasi.‡ Bathut ke, naut nakontit sam gail lotopat lan, dereh nəlomi tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəpər hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utəut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətəsən nahurabat, utəut vir nauman, gol namial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətəsūman nəvanuan nauman gail lototoħ vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Beti nəboŋ bətəlmam, bədeldel, vəħa-sua ŋai lesəŋjav hən nabopita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, bəris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətaħ ġaru len natev, ale dereh tēpəpəħun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbətəut hən nəġəmaian simasta salito naut kəmas bəġəm tūbloħ len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amaħean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnəħ taġəmai, tautaut hən atenan asike taḅur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tēġəm len namityal mətəsəvatvat viri.”

† 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite.

* 12:27: 1Ki 10.4-7

‡ 12:33-34: Len naut susus nəbarŋm ikat tətər nahurabat gail.

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

41 Beti aPita eusi ke, “Nasub, nəbol pusan enan, gukele mai ginamit ɲai o mai nəvanuan pisi am?” 42 Nasub isor vari maigai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-ŋo-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman pisi, toke tepəpəhun nəhanian halito len namityal nəhanan?” 43 Amasta bivahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhəvur habat. 44 Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkəkəta təban natit pisi san. 45 Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətubat vās alaluman mai alatpəhəvut nauman, bihan, bəmun vatərog, gai timabe? 46 Amasta san dereh tetəlmam len nəmaribon naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadələmian. 47 Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṽas masuṽ həni. 48 Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṽasi be savi vəha-səbsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmmam hən tisəḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmmam hən tisəḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan ləpəpəhw
(Mat 10.34-36)

49 “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatubat paŋ ma tia. 50 Ikad nəbaptaisan[§] hən nəbibaptais lan; ale noləŋon isa masuṽ vir nanoŋan han. 51 Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmāt gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. 52 Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpəhw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor libal mai eru. 53 Bathut len ginau, alatmitəman ləpəpəhw, atəman tiḅal mai anatun ulumian, anatun ulumian tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhəvut, avuŋon pəhəvut tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

54 Isor tətəs mai naluṽoh ke, “Nəbon məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ɲai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. 55 Mai nəbon nəlan toṽuv len nasaut^{**} mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. 56 Vanuan nagəgərasan gail! Mətəkəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətbəkəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmāt mai aenemi sam gail
(Mat 5.25-26)

57 “Imabe mətodədas mətbeləboi nəsa tonor? 58 Nəbon gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len napisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmāt tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. 59 Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbəvur pis

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san bimasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəbon nauman san gail.

nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len naŋide tomaienən, gimasgol natəmət mai aGot tutut, hən asike gəbipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad lataewis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, bon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutu-mav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili pisi husur nəmatan salit isa maienan?” ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosaḥsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit pisi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan nəsaan samito, gamit pisi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eḡusan, ibol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədas vite lan soḡuer. ⁷ Na ikel mai nauluḡan tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geriŋ! Husur nasiḡau itor tia nogəm das soḡuer hən nəvit nafik len nəhai egai. Ta buri! Itov kəmas, məbe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasuḡ, riŋi tipat vir nasiḡau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋi natiḡuluk lan. ⁹ Ale biḡvan len nasiḡau bəgəmai, ivoi; be asike biḡvan, ta buri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eḡusan len naim nəbonḡonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua toḡol niben isa hən nasiḡau tovi 18. Ale etəmadehw masuḡ, gai edədas beil binor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsaḡan saḡi.” ¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ŋai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Nauluḡan toil a mto len naim nəbonḡonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsaḡan len nəSappat, ale ikel mai naluḡoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlvtes. Na mətegəm hən mətbimaḡur len nəmariboŋ galenan, samtegəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasuḡ tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit pisi mətsəsaḡ ruḡat nabuluk o natoŋki len nəSappat ale mətsəsaḡhari vivile hən bəmun a? ¹⁶ Be napəḡaḡut egai, tovi anatvavin aAraham, aSetan tobaŋis gati nasiḡau tovi 18, sanor hən bimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienən, galit pisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluḡoh kavkav lohəḡaḡur len natit tovovi buni gai toḡol gal.

Nəbol puŋan gail husur namisurhumastat mai nayis

(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəḡəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəməbe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋoḡoḡ len nəpaḡəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihəḡəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəḡaḡut sua tolav, toḡundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua pisi toḡob.”

* **13:14:** Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḡur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsaḡa totor.

Nabopita tomagugun

(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eþusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasuþ, dereh nõvanuan levis ñai limakuv dan nõpanisemen siGot a? Sasõbur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hæn mætþeþisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoþur luke leþis lan be lodõdasi. ²⁵ Nõboñ amahean naim tole mæhat, ale tokækol gat nabopita, dereh mæteil vivile. Mætetubát deldel len nabopita, mitike, ‘Nasuþ, søjav hæn nabopita hæn ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Næsälæboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mætetubát sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug gopusan len naþisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, næsalæboi kas gamito, gamit alat a be? Mætevi tut, gamit mættoꝑogol næsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititañ, mitidesdes batrivoriþ len nõboñ mætþeris aApraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur þisi len natohan pipihæbælan aGot be gamit sæbomito, aGot tibar hæn gamito vivile. ²⁹ Nõvanuan gail dereh legæm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legæm len naut þisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihæbælan aGot. ³⁰ Ale mæteris! Ikad nõvanuan kæmas læþegæm vi vanuan totibau gail, ale ikad nõvanuan totibau gail læþegæm vi ut kæmas.”

AYesu mai aHerot

(Mat 23.37-39)

³¹ Len nõboñ enan naFarisi galevis logæm hæni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Damøjai mai pelan dereh nehut natemat gail sal mai nigol sal nõvanuan limaur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kæmas, len naþisal sagw nimasvan damøjai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ñai ahai kelkel ur þisi lolæboi læþimat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgal ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hæn gaiug. Len nõboñ isoþur tia nuke nihavhav hæn alahutai sam hun natopæhaþut tohavhav hæn natuhman san gail pipihæbælan, be gomætahuni. ³⁵ Mæteris, naut a im samit eþþesw.* Nukel mai gamit ke asike mætoris ginau am vir mætþike, ‘AGot tigol navoian van hæn ategai togæm len nahæsan Nasuþ aGot.’”*

14

AYesu ilav kuv namæshahan len næSappat

¹ Len næSappat sua, nõboñ aYesu toþis lhoim sinõvanuan sua toil a mño hæn naFarisi gail, hæn bihan, lokæta mætani. ² Ale len nõhon aYesu ñai ikad naulumæn narien mai navælan gælaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hæn nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hæn nõvanuan bigol avan ideh bimaur len næSappat a?” ⁴ Be naut eþut, læsasor. Nja aYesu etægau atenan gol ke imaur ale esøvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh bikad anatun o naþuluk toteh len naþurhuwai, asike goliþ kuv tutut hæni, naut kæmas tovi næSappat a?” ⁶ Ale lodõdas læþisor var natgalen tokele.

* **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nõman gail be sæhanhani, mai ikad nækadun mai naþide hum nahit tosusan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷Nəboŋ aYesu tobonus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, iḃol, eḃusan magegai ke: ⁸“Nəboŋ avan ideh ɓeus gaiug hən gəḃegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan ɓeus avan ideh totibau tosehor gaiug, ⁹dereh gai gəḃegəm hən gaiug tike, ‘Gilav namilem̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, gimasbətah vi tut. ¹⁰Be nəboŋ avan ideh ɓeus gaiug hən gəḃegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma ɓegəm sor mai gaiug hən ɓike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəḃebətah ɓivoi.’ Ale len nəhən nəvanuan ɓisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* ¹¹Husur avan ideh ɓipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh ɓigol gai gabag ɓevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹²Beti aYesu isor mai atenan tousi hən ɓihan ke, “Nəboŋ gəḃikad nəhanan tubliial o ut mədau, sageus nabubur sam̄ gail, aḃam̄ gail, amaheam̄ gail o alat lotosuh pəpadan̄ lotopul hən natite. Gəḃigole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an sam̄ tegəm hən gaiug. ¹³Be nəboŋ gəḃeutaut hən nəhanan, us naməsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametɓesw gail; ¹⁴ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləḃisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləḃile məhat dan nəmatan.”

Nəḃol ɓusan hən nabiltihanan (Mat 22.1-14)

¹⁵Nəboŋ galit sua, tohan maii, toseḃəlōŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ɓihan len nabiltihanan topat len natohan pipihəḃələn aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nabiltihanan ale eus isoḃur. ¹⁷Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən ɓikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit ɓisi eutaut tia.’ ¹⁸Be loŋit nəholito, loğəraḃi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḃur nətan sua ale nimasvan hən nəḃerisi.’ ¹⁹Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḃur nabuluk toseḃavur lotoum ɓiruuru ale nimasvan hən nəḃeum risi lan gail.’ ²⁰Sua tətas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəḃegəmai.’ ²¹Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipanpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltiɓisal mai naɓisal gail len nabiltivile, ale səhar naməsal gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametɓesw gail mai alat narielit togau.’ ²²Sədereh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol ɓisi, be naut kəmas alaten lotosobur, nəhanian isoḃur ipat sal.’ ²³Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naɓisal, husur naɓisbiḃol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləḃegəm vi lan naim sagw hən ɓepul. ²⁴Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̄o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’”

Idaŋ hən nəvanuan ɓevi ahai susur siYesu (Mat 10.37-38)

²⁵Nabiltivoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶“Avan ideh ɓegəm hən ginau ɓeləmas masuḃ hən ginau səhor nəbathudud san surian tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, avan mai aḃavinen gail, o nəmauran san am, ale eləḃoi ɓevi ahai susur sagw. ²⁷Avan ideh asike ɓipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ɓevi ahai susur sagw.†

* **14:10:** Hən naves 8-10, Pro 25.6-7 † **14:27:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ɓimat sil na-husur-aYesu-an.

28 Husur gamit ideh b̄ike ðeum h̄en naim sahsah vi m̄əhat; gai tebətah bai h̄en ðep̄uruj̄ tuan n̄əvat h̄en ðeləb̄oii ke ihau h̄en naim b̄ihav̄ n̄əu a? 29 Asike b̄imaienan, teh̄ir n̄əpaudesen san be edədas ðeum p̄isi, ale dereh n̄əvanuan p̄isi lotorisi, letubat sor vilesi, ke, 30 ‘Geris atenan. Etubat um h̄en naim be edədas ðeum p̄isi.’ 31 O nakin̄ ta be ia gol n̄əbalan mai nakin̄ togon be sabətah h̄en ðebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi b̄ibal səhor togon tokad 20,000 togəm h̄en b̄ibal maii n̄əu a? 32 Binau ke edədas b̄ibal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakin̄ togon n̄əboj̄ totoh a tut sal, h̄en ðeusi ke, ‘N̄əbalan tin̄oŋ mabe?’ 33 Imagenan, gamit ideh asike ðerinj̄ gabulan natit p̄isi san, gai edədas ðevi ahai susur sagw.

*N̄ətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)*

34 “N̄ətas ivoi len n̄əhanian, be nabus h̄en n̄ətas b̄imasig h̄en ðedube, tegəm vi tas t̄ətas am mabe? 35 N̄ətas enan sanor h̄en bigol n̄ətan b̄ivoi, sanor h̄en bigol natibuluk len naut sogsoŋ b̄ivoi h̄en n̄ətan, n̄əvanuan p̄isi lubar h̄əni ŋai.‡ Avan ideh tokad n̄ədariŋan h̄en ðesəsəloŋ, tesəsəloŋ buni.”

15

Nasipsip tomasig

1 Boj̄ sua n̄əvanuan n̄ətaks gail mai alat n̄əsaan logəm t̄əban aYesu h̄en l̄əðesəsəloŋ h̄əni. 2 Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan h̄en nalo loŋit n̄əholito, lusor m̄ətm̄ətan h̄əni ke, “Atenan ehəhəv̄ur h̄en alat n̄əsaan, ale ihan tu mai galito.”

3 Imagenan ikel n̄əb̄ol p̄usan egai mai galito, ike, 4 “Gamit ideh b̄ikad nasipsip tovi 100 ale esua b̄imasig, timabe? Dereh terinj̄ lotovi 99 len n̄əmarireu ale tidon̄ tosua tomasig van v̄əsabi. 5 N̄əboj̄ tosa b̄i tonon̄, erinj̄ len n̄əbathuv̄əson, ikemkem. 6 Ale n̄əboj̄ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄əpadaŋ, logəm ðonðon. Ike, ‘M̄ətehəhəv̄ur mai ginau husur nusab̄ nasipsip sagw tomasig!’ 7 Nukel mai gamit ke, imagenan, len n̄əməv̄ dereh tikad nakemkeman t̄əban avan ideh topair dan n̄əsaan van h̄en aGot ðesəhor nakemkeman t̄əban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke n̄əpairan dan n̄əsaan sanor h̄en galito.”

N̄əvat tovi silva tomasig

8 Ale aYesu isor am ke, “N̄əp̄əhəv̄ut ideh, b̄ikad nakoin lotovi silva* toseŋəv̄ur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau nam̄ial, tesisir lohoim, ale doŋ vahvahuri van v̄əsabi. 9 Ale n̄əboj̄ tosa b̄i ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄əpadaŋ, legəm ðonðon. Ike, ‘M̄ətehəhəv̄ur mai ginau husur nusab̄ n̄əvat sagw tomasig.’ 10 Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai anj̄el san gail lukemkem n̄əboj̄ n̄əvanuan n̄əsaan ideh topair dan n̄əsaan san.”

Anatun ulum̄an tomasig

11 Ale aYesu isor t̄ətas ke, “Ikad naulum̄an sua tokad anatun ulum̄an eru. 12 Ahai a tahw ikel mai at̄əman ke, ‘Tata, nahudhute ðevi esagw n̄əboj̄ ḡəb̄imat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai ep̄əp̄ehun natit p̄isi mai anatun ḡəlaru. 13 Sədareh ahai a tahw elul h̄en natit p̄isi san, ivan iyar vi lan n̄əkantri a tut. Ale len naut enan em̄ədas n̄əvat san len n̄əmauran tosa. 14 N̄əboj̄ n̄əvat p̄isi san tohav, ikad n̄əboj̄ n̄əhanian tobuer len n̄əkantri enan kavkav, ale atenan

‡ 14:35: Len n̄əb̄ol egai n̄ətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi n̄ətrahma tovi naŋurp̄uran h̄en n̄əmaribon̄ tosua. Ehun natenarius.

etubat par hanian. ¹⁵ Na ia tah mai nēvanuan sua len nēkantri enan tosəvati vi lan nēmarireu san gail hən bevəŋjan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nabilit nəvit nəhai tovəŋjan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isobur mai hudhuhanian tosh, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəbıke anatum hən ginau am. Gol ke nehum nēvanuan nauman sam ŋai.” ²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonəŋ, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itanjsi ale igam van həni, elugum gati, esum nətarhon.

²¹ “Beti anatum isor maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəbıke anatum hən ginau am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhbuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhəvur, ²⁴ husur anatumg egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotubat hən nahəhəvuran.

²⁵ “Len nəboŋ enan ahai a mō itoh marireu. Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naim, esəsəloŋ hən nəwalan hən navus beltaŋ mai nəsavan, ²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Avam etəlmam, ale atəmam etibun natuhbuluk tokənoh husur avam imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a mō, nəlon ipanpan, emətahun bebis lohoim ale atəman evivile, isor vəhəvəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geri! Len nasihau isobur noum sam, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəbıkad nahəhəvuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboŋ anatum togəmai, aten boh tohan piis natit pisi sam len alatpəhəvut lotopur hən nibelito, gotibun natuhbuluk tokənoh mōsi!’ ³¹ Beti isor malumlum ke, ‘Anatumg, gaiug gutoh akis mai ginau, natit pisi sagw evi esam. ³² Datimasgol nahəhəvuran, datimaskemkem bathut avam enan imat be gegai imaur, imasig be gegai evisi.’”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naurumtan sua topul hən natit isobur tokad nabiltivanuan nauman tokəkəta təban natit pisi san. Amahean enan esəsəloŋ hən na-kel-uri-an ke nēvanuan nauman san emədəs natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəloŋ həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam hən natit pisi sagw, husur nauman enan sam hən na-kəkəta-təban-an esib.’ ³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəbeŋir nēvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəbigole hən ke, nəboŋ nəbesib hən nauman sagw nēvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nēvanuan vısusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evisi?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoiliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evisi?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san.

Imaienan! Naur ta daməŋjai hən navile a pan lukad namitisau hən nāvide silat lotosumnan galito be anatum namial ləsəkad namitisau hən nāvide silat navile a pan.”⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbēgəm vi bubur samito. Nə nəbōŋ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahəhəvuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosobur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosobur.

¹¹ Asike mətbətəgau binor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot erin natit tosobur san len navələmito. ¹² Ale asike mətbīnor hən natit sinəvanuan tile, ase terin natit len navələmito hən bevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəbōŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətodədas mətbeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəbōŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Nə ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuṽ həni, evi pəhsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəbōŋ siŋon. Husur nəbōŋ siŋon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, totaltal hən nəvanuan piŋi hən ləbēbis lan.*

¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan arbēbuer, be idaŋ səhori hən nəməpirhət natosian hən nalo bihasil.

¹⁸ “Naulumnan ideh totiṽos hən asoan ale tolah mai napəhəvut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale naulumnan ideh tolah mai napəhəvut asoan totiṽos həni tia, aulumnan enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəbōl pusan husur naulumnan tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulumnan sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəbōŋ piŋi ikad nakontit tosobur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhəvuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san lorin naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəbōŋ tobar nəbōŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, rinji təban aAraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuṽ, ekəta vi məhat ale eris aAraham mai aLasarus təban. ²⁴ Nə ikai van həni ke, ‘Tata Araham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən betur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw bəsusus. Nibegw epəŋas vəsa masuṽ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aAraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit sam gail tovoi gotokade len nəmauran sam, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot erin nabiltibur toseŋav to sareh hən

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasuruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, nəvanuan piŋi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

ðeppæhun ginamito dan gamito, hæn ke alat lotoke læþivan dan naut egai van hæn gamito, lodædasi. Ale alat lotoke læþegæm hæn ginamito dan naut enan lodædasi.' ²⁷ Næ isor vari ke, 'Beti neus gaiug, Tata, ke golæboi gæþesævati van hæn næbathudud sagw, ²⁸ husur nukad aþagw erim, ale elæboi þikel nalælægauan mai galito hæn ke, salegæm len naut na-lænjon-isa-an egai.' ²⁹ Be aApraham ike, 'Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesæsæløj husuri.' ³⁰ Ike, 'Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut næmatan þivan hæn galito, dereh lipair dan næsaan salito.' ³¹ Beti aApraham ikel maii ke, 'Asike læþesæsæløj husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logægæl hæn nænanuan salit hæn læþedælom avan ideh, naut kæmas tole mæhat dan næmatan.' "

17

Næsaan, narubatian, nadælomian mai nauman (Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, "Natit lototaltal hæn nævanuan gail hæn læþigol þisa, læþiteh dereh legæmai, avil atenan togol lototeh, dereh næmauran san tisa væsa batbat. ² Atenan, þigol avan ideh þigol næsaan, ivoi am hæn atenan ke lubanþis gat næbilitvat toþmormori len naholoan ale bar hæni len tas.* ³ Mætælægau hæn gamito. Aþam þigol næsaan, kel maii ke togol næsaan, ale þipair dan næsaan san, gerubati dani. ⁴ Þigol næsaan van hæn gaiug væha-mælevru len næmaribonj tosuu, ale þetælmam van hæn gaiug væha-mælevru toke, 'Nupair dan næsaan sagw,' gerubat næsaan galen dani."

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, "Gigol nadælomian sinamito tetibau am!" ⁶ Næ Nasub ike, "Mættækad nadælomian tokækereh hun namisurhumastat, mættælæboi mættækæl mai næhai malperi† egai ke, 'Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,' ale dereh tæmaianan.

⁷ "Mættækad naslev totivtv nætan marireu o tokætkæta tæban nasipsip, næþonj tovahim dan næmarireu, gamit ta be take, 'Gæm tutut, gebætah, gihan?' ⁸ Aoa, sæmaianan. Take, 'Geutaut hæn næhanian mæs ginau, sun nahurabat tonor ale lav næhanian mai ginau vir næhanan mai namunan þinonj. Ale næþonj gotogole þinonj golæboi gæþihan, gæþemun.' ⁹ Amasta esipa vi tæban naslev togol næsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaienan hæn gamit am. Næþonj mættogol natit þisi aGot tokel mai gamit hæn næþþigole, mitike, 'Namtovi naslev kæmas njai; namtugol næsa aGot tokele njai.' "

Naulumæn tosæjavur lotokad naleprosi

¹¹ Len næyaran san, næþonj tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hæn naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Næþonj tobar navile sua, naulumæn tosæjavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* ¹³ ale lukai habat ke, "Yesu, Masta, gilolosa hæn ginamito!" ¹⁴ Næþonj toris galito, ikel mai galit ke, "Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail."* Ale len næyaran salit van, lumaur, luveveu. ¹⁵ Galit sua, næþonj toris ke tomaur, etælmam van, eputsan nahæsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekæta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi tæban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, "Be savi tosæjavur lotoveveu a? Lotomælapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Sækad avan ideh hæn totælmam hæn toputsan nahæsan aGot,

* **17:2:** Næbilitvat enan emælas habat, natonþi esulsul hæni hæn þebul dasdas nawit hæn þegæm vi flaua. † **17:6:** Næhai malperi evi næbilitþai tokad næharhæte topat nasihau tosoþur, toharhar tælmam.

* **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32

be ametbos egai n̄ai a?" ¹⁹ Beti ikel maii ke, "Gile m̄əhat, givan; nadəlomian sam̄ igol gumaur."

Natohan pipihabəlan aGot tegəm n̄ais?
(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, "Natohan pipihabəlan aGot tegəm n̄ais?" AYesu isor var galit ke, "Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan.

²¹ Avan ideh asike ike, 'Geris, ipat gegai!' o 'Ipat ea!' husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito."

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, "Len nəboŋ b̄egəmai, dereh m̄əteləŋon ke m̄əteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike m̄ətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, 'Geris, gai sage!' o 'Geris, gai saga!' Samt-ədəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesuman nasəmoropun tomias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgelen b̄evisi, timasləŋon tisa hən natit b̄isob̄ur ale naur ta daməŋai limasmətahuni.

²⁶ Naŋide ləb̄ikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naŋide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhān, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tob̄is len nabiltib̄ot totibau masuṽ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit p̄isi imasig.‡

²⁸ Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhān, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai lomun hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.**

³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan b̄evisi len nədaŋan san." ³¹ AYesu isor am ke, "Len nəboŋ enan, avan ideh b̄itoh a m̄əhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən b̄itariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən b̄ipat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh b̄igol risi ke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh b̄idam̄ hən̄i ke b̄imasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəm̄el b̄esua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaṽut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua n̄ai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh."††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, "Dereh tevisi a be, Nasub?" Isor var galit, isor kəta ke, "Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm b̄on ei. Avan tokad namətan eləboi b̄erisi."

18

Na-sor-tuṽ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuṽ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuṽ-an, letəgau gati. ² Ike, "Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaṽut togəm akis hən̄i hən b̄eriri ke, 'Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw b̄eməd̄as ginau am.' ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, 'Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batiriŋriŋ hən ginau, nupetəmas

‡ **17:27:** Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24 § **17:29:** Nəsalfa evi nəvat toyarıŋaŋ. Goləboi gəb̄isab̄i pəpadaj hən nəhab a Bu. ** **17:29:** Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25 * **17:32:** Gen 19.26

†† **17:35-36:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Naulurman eru areum b̄onb̄on marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

həni! Dereh nigol tinor həni hən asike bənir akis hən ginau van nimat.’”
 6 *Beti Nasub ike, “Mətesəsələn hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! 7 AGot dereh tigoł tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tənəlo hən bevi tarhət salito a? 8 Ao, nukel mai gamit ke dereh tigoł nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tisab nadələmian len navile a pan o təbuer?”*

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

9 *AYesu ikel nəbol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke, 10 “Naulumian eru arovi məhat vi lan nahələvat todar vis naim siGot hənərbisor tuv. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. 11 NaFarisi eil, isor tuv van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gəiug husur ke ginau nəsasumian alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləbilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian təbur kotov nəlahan, o surmian ategai am tovi nəvanuan nətaks. 12 Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəŋavur notokade.’ 13 Avil togon tosor tuv, eil a tut, saləŋon ke təkəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləŋon-isan san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, rubat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’ 14 Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imarubat. Len nəhoŋ aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh bəpatpat gai məhat, dereh təgəm vi ut kəmas be ideh togoł gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh tēputsani.”*

AYesu mai natuhtətai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

15 *Nəvanuan gail ləsohar anatulit gail am van hən aYesu, hən bəriŋ navəlan len galito hən navoian bəgəm hən galito. Nəboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. 16 Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidam hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosumian galito. 17 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike bəhəhavur hən natohan pipihabəlan aGot hum natuhtətai, asike asike ebis lan.”*

Naulumian toil a mo topul hən natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

18 *Naulumian sua toil a mo eus aYesu ke, “Hai pusan gotovoi, nimabe hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” 19 Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Səkad avan ideh tovoi—aGot səboŋ ŋai. 20 Gəiug goləboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Səgigoł naitian təbur kotov nəlahan, səgigoł avan ideh timat,* səgəvənəh, səgelibliboŋ—len nakotan am səgeliboŋ, putsan atəmamə mai anam len nənauan sam.’” 21 Atenan ike, “Nəboŋ notovi tuhtətai vəbar daməŋjai nugol natgalenan pisi.” 22 Nəboŋ aYesu tosəsələn həni, ikel mai ke, “Natesual am gupar. Pur hən natit pisi gotokade ale pəpəhuni mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gəiug len nəmav. Beti gəgəm husur ginau.” 23 Avil nəboŋ atenan tosəsələn hən natgalenan, nəlon isa husur ke topul hən natit tosəbur.*

24 *Nəboŋ aYesu təkəta van həni ike, “Idaŋ masuv hən alat lotopul hən natite ləbevi lan natohan pipihabəlan aGot. 25 Mətələboi ke idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len naburhunil səsođ. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite*

* **18:20:** Nəboŋ toke Səgigoł avan ideh timat namilen ke səgigoł avan ideh timat sil nələł paŋpaŋ samə o naləŋonian samə ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

bébis len natohan pipihabélan aGot.”²⁶ Be alat lotosésaløj hæn natenan lousi ke, “Bimaienan, ase tébis lan? Sækad avan ideh bikad nêmauran vi sutuai.”²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nêvanuan todêdas bigole, aGot elêboi bigole.”²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorij sinamit pisi tia hæn namttohusur gaiug.”²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torij naim o asoan o avan gail o tata mai nana o anatan gail mōs natohan pipihabélan aGot,³⁰ dereh tikad natgalen pisi tisoður têtas am len nêboj eg ta damøjai len navile a pan. Ale len nêboj bægəmai len nêmav dereh tikad nêmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ AYesu esəhar tosəjavur pisan toru san lutoh səbōlito, ale ikel mai galit ke, “Datovi mēhat vi Jerusalem, ale natit pisi ahai kelkel ur lototosi husur aNatan Nəvanuan, dereh lisarpoh.³² Alatevis a Jerusalem leriņj len navəlan alat ləsavī Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mədasi, levlulai,³³ lebilas habat hēni ale ligol timat. Be len nēmaribōj titor dereh tile mēhat tētas.”³⁴ Ahai susur gail ləsaləboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke ləsaləboi nēsa aYesu tosor husuri.

Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

³⁵ Nəboj aYesu tovan pəpadəj hæn naut a Jeriko, ametbəsəw sua ebətah gəgarhəpīsai, enjir nəvanuan gail hæn nəvat.³⁶ Nəboj tosəsaløj hæn naluvoħ tovoť eus ke nēsa tovisi enan.³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.”³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatan siTevit†, nəlōm titaņis ginau, gol tivoi hæn ginau!”³⁹ Ale alat lotoyar a mō losivoh lan hæn bəmədau, ris tokai habat am ke, “ANatan siTevit, nəlōm titaņis ginau, gol tivoi hæn ginau!”⁴⁰ Ņa aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gəm hēni. Nəboj togəm pəpadəj aYesu eusi ke,⁴¹ “Guke nigol nēsa hæn gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekəta.”⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlōmian sam̄ igol gumaur.”⁴³ Vəha-sua űai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nəyalalan siGot. Nəboj nəvanuan pisi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

19

AYesu mai aSakias

¹ Bēti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan.² Ikad aulmān sual ei nahəsən aSakias; gai eil a mō hæn nəvanuan nətaks gail ale epul hæn nəvat mai natite.³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur topitol edədasi bathut ke naluvoħ lotoil kəkol hæn gai.⁴ Ņa igam vi mō ale epəlau len nəhai sikanťor* hæn bēris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei.⁵ Ale nəboj aYesu tobar naut enan, ekəta vi mēhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariņj tutut. Damøjai nimastoh len naim sam̄.”⁶ Ņa imariņj vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat.⁷ Nəvanuan pisi lotoris natenan loņit nəlōlito, lusor mətmetan hēni ke, “Gai evi lōhoim sinaulmān nəsaan hæn bītoħ maii.”⁸ Avil aSakias ile mēhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasub, len nahudhut toru hæn natit pisi sagw, gagai űai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəbēgəras avan ideh hæn nəbēvənah, dereh nisar gel vəha-vat hēni!”⁹ Bēti aYesu ikel maii ke, “Damøjai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi

† 18:38: AYesu savi anatan matmat aTevit be ehusur nəpasusan siTevit.

* 19:4: Nəhai sikanťor

ehun nəbanj be goləboi gəbīhan navite.

sua len nəpasusan siApraham. ¹⁰Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəbol pusan husur nəvat
(Mat 25.14-30)*

¹¹Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, aYesu ibol pusan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihəbələn aGot bəvisi ta bogai.† ¹²Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a mō len nəkantri san eutaut hən bəvi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiŋ ei bitabtabuh lan hən bətəlmam bəgəm vi kiŋ hən naut san. ¹³Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit visusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləbikel mai nabiltikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon atəgai hən bəvi kiŋ sinamito.’ ¹⁵Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶Esua toil a mō egəm ike, ‘Nasuḅ, namina saŋ episan esəŋavur am.’ ¹⁷Ale ikel maii ke, ‘Nauman saŋ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəŋavur.’ ¹⁸Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḅ namina saŋ episan erim am.’ ¹⁹Ŋa nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’ ²⁰Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḅ, namina saŋ bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəbesusuan buni. ²¹Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduŋ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ ²²Nakiŋ isor vəri ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan saŋ gotomadhakele, nəvusan gaiug hən nəsaban saŋ. Gaiug gukele ke nudaŋ taltal, nəkaduŋ ehəhaiv, nulav kuv nəsa gəsariŋi mai notətariv nəsa nəsəməbule. ²³Bimaienan, husur nəsa gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintərəs han?’§ ²⁴Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’ ²⁵Ris lotoke, ‘Nasuḅ, gai ikad namina tosəŋavur tia!’ ²⁶Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan piŋi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh toŋidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. ²⁷Be galen piŋi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

*AYesu ebis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)*

²⁸Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. ²⁹Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Nəvəhuh Oliv, esəvat ahai susur eru, ³⁰ike, “Mərevi lan navile ea topat a mō. Nəboŋ mərəbəbis lan dereh mirisaḅ natuhtonŋi totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³¹Avan ideh bəus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasuḅ timaskade.’ ” ³²Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit piŋi hun aYesu tokele. ³³Nəboŋ artosah ruḅat

† **19:11:** NaJu gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiŋ hən bilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən

nauman hən nahəbati tovor. § **19:23:** Naintərəs evi nəvat, nəvat saŋ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

natuhtonki enan, amahean gail lous gələr ke, “Mərorubati hən nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasub timaskade.” ³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, arobir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səjaṽuti. ³⁶ Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metpısal. ³⁷ Nəboṅ togəm pəpadan hən naut naṽısal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaṽuran salito, lotubat kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel pısi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke, “Got igol ivoi hən atenan, nakin togəm

len nahəsən Nasub aGot!*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai pusan, kai tas ahai susur san gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut tabut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itanıs naut aJerusalem

⁴¹ Nəboṅ togəm pəpadan hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itanısı ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboṅ damənıai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboṅ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboṅ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tısahsah vi məhat hən bıpat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimainenan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboṅ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot (Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale etubat hut alat lotopur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuṽ-an,* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eṽusan len nəboṅ pısi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltıhai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a nıo hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləbıgol bımat. ⁴⁸ Be ləsəsəb naṽısal hən ləbıgole, bathut nəvanuan pısi loləṅon buni ke lesəsələṅ hənı.

20

Nədanjan siYesu hən Na-il-a-nıo-an (Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboṅ sua, nəboṅ aYesu toṽusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltıhai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a nıo hən nəvanuan gail, logəm hənı.

² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədanjan sise? Ase ilav nədanjan hən na-il-a-nıo-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan sıjon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datbıke, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadolomi?’ ⁶ Be datbıke, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan pısi letubun gidato, husur lodələomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Na lusor vari

* **19:38:** Psa 118.25-26 * **19:46:** Isa 56.7 * **19:46:** Jer 7.11

ke, “Namtsaləboi as tolav mai aʃon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginou hən nəb̄igol natgalenan.”

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

⁹ Beti etubat kel nəb̄ol p̄usan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam̄ həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləb̄irentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləb̄erəpəhūn nakrep galevis tovi esan. Avil luʋasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Na amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luʋasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Na esəvat sual am tətəs ale luʋabuburi, lubar həni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anaturgw ulum̄an notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit b̄isa, ale ləb̄igol b̄inor həni.’ ¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman b̄imat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datb̄ikad nasugsugur san p̄isi!’ ¹⁵ Na lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaianan!” ¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaianan, namilen natosian egai topat len nəb̄e sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.*”

¹⁸ Nəvanuan p̄isi ləb̄iteh len nəvat enan, dereh limab̄urbur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̄usan gail hən nalo mai ab̄iltihai tutumav gail ludas p̄isal hən ləb̄itah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboi ke len nəb̄ol p̄usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*Vur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəراسi ke lotokitin hən ləb̄isab̄ nəsabān len nasoran san hən ləb̄erinj len navəlan mai nədanjan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgərasan gail lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləboi ke gaiug gotosor, gotopusan tonor. Navide sam̄ ep̄itov̄ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile, ale goʋusan hən nap̄isal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datb̄evur nətaks van hən aSisa māu a?” ²³ Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəراسi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Vusan ginou hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsān ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləb̄isab̄ nəsabān ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luʋan len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

* **20:9:** Isa 5.1 * **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboj esua.

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eɓuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai ɓusan, aMoses itos n̄os gidato ke, aulum̄an ideh, aɓan ɓimat be asoan ɓitoh mai anaton ɓeɓuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən ɓikad anaton gail n̄os aɓan.* ²⁹ Ale ɓoŋ sua ikad alatmiɓan lotoməlevru. Ahai a n̄o ilah mai apəhaɓut sua, be imat, anaton eɓuer. ³⁰ Aɓan tohusur ahai a n̄o ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aɓan tohusuri am imaienan. Alatmiɓan lotoməlevru lumat maienan ɓisi, anatulit eɓuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, ɓimagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaɓut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiɓan lotoməlevru ɓisi lulah maii.” ³⁴ Na aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a ɓan lulah mai ludam̄ hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtəbuh len galit hən ləɓitoh vi sutuai, mai hən ləɓitoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, aɓan ideh asike idam̄ hən ləɓilah. ³⁶ Ale lodədas ləɓimat am, husur losum̄an aŋel gail, lovi anaton aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəɓolan husur nəhai topaŋ,* aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuɓ hən ‘aGot siAraham mai aGot selsak mai aGot siJakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit ɓisi lumaur.” ³⁹ Ahai ɓusan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai ɓusan!” ⁴⁰ Beti aɓan ideh sail ɓuri hən ɓeusi hən nausian ideh am.

*aKristo anaton aTevit māu a?
(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)*

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtəbuh lan, evi anaton ulum̄an siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len naloɓulat hən Nəɓe gail ke:

“ ‘Nasuɓ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
‘Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəɓeriŋ aenemi sam̄ gail pipit narierm̄ gəlaru
hən ləɓevi ut kəmas.”*

⁴⁴ Imaienan aTevit ɓekisi hən ‘aMasta,’ evi anaton mabe?”

*aYesu ikel ɓuli ke navivan isa
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)*

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan ɓisi lotosəsəloŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətələləgau hən ahai ɓusan gail hən nalo. Loləmas hən ləɓiyaryar mai nahurabat toɓəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləɓike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai ɓətbətah tovoɓ iŋai len naim nabonɓonan, mai loləmas hən ləɓəbətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv ɓis naim mai nasugsugur sibatunau pəhaɓut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuɓ eɓəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

*Naviolan sibatunau pəhaɓut
(Mak 12.41-44)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotoriŋ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsal sua toriŋ natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai

* **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6 * **20:37:** Exo 3.1-6 * **20:43:** Psa 110.1

gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit pisi. ⁴ Husur galit pisi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit pisi san hən bimaaur lan.”

*Nagilen nəboŋ ta tahw
(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)*

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləḅegəmai, asike ikad nəvat ideh ḅepələh gat togon, dereh limasirsir pisi.” ⁷ Na lousi ke, “Hai pusan, natgalenan levisi njas? Ale dereh tikad nəsa ḅəvusan nəboŋ hən natgalenan ləḅisarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətələḅgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətḅisab, husur dereh tiḅoḅur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadarŋ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mətḅesəsəloŋ həni ke, ikad nabiltiḅalan gail mai nəḅalan tomətahun alat lotoil a mto, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a mto, be nəboŋ ləḅimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh tiḅal mai naluḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh liḅal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit ḅevisi, nəvanuan pisi ninelit ḅepil lan, mai natətətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh litha gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nabonḅonan mai naim nəbaŋjisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mətḅikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətḅisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənanuan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləḅisor var gamito o ləḅisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, avamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerinŋ gamit len nəvəlan aenemi samit gail. Dereh lerinŋ gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

*Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ “Be nəboŋ mətḅeris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh mətələḅoii ke pəpadarŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, len masgam mətahw dani vi lan naut tobaŋ vėhuh. Ale alat lototoh len navile enan limasrinŋ, mai alat lotosuh marireu saleḅis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit pisi natosian gail lotokele ləḅisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləḅetian mai alat ləḅevəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḅiltiḅəloŋ-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Nabu nəḅalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri pisi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a mto həni van vəbar nəboŋ salit ḅesib.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)*

* 21:22: Hos 9.7

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai nar̄teso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədar̄n̄əbu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduñ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiṽonṽon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa bevisi len navile a pan. Husur nədañan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboñ enan dereh leris aNaturan Nəvanuan bəgəm len nəmavukasw, len nədañan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboñ natgalenan ləbetuḅat visi, məteil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

*Nəbol pusan hən nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Beti ikel nəbol pusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai pisi am. ³⁰ Nəboñ lotodun̄oh, mətoləboi mətberis ləboii ke nəboñ naut pudpud bəgəm pəpadañ. ³¹ Imagenan, nəboñ mətberis natgalenan bəvisvisi, məteləboii ke natohan pipihabəlan aGot satogəm pəpadañ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³³ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boñ ideh.

Məteutaui!

³⁴ “Mətelələgau hən ke samtetərog, samtigol naṽide tosa len natərogan mai samtinau masuṽ hən nəmauran len navile a pan o nəboñ enan dereh tegəm ale mətosəhoṽut lan hum məttobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit pisi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətehulahul tabtab, ale sor tuṽ ke məteləboi mətbigam yav dan natgalen pisi pəpadañ hən bəvisi, ale mətbeil len nəhon aNaturan Nəvanuan.”

³⁷ N̄a len nalennəyal pisi aYesu epusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Naṽehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan pisi luḷele dudulan somilan hən ləbevi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbesəsəloñ həni.

22

*Ajutas epur hən aYesu
(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)*

¹ Len nəboñ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadañ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo luke lisab naṽisal ideh hən ləbigol aYesu bimat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ebis len ajutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale ajutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən bisor mai galit husur naṽisal ideh hən bəriñ aYesu len navələlito. ⁵ Lohəhaṽur masuṽ ale ludam̄ hən ləbilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale ajutas idam̄, beti idas p̄isal hən bəriñ aYesu len navələlito nəboñ naluvoh ləsətah maii.

*NəPasova naməkot siYesu
(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)*

* **21:25:** Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * **21:27:** Dan 7.13; KelV 1.7 * **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboñ aGot togol ahai a m̄o gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

⁷ Beti nēmaribon hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəbon enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hən nəhanian hən nəPasova hən datbīhani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəbon mərbēbis len nabiltivile, nauluman sua topat nabiliwai topul dereh teburur mai gaməru. Mərehsuri vi lohoim tobis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke: “Narum simetbos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan tevusan gaməru hən nabiltirum tokad natit pisi dattolənoni. Məreutaut ei.” ¹³ Na aruvan, arusaḅ natit pisi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub

(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴ Nəbon namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətərhəgarin hən bihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Nolənon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəbələnon bisa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoḅan han len natohan pipihəlan aGot.”

¹⁷ Nəbon tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihəlan aGot bəgəmai.”

¹⁹ Nəbon tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Gol timaiegai hən mətəbinau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len naḅide toḅitoḅ, nəbon lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw bisel mōs gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan bəriḅ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan surman aGot toriḅ gati tia,* avil atenan bəriḅ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotuḅat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiḅ hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədanjan salito; ale nametbos gail lokis alat lotoil a mō hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’” ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuḅ, gai timasgəm surman ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mō, timasgəm surman nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən bilav nəhanian mai? Len nabunisian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas napisal sagw todaḅ nəbon nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Surman aTəmagw tolav na-il-a-mō-an len natohan pipihəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natohan pipihəlagw ale mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

† **22:18:** Len naut egai, natosian ike naḅit nəhau (tovi naḅit nakrep), be namilen nəwain. * **22:21:**

Psa 41.9 * **22:22:** Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * **22:22:** Uman 1.18

*Ahai susur gail, nămauran dereh tidan len galito
(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)*

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən bisab gamito ke mətumabe, hum naulumnan hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit bitech tur lan, be nəsoḡsoḡ p̄isi han bəsuh. ³² Avil nusor tuṽ mōs gaiug tia hən ke, nadəlomian sam̄ asike iteh. Ale nəboḡ ḡəb̄ipair təlmam, ḡigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidan am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasub̄, noutaut hən nəb̄itah mai gaiug van hən naim bəban̄jis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulumnan asike ekəkəraiko daməḡai vəbar ḡəb̄ikel vəha-tor həni ke ḡəsələboi ḡinau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboḡ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toḡur, mətəmidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan bikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəḡon am. Ale asike bikad naḡu nəbalan, timasḡur hən nahurabat naut susus san hən bəṽur bəsua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ḡinau ke, ‘Len nənauan salit lorin̄j hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ḡinau egəm bar nəsarpoḡan han ta bogai.” ³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasub̄, naḡu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinon̄j!”

Len Naṽehuh Oliv

(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Naṽehuh Oliv hum naṽide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboḡ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitoris tuṽ hən asike mət̄b̄iteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bələboi b̄etuṽ hən nəvat lan, etəḡedur, ale isor tuṽ. ⁴² Ike, “Ita, b̄evi naləḡonionian sam̄, lav kuv nab̄iliwai hən na-ləḡon-isa-vəsa-an egai dan ḡinau. Avil nəsa ḡotoləḡoni tevisi, savi nəsa notoləḡoni.” ⁴³ Ale aḡel sua hən nəmav evisi həni ale igole idan̄.† ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatuh masuṽ, isor tuṽ habat van van napilal san etuḡ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboḡ tuḡ məhat dan na-sor-tuṽ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isabi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuṽ hən asike mət̄b̄iteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboḡ tososor sal, naluṽoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəḡavur pisan toru, gai eil a mō. Egəm ben aYesu hən b̄esum̄ nətarhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug ḡosum̄ nətarhogw hən ḡəberin̄j ḡinau, aNatun Nəvanuan len nəvəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboḡ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa b̄evisi, luke, “Nasub̄, namtibal mai galito hən naḡu nəbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sēbiltihai tutumav, ta kotov nədarin̄jan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinon̄j, samtimgenan!” Ale ibar nədarin̄jan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai ab̄iltihai tutumav gail, alat lotokəkəta kəkəl hən naim siGot mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naḡu nəbalan mai nəbatw gail ḡəmai hən mət̄bitah gat ḡinau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mō?” ⁵³ Len nəmaribon̄ p̄isi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot

* 22:37: Isa 53.12 † 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

be mætsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədanjan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti luthat gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaj. ⁵⁵ Nəboŋ lototuj nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh ɸonɸon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalsalumean hən nəhab tomias. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ɸai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosa tovan, sual am isor səbi, ike, “Ategai boh itah mai, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəha-sua ɸai, nəboŋ tosor sal, natouluman ekəkəraiko. ⁶¹ Nasub ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasub nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natouluman bəkəkəraiko daməɸai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)

⁶³ Alat lotokəkəta kəkol hən aYesu lotubat sor vilesi van, luŋvasi, vasi, vasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase tovas gaiug?”

⁶⁵ Ale lukel natit isoŋur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin lubonɸon. Alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nəbonɸonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəbēvi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəbəkəmaienan mai gamito, asike mətədələm ginau, ⁶⁸ ale nəbeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən bıkad nədanjan.”* ⁷⁰ Galit pisi lousi ke, “Gaiug nŋau, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləɸon avan ideh am hən bikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səbodatato datosəsələɸon həni len nabuɸon gabag!”

23

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluŋoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotubat sor tas aYesu, li hirhir lan ke, “Namtusab ategai ke tosehər suluŋ nəvanuan sinamit gail len nəpısal tosa. Ikaı tas na-ŋur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ Nə aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seju gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluŋoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lultaltal ke, “Gai ipair hən nənanuan sinəvanuan gail hən nəpusanan san len naut pisi a Jutea, gol loluŋoh ɸal tavtaŋor. Etubat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboŋ aPilate tosəsələɸon həni, eusi ke gai bevi auleKalili. ⁷ Ale nəboŋ tosəsələɸon ləboii ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən

* 22:69: Psa 110.1

aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboŋ enan. ⁸ Nəboŋ aHerot toris aYesu ehəhaʔur masuʔ, husur sutuai eləŋoni tia ke terisi, bathut esəsələn hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu biŋol namerikel ideh. ⁹ Nə aHerot eusus nausian tosoʔur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, lusor idaŋ, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋit nəholit van həni hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluʔoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)

¹³ Nəboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mŋo mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosohar suluʔ nəvanuan gail len naʔisal tosa. Nəboŋ notoususi len nəhomito, nəsəsab nəsaan ideh len ategai məttosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsab nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam həni gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən biŋmat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh niŋol lebilas masuʔ həni ale teləboi biʔvan.”* ¹⁸ Avil galit luʔon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile mŋos ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim bəbaŋjis sil togol nəvanuan lotoluʔoh, ʔal taʔtaʔor len nabiltivile hən ləbəmədəs nəgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” ²² Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsab kas nəsaan ideh lan tonor hən biŋmat sile. Imaienan dereh niŋol ke lebilas masuʔ həni ale neriŋi tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludaŋ ʔur aPilate. ²⁴ Nə aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. ²⁵ Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaŋjis sil togol nəbalan hən ʔəmədəs nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋi aYesu len navələlito hən ləbiŋol nəsa lotoləŋoni həni.

Lupos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶ Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən biʔpati husur aYesu. ²⁷ Ale nəvanuan isobur masuʔ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaʔut lois, luʔosʔos nibelito, lutaŋjisi. ²⁸ Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToʔtaJerusalem gail, samtitaŋjis ginau be mititaŋjis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹ Husur len nəboŋ ʔegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaʔut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltivəhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhvəhuh gail ke, “Kabut gol ginamito!”* ³¹ Husur ke nəvanuan gail ləbiŋol natgalenan nəboŋ nəhai tomar sal, nəsa ʔevisi nəboŋ nəhai biŋod?”†

³² Ikad naulumʔan eru, artoʔur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləbiŋol arbiŋmat mai aYesu. ³³ Nə nəboŋ lotobar naut lotokisi hən

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋjis gati a mŋo tevivile. * **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke ləbiŋol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile.

Nabəlashukadhutəmat, lorinji itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulumnan eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, gerubat nəsaan egai dan galito, husur ləsaləboi nəsa lotogole.”[‡] Beti lubar hən nəvat hən ləbīsabi ke as tikad nahurabat san gail.* ³⁵ Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabunolot van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; bəvi aKriso siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika§ van həni.* ³⁷ Luke, “Gəbēvi kiŋ seju gail, lav kuv gaiug səbom!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiŋ seju gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi ulumnan tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKriso aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̄ eḗitoḗ hən esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəbēgəm vi kiŋ.” ⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhəvuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natubliial nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko toḗpəpəhun naim siGot emətar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navələm̄.” Nəboŋ tokəmaienan tonor, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluḗoh luḗon hən ləbəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit p̄isi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatḗhəvut lotohusuri a Kalili, loris p̄is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

⁵⁰ Ikad naulumnan sua, nahəsən aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədəm̄ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihəbələn aGot. ⁵² Ivan hən aPilatale ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota p̄up̄uli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ bətuḗat** . ⁵⁵ Alatḗhəvut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəburhuvat nəmatan mai navide toriŋ niben toḗlah lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəbōn tosusau mai nəhai pəhas gail m̄os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

‡ 23:34: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, rubat nəsaan egai dan galito husur ləsaləboi nəsa lotogole.” * 23:34: Psa 22.18 § 23:36: Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * 23:36: Psa 69.21 * 23:45: Exo 26.31-33 * 23:46: Psa 31.5 * 23:49: Psa 38.11 ** 23:54: Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur. * 23:56: Exo 20.10; Deu 5.14

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Len nəmaribonj metəkav hən nawik,* dudulan somılan, alatrəhaʔut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusab nəvat nəbopita torib tia dan nəbur nəmatan ³ avil nəbonj lotobis, ləsəsab niben Nasub aYesu. ⁴ Nəbonj lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoʔut len naulumən toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotəjedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudonj məb hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəbonj totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriy aNaton Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmaribonj totor timasle məhat tətəs.’”^{*} ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəbonj lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel pis natgalenan mai Tosəjavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatrəhaʔut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat nəmatan. Nəbonj tobetbet hən bəkəta vi lan burhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ηai, ale ivahim, iṣəṣəṣ len nəsa tovisi.

Nəpisal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmaribonj enan ηai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit pisi tovisi tia. ¹⁵ Nəbonj artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəbonj mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametbəs pisi a Jerusalem, gaiug səbom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəbonj galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumən sua tovi hai kelkel ur todəṣ len nagolean mai nasoruan len nəhən aGot mai nəvanuan gail pisi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, lorinji len navəlan alat a Rom hən ləberinj nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan bilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ηai, daməṣəṣ evi nəmaribonj totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatrəhaʔut sinamit galevis lugol namtosəhoʔut. Daməṣəṣ dudulan somılan lovi lan nəbur nəmatan ²³ ale nəbonj ləsəsab niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aṣəl artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nəbur nəmatan ale lusabi hum alatrəhaʔut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iṣonṣon. Idəṣ hən mərbədəlom pis nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləṣonjan siGot ke aKristo imasləṣon isa

* **24:1:** Nəsəppət seju gail etubat len naFraitə nəbonj namityal tomasur, ale inonj len nəSaretə nəbonj namityal tomasur. Gol ke nəmaribonj metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

† **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstətia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstətia evi nəbəlavən tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

vəsa mōs natgalenan, beti bis len nəyalalan san.”²⁷ Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail pisi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit pisi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadan hən navile artovan həni, aYesu iyar surŋan bivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale ebis lohoim hən biŋoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən bihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eŋuri ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arətəlmam vi Jerusalem. Arusaŋ Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbōn mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuŋ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu tobur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ arthohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoŋut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətəmətahw hən nəsa? Imabe nəlomit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələsehwi mai navisoh surŋan ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ evusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmarŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasuruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit pisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbə gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləbələboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmaribəŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsən dərəh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan mōs narubətan dan nəsaan van hən naluvoh hən nametbōs gail pisi, tubat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bikol nədanŋan hən nəyalalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən biŋol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Ŋa lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuŋ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* 24:46: Isa 53; Hos 6.2 * 24:49: Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur toseḡavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulurman aGot tosua səbon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberin nəlolit bidan lan, ləbikad nadəlomian lan. AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naḡusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehur as galito?

Ehur aYesu, ehur aTəman, ehur aNunun. Ehur aYesu toḡusan aTəman hən nəvanuan gail, ehur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboḡ togol natit pisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-sobur hən ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi pisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboḡ tokəmaienan ehur toke tovi Got, ale ikel kot natanan nəboḡ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboḡ toke, “a tahv hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaien an ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san ebuer, nanonjan san ebuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs naḡəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubət hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toḡusan hən pəpadan hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot hən (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike nakad natideh. ⁴ Gai evi nekadun nēmauran, ale nēmauran enan evi namial sinēvanuan gail. ⁵ Namial satomial van sal len nēmargobut be nēmargobut sasēhori.

⁶ Aulumān sua egōmai, aGot tosōvati, nahēsan aJon.* ⁷ Atenan egēm hum na-sor-lēboii-an hēn bikel vōhot nakitinan husur namial, hēn nēvanuan pisi lōbedelōm napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mial, be egēm hēn bikel vōhot nakitinan husur namial. ⁹ ASoruan egaii togēm hēn navile a pan, gai evi namial kitin tomias nēvanuan pisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan lēsakēta lēboii. ¹¹ Egēm hēn nēvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomētahuni. ¹² Be galit pisi lotohēhāvur hēni, lotoriņ nēlolit len nahēsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hēn lēbēgēm vi natun aGot gail. ¹³ Nēvanuan ideh sēpas galito, lēsavisi husur na-lējon-buni-an sinēvanuan o husur nēnauan seulumān, avil nēpasian salit egēm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egēm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nēyalyalan san, nēyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ηai, togēm len aTata. Epul hēn navoian toviol kēmas hēni, epul hēn nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vōhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai bēgēm a tahw len ginau, iyalyal sēhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’”

¹⁶ Husur napulan hēn navoian san, eviol kēmas hēn navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hēn nalo, avil len aYesu, aGot eviol kēmas hēn navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boņ ideh. ANatun sēbōn ηai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vēsvsēaii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ Najū gail a Jerusalem losēvat ahai tutumav gail mai galevis len nahēmar aLevi mai naFarisi gail hēn lēbeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kelkoti-an siJon. ²⁰ Ikel vōhoti, satētās gole, ikel vōhoti ke, “Ginau nēsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nēsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hēn namtbikel mai alat lotosēvat ginamito. Gaiug gikel nēsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas tobēbesw ke, ‘Gol napisal tinor mōs Nasub!’”*

²⁴ Beti naFarisi gail najū lotosēvat galit gēmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gēbevi aKristo, asike gēbevi aElijah, asike gēbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hēn nēvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hēn nēwai, be ikad sua toil ben gamito, mēsakēta lēboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hēn ginau, ginau nēsānor kasi hēn nēbisah rubat nēhau hēn naributbut san.”† ²⁸ Len nēboņ enan aJon ibapbaptais hēn nēvanuan gail len naut a Petani, tarhēwisel Jortan.

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah rubat nēhau hēn naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kēmas len nēnauan salit gail.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.[‡] ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol əlIsrael ləbələboii.”[§]

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav^{**} ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”^{††}

Ahai susur metəkov gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu toʋot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Na aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aʋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkov aAdru togole, isaʋ aSimon, aʋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaʋ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”^{‡‡}

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaʋ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəʋ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nəhəsan aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi mau egəm a Nasaret a? Ebuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətəh pipifik^{§§}, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoʋut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”^{*} ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godələm natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətəh pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiʋan lan səhor masuʋ hən natenan.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav bəsəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatun Nəvanuan.”^{*}

[‡] 1:29: Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. [§] 1:31: Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən əlIsrael am. ^{**} 1:32-33: Nətav ehum navimal toʋəpəhəpəh. ^{††} 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anaton ulumən siGot ^{‡‡} 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. ^{§§} 1:48: Nafik evi nəhai sua, naʋite am lokisi hən nafik. ^{*} 1:49: Psa 2.7 ^{*} 1:51: Gen 28.12

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbegəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel mai ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlvtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luvėveu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai visusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale ləbir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumən tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboi). ¹⁰ Isor sal suh aulumən en tolah ke, “Nəvanuan pisi ləpəpəhun nəwain tovoi a mo, ale nəboŋ galit lototərog, ləpəpəhun togon səvoi masuŋ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu toogle len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalalan san. Ale ahai susur san gail lorin nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai avan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

AYesu ivahvahr naut todar vis naim siGot

(*Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46*)

¹³ NəPasova seju gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotopur hən nabuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bənbəh hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan pisi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nabuluk gail, idanđan nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotopur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw təhun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon nəju gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtbəkəta ləboi nədaŋan sam!” ¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”* ²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtoutm hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbėum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənanuan sinəvanuan gail

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəm len naprovens isəbur ale lukad nəvat tiltile. Imaienən, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levliol hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isobur loriŋ nəlolit len nahəsan nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadəlomian len nəlolit lotoriŋi len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail. ²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a mo hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot fosəvati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haṽut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaṽun anan hən bipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ŋai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, saŋipəŋ len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nələn evuv husur naləŋonian san ale gosəsəlon hən nəwalan han, be gəsələboi naut toṽuv gəm lan mai naut toṽuv vi lan. Len nəvide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, məvsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ŋai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ŋai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut toḃəbesw, tommas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len nəvide tomaienən, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan piŋi ləberin nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbən hən avan ideh bəriŋ nəlon biɗaŋ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən bəriŋi ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariŋi ke biŋanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot eriŋi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsan aNatun aGot tovi aNatun tosua səbən. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat

* **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seju gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienən. * **3:14:** Num 21.9

lotogolgol nesaan lomətahun bun Namtial, ləsavi lan Namtial husur lomətahun len Namtial bəmias pəpəp hən nesaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namtial hən bəmias nəsa togole len nədan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tonoh, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpədan hən naut a Salim, husur nəwai isobur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləbibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbanjis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur navide hən nalilosan hən ləbiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai pusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan pisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi bıkad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit māu mətələboi mətбіkel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mo tia, beti atenan.’” ²⁹ Nəbikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulumān tolah maii. Be naulumān tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlōŋ həni, gai ehəhəvur hən tosəsəlōŋ hən nadolon aten tolah. AKristo esurūn atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən bibaptais hən galito, losurūn alitenan tolah. Ginau nosurūn naulumān tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhəvuran nəboŋ notosəsəlōŋ hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit pisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit pisi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlōŋ həni be səkad avan ideh todələm nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todələm na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhōti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit pisi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlōn todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun bəriŋ nəlōn len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlōl paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamarıa

¹ Beti naFarisi gail losəsəlōŋ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosobur hən ləbegəm vi hai susur san gail, lusobur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlōŋ həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili. ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpədan hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatan.† ⁶ Ikad nəburhuwai siJakop ei. Beti

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboi ke naFarisi lotosəsəlōŋ hən tobaptais hən nəvanuan tosobur, emətahun ləbibal maii ale eriŋ naut enan.

† **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun alsak tovi natun aAraham.

aYesu, niben tomatmat husur nøyaran tobølav, ebøtah tarhøburhuwai enan. Natubliial bolai.

⁷ AtohtaSamaria sua egøm hæn bevøvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nøywai. Nemuni.” ⁸ Ebøtah søbøn husur ahai susur san gail lovi lan navile hæn læbøvur nøyhanian ideh. ⁹ Imagenan apøhaøvut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi tohtaSamaria. Gous mab hæn nøywai hæn ginau?” (Husur alat a Jutea læsabøn mai alat a Samaria boj ideh).^{*} ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gøtaløboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nøywai. Nemuni,’ gøtaus ginau hæn tia, ale nøyølav nøywai nøymauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gøsøkad nabiliwai, nøyhau ebuer, ale naburhuwai eg isareh masuø. Goløboi gøbevøvaut nøywai nøymauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau søhor atømadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai møy ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatum gail mai narivatøvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nøyvanuan pisi lotomun len nøywai egai, dereh limaduh tøtas. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nøywai nøybilav maii, asike imaduh boj ideh. Be nøywai nøybilavi maii ehum nabøko toøv vi møyhat len nøyon, tolav nøymauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napøhaøvut ikel maii ke, “Nasub, lav nøywai ideh mai ginau bai, hæn asike nøyimaduh boj ideh, asike nøybegøm gegai hæn navøvautan tøtas am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam, møyegømai.” ¹⁷ Apøhaøvut isor vari ke, “Nøsøkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nøyboj gotoke, ‘Nøsøkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam erim tia, ale ahøvut gotokade gagai savi asoam, gøsølah maii. Nøsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apøhaøvut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atømanamit ta sutuai lulotu len navøhuh egai, be gamit møytovi Ju, møyuke naut a Jerusalem nøy evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedølom nøsa notokele. Nøyboj dereh tegømai hæn ke asike evi natideh hæn møybilotu hæn aTata len navøhuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria møytsaløboi gai møyttolotu hæn; ginamito, namttolotu hæn gai namttoløboi, bathut nøy-lav-kuvi-an dan nøysaan egøm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegømai, egøm tia, hæn ke alat lotolotu kitin læbilotu kitin hæn aTata len nøylohit kavkav, len nøydanjan seNunun, husur galit lovi nøyvanuan nalotuan aTata tokøta doj galito.

²⁴ AGot savi nøyvanuan tokad niben gotoløboi gøyberisi, ao, ehum nanunun sua o nasunøyvanjan gotodødas gøyberisi be tovi nøykadhumauran. Ale alat lotolotu hæn limaslotu hæn aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hæn gai len nøylohit kavkav, len nøydanjan seNunun.” ²⁵ Apøhaøvut ikel maii ke, “Nøyloboi ke aMessiah aGot totøbtøbuh lan dereh tegømai, aten lotokisi hæn aKristo. Nøyboj bøyegømai dereh tikel ur natit pisi mai ginamito.” ²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotølmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotølmam, losøhovut habat hæn aYesu tosor mai apøhaøvut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goløyon nøsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napøhaøvut eriñ nabiliwai san, øtølmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nøyvanuan gail ei ke, ²⁹ “Møyegøm ris avan sua tokel mai ginau hæn natit pisi

* 4:9: Luk 9.52-53; Ezer 4.1-5; Neh 4.1-2

notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?" ³⁰ Na nəvanuan gail loriŋ năbiltivile, lotubət van həni.

Nəbəl pusan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, "Hai pusan, gihan." ³² Be ikel mai galit ke, "Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii." ³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, "Ase ilav nəhanian maii?" ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, "Nəhanian hagw evi hən nəbīgol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəbīgol vurvur nauman san. ³⁵ Mətukad nasoran sua toke, 'Nahəbati tivat beti nəmatuan,' be mətesəŋav hən namətamito, mətəkəta ris nəmarireu hən nawit tommas, toutaut hən nəmatuan tia. ³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etubət lav naŋurpuran san, ale esəsəgov hən nawit mōs nəmauran vi sutuai.† Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbēhəhəvur bōnbōn. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, 'Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.' ³⁸ Nəsəvat gamit hən mətbesəgov bōnbōn hən nəsa mətsaum mōsi. Galevis am loun idan mōsi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan."

³⁹ Alat a Samaria isəbur len năbiltivile a Sikar loriŋ nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhəvut toke, "Ikel mai ginau hən natit pisi notogole." ⁴⁰ Beti nəbōŋ alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən bītōh mai galito, ale itōh ei vəbar nəmaribōŋ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isəbur am lukad nadələmian. ⁴² Beti lukel mai napəhəvut ke, "Nadələmian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosələŋ həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan."

AYesu igol anatan nəvanuan nauman sekiŋ imaur

⁴³ Nəbōŋ nəmaribōŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, "Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito."* ⁴⁵ Imagenan, nəbōŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhəvur həni husur loris natit pisi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiŋ, anatan ulumian toməsa, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəbōŋ atenan tosələŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Enjiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatan timaur husur pəpədaŋ timat. ⁴⁸ Na aYesu ikel mai ke, "Asike mətberis namerikel gail o natit mətbimanman lan, asike mətukad nadələmian!" ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekiŋ enjiri tətəs ke, "Nasuḅ, asike gəbəgəm gagai, dereh anatur gw timat!" ⁵⁰ AYesu isor vari ke, "Givan, anaturm imaur." Edələm nəsa aYesu tokel mai, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, "Anaturm imaur tia!" ⁵² Eus galit ke, "Eləŋon ivoi len namityal sa?" Beti lusor vari ke, "Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau."§ ⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, "Anaturm imaur." Ale gai mai galit pisi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadələmian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea

† 4:36: Len naves egai, nawit tomatu evi nəvanuan toutaut hən besələŋ hən nasoruan siGot, toutaut hən bīkad nadələmian lan. * 4:44: Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon

2.1-11 § 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau.

təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seju gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadan hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seİpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isəbur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasub, nəsekad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋalunjalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mo, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. İpat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ İmaienan, alat lotoil a mo hən nəju gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam, goşur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəbigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluvoŋ len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mo bevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naurumian ia kel mai alat lotoil a mo hən nəju gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ İmaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ İmaienan, alat lotoil a mo hən nəju gail ludas p̄isal am hən ləbigole bimat. Savi husur toḅur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitp̄itoḅ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Na aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas bigol natideh səbon, eləboi bigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale evusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh tevusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅbimanḅman lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon bilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh b̄ipanis, aoa erinḅ len aNatun hən bisəḅ səhoti ke nəvanuan gail ləbipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləbeputsan aNatun len nənanuan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəbeputsan aNatun len nənanuan sam, gəsaputsan aTata tosəvati len nənanuan sam.

* **5:2:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta. † **5:3-4:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai biŋalunjalw, 4 husur anjel siNasub egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * **5:10:** Neh 13.19; Jer 17.21

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəlonj hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eBis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboŋ begəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəlonj hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəlonj hən, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai eriŋi len aNatun am hən bevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale eriŋ nədaŋan len navəlan hən bikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiŋan len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naŋur nəmatan salito ləbesəsəlonj hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan naŋur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləbimaaur tətəs. *³⁰ Ale alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləbesəsəlonj ləboi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbogw. Nopəpəhun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsəgole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səbogw ŋai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsarŋ gat nəlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətbimakov dan nəsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topan, toŋial. Ale gamit mətulekis hən mətbithok kəkereh len namial san, hən mətəbəhəhəvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbigol pis gail, natgalenan notogole, loʋusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəlonj hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudəŋonj nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətbegəm hən ginau hən mətbikad nəmauran enan.

⁴¹ “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətəhun ginau, mətsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am begəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidam hən, mətəhəhəvur hən. ⁴⁴ Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətəhun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səbon ŋai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bigole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.‡ ⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai mau itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mətbedəlom nəsa gai tosoi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

* **5:29:** Dan 12.2 * **5:33:** Jon 1.19-27, 3.22-30 ‡ **5:45:** Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses tosoi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot.

6

AYesu evəjan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən a Tiperias am. ² Nabiltiuloŋ lohushusuri bathut ke lotokətəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsaŋ. ³ Ale aYesu etəvehuh vi lan naŋvehuh, ebətaŋ mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seju gail, egəm pəpadaŋ.

⁵ Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluŋoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Datevur nabəta a be hən alateg ləbīhani?” ⁶ AYesu eŋus kitev nənauan seFilip maienan hən bəbunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa biŋole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naŋurpuran hən nahəbati toməlvor saləboi bəvur nabəta tonor hən galit vīsusua bihan kəkereh həni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aŋan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiuloŋ tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətaŋ.” Nə naluŋan gail lotovi 5,000 lobətaŋ len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonon, epəpehumi mai alat lotobətaŋ. Igol tomaienan am hən naieh. Galit piŋi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboi len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbiŋol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naŋvehuh hən biŋoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evivivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eŋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naponit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhaŋur hən biŋas len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluŋoh lotosuh tarhəwai, ludon aYesu, lunaŋ səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboi ke aYesu səsaŋ len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuŋ tosipa hən nabəta lan, naut naluŋoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluŋoh lotoris ləboi ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluŋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbiŋon aYesu ei.

* **6:7:** Len nasoran ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naŋurpuran hən nauman hən nəmaribon tosua, ale natenarius tovi 200 evi naŋurpuran hən nəmaribon tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlvor. † **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhavhəte ale lotuh dədasi hən ləbiŋol nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan. ‡ **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur sumtan gai bəgəm hən alat a Israel bon ideh. Deu 18.15-19

AYesu evi nabæta hæn næmauran

²⁵ Næboŋ nævanuan galenan lotosæb aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai pusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mætsadoŋ ginau husur mættoris læboi namerikel gail, be mætuðoŋ ginau ŋai husur mætuhanukub hæn nabæta. ²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pəhsago. Ao, mæteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hæn næmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh bæviol hæni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hæn beum san mōs bæviol hæn næmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hæn datbigol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: mæteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hæn namtberisi hæn namtbədəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totsi ke, ‘Eviol hæn nabæta togəm len nəmav mai galito hæn læbihani.’” ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hæn nabæta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hæn nabæta kitin togəm len nəmav mai gamito. ³³ Bathut nabæta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hæn næmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasub, geviol tabtab hæn nabæta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bæta hæn næmauran. Avan ideh bægəm hæn ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bæriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh. ³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas mættoris ginau, mætsariŋ nəlomit len ginau sal. ³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hæn galit mai ginau, dereh legəm hæn ginau. Ale avan ideh togəm hæn ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəsağəm len nəmav hæn nəbigol nəsa notoləŋoni. Ao, nogəm hæn nəbigol husur naləŋonian siGot tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit pisi gai toviol hæn galito mai ginau hæn læbevi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hæn navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləŋonian seTəmagw imaiegai ke: galit pisi lotoris aNatun, lotoriŋ nəlolit lan, dereh likad næmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hæn navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hæn natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabæta togəm len nəmav,” ⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ. ⁴⁴ Ikad nəpisal tosua ŋai hæn avan ideh bæləboi bægəm hæn ginau. Nəboŋ aTəmagw tosəvat ginau bæliv avan enan, eləboi bægəm hæn ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hæn navile a pan. ⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai pusan salit pisi,’ ŋa nəvanuan pisi lotosəsəloŋ husur aTata, lotosəsəloŋ læboi nəsa tokele, galit logəm hæn ginau.” ⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ nəlon len ginau, gai ikad næmauran vi sutuai. ⁴⁸ Ginau novi nabæta hæn næmauran. ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut tobbəsw, be naut kəmas natenan, lumat pisi. ⁵⁰ Egai evi

* **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * **6:45:** Isa 54.13 § **6:48:** Nəboŋ aYesu toke tovi nabæta hæn næmauran, ike ehum nabæta datbihani dereh datikad næmauran, evi nəkadhumauran.

nabəta togəm len nəməv hən avan ideh bihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbōgw ɲai novi nabəta nəmauran togəm len nəməv. Avan ideh bihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbēviol həni evi nibegw; dereh neviol həni mōs nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naɟu gail lovitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datbihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mətbihan niben aNaton Nəvanuan, asike mətβemun nəda hən, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəbōɲ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len nəvide tomaienan, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəməv, be nabəta egai sasumən nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəbōɲ toɟusan len naim nəbōnβonan a Kaper-naum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəbōɲ ahai susur san gail lotosəsəloɲ hən natgalenan, luke, “Naɟusanan enan idanɲ habat. Ase eləboi βesəsəloɲ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətβeris aNaton Nəvanuan βetəlmam vi məhat? Mətədəlomi beti a? ⁶³ ANunun aGot ɲai eləboi βeviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaɲan sinəvanuan edədas biɟol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətsəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua βeriɲi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi βegəm hən ginau len gai səbōn. ATata ɲai eləboi biɟol nəvanuan βikad nadəlomian hən βegəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isobur lupair dani, ləsaɲusuri am.

⁶⁷ ɲa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?”

⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuβ, namtivan hən ase? Gaiug səbōm ɲai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorinɲ nəlōnamito len gaiug, namtoləboii tia ke gaiug govi siGot səbōn gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nukelis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəbōɲ tokəmaienan, isor husur aɟutas, anatan aSimon Iskariot, husur aɟutas, esua len lotovi 12, dereh terinɲi len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

* 6:69: Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naJu gail ludonđonji hən ləb̄igol bimat. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aʋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Geriŋ naut enan vi Jutea hən ahai susur sam̄ gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke b̄etibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəbigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan p̄isi len navile a pan hən ləbeləboi gaiug!”
⁵ Lokəmaienan husur aʋan gail am ləsəkad nadələmian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal p̄isi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləb̄emətəhuh bun gamito. Be ginau, lomətəhuh bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aʋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naJu gail, ludonđonji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluʋoh nəvanuan isobur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naulunlan sua tovoi masuʋ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.”
¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətəhuh len naJu gail lotoil a mō.

¹⁴ Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etubət pusan. ¹⁵ Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsələŋ həni, luṗaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toṗusan həni maii. Imabe?”

¹⁶ Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naṗusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naṗusanan sagw. ¹⁷ Avan ideh toke b̄igol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naṗusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. ¹⁸ Nəvanuan tosor len naləboian san səbon, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. ¹⁹ Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas p̄isal hən mət̄bigol nəb̄imat sil nəsa?”

²⁰ Naluʋoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas p̄isal hən b̄igol gəbimat?” ²¹ AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol naulunlan imaur, ale nəvanuan p̄isi losəhoʋut sil notogole len nəSappat.* ²² Be gamit am mətoum len nəSappat nəboŋ mət̄totiv dalus natətai ulunlan husur nalo siMoses. (Be navide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aAraham).* ²³ Mət̄totiv dalus natətai ulunlan len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mət̄bebur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mət̄bimagenan, imabe mət̄utabulol bulos ginau nəboŋ notogol naulunlan kavkav tomaur len nəSappat?*” ²⁴ Sagenənoʋ hən nəsa notogole mai

* **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlman hən atəmaliit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

* **7:21:** Jon 5.1-18 * **7:22:** Gen 17.10-13; Lev 12.3 † **7:23:** Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmaribonj tomələvtor husur nəpasian san. * **7:23:** Jon 5.8-9

na-kəta-suluṽi-an mai nə-nau-suluṽi-an samit ŋai. Mitimasnənoṽ həni mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

²⁵ Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləbīgole bimat a? ²⁶ Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-mo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? ²⁷ Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboŋ aKristo bəgəmai, asike ikad avan ideh beləboi naut togəm lan.”

²⁸ Na aYesu, topusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ŋai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii, ²⁹ be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

³⁰ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a mo lohisi sərbuer hən ləbitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. ³¹ Avil isəbur len naluvoh lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKristo bəgəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategai togole.”

³² Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluvoh lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokəkəta kəkol hən naim siGot, hən ləbitah gati. ³³ Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau. ³⁴ Dereh mitidoŋ ginau, be asike mətusab ginau, ale mətsaləboi mətbəgəm vi lan naut nəbevi lan.”

³⁵ Beti alat lotoil a mo hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datbisabi? Hum ma bivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən bəpusan mai alat a Kris a? ³⁶ Nəboŋ toke, ‘Dereh mitidoŋ ginau be asike mətusab ginau,’ ale ‘Mətsaləboi mətbəgəm hən naut nəbevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naŋusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len nəboŋ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboŋ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh bımaduh, tegəm hən ginau!” ³⁸ Avan ideh torin nəlon len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’” ³⁹ (Nəboŋ tokəmaianan, isor husur aNunun aGot, alat lotorin nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san biŋarpar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluvoh lotosəsəloŋ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniŋan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasuan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKij. Imaianan o səmaianan a?” ⁴³ Na naluvoh lovitvituh, lopəpəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokəkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloŋ hən avan ideh sasor

* 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8 * 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2

sumān atenan boŋ ideh.”⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a?⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a nŋo mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriŋ nəlōn lan nŋau a? Ebuer kaskasi!⁴⁹ Naluŋoh loriŋ nəlōlit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsan aNikotemus, togəm hol mai aYesu a nŋo, ale ike,⁵¹ “Asike datbikot hən avan ideh hən datbisaḅ nəsə gai togole, sanor len nalo sidato hən datberinŋi hən bīpanis.”⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ŋuruŋ kitevi len natosian siGot. Dereh gisabi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boŋ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53-8.11.]

⁵³ Ale ləpəpəhw, luvahim gail.

8

Napəhəvut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḅehuh Oliv. ² Ale nəboŋ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, epusan. ³ Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhəvut sua lotosaḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhōn naluŋoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai pusan, alitegai, namtusabi len naitian toḅur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datḅetubun alatpəhəvut lotosumān alitegai. Be gaiug, gukel nəsə?”⁶ (Lokəmaienan hən ləḅigol aYesu ḅəkəkos len nasoruan san hən ləḅikot həni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan hən nəḅarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən bisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuḅi a nŋo.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḅetḅet, tos len tan. ⁹ Nəboŋ lotosəseləŋ həni, lotuḅat van, alat lotovi həvut loil a nŋo. Ale aYesu itoh səḅon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḅipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḅ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsaḅe gəḅipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namtial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namtial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namtial hən nəmauran.”¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səḅonŋi ŋai gotokele, na-kel-koti-an sam savi natideh len nakotan, ehum sakitin.”¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoḅ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoḅ hən avan ideh mai nəsə nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəḅenənoḅ, na-nənoḅ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səḅogw notogole, be nugole mai atenan toḅəvat ginau, nonənoḅ husur nəsə aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arḅepitoḅ, nakotan isabi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata toḅəvat ginau.”

* 7:50: Jon 3.1-2 * 8:5: Lev 20.10; Deu 22.22-24 * 8:12: Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

¹⁹ Imaienan lotubät usi ke, “ATëmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mätsalëboi ginau, mätsalëboi aTëmagw. Mëttälëboi ginau, mëttälëboi aTëmagw am.” ²⁰ AYesu ekëmaienan pëpadan hën nabökis hën nëvat nëboñ topusan len nahölëvat todar vis naim siGot. Avan ideh sätah gati husur namityal san sagëm sal.

AYesu sagëm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tëtäs, ike, “Gagai norin gamito, nuvan, ale dereh mëtekëta kitev ginau van, ale mitimat len nësaan samito. Naut notovi lan, mëtodëdas mëtbëgëm hëni böñ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a nño lusor mai galit gabag ke, “Nëboñ atëgai toke, ‘Naut notovi lan, mëtodëdas mëtbëgëm hëni böñ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mëtovi alat a pan, ginau novi aulemëhat. Gamit hën navile eg a pan; ginau savi hën navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nësaan samito. Husur asike mëtbëdëlo mi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nësaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal hëni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sunñan notokele a nño tia. ²⁶ Nukad natit isöbur hën nëbïkele husur gamito, hën nëbisab sëhoti hën mëtbïpanis, be nëboñ notosor mai alat hën navile a pan, nosësölöñ hën atënan tosëvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nësa ñai atënan tokele.” ²⁷ Be lësalëboi sal ke aYesu tosor husur aTëman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tëtäs am ke, “Nëboñ mëtbëvus aNatun Nëvanuan vi mëhat, dereh mëtelëboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau sëbögw nësagol natideh, avil nukel nësa ñai aTëmagw topusan hëni mai ginau. ²⁹ Ale atënan tosëvat ginau itoh mai ginau; sarin gabulan ginau. Bathut nugol tabtab hën nësa gai tohëhävur hëni.” ³⁰ Nëboñ lotosësölöñ hën tokëmaienan, nëvanuan isöbur lorin nëlölit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nëlölit lan ke, “Mëtbïgol husur napusanan sagw, mëtovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh mëtelëboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nëmakuvan, asike mëtovi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Namtovi nëpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh böñ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nëmakuvan, asike mëtovi slev am?’ ”* ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nësaan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi nëbathudud ideh simasta hën naim, naut këmas totoh mai galito. Avil anatun ulunñan amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot bëgol asike mëtbëvi slev am, dereh mitikad nëmakuvan tokitin. ³⁷ Nolëboii ke mëtovi nëpasusan siAraham gail, be mëtöum kitev napïsal hën mëtbïgol nëbïmat husur nasoruan sagw sagol natideh len nëlömito. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mëtugol nësa mëttosësölöñ hën atëmamit mau tokele.” ³⁹ Lusor tëvah ke, “Atëmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Mëttavi anatun aAraham gail, mëttagol husur nësa aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosësölöñ hën aGot tokele, be gagai mëtudäs pïsal hën mëtbïgol nëbïmat. Araham sagol natideh tomäienan. ⁴¹ Gamit mëtugol natit atëmamito togol gail.”

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahësan ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nëbëvi ginau. * **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai napısal. Namtukad aTəmanamit esua ɲai, aGot.” ⁴²AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmamito, məttaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ɲai notogəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³Imabe mətsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mətsaləboi mətbesəsəloɲ husur nasoruan sagw. ⁴⁴Husur mətovi anatan atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur nəsa gai toləɲoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natubatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan ebuer lan. Nəboɲ tosor libliboɲ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboɲan mai nəkadun nalibliboɲan. ⁴⁵Imagenan, nəboɲ notokel nakitinan, mətsadələm nəsa notokele. ⁴⁶Gamit ta be eləboi bikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəbikel nakitinan, imabe mətsadələm nəsa notokele? ⁴⁷Avan tovi siGot esəsəloɲ səhot nasoruan san. Be gamito, mətsavi siGot. Husur enan mətsasəsəloɲ səhot nasoruan san.”

⁴⁸NaJu gail lotosəsəloɲ həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboɲ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹Ris aYesu toke, “Ao, nəsəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədəs nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰Ginau nəsadoɲ nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləɲon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tərəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵²Nəboɲ lotosəsəloɲ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəloɲ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, məttosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵Avil mətsaləboi, be ginau noləboi. Nətakele ke nəsaləboi, nətavi nəvanuan nalibliboɲan sunan gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶Atəmamit aApraham ehəhəvur hən bəkəta vi mō hən nəboɲ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷Beti naJu gail luke, “Nədəm ham səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹Nəboɲ tokəmaianan, lotətəriv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbesw imaur

¹Nəboɲ aYesu toyar van eris nauluman sua namətan tobesw nəboɲ lotopasi. ²Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai pusan, nəsaan sise igol namətan atəgai artobesw nəboɲ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbon?”* ³AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metbesw hən nəvanuan gail ləberis nədanan siGot bəvisi len nəmauran san. ⁴Nəboɲ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot toşəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵Nəboɲ nototoh len navile a pan sal, novi namial hən navile a pan.”*

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5 * 9:5: Jon 8.12

⁶ Beti aYesu efulai len tan, igol nētan evi bal hēn nabusun, ale ikas namētan atenan artoḅesw hēn nēbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kēkas nēhoḃm len nabiltiḅurhuwai lotokisi hēn Siloam.” (Nāhes enan namilen “Sēvati”). Na aulumān ivan, ekēkas nēhon, totēlmam, ekēta.

⁸ Alat lototoh pēpadaḃ hēni, mai alat lotoris toḃirḃir nēvanuan hēn nēvat a mō, luke, “Savi ategaii tobētah, usus nēvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esumān atenan.” Ale aulumān enan ikel ur gai sēḅon ke, “Ginau ḃa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nēsa igol gokēta?” ¹¹ Aulumān isor var galit ke, “Atenan lotokisi hēn aYesu igol nēbal, ale ikas namētagw hēni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kēkas nēhoḃm.’ Imaienan, nēḅoḃ notovan, notokēkasi, nokēta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniḃan.”

Lous kitev nakētaan simetḅesw

¹³⁻¹⁴ Nēḅoḃ aYesu togol nēbal ale togol aulumān tokēta, nēmariboḃ enan evi nēsappat. Beti nēvanuan gail losēhar aulumān enan, tovi metḅesw a mō, van hēn naFarisi gail. ¹⁵ Na naFarisi gail am lous tētas hēni, nēsa tovisi hēni hēn tokēta. Ikel mai galit ke, “Eriḃ nēbal len namētagw ale nokēkas kuvi, ale nokēta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagem len aGot husur eum len nēsappat.” Be galevis am luke, “Bevi nēvanuan nēsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-balbal-an enan len nētarhēt gēlaru, igol galit lukad napēphwan. ¹⁷ Imagenan, tētas am lous aten tovi metḅesw a mō ke, “Ategaii togol namētaḃ tokēta, gusor husur mab hēni?” Aulumān enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ Nabiltiḃu gail lēsadelomi ke tovi metḅesw a mō, ḃa lokis atēman mai anan gēmai. ¹⁹ Ale lous gēlaru ke, “Ategai evi anatumēru a? Evi metḅesw nēḅoḃ mērtopasi a? Bimaienan, ekēta mabe gagai?” ²⁰ Atēman mai anan arusor var galit ke, “Namrolēboi ategai, anatumamēr bogai, ale nēḅoḃ namrtopasi evi metḅesw. ²¹ Namrsalēboi nēsa tovisi hēni tokēta gagai, namrsalēboi ase toḅējav hēn namētan. Be etibau tia, savi tētai am, elēboi ḃisor husur gai gabag, mēteusi hēni bai.” ²² Arokēmaienan husur aromētahw len nabiltiḃu gail husur galit ludamā mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totatabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nabonḃonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, mēteus gai.”

²⁴ Imaienan, lokis vēha-ru hēn atenan tovi metḅesw a mō. Ale lukel maii ke, “Len nahasan aGot, namtukele hēn gaiug, gikel nakitinan! Husur namtolēboi ke aYesu evi nēvanuan nēsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nēvanuan nēsaan, ginau nēsalēboi. Nolēboi natesua ḃai. A mō namētagw iḃesw, be gagai nokēta.” ²⁶ Na lousi ke, “Igol nēsa hēn gaiug? Igol namētaḃ arosējav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mētsasēsəlōḃ. Mētuke nikel tētas hēn mab hēni am? Gamit am mētolēḃon ke mētevi ahai susur san gail māu a?” ²⁸ Beti losēvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtolēboi ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsalēboi naut togēm lan.” ³⁰ Ris aulumān enan toḅor var galito, ike “Mētsalēboi naut togēm lan, be esējav hēn namētagw. Mētumabe? Nosēhoḃut len gamito! ³¹ Datolēboi ke aGot sasēsəlōḃ hēn nēvanuan nēsaan gail, be esēsəlōḃ hēn alat lotolotu van hēni, alat lotogol nēsa tolēḃoni. ³² Sutuai tia van vēbar damēḃai, avan ideh sasējav hēn namētan nēvanuan ideh tovi metḅesw len nēpasian san. ³³ Atenan asike ḃegēm len aGot, mētunau ke elēboi ḃigol natideh a? Ao, edēdasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nēḅoḃ lotopas gaiug, gopul

hæn nəsaaan tia, gaiug ase hæn gæbēvusan ginamito?" Ale lubar hæni dan naim nabonbonan, lukai hæni.

Namətan nəlon ibesw

³⁵ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hæn lotobar hæni vivile, isaḅ auluŋan enan, ale eusi ke, "Goriŋ nəloŋ len aNatun Nəvanuan m̄au a?" ³⁶ Auluŋan isor vari, ike, "Nasuḅ, ase ganan hæn nəberij nəlogw lan?" ³⁷ AYesu ikel maii ke, "Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan." ³⁸ Ŋa ike, "Noriŋ nəlogw len gaiug, Nasuḅ," ale ilotu hæni. ³⁹ Beti aYesu ike, "Nogəm len navile a pan m̄os napəpəhwan hæn navoian dan nəsaaan, hæn ametḅesw gail ləḅikad nakətaan, ale hæn alat lotokəta, ləḅegəm vi metḅesw len nəlolito."

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəloŋ hæn tokəmaienan, ale lousi ke, "Gokəməbe? Guke ginamit am namtovi metḅesw a?" ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, "Məttavi metḅesw gail, asike məttanor hæn nəpanismen sil nəsaaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hæn nəpanismen sil nəsaaan samit sal."

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokəkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, "Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan m̄os navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokəkəta kəkol hæn nabopita, esəŋav hæn nabopita m̄os nəvanuan tokəkəta təban nasipsip hæn bəḅis lan. Nasipsip gail losəsəloŋ ləḅoi nadolon atenan tokəkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səḅon, ekis nahəsəlit v̄isusua ale esəhar galit vivile.

⁴ Nəboŋ tosəhar galit p̄isi vivile tonon, iyar a m̄o ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəloŋ ləḅoi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəloŋ ləḅoi nadolon atenan." ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləḅoi nəsə tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs hæni mai galit ke, "Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hæn nasipsip ləḅiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a m̄o len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan m̄os navənohian; be nasipsip ləsəsəloŋ hæn galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bəḅis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisəḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvnənah egəm ŋai hæn bəvənah, bigol nasipsip ləḅimat, sah pəpəs gail. Ginau nogəm hæn nasipsip sagw ləḅikad nəmauran vi sutuai, nogəm hæn ləḅepul səsəhov hæni.

¹¹ "Ginau səbogw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hæn bim̄at m̄os nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokəkəta təban nasipsip m̄os napurpuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboŋ toris nalipah katkat togəmai, erij nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsipip lugam pəpəhw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum m̄os napurpuran ŋai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ "Ginau səbogw novi vanuan nasipsip tovoi. Sum̄an notoləḅoi aTəmagw mai aTata toləḅoi ginau, noləḅoi nasipsip sagw gail, ale galito loləḅoi ginau.* Ale noutaut hæn nəbimat m̄os galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. * **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22

læsavi len navëshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləbevi lan navëshəsipsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəlon səhot nadologw, ale libon hən ləbēgəm vi vëshəsipsip bəsua ɲai tokad nəvanuan nasipsip tosia.

17 “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. 18 Səkad avan ideh toləboi bilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbōgw noviol həni husur naləɲonian sagw ɲai. Ginau nukad nədaɲan hən na-il-a-mo-an. Ipat len navələgw hən nəbeviol hən nəmauran sagw, ipat len navələgw hən nəbilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbigole.”

19 Nəboɲ tokəmaianan tononɲ, ikad napəpəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. 20 Isoɓur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətosəsəlon həni?” 21 Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi bisor maianan. Natəmat saləboi bəsəɲav hən namətan ametbəs. Edədəsil!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an

22 Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an len nahəbati naut susus.† 23 Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. 24 Nabiltiju gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarɲabu maiegai vir ɲais? Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” 25 AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətsadəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsən aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. 26 Be mətsadəlom gail am, husur mətsavi ideh len nasipsip sagw. 27 Nasipsip sagw gail losəsəlon səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohurus ginau. 28 Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boɲ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navələgw. 29 ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit ɲisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. 30 Ale ginau mai aTata namrosua ɲai.”

31 Nabiltiju gail lotətariv vat tətəs hən ləbetubuni. 32 AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoɓur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuɿ ginau sil ta be?” 33 NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuɿ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədas nahəsən aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ɲai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

34 AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’‡ 35 Gamit mətoləboii ke natosian siGot edədəs bəbuer boɲ ideh. Mətoləboii ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ 36 Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaianan, nəboɲ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədas nahəsən aGot? 37 Asike nəbigol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. 38 Wake nəbigol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadələmian len nəsa notogole hən mətbələboi səhoti, hən mətbələboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

† 10:22: Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an evi nəhanan seju gail hən na-səɲav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboɲ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi ju. Len nəboɲ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am. * 10:33: Lev 24.16 ‡ 10:34: Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mo hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaianan husur ilekis hən galito hən ləbeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləbənənoɿ hən nəvanuan san gail mai nalo san.

³⁹ Husur tokəmaianan, alat lotosəsəlonj həni ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboj tovan, ilonj tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbap-tais lan a m̄o tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nəvanuan isobur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboj tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isobur lorin nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsən a Lasarus. Itoh a Petani mai aṽavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh tobir naoil pəhas len Nasub, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Am̄inen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ Na napəhəvut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasub, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboj aYesu tosəsəlonj hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi m̄os nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalalan siGot, hən ke aNaturan aGot b̄ikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboj tosəsəlonj hən nə-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmaribonj eru am. ⁷ Beti husur nəboj toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hən ləbetubun gaiug, be goləjon gəbetəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avān ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nam̄ial hən navile eg a pan. ¹⁰ Avān ideh b̄iyaryar len mariug, dereh tipes həbetw husur səkad nam̄ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəjoni.” ¹² Imaianan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasub, gai b̄ipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor n̄ai husur nəpatmariān, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaianan beti, aYesu ikel p̄arp̄ar həni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Na nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor v̄əh̄əh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboj aYesu togəm pəpadañ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nəburhes hən nəmaribonj tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor n̄ai,* ¹⁹ n̄a naJu tosoḅur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləb̄igol nəlolār b̄eləjon b̄ivoi am husur nəmatan sem̄inelaru.)

²⁰ Beti nəboj aMarta tosəsəlonj həni ke aYesu togəm pəpadañ, evivile hən b̄erisi, be aMeri saləboii, ebətah lohōim. ²¹ Na aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub, gətatoh geg tia, am̄inegw asike təmat. ²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəbeusi həni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke,

* **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3 * **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

“Amīnem dereh tile mēhat tētas.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Nolēboii ke dereh tile mēhat len na-le-mēhat-an len Nēboŋ Namēkot hən navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-mēhat-an dan nēmatan mai novi nēmauran. Ginau nugal nēvanuan lule mēhat dan nēmatan, ginau noviol hən nēmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nēlon len ginau, dereh timaur, naut kēmas bimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nēlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəlomi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, nodəlomi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nēboŋ tokēmaienan tononŋ aMarta eriŋi, etēlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aŋan, isor sēbon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nēboŋ aMeri toēsəlon hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. ³⁰ AYesu sēbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən lēḅigol nēlon bēlənŋon bivoi am, loris tole mēhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan naburhes siLasarus hən bitaŋ ei, ale lohusuri.

³² Nēboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasuḅ, gətətoḅ gegai, amīnegw asike tēmat.”

³³ Nēboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naŋu gail lototaŋ maii, ale nēlon ipaŋpaŋ, nēlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətōriŋi a be?” Lusor vari ke, “Nasuḅ, gəm risi.” ³⁵ Namətarur siYesu isel. ³⁶ Beti naŋu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametḅesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nēmatan?”

AYesu igol aLasarus ile mēhat dan nēmatan

³⁸ Nēboŋ aYesu tobar naburhes, nēlon isa habat tētas am. Naburhes enan evi naburhuvat sua tokad nabiltivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aŋavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasuḅ, gai iḅo tia. Daməŋai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberinŋ nələm len ginau, dereh geris nəyalalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi mēhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəlonŋ hən ginau. ⁴² Nolēboii ke gotosəlonŋ hən ginau akis, be nokəmaienan nōs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləḅedəlomi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko iḅaŋis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile iḅaŋis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

Naŋu gail lusor utaut hən lēḅigol aYesu bimat

(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isəbur loriŋ nələlit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nabonḅonan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosəbur. ⁴⁸ Datḅidam hən ḅigol tomagenan van, nəvanuan piŋi dereh leriŋ nələlit lan, lehusuri hum akiŋ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mēdas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətəsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətəsnau səhoti ke, ivoi am hən gidat piŋi ke,

† 11:47: NəSanhitrin evi nəkaunsel seŋu galit lotobətah hən nakotan. ‡ 11:48: Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemēdas naŋu gail piŋi. Ale dereh lilav kuv nədaŋan hən na-il-a-nōo-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin.

naulumān sua bimat mōs nēvanuan gail, sēhor alat a Rom lēbēmēdas gidat p̄isi dattovi Ju hēn datbimasig.”⁵¹ (Nēboŋ aKaiafas tokēmaiean, sakel sēboŋ hēni, be aGot erij nēnauan sua len nēnauan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, ep̄ehav utaut hēni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju.⁵² Be savi mōs naJu gail ŋai, timat mōs aGot bēpisan bōnboŋ hēn anatan gail p̄isi lotogam pēpēhw, siriv len naut gail len navile a pan.)⁵³ Imagenan, len nēboŋ enan van, lusor utaut hēn lēbigol aYesu bimat.⁵⁴ Husur enan, aYesu sēyaryar am len nēhon alat a Jerusalem, be erij naut enan, evi lan navile a Efraim topat pēpadaŋ hēn naut masmas tobēbēsw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nēboŋ nēPasova seju gail togēm pēpadaŋ, nēvanuan isoḅur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi mēhat vi Jerusalem vagol sēbolit hēn galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nēhanan enan.⁵⁶ Lokētkēta doŋ aYesu. Ale nēboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nēsa? Tegēm hēn nēPasova o tebuer?”

⁵⁷ Len nēboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele hēni ke avan ideh bēlēboi naut aYesu totoh lan, timaskel vēhoti hēn lēbitah gati.

12

A Meri evēhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len nēmariboŋ tomēlevtes sēbar nēPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole mēhat dan nēmatan.² Loutaut hēn nabiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nēhanian mai galito.³ Beti aMeri ilav nahudhulita hēn nēhai pēhas naoil, nēvat han totibau.* Evēhas narien aYesu hēni ale igar kuvi dan narien gēlaru hēn navurun. Ale naim epul hēn nēboŋ naoil enan tosusau.⁴ Ikad ahai susur san sua, nahēsan aJutas Iskariot, bērij aYesu len navēlan aenemi san gail. AJutas ike,⁵ “Nēvat hēn nēhai pēhas egai etibau hun naḅurḅuran hēn nasihau tosu! Imabe datsaḅur hēni, lav nēvat han mai namēsal gail?”⁶ Ekēmaieanan, be sēnau namēsal gail, husur evi vanuan vōnvōnah. Gai ekētkēta tēban nabokis nēvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag.⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemēdasil! Alitegai etēgau gat nēhai pēhas egai vir nēboŋ lēbitavun ginau.⁸ Akis namēsal gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebēlav.”*

⁹ Nēboŋ naJu gail lotosēsoloŋ hēni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiluḅoh logēm hēn lēberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole mēhat dan nēmatan.¹⁰ Imaieanan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hēn lēbigol aLasarus am bimat,¹¹ husur nēvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hēn lēberij nēlolit len aYesu sil nēsa tovisi hēn aLasarus.

AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakij (Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

* 12:3: Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike namēlasan han ibar 325 gram.

* 12:8: Deu 15.11

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltuluṽoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet, † luvan hən ləbēbubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigel na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsən Nasuḅ aGot.

Got tigel na-voi-buni-an van hən nakiŋ naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonŋki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakiŋ samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonŋki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoħan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluṽluṽoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan nəburhes hən bimaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isəbur lovivile hən ləbēbubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad napisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan piŋi lohusuri.”

AuleKris galevis ludonŋ aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləbilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor vər gəlaru, ike, “Namityal hən aGot bəvəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit bīteh hən bimat len tan, ipat səboŋ maien ŋai. Wake bīteh hən bimat len tan n̄au, dereh titov vi məhat, tiṽan masuṽ. ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh bīke bevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh bevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhathuh masuṽ. Nekəmahe beti? Dereh nike, “Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa”? Ao asike nokəmaienan husur nogəm n̄osi. Nogəmai hən nəbeləŋon biŋa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsam̄ tiyalyal!”

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel ləbīlbiḅ həni hən ləbēvūsani ke lotobal səhor aenemi salit gail len nəbalan. Len naut egai hum ma lotobīlbiḅ həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakiŋ hən bəgəgel hən alat a Rom lotoil a n̄to len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonŋki namilən ke anaturan natonŋki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi bevi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi bevi tarhət sinəvanuan piŋi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad navit tisobur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluṽoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau.

³¹ Gagai evi namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot bəhut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mətḅipət ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan pisi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən ḅigol nəvide hən nəmatan san ḅimasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluṽoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtəbuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Namḅial dereh tənḅial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ namḅial bənḅial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut ḅikabut gol gamito. Məḅiyar len nəmargobut, asike mətoləboi naut mətbevi lan. ³⁶ Nəboŋ məttokad namḅial sal, məterij nəlomit lan, hən mətḅegəm vi anatun namḅial.”

Nadəlomian eḅuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan.

³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke, “Nasub aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədanjan sam, gaiug goṽusani van hən ase hən bəris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsələboi ləḅikad nadəlomian sumtan nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totes tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətəlit iḅesw

nugol nəkadulit iṽonṽon,

imaganan, namətəlit lodədas ləḅəkəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləḅeləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləḅipair van hən ginau

hən nəḅigol ləḅimaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoḅur lorij nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətəhw ke naFarisi gail ləḅikai tas galito hən asike ləḅilotu len naim nabonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluṽoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habit van hən naluṽoh ke, “Avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, gai eriŋ nəlon kitin len aGot tosoṽat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosoṽat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan sumtan namḅial hən ke avan ideh bəriŋ nəlon len ginau asike itoh len nəmargobut am. ⁴⁷ Avan ideh bəsəsəloŋ hən nasoruan sagw bə sagol husuri, ginau nəsəsəḅ səhoti ke timaspanis, husur nəsəgəm hən nəḅisəḅ səhoti ke navile a

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail pisi leriŋ nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləḅilekis hən nəpisal enan. Be asike ləḅilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləḅeləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanisimen aGot toriŋi len galito husur lomətəhun ləḅeriŋ nəlolit len aYesu.

pan timaspanis, ao, noġəm hən nēbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan salito. ⁴⁸ Avān ideh topair dan gināu mai nasoruan sagw, len Nəbōŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhōn aGot nasoruan sagw dereh tisab səhōti ke avān enān timaspanis. ⁴⁹ Bathut gināu nəsasor len nədāŋan hən na-il-a-mō-an sagw. Avil nusor sitenan tośəvat gināu, aTata. Gai ikele hən gināu hən nəsa nəbīmaskele nəbōŋ nəbīsor. ⁵⁰ Ale noləbōii ke nəsa aTata tokel bunī, evi nəkadun nəmauran vi sutuāi; imāienan, nukel nəsa aTata tokel mai gināu hən nəbīkele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləbōii ke namityal toġəm hən bəriŋ navile a pan, hən bīvan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan pərpəp hən na-ləmas-bunī-an san kavkav təban galito.

² Nəbōŋ lotohanhan ut mēdau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskar-iot tia, hən aJutas bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləbōii ke aTata toriŋ natit pisi len navəlan, ale eləbōii am ke toġəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Nə ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti ebir nəwai len nabesin, etubət kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəbōŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkas nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai ġəsaləbōi səhōt nəsa notogole, be bōŋ ideh dereh ġeləbōii.” ⁸ APita ikel mai ke, “Asike gokəkas nariəgw bōŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbəkəkas narien, darepəpəh. ġəsavī ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimāienan, Nasub, sagekəkas nariəgw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel mai ke, “Avān tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit pisi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləbōi ase bəriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit pisi məttovevu.”

¹² Nəbōŋ tokəkas narielit tonōŋ, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələbōi nəsa notomadhəgole mōs gamito? ¹³ Mətokis gināu hən ‘Hai pusan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətbigole husur gināu bōh numāienan. ¹⁴ Imāgenan, gināu notovī ahai pusan mai Nasub notoil a mō hən gamito, bathut notokəkas nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Gināu noṽusan navide tonor hən mətbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tośəvati.* ¹⁷ Mətələbōi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit pisi. Noləbōi bun gamit viśusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpōl hən nabəta, ipair dan gināu, evi enemi sagw.*’ ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəbōŋ bēvisi, dereh mətədəlomi ke gināu bogai notovī gināu hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avān ideh tohəhəvur hən nəvanuan notosəvati, ehəhəvur hən gināu, ale avān ideh tohəhəvur hən gināu ehəhəvur hən gai tośəvat gināu.”

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhəvur hən bigole, gidat dattovī nəvanuan san gail, datimashəhəvur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9

* **13:19:** Jon 8.24

*AYesu ikel ur n̄asa b̄evisi h̄ani balai**(Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)*

²¹ N̄əbōŋ aYesu tokəmaienan tonōŋ, eləŋon isa v̄əsa h̄ani, n̄əlon etuhatuh masuŋ ale isor t̄əvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len nav̄əlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail l̄əsənau l̄əboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu tol̄əmas buni, ipat tarhəgarin t̄əban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita eŋit n̄əhon van h̄ən aten topat t̄əban aYesu h̄ən b̄eus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len n̄əməbun aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh n̄əb̄etutur h̄ən natuhb̄əta len nasiloh h̄ən nasuḅ h̄ən n̄əbilavi maii, gai bogai.” Ale n̄əbōŋ aYesu totutur h̄ən nab̄əta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ N̄əbōŋ aJutas tolav natuhb̄əta enan tonōŋ, v̄əha-sua ŋai aSetan eḅis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saḅsaḅut h̄ən ḡəbigol n̄əsa ḡəbigole.” ²⁸ Galit lotopat h̄ən n̄ətarhəgarilito t̄əban natev l̄əsəl̄əboi n̄əsa aYesu tosor maii aJutas m̄osi. ²⁹ Bathut aJutas tokətk̄əta t̄əban n̄əvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke t̄əv̄ur natit gail m̄os n̄əPasova pelan o tilav natideh mai nam̄əsəl gail.† ³⁰ Ale n̄əbōŋ aJutas tohan natuhb̄əta tonōŋ, v̄əha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ N̄əbōŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun N̄əvanuan etub̄at bis len n̄əyalyalan san, ale dereh aGot tikad n̄əyalyalan len n̄əsa b̄evisi h̄ən ginau, aNatun N̄əvanuan. ³² AGot b̄ikad n̄əyalyalan len aNatun N̄əvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav n̄əyalyalan mai aNatun N̄əvanuan, ale tilav tutut h̄əni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh k̄əkereh mai gamit sal a tahw h̄ən n̄əb̄ivan. Beti, naut k̄əmas m̄əb̄idoŋ ginau, be len naut n̄əb̄evi lan, asike goḡəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a m̄o h̄ən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu today mai gamit ke: M̄əteləml̄əmas bun gamit gabag! Sum̄an ŋai notol̄əmas bun gamito, m̄əteləml̄əmas bun gamit gabag. ³⁵ M̄əb̄eləml̄əmas bun gamit gabag, len naḅide tomaienān, n̄əvanuan p̄isi dereh lel̄əboi səhoti ke, m̄əttovi ahai susur sagw gail.”

*Na-kel-gati-an sePita**(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)*

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut n̄əb̄evi lan, gaiug god̄ədas ḡəb̄ehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur n̄əsa n̄əsəl̄əboi n̄əb̄ehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut h̄ən n̄əb̄imat m̄os gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut h̄ən ḡəb̄imat m̄os ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel v̄əha-tor h̄əni ke ḡəsəl̄əboi ginau, beti natoulum̄an tek̄ək̄əraiko.”

14*AYesu, naḅisal van h̄ən aTata*

¹ AYesu isor am ke, “Sa-n̄əlomit tetuhatuh. M̄ətorin̄ n̄əlomit len aGot tia, m̄əterin̄ n̄əlomit len ginau am. ² Lohoim seT̄əmagw ikad narum̄ tosoḅur, ale

† **13:29:** N̄əhanan h̄ən n̄əPasova ipat husur n̄əmariboŋ tom̄əlevtor ale hum ma aJutas tovan h̄ən b̄ev̄ur n̄əhanian ideh am. Len nalenmariug h̄ən n̄əPasova, naJu gail lukad naḅide sua h̄ən l̄əbilav n̄əvat mai nam̄əsəl gail. * **13:33:** Jon 7.34

nuvan hæn nǣbeutaut hæn naut samit ei. Asike tǣmaienan, nǣtakel koti mai gamito. ³ Nǣboŋ nǣbeutaut hæn naut samito ðinoŋ, dereh netǣlmam, sǣhar gamit hæn mǣtbegǣm toh mai ginau, hæn mǣtðitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mǣtolǣboi naþisal van hæn naut nǣbevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuð, namtsalǣboi naut gǣbevi lan, namtelǣboi mǣb hæn naþisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi þisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh salǣboi begǣm hæn aTata len naþisal ideh am, ginau sǣbǣgw ŋai naþisal. ⁷ Mǣttalǣboi kitin hæn ginau, mǣttalǣboi aTǣmagw am. Ale gag van mǣtolǣboi gai, mǣtorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuð, vusan aTata hæn ginamito. Enan ŋai namttolǣþoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebǣlav, be Filip, gǣsalǣboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘vusan aTata hæn ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gǣsadǣlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nǣsakele len ginau sǣbǣgw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mǣtedǣlom nǣsa notokele nǣboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mǣtbedǣlomi, mǣtedǣlom nǣsa notokele bathut namerikel gail mǣttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadǣlomian len ginau dereh tigol nǣsa toþitov hæn nǣsa notogole. Evoi, dereh tigol natit lǣbesǣhor nǣsa notogole husur nuvan hæn aTata. ¹³ Ale natideh mǣtþeusi len nahǣsagw, dereh nigole hæn nǣbevusan nǣyalyalan siTata. Ale len aNatun, nǣvanuan gail dereh lisal suh nǣyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mǣtþeus natideh len nahǣsagw, dereh nigole!”

Naþusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mǣtbelǣmas bun ginau dereh mitigol husur nǣsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hæn a-Vi-tarhǣte-an ideh am mai gamito hæn ðitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan lǣsalǣboi lǣbikade bathut lǣsakǣta risi, lǣsakǣta lǣboii. Be gamit mǣtolǣboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nǣboŋ nǣðivan asike noriŋ gabulan gamit hæn mǣtðitoh sǣþomito sunþan mǣttovi milesw, dereh netǣlmam gǣm hæn gamito. ¹⁹ Asike idareh nǣvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nǣboŋ nǣðimaaur tǣlmam, dereh gamit mǣteris ginau tǣtas. Bathut nǣðikad nǣmauran tǣtas, gamit am dereh mitikad nǣmauran. ²⁰ Len nǣboŋ enan dereh mǣtelǣboii ke nototoh len aTǣmagw ale mǣttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai elǣmas bun ginau. Ale gai tolǣmas bun ginau, aTǣmagw dereh telǣmas buni, ale ginau dereh nelǣmas bun gai, nevǣhot ginau maii hæn ðelǣboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasuð, husur nǣsa gǣbevǣhot gaiug mai ginamit ŋai hæn namtbelǣboi bun gaiug, be savi hæn navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh ðelǣmas bun ginau, dereh tigol nǣsa notokele, ale aTǣmagw telǣmas buni. Beti ginamǣru dereh namregǣm, gol naim sinamǣr maii. ²⁴ Avan ideh na-lǣmas-buni-an hæn ginau toþuer lan, gai asike igol nǣsa notokele. (Be natsua, nasoruan mǣttosǣloŋ hæn notokele, savi esagw sǣbǣgw, be evi seTǣmagw tosǣvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhǣte-an tovi aNunun aGot, gai aTǣmagw ðesǣvati len nahǣsagw, gai dereh

teŭsan gamit hən natit p̄isi, ale tigol mitinau təl̄mam hən natit p̄isi notokel mai gamito.

²⁷“Natə̄mat, noriŋi len nəlomito, natə̄mat sagw, nulavi mai gamito. Natə̄mat notoviol həni sasur̄nan natə̄mat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatu, samtemə̄tahw. ²⁸Mitinau təl̄mam hən nəsə notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəl̄mam gəm hən gamit tətəs. Mə̄ttalə̄mas bun ginau, mə̄ttahə̄həvur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau.

²⁹Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən lə̄bevisi, hən ke nəboŋ lə̄bevisi, dereh mitikad nadəl̄omian am len ginau. ³⁰Asike nusor masuŋ am mai gamito, husur ategai toil a n̄to hən navile a pan satogə̄mai. Gai səkad nədaŋan hən biŋol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹Be alat nədaŋan a pan limaslə̄boi səhoti ke notolə̄mas bun aTata, ale notogol nəsə aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile mə̄hat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹AYesu ibol p̄usan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATə̄magw evi nəvanuan tokətkə̄ta təban nəhol nakrep. ²Ita kukuv nəpashə̄hau p̄isi len ginau ləsəvan, ale evisvis nəpashə̄hau p̄isi lotov̄an, hən lə̄biŋan masuŋ am.

³Gamit mə̄tueveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashə̄hau salə̄boi biŋan len gai səbən. Nəpashə̄hau elə̄boi biŋan ŋai len nəbathuhau. Gamit mə̄tumaienan. Mə̄tsalə̄boi mə̄tbiŋan len gamit səbomito, mə̄tolə̄boi mə̄tbiŋan ŋai len ginau.

⁵“Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit mə̄tovi nəpashə̄hau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iŋan masuŋ. Husur ginau nəbēbuer, mə̄tsalə̄boi mə̄tbiŋol natideh. ⁶Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashə̄hau səvan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən bīmmas. Beti nəvanuan nauman gail lusaŋ tuan nəpashə̄hau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən lə̄biŋan. ⁷Mə̄tbitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail lə̄biŋan tin len gamito, natideh mə̄ttolə̄ŋoni, mə̄teusi ale aGot dereh tigole m̄os gamito.

⁸Nəboŋ mə̄toviŋan masuŋ, mə̄tovi hai susur sagw kitin. Len natenan mə̄tusul suh nəyalyalan seTə̄magw len nəhon nəvanuan gail. ⁹Sur̄nan aTə̄magw tolə̄mas buni ginau, ginau am, len naŋide tomaiēnan, nolə̄mas bun gamito. Mititoh tin len na-lə̄mas-buni-an sagw. ¹⁰Mə̄tbiŋol nəsə notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-lə̄mas-buni-an sagw, sur̄nan ŋai notogol nəsə aTə̄magw tokel buni, ale nototoh tin len na-lə̄mas-buni-an san.

¹¹“Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw biŋan len gamito, ale hən nakemkeman samito bəp̄ul sə̄səhov. ¹²Nakelean sagw todaŋ imaiegai ke: mə̄telə̄mlə̄mas bun gamit gabag sur̄nan ŋai notolə̄mas bun gamito! ¹³Səkad na-lə̄mas-buni-an ideh tōsəhor na-lə̄mas-buni-an sinəvanuan, tomat m̄os abubur san gail.* ¹⁴Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mə̄tbiŋol nəsə notokele todaŋ, mə̄tovi abubur sagw gail. ¹⁵Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail lə̄salə̄boi nəsə amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mə̄tolə̄boi tia natit p̄isi aTata tokel mai ginau. ¹⁶Gamit mə̄tsalə̄kis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mə̄tbiŋan, ŋan hən naŋit lotopat tin; hən ke natideh mə̄tbeusi hən aTata

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natə̄barehreh o naulur̄nan gotolə̄ŋoni o gə̄b̄ike gə̄bilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotolə̄boi, gotolə̄masi mai gotoriŋ nəl̄om̄ lan.

len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today; mətələmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətəsvi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbīgol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsələboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəməbe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bīgol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəməbe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nəşəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən napusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətəbīteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nəbonbonan. Ale ikad nəboŋ bəgəmai hən alat ləbiṽabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsələboi aTata, ləsələboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nəkəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loṽul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəbītoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəbivan, dereh nəşəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an bəgəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen bəgəmai. Dereh tigole hən nahurulit bīsa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor; husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətələboi mətəberis ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

* **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4 * **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

12 “Nukad isøbur sal hæn notoke næbikel mai gamito, be gagai esøhor natideh mættoløboi mætþidarj þuri. 13 Be næboŋ aNunun nakitinan þegəmai, dereh tigol næþisal hæn nælomit þeløboi nakitinan þisi. Asike isor len gai sæboŋ be næsa tosəsəloŋ hæn notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail læþegəmai. 14 Atenan dereh tisal suh næyalyalan sagw husur tilav næsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. 15 Natit þisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav næsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhəvur

16 Ale aYesu ike, “Husur namityal þekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal þekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.”

17 Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen næsa næboŋ toke, ‘Husur namityal þekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal þekəkereh am, dereh mətəris tas ginau?’ Ale næboŋ toke, ‘Nuvan hæn aTata,’ namilen imabe?” 18 Lukel tasi ke, “Ikel næsa næboŋ toke, ‘Namityal þekəkereh?’ Datsaløboi næsa tokele!”

19 AYesu eløboi næsa lotoke læbeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal þekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal þekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hæn namilen məu a? 20 Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhəvur. Dereh nəlomit itaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhəvuran. 21 Nəboŋ aþəhəvut toləŋon nabəhəvun, eləŋon epəŋas vəsə masuŋ, husur namityal hæn nəpasusan egəmai. Be næboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsə-an am husur ikenkem masuŋ len anatum toviveu, tovisi len navile a pan. 22 Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhəvur. Beti nahəhəvuran samito, avan ideh saløboi bilav kuvi.

23 “Len næboŋ enan asike mətous natideh hæn ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətþeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. 24 Vəbar gagai mətšaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhəvuran samit tepul səsəhov.

25 “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisur husur aTata tīparþar mai gamito. 26 Len næboŋ enan dereh mətəus aTata hæn natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. 27 Husur aTata, gai eləmas masuŋ hæn gamito, bathut mættoləmas bun ginau, ale mættodəlomi ke notogəm len aGot. 28 Evoi, noġəm len aTata, noġəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hæn aTata.”

29 Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samī iþarþar, ġəsasor am len nasoruan kəta. 30 Gagai namtoløboi səhoti ke gotoløboi natit þisi, goløboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hæn avan ideh þeus nausian ideh hæn gaiug am. * Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

31 AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a? 32 Namityal egəmai, ao egəm tia, hæn mətþigam pəpehw husur næþisal samit vīsusua vahim. Dereh mətəriŋ ginau hæn nəbitho səþogw. Be nəsatoh səþogw husur aTata itoh mai ginau. 33 Nukel natgalenan mai gamit hæn ke, len ginau,

* 16:30: Imaienan husur aYesu eløboi nausian salito naut kəmas ləsas nausian gail sal.

nəlomit b̄ikad natə̄mat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-lə̄jon-isa-və̄sa-an, nəmauran samit tidə̄j. Be mətēil b̄ur namətahwan samito, ginau nosə̄hor navile a pan tia, nugal nədājan san imasig.”

17

Na-sor-tūv-an siYesu

¹ Nəbōj aYesu tokə̄maienan tonə̄j, ekə̄ta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egə̄m tia. Geputsan aNatur̄m hən aNatur̄m b̄isal suh nəyalyalan sam̄.

² Husur gulav nədājan hən na-il-a-mo-an maii, hən b̄eil a mo hən nəvanuan gail p̄isi, hən ke b̄eviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan p̄isi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai maiegai ke, hən lə̄bələ̄boii ke gaiug gotovi Got kitin gotosə̄vat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan sam̄ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəb̄igole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəbōj navile a pan satub̄at sal, geputsan ginau hən̄i, hən gidar p̄isi darb̄ikade.

⁶ “Nukel və̄hot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale gov̄iol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai lolə̄boii ke natit p̄isi gotolavi mai ginau logə̄m len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodə̄lomi. Ale lolə̄boi koti ke notogə̄m len gaiug, ale lodə̄lomi ke gotosə̄vat ginau.

⁹ “Nəsasor tūv m̄os navile a pan. Nusor tūv m̄os alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit p̄isi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit p̄isi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau norīj navile a pan gə̄m hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua sə̄bōm̄, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nədājan hən nahəsam̄, havhav gol galito hən lə̄besua sur̄man gidaru dertosua. ¹² Husur nəbōj nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədājan hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokə̄tkə̄ta tə̄ban galito, hən galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehuser nap̄isal van hən b̄ekək̄os gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ b̄isarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogə̄m hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai lə̄b̄ikad nakemkeman sagw b̄epul sə̄sə̄hov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur lə̄savi vanuan navile a pan, sur̄man ŋai ginau nəsav̄i vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gə̄bilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gə̄bihavhav gol galito dan atenan tosa və̄sa tovi tə̄mat. ¹⁶ Hum ginau nəsav̄i sinavile a pan, galit am lə̄savi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ sə̄bōm̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sur̄man gotosə̄vat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosə̄vat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Norīj ginau len navələ̄am̄ m̄os galito hən nəb̄evi esam̄ sə̄bōm̄, hən ke galit am lə̄ber̄īj galit len navələ̄am̄ hən lə̄b̄evi esam̄ sə̄bōm̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tūv m̄os alategai ŋai, avil nusor tūv m̄os avan ideh b̄erīj nəlon len ginau bōj ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tūv ke galit p̄isi lesua. Nousi ke litoh tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan lə̄bedə̄lomi ke gotosə̄vat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən lə̄besua sur̄man

* 17:12: Psa 41:9; Jon 13:18

dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləbələboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sumān n̄ai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləḡoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litah mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləb̄eris n̄əyalalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuṽ hən ginau nəb̄oḡ navile a pan satub̄at sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab hən̄i, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau hən̄i, b̄ipat len galito, ale ginau nəbitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəb̄oḡ aYesu tosor tuṽ tonəḡ, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nəb̄ur madin̄in̄ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lob̄is lan. ² Be natsua. AJustas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iḡonḡon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti aJustas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail loṡəvat naluṽoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləbitah maii, ale aJustas esəhar galito. Lupat nam̄ial mai nəhai tun̄tun̄ mai natit hən nəbalan gail, ale logəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi hən̄i, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudəḡ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJustas torin̄i len navəlalito, eil mai galit).

⁶ Nəb̄oḡ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudəḡ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Məb̄idəḡ ginau, rin̄ alatəḡ livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san b̄isarpoh nəb̄oḡ tosor tuṽ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəḡau suluṽ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad nəb̄u nəbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədarin̄an nəmatu sinaslev səbiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Gerin̄ təlmam hən nəb̄u len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nab̄iliwai hən na-ləḡon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, luban̄isi. ¹³ A n̄o losəhari van hən aAnnas tovi avuḡon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a n̄o tia mai alat lotoil a n̄o hən naJu gail ke, “Ivoi am ke naulum̄an sua b̄imat n̄os nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəb̄oḡ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur toḡon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, ebis len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50

vivile dan nabopita. Imaienan, togon abilitàhai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroβisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail loṙəṙas naṽidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

*Nausian sebilthai tutumav gail van hən aYesu
(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)*

¹⁹ Len nalohoim enan, abilitàhai tutumav etuəbat us aYesu husur ahai susur san gail mai naṙusanan san. ^{*} ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail piṣi; noṙusan len naim naβonβonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh βonβon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloṙ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboṙ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iṽos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abilitàhai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəβikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəβikel nakitinan, guṽos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobaṙisi, van hən aKaiafas, abilitàhai tutumav hən βikot həni.

*APita ike saləboi aYesu tətəs
(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebilthai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədarinjan ike, “Eninjan, be noris gaiug maii len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ṙai natoulumnan ekəkəraiko.

*Nakotan siYesu len nəhon aPilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Nəboṙ aKaiafas tokot hən aYesu tonəṙ dudulan somilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsabis lohoim, hən asike ləbēβinβinjal len nabunusian husur nalo. Ləβimagenan, asike loləboi ləβihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit məteke ategai togol nəsa tosa hən toṙur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasəhari gəmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoṽ həni mai nalo samit ṙai!” Alat lotoil a mō hən naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sədəm hən namtβigol avan ideh bimət.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naṽide hən nəmatan san, isarṙoh.)§

* **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abilitàhai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iṽat nəhes hum abilitàhai tutumav sal.

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənanauan seJu gail, alat ləsavi Ju mai nalohoim salito lobinβinjal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bebis lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm βinβinjal gō ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naṽide hən nəmatan san. Ikele ke dereh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsagole husur alat a Rom ṙai luṙos gat nəvanuan len nəhai balbal.

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, “Gaiug nakin seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam̄, evi nənanuan sam̄ səbom̄ o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nəvanuan sam̄ gail mai abiltihai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nəsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lətəbəl hən avan ideh asike tarij ginau len navəlan alat lotoil a m̄o hən naJu gail. Be natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakin m̄au a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akin. Lupas ginau m̄osi. Ale nogəm hən navile a pan m̄os nategai ke hən nəbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losəsəlorj hən ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate erinji ke aYesu bim̄at
(*Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25*)

Nəboj tous naten tononj aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nəsəsab natideh lan tonor hən b̄ipanis. ³⁹ Be ikad navide sua len nəPasova p̄isi hən m̄əttous nəvanuan sua dan alat namttoban̄is galito, hən b̄evivile m̄os gamito. Mətoləjon ke nigol aKinj egai seJu gail tevivile van hən gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoləjon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulum̄an tobal mai alat a Rom, ale luban̄isi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lolibas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu həni hum nəkraun sekin, lorinji len nəkadun ale lukol nahurabat tobojboj len aYesu. ³ Logəm həni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kinj seJu gail!” ale luvoisi.

⁴ APilate evivile tətəs, ikel mai naluvoḥ ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətəbələboii ke, nəəsəsab natideh lan hən b̄ipanis sile.” ⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat tobojboj len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategaii bogai!”

⁶ Nəboj abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!” APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitipos gati, husur ginau nəəsəsab natideh tosa lan hən b̄ipanis sile.”

⁷ NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nəboj aPilate tosəsəlorj hən natenan emətəhw am. ⁹ Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Gov̄i nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sasor vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gasasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədanjan hən nəb̄idam̄ hən gəb̄ivan, mai nədanjan hən nəb̄igol gəb̄itahətah len nəhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navələm̄ husur ŋai aGot a məhat tolav nədanjan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan torinj ginau len navələm̄ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

* 18:40: Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

¹² Nəboŋ aPilate toşəsəlon hən natenan idas pısal hən bəriŋ aYesu bivan, be nəbilitiJu gail lukai habat ke, “Gəbəriŋi bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egai togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboŋ aPilate toşəsəlon hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən bəriŋ nəşabian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seİpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tublial len nəmaribon hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətələŋon ke nişos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶ İmaienan aPilate eriŋ aYesu len navələlito hən bitahətah len nəhai balbal. Ŋa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

¹⁷ AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nəbəlaşukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seİpru gail). ¹⁸ Len naut enan luşos gati len nəhai balbal. Luşos gat nauluŋian eru am hən arbitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” ²⁰ NaJu isoşur loşuruŋ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nəbilitivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seİpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoşos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpəhun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datbisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Lopəpəhun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləbisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Ŋa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaşut totor am. İkad aŋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tubat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekəktəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboi ke natit pişi ihav tia. Ale hən natosian siGot bisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei.

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

Lodurj nasponents lan, riŋi len nəpəshət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən naburjon.* 30 Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

31 Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilate ke tidam hən ləbiṽabubur narielito hən ləbiimat, ale sah sur nəbirimat gail.‡ 32 Nə nasoltia gail logəm, ṽabubur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. 33 Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəṽabur narien gəlaru. 34 Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəṽisusua,§ ale vəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan. 35 (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətbikad nadəlomian.) 36 Natgalenan lovisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Nəbəlasun ideh asike imabur.”* 37 Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

38 Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nabiltiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən beusi ke tidam hən bilav kuv niben aYesu. APilate idam hən mai, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. 39 Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər toboŋ mai nəalos.** 40 Husur nəvide seju gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, loruj gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. 41 Pəpadaŋ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad nəburhuvat nəmatan tovevu ləsətavun niben avan ideh lan sal. 42 Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seju gail, ale husur nəburhuvat nəmatan enan ipat pəpadaŋ ei, lorin aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

† 19:29: Nahisop evi nəhai sua nəbələvan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanyan ale nalohisop ikad nəbon tosusau. * 19:29: Psa 69.21 ‡ 19:31: Nəboŋ nasoltia ta Rom lotopos gat nəvanuan len nəhai balbal, lupos gat nəṽəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale lupos gat narien gəlaru bonbon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isaḃi ke nasunjavjan idan, be beil hən narien, eləboi besunjavjan tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbigol toil am, beti husur todədas besunjavjan imat. Nasoltia ləḃeləŋon ke nəvanuan bimət tutut, luṽabur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas beil, gol ke todədas besunjavjan, ale imat tutut. § 19:34: Nəṽisusua evi namətəs tokad nəmətan tosua ŋai. * 19:36: Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * 19:37: Zec 12.10 ** 19:39: Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi nəvide seju gail hən ləḃəvəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† 19:42: Jon 19.31. NəSappat etubat nəboŋ namityal tomasur len naFraitə. Nəboŋ artopət kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadaŋ hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaŋ hən betubat.

¹ Dudulan somilan len nēmaribonj metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nāburhuvat nēmatan, ale eris nābilitivat torib dan nabopita hən nāburhuvat. ² Nā igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu tolēmas buni. Ikel mai gələr ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan nāburhuvat nēmatan, ale namtsaləboi naut lotorinji lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nāburhuvat. ⁴ Len nēgangaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar nāburhuvat a nō. ⁵ Iḅetḅet, ekəta ris nəkəliko nalinen lotopat ei, be gai sabis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eḅis vi lan nāburhuvat. Gai am eris nəkəliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toḅuruḅji, riḅ səbon həni. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a nō eḅis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nēmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(Mat 28.9-10; Mak 16.9-11)

¹¹ Nəbonj artovan tononj, aMeri enan eil taḅtaḅ sal vivile hən nāburhuvat. Iḅetḅet vəkəta vi lohoim. ¹² Eris aḅel eru artosun nahurabat toḅəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual eḅətah len naut toturuḅ lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaḅ hən nəsa?” Isor var gələr ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotorinji lan.”

¹⁴ Nəbonj tokel natgalenan tononj, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaḅ hən nəsa? Gudonj ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokəkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasuḅ, gaiug gəḅipati van, kel mai ginau hən naut gotorinji lan, ale dereh nivan hən nəḅipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seḅpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavı məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ḅan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’”

¹⁸ Nā aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasuḅ!” Ale ikel mai galito hən natit piḅi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nəSade ut məḅau naut togomgom, ahai susur luḅonḅon lohoim. Lokəkəl gat nabopita husur lomətahw len nābilitju gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰ Nəbonj tokəmaienan eḅusan nəvəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuḅ hən lotoris Nasuḅ. ²¹ Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esuḅavḅav ale ike, “Mitikad aNunan aGot.

²³ Məḅberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruḅat gail tia. Asike məḅberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruḅat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəbonj aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii

* **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nēmaribonj metəkav hən nawik, gidato datokis nēmaribonj enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10 * **20:23:** Mat 16.19, 18.18

ke, “Ginamit namtoris Nasub!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodolom nasa mettokele van vobar nab̄eris naburhunil len navolan golaru, mai nab̄esiriv han n̄arhuvəlagw len golaru ale siriv han navəlagw len naburhugarin.”

²⁶ Len n̄amaribon̄ toməlevtor tohusur n̄əbon̄ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv han n̄arhuvəlam̄ gegai. Geris navəlagw golaru. Siriv han navəlam̄ len naburhugarigw. Nə-lon-uri-an sam̄ tinon̄! Gerin̄ nəlom̄ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotorin̄ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab hani.”*

AJon itos nalobulat egai n̄os nasa?

³⁰ Len n̄əhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai han mətḅədolomi ke aYesu tovi aKris̄to, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan han mətḅerin̄ nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad n̄əmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi han ahai susur lotoməlevru

¹ Len n̄əbon̄ sual am aYesu evisi han ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmivan artovi anatun aSepeti golaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəshieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nabot. Nəmarginob egəmai. Ləsəshieh len mariug kavkav, ləsəsh han ideh.

⁴ Nəbon̄ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van han galit ke, “Gamito! Mətusah han naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar han nalevlev len nəmatu tarhəbot, ale dereh mitasəb ideh.” N̄a lubar hani, be lodədas ləḅelivi gəm han nabot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasub bolai!” Nəbon̄ aSimon Pita tosəsolon̄ hani ke tovi Nasub, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nabot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəbon̄ lotomarin̄ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah han gail gəmai.” ¹¹ N̄a aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul han nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasub. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien han naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur nale-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətas len aPita

* **20:29:** 1Pit 1.8 * **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias han Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatum aJon, goləmas masuŋ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatum aJon, goləmas masuŋ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatum aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titaŋ. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit piŋi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat saŋ, govil an naut piŋi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəbevi haŋut, dereh gisar hən navələm pəlaru ale avan ideh am tikol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəbəmətahun gəbevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən bikel pəpəpə hən nəmətan sePita biŋmat həni hən bəpətsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaienan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəməbun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase bəriŋ gaiug len navələn aenemi saŋ gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəbələŋoni ke gai biŋtoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug nəu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadələmian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbələŋoni ke gai biŋtoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len naləbulat egai. Ale namtoləboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isoŋor am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatos gat viŋsusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənəv hən naləbulat galen piŋi lətəpat lan.*

* **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2

* **21:20:** Jon 13.25

* **21:24:** Jon 19.35

* **21:25:** Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nəpisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut pisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusr as galito?

Ehusr aPita mai aPol be iḃol husur galevis am.

Natgalenan evisi n̄ais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḃol husur nəsa tovisi len nabiltivile isobur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1-8.3)

1) Nəboŋ aYesu toḃusan len alat lotohusuri tonon̄, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludan̄ am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14-8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4-12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isobur van vəbar nabiltivile Rom (13.1-28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1-14.28)

2) Nabonḃonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36-18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23-21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17-23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23-26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1-28.31)

Natubatan

¹ Teofilus, * len nalobulat ta mō sagw* nuhol husur natit pisi aYesu totubat gole mai pusan həni vəbar nəboŋ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboŋ savi məhat sal, len nədan̄an seNunun aGot, aYesu ikel nəpisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḃusan nəmauran san hən galito hən ləberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəhasobur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur natohan pipihəbələn aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, "Samterin̄ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia." Egai nəsa notokel

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49

mai gamito, mættosæseloŋ hēni; ⁵ husur aJon ibaptais hēn nēvanuan gail hēn nēwai be asike idareh aGot tibaptais hēn gamito hēn aNunun.”*

AYesu evi mēhat vi lan nēmav

⁶ Na nēboŋ lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav tēlmam hēn naut a Israel titoh pipihabēlan nakin salit gabag tētas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hēn mēbelēboi namityal o nēmariboŋ aTēmagw torinŋ len nēdanjan hēn na-il-a-mō-an san. ⁸ Dereh mitikad nēdanjan nēboŋ aNunun aGot bēgēm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vōbar tarhēt navile a pan.”*

⁹ Nēboŋ aYesu tokēmaienan tononŋ, aGot ilavi vi mēhat vi lan nēmav.* Lokēta husuri van nēmavukasw esusuani.

¹⁰ Nēboŋ tovi mēhat lokētkēta vi mēhat, vōha-sua ŋai nēvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat tophēpēhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mētokēta vi mēhat maienan? AYesu egaii aGot tolavi vi mēhat dan gamito, dereh tētlēmam surmān tovi mēhat.”

Logəgel hēn aJutas

¹² Beti luyar tēlmam dan Nāvehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nēyaran hēn nēsappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nēboŋ lotobar naut enan, lopēlau vi lohoim len naim a mēhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nēnauan sua lubonbon tabtab hēn lēbisor tuŋ, galit mai alatphēhāvut mai aMeri anan aYesu, mai aVan aYesu gail.

¹⁵ Len nēboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nēsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoŋ akis. AJutas eil a mō hēn alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kēmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuman egai siGot surmān gidato.”

¹⁸ (AJutas eŋur nētan hēn nēvat tokade sil navide san tosa. Ale iteh, suēh nētan, nabēhāvun imaŋul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nēboŋ alat a Jerusalem pisi lotosæseloŋ lēboi natenan, lorinŋ nēhes len nētan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hēn Nēda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len nalobulat hēn Nēbē gail aTevit itosi ke, “Naim san timasbēbesw, nēvanuan ideh satitoh lan,* mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”*

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tēgēm vi vanuan sua len gidat datosēŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nēboŋ aYesu totah mai gidato, tubat len nēboŋ aJon tobaptais hēn aYesu* van vōbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tētas ale timasbon mai gidato hēn datbikel ur na-le-mēhat-an enan san dan nēmatan.”

* 1:5: Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 * 1:8: Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * 1:9: Mak 16.19; Luk 24.50-51 * 1:13: Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * 1:16: Psa 41.9 † 1:19: Hēn naves 18-19, Mat 27.3-8 * 1:20: Psa 69.25 * 1:20: Psa 109.8 * 1:21-22: Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

²³ N̄a n̄əbɔŋ aPita tokel naten tonɔŋ, lulekis h̄ən naulum̄an eru. Esua nah̄əsan aJosef lotokisi h̄ən aParsappas (lokisi h̄ən aJustus am), togon nah̄əsan aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug m̄au goləboi n̄əlɔn n̄əvanuan p̄isi. Gigol p̄ar p̄ar h̄ən tesua len ḡəlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ h̄ən bilav namilen aJutas h̄ən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani v̄əsab.”

²⁶ Ale lubar h̄ən n̄əvat h̄ən l̄əbisab ase len ḡəlaru. Lusab aMattias ale ibon mai ahai pispisul s̄əjavur pisan esua.

2

ANunun aGot eḡəm len naPentikost

¹ Len n̄əbɔŋ h̄ən naPentikost* toḡəmai luβon len naut esua. ² V̄əha-sua ŋai ikad n̄əwalan dan n̄əməv tosum̄an n̄ələn paru, ale naim lotob̄ətah lan epul h̄əni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotop̄əp̄əhw ale lupat len galit v̄isusua. ⁴ Galit p̄isi lopul h̄ən aNunun aGot ale lotub̄at sor len nasoruan tiltile gail tonor h̄ən n̄əsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len n̄əbɔŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu h̄ən aGot, n̄əvanuan naut p̄isi lotohusur kitin h̄ən na-lotu-h̄ən-aGot-an. ⁶ N̄əbɔŋ lotos̄əlɔŋ h̄ən n̄əwalan enan, naluβoh loḡəm βonβon n̄ənauan salit ebutbutut husur lotos̄əlɔŋ l̄əboi nasoruan salit v̄isusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luβaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili m̄au? ⁸ Imabe datos̄əlɔŋ h̄ən nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarh̄ət a Lipia p̄əpad̄aŋ h̄ən naut a Sairin, mai galevis lovi metβos h̄ən naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a m̄o ale galevis datohusur nad̄əlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datos̄əlɔŋ l̄əboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur n̄əyalalan siGot len natit gai togol gail len n̄ədaŋan san!”

¹² Galit p̄isi luβaŋ mai lod̄ədarŋab̄u. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun n̄əwain toveveu ale lot̄ərog.”

APita isor mai naluβoh

¹⁴ Be aPita eil mai es̄əjavur pisan esua, ale isor habat am h̄ən tokel mai naluβoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit m̄əttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit m̄əteləboi naten tovisi; m̄ətes̄əlɔŋ h̄ən nasoruan sagw. ¹⁵ Naut k̄emas n̄əsa m̄əttonau maienan, alategai l̄əs̄ət̄ərog husur namityal evi m̄əlapat dudulan ŋai.

¹⁶ Natenan tomadhavi, ahai kelkel ur siGot, aJoel eke tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len n̄əbɔŋ h̄ən nanɔŋan h̄ən navile a pan, ginau dereh nevir san aNunugw h̄ən n̄əβilavi mai n̄əvanuan p̄isi. Nat̄ətai gail mai anatvavimito dereh likel ur n̄əpisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale haβut samit gail dereh lipat ris nab̄əber gail.

¹⁸ Dereh nevir san aNunugw h̄ən n̄əβeviol h̄əni mai naslev sagw gail, alalum̄an mai alat̄əp̄əhaβut, Ale galit dereh likel ur n̄əpisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len n̄əməv mai natit len navile a pan m̄əttomaŋmaŋ lan,

* 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

næda, næhab mai næmaroŵ.

20 Namityal tegægel vamotmot mai nahæbati tehum næda
beti næmariboŋ namænas toyalyal
siNasub̄ dereh tegəmai.

21 Beti nævanuan p̄isi lotokai vi tæban nahæsan Nasub̄ hæn ðevi tarhæt salito,
gai dereh tilav kuv galit dan næpanismen sil næsaan salito.*

22 “UleIsrael gail, mætəsəsəloŋ hæn næsa næbikēle: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len næhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel mættomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mətəloboi natgalenan tia. 23 Næsa tovisi hæn aYesu inor hæn na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinji ke læbilav aYesu mai gamito ale gamit mətupos gati len næhai balbal. Alat læsavi Ju losusupah mai gamit hæn mættogol tomat len næhai balbal.* 24 Wake aGot ilavi dan næmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuv̄-an hæn næmatan, husur næmatan edədas ðetəgau gati.* 25 Imagenan aTevit isor husuri ke,
“Noris Nasub̄ akis a mō len ginau.

Bathut totoh len næmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nælogw ivoi,
nasoruan sagw epul hæn nahəhaŵuran,
ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasub̄ aGot, asike gerin̄ gabulan ginau len naut næmatan,
asike gerin̄ niben Nəvanuan Sam̄ tibos nətan.

28 Gəvusan ginau hæn nap̄isal gail hæn næmauran;
dereh ḡigol ginau nepul hæn nahəhaŵuran hæn natohan sam̄.†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale næburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len næpasusan siTevit dereh tegəm vi kin̄ sum̄an aTevit.*

31 ATevit eləboi næsa ðevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan næmatan. Ike,

“Asike ipat len naut næmatan,

asike niben iðos nətan.*

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan næmatan tia, ginamit p̄isi namtoris ləboi natenan. 33 Itoh tia a məhat len nətarhæt næmatu siGot. Ale aTəman eviol hæn aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san næsa mættomadharisi mai səsəloŋ həni vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi məhat vi lan næmav, be gai səbon ike,

“Nasub̄ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah təban ginau, len navəlagw næmatu,

35 vir nəberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hæn læðevi ut kəmas.”*

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̄isi leləboi koti ke aYesu egaii, mættorin̄ len næhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-mō-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nəboŋ nəvanuan gail lotəsəsəloŋ hæn nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai p̄ispisil gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 * 2:24:

Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * 2:30: Psa 132.11; 2Sam

7.12-13 * 2:31: Psa 16.10 * 2:35: Psa 110.1

³⁸ APita isor var galit ke, “Mitipair dan nēsaan samito ale gamit pisi mitibaptais len nahēsan aYesu Kristo hēn aGot bērubat nēsaan samito, beti aGot dereh teviol hēn aNunun mai gamito. ³⁹ Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur pisi lēbēhusur gamito, mai silat pisi lotosuh a tut, alatenan, Nasub aGot sidato bēkis galit balai.”

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal hēni ke, “Məteus aGot hēn bilav kuv gamit dan nēpanismen bibar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodələm nēsa tokele, ahai pispisul lubaptais hēn galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nēboŋ enan ŋai. ⁴² Akis losəsələŋ bun nēsa ahai pispisul gail lotopusan hēni, luβon len nēmauran salito; loβur nabəta hēn lotohan bōnβon, ale lusor tuŋ.

Nəmauran silat lotokad nadələmian

⁴³ Nəvanuan pisi lomətahw len nəyalalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isōbur toŋusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadələmian losuh bōnβon, natit pisi lotokade evi salit pisi.* ⁴⁵ Nəboŋ lotopar tete sua, loβur hēn nətan o natit salit gail ale loŋəpəhun nəvat han mai galito lotomīdol. ⁴⁶ Len nəboŋ pisi luβon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim visusua salit gail loβur nabəta hēn lotohan bōnβon husur ke nələlit ehəhəvur, nələlit inor, ⁴⁷ lusal suh aGot ale luvo, lunor len nənauan sinəvanuan pisi. Len nəboŋ pisi Nasub ilav kuv galevis dan nēsaan salito, gol ke alat lotokad nadələmian lusōsōbur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Bōŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hēn na-sor-tuŋ-an, namityal totor ut mədau. ² Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hēn ləberinji ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahēsan Nabopita Tokab. Lorin akis hēni ei hēn bēusus alat lotovi lohoim hēn nəvat. ³ Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadaŋ hēn arbēbis len naim siGot, eus gəlaru hēn nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Nə ebətah mədau vir gəlaru ke arbīlav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nəgol ideh, avil nēsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahēsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navələn nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahēsan aGot van. ⁹ Nəvanuan pisi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulumān enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hēn naim siGot. Losəhoŋut, lumaŋmaŋ len nēsa tovisi hēni.

APita isor mai naluvoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, aulumān enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan pisi lugam van hēn galito husur luβaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nēsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len nabōruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siAraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai

* 2:44: Uman 4.32-35

eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinji len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinji tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidarŋ hən avan toʋabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadələmian san len nahəsan aYesu, ategai məttoris mai məttoləboii, egəm dan am. Ale mətoris ke nadələmian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail pisi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot bəpipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuʋ aGot bilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən bəsəvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot bigol natit pisi binor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuʋ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit besuŋan ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsələŋ hən natit pisi bikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike bəsəsələŋ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail pisi, tuʋat len aSamuel van vəbar daməŋjai, galit pisi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboŋ ta daməŋjai. ²⁵ Gamit m̄au mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuŋolito, erinji tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah pisi len navile a pan.* ²⁶ Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən bivoi hən gamito len nəpairan samit visusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aŋon

¹ Nəboŋ aPita mai aŋon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroʋusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan suŋan aYesu. ³ ŋa lutaŋ gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴ Nəvanuan isoʋur lotosəsələŋ hən nasoruan, lodələmi; lalunŋan pisi lotokad nadələmian, pəpadan hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luʋonʋon len naut a Jerusalem.

⁶ Annas evi abiltihai tutumav, aKaiafas mai aŋon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboŋ lotogol aPita mai aŋon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaŋan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹ daməŋjai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa.

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

* **3:23:** Deu 18.15, 18-19 * **3:25:** Gen 22.18, 26.4

Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel pisi məteləboi nategai ke, len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḡos gati tia len nəhai balbal avil aGot toḡol tomaur dan nəmatan, len nahəsenan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egai natosian siGot tosor husuri nəḡoḡ toke tovi, “ nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttomətahuni;

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi biḡol naim bihav mai binor.*”

¹² AYesu ŋai ikad nədanjan hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəḡoḡ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumad-haləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsakad namitisau. Luḡaḡ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban ḡəlaru, ləsələboi ləbikel natideh. ¹⁵ Ŋa lukel mai ḡəlaru ke arevivile, bathut luke lihəl husur ḡəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən ḡəlaru? Imasil len nəvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədanjan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷ Be hən biḡol ke satevivile len nəvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas ḡəlaru ke saarisor mai saareḡusan am len nahəsan aYesu.”

¹⁸ Nəḡoḡ lotokis ḡəlaru ḡəmai, lukai tas ḡəlaru ke saarisor mai saareḡusan tətəs am len nahəsan aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloḡ həni.”

²¹ Beti lukel mai ḡəlaru tətəs ke arbisor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsab nəpisal ideh hən ləbipansəm ḡəlaru bathut nəvanuan gail pisi loḡutsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narian tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədam hən tosehər 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuv

²³ Nəḡoḡ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan sələr gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nəḡoḡ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloḡ həni, len nənauan sua luḡon hən ləbikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Mastə hən natit pisi, gaiug māu gugol nəməv mai navile a pan, nətas mai natit pisi lotopat.*” ²⁵ Gaiug māu gusor, len aNunum gusor len nabunon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam, ke,

“ ‘Imab naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaḡaḡaḡ?

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasub aGot?

Lusor utaut sobuer.

²⁶ Nakiḡ gail len navile a pan loutaut hən nəḡalan, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luḡon

hən ləbiḡal mai Nasub aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.*”

²⁷ Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḡonḡon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləbemətahun nəvanuan nauman sam gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.* ²⁸ Bathut gaiug Got, gudaḡ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai tia. ²⁹ Nasub aGot, bunus nasoran salit ke lipansəm ginamito beti, ale gilav na-il-buri-an mai ginamit namtovi slev sam gail, hən namtbikel ur nasoruan sam. ³⁰ Nəḡoḡ

* **4:11:** Psa 118.22 * **4:24:** Exo 20.11; Psa 146.6 * **4:26:** Psa 2.1-2 * **4:27:** Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

namtbikel uri, gigol nēvanuan gail lēbīmaur mai gigol namerikel lēbēmaŋmaŋ len gail. Natgalenan lēbevisi, dereh levisi len nahēsan nēvanuan nauman sam̄ gotōsāvati, aYesu.”

³¹ Nēboŋ lotosor tuv̄ tonon̄, naut lotobonbon lan ekurkur; ale galit pisi lopul hēn aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-buri-an.

Nēvanuan nadəlomian gail luβon len nēsa lotokade

³² Nēvanuan nadəlomian gail pisi luβon, len nēnauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit pisi losum̄an salito.*

³³ Len nabiltidanaŋ seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile mēhat dan nēmatan. Ale aGot ivoi habat hēn galito. ³⁴ Husur səkad ideh len galito tom̄idol hēn natideh. Husur alat lotokad nētan o naim, lōpur hēn gail ale lulav nēvat ³⁵ hēn lēberin̄i bathurien ahai pispisul gail. Ale lōpēpēhun nēvat hēn bēvi tarhēt sinēvanuan ideh topar.

³⁶ Ikad avan sua, nahēsan aJosef len nahēmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hēn aParnapas, (namilen ke, “Nēvanuan togol nēvanuan gail lolēŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷ AParnapas epur hēn nēmarireu sua san ale ilav nēvat han hēn torin̄i bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

¹ Naulum̄an sual am, nahēsan aAnanias mai asoan nahēsan aSafira aropur hēn nahudhutan. ² Ananias etəgau gat nahudhuvat hēn nētan enan mai asoan. Gələr pisi arudam̄. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hēn bērin̄i bathurien ahai pispisul gail, be sēlav pisi. ³ Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəlom̄ topul hēn aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hēn nētan? ⁴ Nētan gotopur hēni evi nētan esam̄ ŋiau? Ale nēboŋ gotopur hēni tonon̄ nēvat ipat len navələm̄ ŋiau? Nələm̄ imabe hēn gotogol natanan? Gaiug gəsagəras nēvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nēboŋ aAnanias tosəsəlōŋ hēn nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit pisi lotosəsəlōŋ hēn nēsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nēmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nēhaua itor ivan husur nēmatan enan ale asoan ebis, avil saləboi nēsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nēvat hēn nētan mərtoŋpur hēni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtoŋtotal kitev nēdanaŋ seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu pisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəlōŋ hēn naholan husur nēsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nēvanuan gail, ale galit pisi lotokad nadəlomian luβonbon akis len navərəda siSolomon.

¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nēvanuan gail lōpŋtsan galit len nēnauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasub lusobsobur am, Lalum̄an isobur mai latpəhaŋvut isobur. ¹⁵ Imaienan, nēvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametp̄isal, lorin̄ galito lupat len nəm̄el o nēbateh hēn ke nēm̄ol hePita tibar galevis nēboŋ toŋot van.

* 4:32: Uman 2.44-45

¹⁶ Nəvanuan lusobur logəm dan navile gail pəpadan hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsa, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit pisi lumaur.

Ajel esəjav hən nabopita hən naim bəbanjis

¹⁷ Imaianan, abiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutaḅulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorin galito len naim bəbanjis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan ajel siNasuḅ esəjav hən nabopita hən naim bəbanjis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur pis nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot surman ajel tokel mai galito, ale lotubat vusan nəvanuan gail.

Nəboḅ ajiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḅibonḅon, galit pisi lotobətah len naḅonḅonan silat lotoil a nŋo len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbanjis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsəḅ galit len naim bəbanjis ḅa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusəḅi ke naim bəbanjis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboḅ namttosəjav hən gail, naut eḅəḅesw.” ²⁴ Nəboḅ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbanjis mai abiltihai tutumav gail lotosəsəloḅ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttorin galit len naim bəbanjis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar məḅau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboḅ lotosəḅloḅ həni, lugol loil len nəḅon nəSanhitrin ale abiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsenan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḅabuni, tahətah həni len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a nŋo hən nəvanuan pisi mai eləḅoi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅerubat nəsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboḅ lotosəsəloḅ həni, nəlolit ipanḅan masuḅ, luke letubun aPita galito.

³⁴ Be naFarisi sua, nahəsan aKamaliel, ahai ḅusan hən nalo, nəvanuan pisi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idan ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboḅ lotovivile tonon ikel puli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, məteḅunus tivoi nəsa məttoke məḅigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluman lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luḅabuni ale alat lotohusuri lorəḅəhw ḅa ləsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboḅ hən naḅuruḅan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḅəhusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luḅabuni, ale ahai susur

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

san gail, loṗəpəhw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləbīgole ʔəvi sinəvanuan, dereh lehisi soḅuer suman alaruenan. ³⁹ Be ʔəvi siGot, mətədədas mətʔəmədəs galito; dereh mitisaḅi ke mətʔobal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokəkətə kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsən aYesu, ale lorin galit luvan. ⁴¹ Nəḅoŋ ahai pispisul lotorin nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam hən ke lotoləŋon tosa mōs nəhes enan. ⁴² Ale len nəḅoŋ ʔisi len naholəvat todar vis naim siGot loṗusan, ale loṗusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKris̄to, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsanor hən nakelean enan.

6

Lorin nəvanuan eməlevru hən ləbəkəkətə təban nəbatunau pəhaʔut gail

¹ Len nəḅoŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadəlomian, lusosḅoḅur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru ləsapəpəhun nəhanian sanor len nəbatunau pəhaʔut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul tosəŋavur pisan toru lokis nəvanuan nadəlomian ʔisi logəm ḅonḅon beti luke, “Sanor hən ginamit namtʔəriŋ gabulan na-kel-uri-an hən nasoruan siGot hən namtʔəpəpəhun nəhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hən teməlevru len gamit lotopul hən aNunun aGot mai namitisau hən nəmauran tonor. Ale dereh namteriŋ galit hən ləbīgol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtʔidəŋ len na-sor-tuʔ-an mai na-kel-uri-an hən nasoruan siGot.”

⁵ Galit ʔisi lohəhəʔur hən nənauan sihai pispisul gail. Lulekis hən aSteven, aulumān sua topul hən nadəlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hən aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togəm vi Ju. ⁶ Naluʔoh losəhar galit gəm hən ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuʔ mōs galit lotoməlevru, lorin navəlalito len nəkadulito hən ləbīgol nauman enan.

⁷ Nə nasoruan siGot husur aYesu iperperŋan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasəḅuran halito evi məhat tutut, ale ahai tutumav isəḅur lugol husur nəsa nəṗusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuʔ hən navoian mai nədaŋan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel təban nəvanuan gail. Lumanmaŋ len namerikel galenan ale nədaŋan siGot imasil len gail. ⁹ Be nəvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hən naluʔoh sua lokisi hən Naim Nəḅonḅonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḅalḅal mai aSteven. ¹⁰ Be nəḅoŋ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor maii, gol ke lodədas ləḅisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləḅisor tas aSteven ke, “Namtosəsəloŋ hən atenan tosor mədəs aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nələlit ipəŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mō hən galito mai ahai ʔusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləḅeliliboŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosəsəloŋ hən i toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai

* 6:9: Friman lovi alat lotovi slev a mō be ləsav i slev am.

timasirsir ale tegægel hæn nāvide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.”¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm surñan nəhon aņel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti aBiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətəsəsədarin! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hæn atəmadit ta sutuai aApraham nəboņ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerin naut egai, naut matmat sam, mai nəbathudud sam, ale gevi lan naut nəbəsəhar gaiug vi lan.’⁴ Imagenan aApraham erin naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboņ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.⁵ Len nəboņ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aApraham hæn bevi naut matmat san; səlav nəmafirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aApraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboņ enan aApraham səkad anatan. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam gail lotohusur gaiug dereh levi metbəs gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hæn nasihau bevi 400.’⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hæn ginau gegai.’⁸

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aApraham ke aApraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulurñan san gail hæn bevusani ke lovi siGot. Ale aApraham etiv dalus aIsak, anatan len nəboņ san toməlvor, ale aIsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.”⁹

⁹ “Anatan aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ŋa loņur həni vi lan naut a Ijip.¹⁰ Be aGot itah maii,¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləņon-isa-masuŋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kin len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihəlan aJosef.¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kənaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.¹² Nəboņ aJakop tosəseləņ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyanan nametəkov salito.¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aŋan gail ke gai tovi aValito, husur ləsakəta ləboii. Len nəboņ enan aFero esəseləņ hən naholan husur nəbathudud siJosef.¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbgegəmai; lovi 75 pisi.¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatan gail, galit am, lumat.¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aApraham toņur kuvi dan anatan aHamor gail.”¹⁶

* **7:3:** Gen 12.1 * **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuŋ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32

17 Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot bigol nəsa tokel gati mai aApraham, nasoburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. 18 Nakinj sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† 19 Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerinj gabulan amas salito hən ləbimat.* 20 Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhəvur həni. Anan mai atəman arokəkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* 21 Beti nəboŋ artorinj vivile, anatvavin aFero isabi, ipati van vahisi surian tovi anatan.* 22 Ahai pusan gail lotovi uleIjip loʋusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

23 “Nəboŋ nədam hiMoses tovi 40, ike tivan hən bəris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. 24 Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. 25 AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən bilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsaləboii. 26 Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artəbal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiʋan; imabe mərəbal maiegai?’ 27 Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, hən gəbikel ke namtunor o namtsanor?’ 28 Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ 29 Nəboŋ aMoses tosəseləŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametbos, ilah, ikad anatan ulumhan eru.

30 “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topan wunwun len naut masmas tobəbesw, pəpadaŋ hən nabiltiʋehuh Sinai. 31 Nəboŋ aMoses torisi, imanman lan, ivan pəpadaŋ həni hən bəkəta bunusi, ale esəseləŋ hən nadolon Nasuʋ aGot toke: 32 ‘Ginau novi Got setəmam gail ta sutuai, aGot siApraham, selsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətəhun bəkəta husur emətəhw masuʋ.

33 “Beti Nasuʋ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut sam gəlaru; nətan gotoil lan ilo. 34 Nəkəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəseləŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəbilav kuv galito. Ale gegəmail Nesəvat gaiug vi Ijip.’ †‡

35 ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətəhun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot m̄au esəvat atenan hən bəil a mō hən galito ale hən bilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topan, aGot esəvati.* 36 AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas tobəbesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomanman len gail, namerikel galen lugol nədanjan siGot iparpar.*

37 “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito surian ginau tile məhat dan gamit balai.* 38 AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotəbon len naut masmas tobəbesw, itoh mai aŋel tosor maii len nabiltiʋehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən bilavi mai gidato.*

† 7:18: Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * 7:19: Exo 1.10-11, 22 * 7:20: Exo 2.2 * 7:21: Exo 2.3-10 ‡ 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33

39 “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləbēhusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* 40 Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləbēil a mō hən gidato. Be aMoses enan tosehər gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* 41 Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhbuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhəvur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* 42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gaḅulan galit hən ləbīlotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləbulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be mətsatumav hən naviolan galenan van hən ginau!’

43 Ao, mətəburuŋ naim nətaḅolen sinagot Molek, mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan, nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətəbīlotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit mətəməsev vi tut sua səhor naut a Pabilon.’ ”*

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḅəbesw atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətaḅolen siGot togol natoħan siGot mai galito toparḅar. Lom hən suḅan aGot tokele mai aMoses, ale eḅitoḅ hən nəplan aMoses torisi tia len nəbīltivəhuh Sinai.* 45 Beti galito lupati gəmai nəboŋ aJosua toil a mō hən galito. Lupati nəboŋ lotolav nətan simetḅos gail aGot toħut galit dani mōs atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar nəboŋ siTevit.* 46 AGot ehəhəvur həni, ale aTevit eus aGot hən ḅeum hən naim natoħtoħan mōs aGot sijakop.*

47 Be aSolomon boh eum hən naim enan.*

48 “Wake aGot toyalyal buni satoħtoħ len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esumān Nasuḅ aGot tokele len naburuŋon ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiŋ, nəmav ehun nəbīltihai bətbətah sagw ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriŋ nariegw lan.

Mətələboi mətəḅeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəḅiŋavŋav lan?

50 Aoa! mətədədas mətəḅigole husur ke ginau səḅogw ŋai nugol natgalen piŋi.’ ”*

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nəkadumit ihaihai masuḅ. Nəlomit imabe? Nədariŋamit eḅulḅulol! Mətəḅitoḅ hən atəmamit gail ta sutuai. § Mətəmətahun aNunun aGot akis! 52 Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsamədasi a? Ao, lomədās galit van van van vəgol nəmatan hən alat lotopəhəv utaut hən nəgəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhəriŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat! ”**

53 Gamito mətəkad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətəsagol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

* 7:39: Num 14.3 * 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40 * 7:45: Jos 3.14-17 * 7:46: 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * 7:47: 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * 7:50: Isa 66.1-2 § 7:51: Len nasoruan ta Kris ike nələmit mai nədariŋamit səkad na-tiv-dalusi-an namilen ke nələmit ehum nəlon alat ləsəkad nələlomian len a Got husur ləsəsələŋ husuri, ləsagol husur nəsa tokele. ** 7:52: Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

⁵⁴ Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuŵ van lukat bubur nariŵolit van həni. ⁵⁵ Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav tosəŋav ale aNaton Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuŵ, Ɔon gol nədaraŋalito, mŋur van həni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nabiltivile, ale tubat hən ləbetuŵi. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorin nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹ Nəboŋ lototuŵtuŵi, aSteven isor tuŵ ke, “Nasuŵ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuŵ, sagipansəm galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaienan tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idanŋ mai galit lototubun aSteven.

Lupipiahir nəvanuan nadəlomian gail

Tubat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut aJerusalem. Na galit piŋi lorin naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut piŋi len naprovens Jutea mai aSamaria. Be ahai piŋisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanjŋ habat həni.

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail viŋisua, ale eliv gargar alalumŋan mai alatpəhaŵut hən Ɔeriŋ galit len naim bəbaŋjŋ.*

aFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut piŋi lotobari.

⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile aSamaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluŵoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit piŋi losəsəloŋ vahvahir nəsa tokele.

⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosobur. Ale nəvanuan isoŵur lotodədas ləberus mai lotodədas ləbiyar, lumaŵ.

⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat aSamaria lohəhaŵur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsan aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan piŋi len naut aSamaria lupan lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsal gail mai alat lototibau, galit piŋi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Danan siGot lotokisi hən aYalyal.”

¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotopaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumŋan mai latpəhaŵut. ¹³ ASimon mŋau, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail piŋi, ale ipaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai piŋisul gail len naut aJerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat aSamaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito.

¹⁵ Nəboŋ artobar naut aSamaria, arusor tuŵ mŋos galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsan aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon aroriŋ navəlalar len galit viŋisua, ale aNunun aGot ebiŋ len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən Ɔevur nədanan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədanan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəberin navəlagw len avan ideh

* 8:3: Uman 22.4-5, 26.9-11

aNunun aGot tebis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat sam̄ tibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəbēvur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəbitah mai ginamito len nauman egai husur nələm̄ sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gəbigole, hum ma aGot bərubat nənauan enan topat len nələm̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm̄ topul hən nə-təbulol-bulosi-an ale nəsaan iban̄jis gat gaiug tia.” ²⁴ Na aSimon ike, “Iii! Mirisor tuv van hən Nasub̄ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike bəvisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasub̄, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naṣisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isobur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋjel sua siNasub̄ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naṣisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naṣisal tobəbesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naṣisal enan, be esəhoʋut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwın silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eʋuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toʋuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goʋuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Nələboi məb hən, asike b̄ikad avan ideh hən b̄isor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən b̄isah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eʋuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
sum̄an natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
gai am sasor.

³³ Lugol isa hən̄i hum tovi vanuan naut kəmas,
len nakotan san lugol sanor hən̄i.

Ase eləboi b̄isor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Eb̄uer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etub̄at len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naṣisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən b̄ipat kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumariŋ vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais hən̄i. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasub̄ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naṣisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail p̄isi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu (Uman 22.6-16, 26.12-18)

* **8:27:** Sogsog: naulum̄an o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 37 AFilip ike, “Gəbedəlomi ke aYesu tovi aNaturan aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəlomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

1 Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasub. Ikel ke temədas galit hən bigol galit ləbimat. Italtal həni van vaus abiltihai tutumav 2 hən bitos nalobulat van hən naim nəbonbonan gail seju len naut a Tamaskus. Ike tisaḅ alaluntan mai alatpəhaḅut ideh lotohusur naḅisal siYesu ei hən bibaŋis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. 3 Len nəyaran san, nəboŋ togəm pəpadan hən naut a Tamaskus, vəha-sua ŋai narūial sua togəm len nəmav ebilasi. 4 Iteh len tan ale esəsəloŋ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” 5 Ale ike, “Gaiug ase Nasub?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. 6 Be gile məhat, geḅis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəḅimasgole.” 7 Alat lotoyar maii loil buḅbut, losəsəloŋ hən nadoldol be ləsarīs avan ideh. 8 ASol ile məhat, naut kəmas namətan toseŋav sarīs natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. 9 Ale sakəta len nəmariboŋ totor, səhan, samun.

10 Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasub isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” 11 Beti Nasub ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḅisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim sefutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuḅ. 12 Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, toriŋ navəlan lan hən nakətaan san bətəlmam.” 13 AAnanias isor vari ke, “Nasub, nosəsəloŋ hən nəvanuan isoḅur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sam gail a Jerusalem. 14 Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaŋan hən na-il-a-riḅo-an maii hən bəgəm gegai hən bibaŋis gat alat lotokis gaiug Nasub.” 15 Nasub ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən biḅor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiŋ salit gail mai alat a Israel. 16 Ginau dereh nəḅusani hən natit ḅisi bigol na-ləŋon-isa-an san mōs ginau.” 17 Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale ebis lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasub aYesu tovisi hən gaiug len naḅisal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəḅikad nakətaan tətəs ale hən gəḅepul hən aNunun aGot.” 18 Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. 19 Nəboŋ tohan, idan tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. 20 Vəha-sua ŋai len naim nəbonbonan gail seju, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. 21 Galit ḅisi lotosəsəloŋ həni, lupan, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadələmian len nahəsən len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən bibaŋis gat galito hən bəsəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” 22 Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənanuan salit ebubbutut, husur eḅusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

23 Husur nəmariboŋ tosoḅur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigol aSol bimət, 24 be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug ḅisi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləbigol aSol bimət. 25 Imaiənan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len nahələvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

26 Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsədəlomi ke tovi ahai susur kitin. 27 Be aParnapas esəhari van hən ahai ḅispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasub tia ale Nasub isor

* 9:25: Hən nəves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsan aYesu, namətahwan eður. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-buri-an, isor tabtab len nahəsan Nasuḅ. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən bimət. ³⁰ Nəboḅ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloḅ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut pisi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ɳai. ANunun aGot igol galit ludaḅ am mai loləḅon ivoi am len nəlolito, galit loḅəm lusəḅur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboḅ aPita toyar tur len naut pisi, ia mədəḅ ben alat siGot lototohtoḅ a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsan aAeneas, topat len nəmel san ɳai, husur nətarhəben imət len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaḅur gagai. Gile məhat ale volsan namileni.” Vəha-sua ɳai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit pisi lototoh len navile Litta mai len nəḅmav Aaron loris tomaḅur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsan alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboḅ enan eməsah van, imət. Lokəkas niben ale loriḅi len narum a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaḅ hən naut a Joppa, nəboḅ ahai susur gail lotosəsəloḅ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoḅiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Na aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboḅ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum a məhat. Nəbatunau pəhəvut pisi loil garu, lutaḅ ale loḅusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosoḅe nəboḅ tomaḅur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəjedur, isor tuḅ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəḅav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəḅau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaḅur van hən galito. ⁴² Len naim pisi a Joppa nəvanuan gail losəsəloḅ hən natenan tovisi gol ke isəḅur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmaribəḅ isəḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahururivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a mo hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən nəpisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboḅ sua len namityal totor ut məḅau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aḅel sua siGot toḅəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləḅon nəsa Nasuḅ?” Aḅel isor vari ke, “Na-sor-tuḅ-an samḅ mai naviolan samḅ van hən alat lotopar tite, aroḅun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhəvur həni. ⁵ Imaienan, gesəvət alalurnan vi

* 10:1: Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan.

Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Anjel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən napisal siGot. ⁸ Ikel natit pisi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpədaŋ hən nəbilitvile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən bisor tuv. ¹⁰ Imalkəkət, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərbər. ¹¹ Eris nəmav tosəŋav, natit hun nəbilitkaliko, nəhau tovat lotobanjis nagilen tovat, evi pan vi lan nətən. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmət mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasub, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol tovevu.” ¹⁶ Tomagenan vəha-tor tonon, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷ Nəboŋ aPita tonau masuv hən namilen nəsa torisi, alalumən aKornelius tosəvat galito, lusab naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsən aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumən itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan məttous kitevi. Imabe? Mətogəm mōs nəsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi naulumən sua tonor, tomətəhw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju pisi luke ivoi. Anjel sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəbevi lan naim san hən bəsəsolon hən nəsa gaiug gəbikēle.” ²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləbitoh maii.

Pelan han aPita galito lorin naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴ len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləbēgəm bōnbōn. ²⁵ Nəboŋ aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəŋedur bathurien aPita, ilotu həni. ²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷ Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosobur lotobōnbōn ei. ²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətoləboii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtbithai mai o hən namtbēmədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot evusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətəhumi. ²⁹ Imaianan nəboŋ gotosəvat galit hən ləbesəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəbēgəmai. Nuke neus gamito, imabe məttous ginau ke nəbēgəmai?” ³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmaribon tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuv. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hən ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsolon hən na-sor-tuv-an sarŋ tia mai inau gat naviolan sarŋ van hən alat lotopar tite. ³² Imaianan, gesəvat alalumən vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləbesəhar gaiug. Sipa len

* **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtbəsəsəloŋ hən natit p̄isi Nasub̄ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etubat hən bisor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke navide siGot ep̄itoŵ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* ³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəjedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhəvur hən ləbēgəm həni. ³⁶ Mətoləboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi bikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ Mətoləboi nəsa tovisi len naut a Jutea totubat a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ Mətoləboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədanjan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobanjis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləbələboi ləberisi. ⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtəbuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idan̄ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtəbuh lan hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaŋ sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsən aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh terubat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaianan sal, aNunun aGot ebis len galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nasoruan. ⁴⁵ Nəvanuan nadələmian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoŵt husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəloŋ hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləb̄ibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito sur̄an gidato.” ⁴⁸ N̄a ikel buni ke libaptais len nahəsən aYesu Kristo. Beti lous aPita hən bitoh mai galito hən nəmariboŋ galevis am.

11

APita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadələmian gail len naut a Jutea losəsəloŋ həni ke alat ləsavi Ju am lodələm nasoruan siGot tia. ² N̄a nəboŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuŵ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tubat len natubatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nutor tuŵ səbōgw len navile Joppa, ale nokəta bərber, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobanjis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəboŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmət mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nosəsəloŋ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməŋod. Hani!’ ⁸ Be nutor vari ke, ‘Aoa Nasub̄, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuŋogw boŋ ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11 * **11:3:** Len nasoruan ta mto, naju gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eb̄ur kotov nalo seJu gail.

aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vøha-tor, ale natit p̄isi evi møhat vi lan nø mav. ¹¹ Be mæteris! Alalun̄an itor, aKornelius tosøvat galito a Sisarea gøm hæn ginau, logøm pøpadan̄ hæn naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuð husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotomølevtes lotokad nadølomian, galit am lutha mai ginau, ale namtuvan, namtobis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris an̄el sua toil lohoim san toke, ‘Gesøvat galevis vi Joppa hæn løbesøhar tølman hæn aSimon lotokisi hæn aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nøbathudud sam̄ dan nəsaaan samito.’ ¹⁵ Nøboŋ notosor kəkereh ŋai, aNunun aGot eβis len galit sum̄an tobis len gidato len nøbøŋ ta n̄o. ¹⁶ Len nøbøŋ enan nunau gat nəsa Nasuð tokele ke, ‘Aŋon ibaptais hæn nøvuanan gail hæn nøwai be aGot dereh tibaptais hæn gamito hæn aNunun.’* ¹⁷ Imaienan, aGot ðeviol mai galit naviolan toŋitoð hæn nəsa toviol hēni mai gidato nøbøŋ dattokad nadølomian len Nasuð aYesu Kristo, ginau ase hæn ke nøbeil kəkol hæn aGot?’ ¹⁸ Nøbøŋ lotosəəløŋ hæn aPita tonøŋ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hæn nap̄isal mai alat ləsavi Ju tu hæn løb̄ipair dan nəsaaan, hæn løb̄ikad nømauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pøpehw dan na-løŋon-isa-an husur nømatan siSteven, luvan vøbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naŋu gail ŋai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuðat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hæn na-kel-uri-an tovoi husur Nasuð aYesu. ²¹ Nødan̄an siNasuð ipat len galito, ŋa nøvuanan isøbur lodølom napisulan salito ale lupair van hæn Nasuð. ²² Na-kel-uri-an hæn natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losøvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nøbøŋ tobar naut enan eris ləbøii ke aGot toviol kəmas hæn navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem hēni, igol loløŋon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidan̄ len Nasuð, lerin̄ kot nəlolit len Nasuð, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulun̄an tovoi, topul hæn aNunun aGot mai nadølomian. Nøvuanan isøbur losəsəløŋ hēni ale lorin̄ nəlolit len Nasuð. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hæn ðidoŋ aSol. ²⁶ Nøbøŋ tosaβi, esəhari van vøbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruβonβon mai alat siYesu, mai arovusan galit isøbur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hæn naKristen.

²⁷ Len nøbøŋ enan, ahai kelkel ur galevis lorin̄ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile møhat hæn ðikel ur nəsə aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nøbøŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ Ŋa ahai susur gail lunau koti ke, løb̄ikad nøvat, leviol hæn galevis mai nøbathudud nadølomian lototohtoh len naprovens Jutea hæn ðevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losøvat aParnapas mai aSol hæn løb̄ilav naviolan en salito mai alat lotoil a n̄o len naut a Jerusalem.

12

An̄el sua ilav kuv aPita dan naim bəbaŋis

* **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4 * **11:28:** Uman 21.10

1 Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. 2 Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aŋan aJon hən nəbu nəbalan. 3 Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən nəJu gail lotohəhəvur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləbitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nəbətə səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail. 4 Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot eriŋi len naim bəbaŋis, natuhlūvoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan piŋi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova binon.† 5 Na lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuv tabtab van hən aGot mōsi. 6 Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot bikot həni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. 7 Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub evisi, ale namial emial lohoim. Aŋel iŋas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. 8 Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuv sam, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam ale gehusur ginau!” 9 Na aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nasa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. 10 Gəlaru aruvot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nəbiltivile. Esəŋav səbon mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. 11 Beti aPita tomadhələboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub esəvat aŋel san hən bilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit piŋi nəJu gail lotonau ke tevisi.”

12 Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsən togon aMak. Nəvanuan tosobur luŋon ei hən ləbisor tuv. 13 APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsən aRota egəm hən nabopita hən bəsəsəlon. 14 Nəboŋ tosesəlon ləboi nadolon aPita, ikemkem masuv ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” 15 Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” 16 Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. 17 APita ebiil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naŋisal Nasub togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

18 Len nadudulan nasoltia gail lunau sobuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuv. 19 Nəboŋ aHerot togol nadonjan hən aPita sobuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub igol aHerot imat

20 Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, evitvituh mai galito. Beti galito luŋon len nənauan sua hən ləbisor maii. Nəbiltivanuan nauman siHerot, nahəsən aPlastus, idam mai galit ke tevi tarhat salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike lupal am. Lousi maienan husur lovur piŋi nəhanian halito len naut siHerot. 21 Len nəboŋ hən nəbonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, ebətah len nəbiltihai bətbətah san ale ikel nasoran

* **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhəvur hən nəboŋ aGot togol ahai a mō gail piŋi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad nəbur gail tomarmarikot.

san mai galito ei. ²² Alat lotoþonþon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.” ²³ Vøha-sua ñai, aņel siNasuþ ivas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ña natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperņan naut gail am, nəvanuan isobur am losəsəloņ həni, lorin nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboņ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aĵon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai þusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboņ lotolotu hən Nasuþ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arþigol nauman notokis gəlar həni tia.” ³ Na nəboņ ləsəhan, lotosor tuv tonon, lorin navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiþot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboņ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonþonan gail seĵu. Arukad aĵon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboņ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusəb naĵu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən besəsəloņ hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, tōpul hən aNunun aGot, ekəta mətəltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonjan mai nagəgərasan, govi anatan natəmat, govi enemi hən natit þisi tonor. Gugol naþisal tonor siNasuþ ihaþ tabtab, gesib həni ñais? ¹¹ Gagai Nasuþ tipansəm gaiug. Dereh gevi metbesw. Len nəmaribon galevis dereh gedədas gəbekəta ris nəyal!” Vøha-sua ñai namətan arumotmot ale itanĵan kitev avan ideh hən betəgau navəlan hən besəhari. ¹² Nəboņ agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur ipan len naþusanan husur Nasuþ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisia

¹³ APol mai alat lototah maii lorin naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aĵon Mak erin galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Lorin naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisia. Len nəSappat lobis lohoim len naim nabonþonan seĵu ale lobətah. ¹⁵ Nəboņ naĵuruņian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mo len naim nabonþonan seĵu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətəbikad nasoruan þigol namtþeləņon þivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, eþil hən navəlan ke lemədau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətəsvi Ju be mətətomətahw len nəyalalan siGot, mətəsəloņ hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusəbur masuĵ nəboņ lototohtoh hum nametbos gail len naut a Iĵip. Len nədanjan san

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anatan aHerot toyalyal.

totibau esəhar galit dan naut enan.* 18 Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* 19 Beti iβal səhor pīs naluʔoh lotoməlvru hən nametβos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* 20 Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* 21 Beti nəvanuan gail lousi hən nakin, ɲa aGot itabtabuh len aSol, anatan aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kin nasihau tovi 40.* 22 Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kin salito. Isor ivoi husuri ke, 'ATevit, anatan aJesse, evi naulumən notoləmas buni; gai dereh tigel natit pīs notoləjoni.* 23 Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. 24 A tahw hən nəgəmaian siYesu, aɲon ikel uri tia mai alat a Israel pīs ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* 25 Nəboɲ nauman siɲon pəpadaɲ hən tonon aɲon ike, 'Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavı atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ɲai, nəsanor kasi hən nəβisah ruβat nəhau hən naributbut san.*

26 "Bathudud siAraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. 27 Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoʔuruɲi len nəSappat pīs. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. 28 Ləsəsəb natideh tonor hən bimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən bigole bimat.* 29 Nəboɲ lotogol natit pīs ahai kelkel ur gail lotosəsu husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, lorinɲi ipat len nəburhuvat tovi βurhes.* 30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, 31 ale alat lotoyar mai gəm a Kalili vi Jerusalem, lorisi len nəmaribon tosoβur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəlon hən tokele.

32 "Ginaməru, namrukəl mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, 33 igol isarpoh mōs gidato, anatulito. Igole nəboɲ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sumən aTevit totosı len nəβe na-vəharu-an ke,

" 'Gaiug govi aNatugw ulurən,

daməɲai ginau nogəm vi Təmañ.*

34 AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike βiβos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

" 'Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.*

35 Na len nəβe sual am aTevit ike,

" 'Gəsədam hən Nəvanuan Sam βiβos nətan.*

36 Husur nəboɲ aTevit tomaur sal, igol pīs nəsa aGot toləjoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iβos nətan. 37 Avil

* 13:17: Exo 1.7, 12.51 * 13:18: Num 14.34; Deu 1.31 * 13:19: Deu 7.1; Jos 14.1 * 13:20: Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * 13:21: 1Sam 8.5, 19, 10.21 * 13:22: 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * 13:24: Mak 1.4; Luk 3.3 * 13:25: Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27 * 13:28: Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * 13:29: Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * 13:31: Uman 1.3 * 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10

atenan aGot togol tole mēhat dan nēmatan, atenan sabōs nētan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hēn mētēlēbooi ke, len aYesu, aGot elēboi bērubat nēsaan samito. ³⁹ AGot erinj ke nēvanuan pisi lotokad nadōlomian len aYesu, lunor len nēhon, len nēsa aYesu togole. Be nalo siMoses edēdas bērij ke avan ideh tonor len nēhon aGot. ⁴⁰ Mētēlēlōgau hēn ke nēsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hēn gamito. Lokēmaiegai ke,

⁴¹ “ Mōteris, gamit mētōsor viles ginau,
mitiṣan ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nēboṅ samito,
ale asike mētōdōlomi ke tokitin,

naut kēmas avan ideh bikel husuri mai gamito.’ ”*

⁴² Nēboṅ aPol mai aParnapas artovivile, nēvanuan gail lous gēlaru hēn arbisor husur natgalenan tētas len nēsappat togon. ⁴³ Nēboṅ nābonan tonorj mai lotopēphw, naṅu tosoḅur mai alat lēsavi Ju lotohusur kitin hēn aGot, lohuser aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke lerinj nēlolit len aGot toviol kēmas hēn navoian mai galito.

⁴⁴ Len nēsappat togon pēpadanṅ galit pisi len nabiltivile enan luḅonḅon hēn lēḅesēlōṅ hēn nasoruan siNasub. ⁴⁵ Nēboṅ alat lotoil a mō hēn naṅu gail lotoris naluḅoh, lutaḅulol bulos gēlaru ale lusor tastas nēsa aPol tokele, lusor mēdas nahēsan. ⁴⁶ Beti namētahwan eḅuer, aPol mai aParnapas arusor idanṅ var galit ke, “Inor hēn namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit mētēkav.

Be bathut mētōmētahuni, gamit mētugol imasil ke mētsanor hēn mētēbikad nēmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrorinj gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat lēsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasub aGot ikele hēn ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nugol gaiug govi nanṅial mōs alat lēsavi Ju,

hēn gēbikel ur nē-lav-kuvi-an dan nēsaan

mai nēvanuan pisi len navile a pan kavkav.’ ”*

⁴⁸ Nēboṅ alat lēsavi Ju lotosēlōṅ hēn natgalenan, lohēhaḅur ale lusal suh nasoruan siNasub. Galit pisi aGot totabtabuh len galit hēn lēḅimaur vi sutuai, lodōlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasub iperjan naut pisi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpēhaḅut lotōḅat nēhes lotolotu hēn aGot, mai alaluman lotoil a mō len nabiltivile enan, naṅu gail lugol ke lotomētahun aPol mai aParnapas. Ale lomēdas tabtab hēn aPol mai aParnapas beti lohut gēlaru dan naut en salito. ⁵¹ Na gēlaru arudardar hēn narielaru hēn nēmasiav naut enan bimakuv hēn bimasil ke aGot tomētahun galito, dereh tipanssem galito. †
Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hēn nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nābonḅonan seJu hum navide gēlaru. Nasoruan sēlaru igol isōḅur lukad nadōlomian, naṅu gail mai alat a Kris. ² Be naṅu galevis lotohaihai, lugol alat lēsavi Ju nēlolit epēṅas nēvanuan nadōlomian gail. ³ Imaiēnan aPol mai aParnapas arutoh eḅēlav ei. Arsamētahw, arusor mōs Nasub. Ale Nasub igol pāpāp hēni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kēmas hēni ekitin, bathut len nēdaṅan san arolēboi arbīgol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopēphw.

* **13:41:** Hab 1.5 * **13:47:** Isa 42.6, 49.6 † **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomētahun nasoruan husur aYesu.

Galevis lohusur nənauan seju gail, galevis lohusur naʔusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alar ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mo hən galito, lusor utaut hən ke, lemədas gəlaru ale letubun gəlaru. ⁶ Nəboŋ artoləboi ke bimaianan, arugam yay vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nəyanan səlaru pəpadan hən nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar pisi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaianan tia. Gai səyar boŋ ideh. ⁹ Atenan esəsəloŋ hən aPol nəboŋ tosor. aPol ekəta van hən ale eris ləboi ke tokad nadəlomian hən bimaur. ¹⁰ aPol ikai habat van hən ke, “Gile məhat len narien! Geil!” Ale aten eməlah vi məhat, etubat yar.

¹¹ Nəboŋ naluvoŋ lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esəhar nabuluk ulumən gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nabiltivile, husur gai mai naluvoŋ luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurəbat səlaru, arəmür van hən naluvoŋ, arukai ke, ¹⁵ “Laluman, imabe mətəgol nategai? Namrovi vanuan ŋai surman gamito. Namrogəm hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən mətbipair dan natgaleg lotodədas ləbevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit pisi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hən ke naluvoŋ hən nəvanuan tiltile gail lothususur napisal salit visusua. ¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan pisi loləboi ləberis ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian tovan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kəmas artokəmaianan, arusaŋi ke idan hən arbigol ke ləbesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluvoŋ van hən galito. Lotuŋ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotobon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas arorin naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusoŋur logəm vi hai susur siYesu gail. Bəti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan bür na-ləŋon-isa-an tosoŋur hən datbėbis len natohan pipihəlan aGot.” ²³ aPol mai aParnapas arutabtabuh len ahaŋut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut visusua. Arusor tuŋ, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasuŋ, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi

* **14:12:** aSeus eil a mo hən nagot pisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorij nabiltivile Attalia, aruwol tælmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorij gælaru len navælan aGot mîos nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Næboj artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hæn læbîbonþon, ale arukel ur mai galit natit þisi aGot togole len nabonan sælaru maii. Arukel husur naþisal aGot togole hæn besæþav hæn nabopita hæn nadæloimian mîos alat læsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebælav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai næ-lav-kuvi-an dan næsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logæm a Jutea vi Antiok. Lovûsan nævanuan nadæloimian gail ei maiegai ke, “Asike læbetiv dalus gamito mættovi lalumæn, hum navide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan næsaan samito.”* ² APol mai aParnapas aruser tas naþusanan salito ale aruser þalþal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hæn læbevi Jerusalem hæn læbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mîo hæn alat siYesu husur naþusanan enan. ³ Ale alat siYesu losævat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonia mai a Samaria, ale len næyaran salito lusor husur næþairan van hæn aGot silat læsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nævanuan nadæloimian gail lukemkem masuþ. ⁴ Næboj lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mîo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit þisi aGot togole len nabonan salit maii.

⁵ Nævanuan nadæloimian galevis lotovi Farisi gail, lule mæhat, luke, “Alat læsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidarj mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mîo luþonþon hæn læbisor husur natenan. ⁷ Næboj lotosor þalþal sil naten tobælav, aPita ile mæhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mætolæboii ke len næboj ta mîo aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hæn næbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat læsavi Ju, hæn læbesæloþ hæni ale dæloim.* ⁸ AGot tolæboi nælon nævanuan þisi, igol imasil ke tolekis hæn galito, husur ke toviol hæn aNunun mai galito sumæn toviol hæni mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke læsatile len gidato. Len nadæloimian salito igol nælolit iveveu. ¹⁰ Imabe mætsædam hæn næsa aGot togole tia? Mætuke nælon aGot tiparþarj a? Imabe mætorij na-gol-husur-nalo-an tomælas habat len alat læsavi Ju, be gidato mai atæmadat gail ta sutuai datodædas datþevusi? ¹¹ Satimaienan! Datolæboii ke len navoian aYesu toviol kæmas hæni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan næsaan sidato. Epitoþ hæn alatenan læsavi Ju.”

¹² Galit þisi len nabonþonan læsasor, losæseþoþ næboj aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat læsavi Ju. ¹³ Næboj artosor tonon, aJemes isor ike, “Mætesæseþoþ hæn ginau. ¹⁴ Mitinau gat næboj aSimon* tosor væsvesai mai gidato, naþisal nametækav aGot togole næboj togæm tæban alat læsavi Ju, hæn þilav dan galito naluþoh sua hæn læbevi esan sæbon.* ¹⁵ Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hæn næsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

¹⁶ “Len næboj enan dereh netælmam ale neum tælmam hæn naim netaþolen siTevit

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44 * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naurumæn sua þai, aYesu tokisi hæn aPita. * **15:14:** Uman 11.1-18

tomarururur,
 nəsə tomərtar dərəh neum təlmam həni
 ale nigole təhun ta mō,
 nəpasusan siTevit dərəh tegəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit pisi am,
 nəvanuan naut tultile gail nahəsagw topat len galito,
 dərəh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasub aGot togol ke,
 nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,
 gai ekəmaienan.’”*

19 Ajemes isor am ke, “Noriŋi timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit bike, salihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməŋod lotobanjis bun navədolon mai salihan o mun nəda.* 21 Husur ta sutuai lukel ur nəsə aMoses tosoi len navile pisi mai loŋururur len naim nabonbonan seJu gail len nəSappat pisi.”

Nalobulat napsulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu pisi, lusor sabi ke litabtubuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. 23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətəsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi” mai gamito.

24 Namtosəlon həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nədam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsə lotokele.

25 Imaienan ginamit pisi namtusor sabi ke namtitabtubuh len nauluman galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru,

26 artodam hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

27 Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito topitoŋ hən namttotosi. 28 ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an tomələs habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: 29 Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋod lotobanjis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsə tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luŋonbon ale lulav nalobulat mai galito. 31 Nəboŋ nəvanuan gail lotoŋururur nalobulat enan, lukemkem masuŋ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito. 32 AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arbigol alat lotokad nadəlomian ləbələŋon bivoi am len nəlolito mai ləbidan am. 33-34 Nəboŋ artotoh len nəmaribon galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arbətəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡ 35 Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoŋur am lopusan, lukel ur nasoruan siNasub.

* **15:17-18:** Amo 9.11-12 † **15:20:** AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23. * **15:20:** Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23 ‡ **15:33-34:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isobur lan. ¹⁷ Alitenan ehusr aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalumnan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito napisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸ Ehis imagenan len nəboŋ tosobur. Be igol nəlon aPol ipaŋpaŋ, ipair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idan mai gaiug len nahəsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹ Be nəboŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberin gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile. ²⁰ Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-bal-tavtaʋor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur nəvide gail nalo sidat toke sanor hən datbidaŋ həni mai datbəhusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluʋoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ʋas gəlaru. ²³ Nəboŋ lotoʋas gəlaru vəha-sobur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən naulumnan hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nəsa lotokele, erin gəlaru len narum lohoim buni ale ibanjis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuʋ mai arokəkai hən nəbē gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəlon hən gəlaru. ²⁶ Losəhoʋut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit pisi lumaruʋ. ²⁷ Nəboŋ naulumnan hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltibu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat pisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulumnan enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etəŋedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuʋ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəbipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadələomian len Nasuʋ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan san. Imagenan hən alat lotosuh len naim san am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuʋ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaʋulʋul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale erin nəhanian a mō hən gəlaru ale gai mai galit pisi lotosuh maii lukemkem masuʋ bathut nadələomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləbike, “Sah ruʋat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale naulumnan hən naim bəbaŋis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəberuʋat gaməru. Imagenan məroləboi məberin naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbaŋis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbolit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahun nəboŋ lotosəsəlon həni ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ ŋa luvan vəus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail. * **16:37:** Uman 22.25-29, 23.27

gəlaru hən arberin nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəboŋ artorin naim bəbanis, arovi lan naim seLitia, ale nəboŋ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiŋolis mai a Aŋollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nabonbonan seju gail. ² Suman naŋide san, aPol ebis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən beŋusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtəbuh lan imasləŋon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egai notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luŋon mai aPol mai aSilas. Isoŋur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhəvut lotoil a nə len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsədəlom nasoruan siPol lutəbulol bulos gəlaru, ale losəhar naluŋan galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluŋoh hən ləbibal təvtaŋor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lonŋur van hən naim siJason hən ləbidon aPol mai aSilas hən ləbipət kuv gəlaru vivile van hən naluŋoh.

⁶ Nəboŋ ləsəsəb gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a nə len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut pisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhəvur hən lototoh lohoim san. Galit pisi loŋur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakin tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboŋ naluŋoh mai alat lotoil a nə lotosəsəlon hən natgalenan, lodədarŋəbu masuŋ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboŋ artobar naut enan arobis len naim nabonbonan seju gail.

¹¹ Len nəboruan salito, alat a Perea lohəhəvur hən ləbesəsədarin səhor alat a Tessalonika. Loləŋon masuŋ hən ləbesəsəlon hən nasoruan. Len nəboŋ pisi lobunus tas natosian siGot hən ləbisəbi ke aPol tokitin o sakinin. ¹² Imagenan galit lusobur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toŋtaKris lotovət nəhes mai auleKris isoŋur. ¹³ Be nəboŋ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəlon ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluŋoh, gol nəlol paŋpaŋ mai nabiltidədarŋəbuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Athens ale nəboŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Athens

¹⁶ Nəboŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Athens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nələblab tilitile lotolotu hən. ¹⁷ Na isor vahvah len naim nabonbonan mai naJu gail mai alat ləsavi ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboŋ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan gail, lotokis

galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavyav, gai ike tikel nəsə?” Galevis am luke, “Esumān tovi ulumān nakel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaianan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.)¹⁹ Ņa losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus‡. Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi naḡusanan veveu gotokel uri.²⁰ Namtosəsəlōj hən natgalevis lototile masuŵ ale namtuke namteləboi namilelito.”²¹ Alat a Atens mai nametḡos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəlōj tabtab hən nənanuan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuŵ hən nalotuan van hən nagot samit gail.²³ Husur nəboj notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlotu hən gail. Ale nusab nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsə mətlotu hən be mətəsaləboii, ategai nikel uri mai gamito.²⁴ AGot togol navile a pan mai natit ḡisi lan, atenan tovi Nasuḡ hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail.²⁵ Mai nəvanuan gail ləsələboi ləbevi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbon eviol mai nəvanuan ḡisi hən nəmauran, nasuḡavḡavan mai natit ḡisi am. §²⁶ Len nəvanuan esua ḡai igol naluŵoh ḡisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbitoh len navile a pan kavkav. Ale eriḡ gat nəboj hən natoḡan salito mai naut a im salito.²⁷ Igol natgalenan hən ləḡiyar kitev aGot, mai hum ma ləḡitanḡan kitevi ale səbi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat vīsusua.²⁸ Bathut
“ ‘Len gai datukad nəmauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natoḡan.’

Hum galevis silat lototos nəḡe samito luke,
“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumān nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum hən len namitisaui mai nənanuan san.³⁰ A mō aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanenan enan. Be len nəboj ta daməḡai van, isor idanḡ mai nəvanuan ḡisi len naut ḡisi ke, lipair dan nəsaan salito.³¹ Bathut aGot iləkis hən nəboj tia hən ke, len nanoran gai dereh tikit hən nəvanuan ḡisi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən bikot hən galito. Ale igol avan enan iparḡar nəboj togol tole məhat dan nəmatan.”

³² Nəboj lotosəsəlōj hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəlōj hən gaiug tətəs husur natanen.”

³³ Imagenan aPol eriḡ galito.³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadələmian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; aḡəhəvut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboj enan aPol eriḡ naut a Atens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naḡu sua, nahəsən aKwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali

* **17:18:** Epikurian gail lodələmi ke, nəmauran ipat mōs nahəhəvuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodələmi ke, nəvanuan ḡai ikad nənanuan tonor hən bekəta təban gai səbon. Lunau ke, got evi natit ḡisi len navile a pan ale nəvanuan ḡisi mai natit ḡisi lopitpitov. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi naḡəhuh sua tokad nahəsən nagot hən nəḡəbalan salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerin naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum bənbəon. Galit pisi losəsod im nətəpəlen. ⁴ Len nəSəppat pisi isor vahvah len naim nabənbəonan seJu hən bigol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədəs nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən bimasil ke, aGot sahəhəvur hən galito, ike, “Nəsə bevisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavu Ju.”* ⁷ Beti erin naim nabənbəonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nabənbəonan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a mō hən naim nabənbəonan, ikad nadələmian len Nasuβ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isobur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodələm na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasuβ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat buḫbuḫ; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən bəmədəs gaiug hən bigol gəbikad nasənahan, husur nəvanuan isobur len nabiltivile egai lovi esəgw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, evusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luḫon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləbilotu hən aGot len naḫide sanor hən nalo.”† ¹⁴ APol esəŋav hən nabuŋon hən bisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsəban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-bəlbəal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəbevi nəmatsistret hən natgalenan.” ¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷ Beti galit pisi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim nabənbəonan seJu ale luḫasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuḫ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

¹⁸ APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudələm nəvanuan nadələmian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir piḫ navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹ Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol erin gəlar ei be gai səbon eḫis len naim nabənbəonan seJu hən bisor levlev mai naJu gail. ²⁰ Nəboŋ lotousi hən biḫoh kəkereh am, sədam. ²¹ Be nəboŋ tosudələm galito tonon ike, “AGot beləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²² Ale nəboŋ tomarin len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³ Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən bigol ahai susur pisi, ludan am.

AApoulos ikel ur nasoruan siGot

²⁴ NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aApoulos. Evi nauluman tokad namitisau hən bigol nasoran biḫol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵ Atenan esəsəloŋ ləboi naḫisal siNasuβ tia, ale nəlon

* **18:6:** Uman 13.51 * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus. † **18:13:** Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toḫusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sadam həni.

idan̄ hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon̄ ɳai. ²⁶ Etubat̄ hən nasoran len naim nəbən̄bonan seJu, namətəhwan eBuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəloŋ hən̄i, arusor mai gai səbon, arusor vahvah hən nap̄isal siGot tonor am maii. ²⁷ Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadələmian gail lugol eləŋon̄ ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhəvur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadələmian bathut navoian aGot toviol kəmas hən̄i. ²⁸ Len nəhon nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idan̄, vusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKris̄to, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboŋ aApollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaḅ ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoŋəm vi vanuan nadələmian a?” Lusor vari ke, “Ao, b̄ikad aNunun aGot, namtsasəsəloŋ hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon̄.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon̄ evi nəbaptaisan hən nəp̄airan dān nəsaan. AJon̄ ikel mai nəvanuan gail ke, lerin̄ nəlolit len ategaii b̄ehusuri. AJon̄ isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasuḅ aYesu. ⁶ Ale nəboŋ aPol torin̄ navəlan gəlar len galit v̄isusua tonon̄, aNunun aGot eḅis len galito, ale lusor len nasoruan tilule mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit p̄isi lovi 12.

⁸ APol eḅis len naim nəbən̄bonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətəhwan eBuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihəbələn aGot. ⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsədəlomi, lotosor isa hən nap̄isal siNasuḅ van hən nəbən̄bonan, aPol erin̄ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasiḅau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris̄ p̄isi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasuḅ.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləb̄ehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasuḅ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan hən̄i. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulum̄an tokad nanunun nəmargobut emələh van hən galito, idan̄ masuḅ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan b̄urmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris̄ p̄isi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit p̄isi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsən Nasuḅ aYesu. ¹⁸ Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadələmian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolol nabehi a m̄o, lusah tuan nalobulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopənas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaḅur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len nāvīde tomagenan aGot eʋusan nēdanjan san, ʋa nēvanuan lusobur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasub tobar nəlolit am.

Naluʋoh ibal tavitavōr; mēdas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nēbivan ei binonŋ nimasvi Rom am.” ²² Na esəvat nēvanuan na-vi-tarhōte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalān tomēdas alat lotohusur napisal siNasub. ²⁴ Ikad naulumtan sual ei, nahəsān aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur mōs alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail lubonbon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumān, mətoləboii ke dattolav nəvat tosobur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətəsəsəloŋ ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ʋai, be len pəpadan hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nēvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nēvanuan lotoum hən, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit pi si ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhəvut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu hən!”

²⁸ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən, nəlolit ipanpan masuʋ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋəbuan mai nəlōl panpan. Naluʋoh lomur vi lan naut hən nabiltibonbonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluʋoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoi a mō len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopolul van hən ke, satevi lan nabiltibonbonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur nabonbonan edədarŋəbu, ale isobur ləsaləboii ke nabonbonan salit mōs nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluʋoh lukel maii hən nəsa bīkēle. Beti ebil hən navəlan hən ləbēmədaui hən bisor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ naluʋoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, lubon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor vəhəvəh naluʋoh hən ləbēmədaui ike, “Lalumān a Efesus, nēvanuan pi si loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən bīke natgalenan ləsakitin, mətēmədaui, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətəsəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənahān gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhəvut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləbisor mətəhan avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerij nakoblen salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mətəbələŋon natideh am, datibonbon tivoi hum nalo tokele, hən datbigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rom ləbisor tas gidato husur na-bonbon-bunoh-an sidato toperhədo, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəboŋ tokəmaienan tononŋ, esəvat galit ke livan.

¹ Nəboŋ nəwalan hən nədədarnəbuan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudələm galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nədəlomian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. aPol eutaut hən biwol vi Siria nəboŋ tosəselon həni ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləbemədəsi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhos ta Perea, aAristarkos mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimus. ⁵ Alatenan lotovan a mo lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nays lan, namtorin naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon erim. Namtuwon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon namətəkov hən nawik, namtuwon mai nəvanuan nədəlomian gail hən namtbihan bonbon. aPol isor van hən galito vəbar tubloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narun a məhat namttobonhan lan, ikad namial isobur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsən aEutikos, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoŋ van vəbar ipat bunbunol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusaŋi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuŋ həni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eburi ale luhan bonbon həni. Nəboŋ lotohani tonon, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mo vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən biyar vi Assos len tan səbon. ¹⁴ Nəboŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Samos ale pelan tətəs am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ aPol ike tiwol tukot a Efesus hən asike bitoh bəbəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma bihar naut a Jerusalem a tahw hən nəboŋ hən naPentikost.

aPol esudələm alat lotoil a mo siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mo silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboŋ lotogəm həni ikel mai galit ke, “Mətələboi navide hən nəmauran sagw len nəboŋ metəkov notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənau ginau, namətarur sagw isel, be nudan buri naut kəmas natit pisi tosa naŋu gail lotogole nəboŋ lotosor utaut hən ləbemədəs ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh bevi tarhət samito, nəsor vəhot na-kel-uritan tovoi, noŋusan gamito len nəhon nəvanuan pisi mai len naim visusua. ²¹ Nukel puli mai naŋu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəbevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa bevisi hən ginau ei. ²³ Noləboiŋ ŋai ke, len navile pisi notovi lan aNunun aGot ikel naləlgəuan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin

ginau len naim bæbanjis mai ligol ginau neləŋon tisa masuŵ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ŋai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuŵ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas həni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihabəlan aGot mai gamito, be gagai noləbooi ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəboŋ daməŋjai nəsa bevi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəbesusuani dan gamito. Nukel naləŋonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətelələgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəsipip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoila a mto hən alat siGot, aGot toŵur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləbooi ke, nəboŋ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito suman nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətehulahul! Mitinau gati ke, len nasi hau totor nəsəŋavŋav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit vi susua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-sobsoŋbur nutanjis gamit piŋi.

³² “Gagai nerin gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi bigol mətbidaŋ am mai beviol mai gamit hən nəsa bevi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³ Nəsaləŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətoləbooi ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit piŋi notogole, noŵusani ke datimasam tidaŋ magenan hən datbevi tarhət silat ləsədaŋ. Mitinau gat nasoruan siNasuŵ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’”

³⁶ Nəboŋ aPol toŋor tonon, etəŋedur, gai mai galit piŋi ale isor tuŵ. ³⁷ Galit piŋi lutan habat; lolugum gat aPol, losum nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuŵ bathut nəsa tokele ke, asike forisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboŋ namttorin galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboŋ namttosaŋ nəwag wolwol bevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboŋ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədaŋ tie ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmaribon eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboŋ namttotoh ei tonon, namtorin naut enan len nəyaran sinamito. Galit piŋi mai asoalit mai anatullit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitas ei ginamit piŋi namttotəjadur, namtusor tuŵ, ⁶ ale namtosudəlaŋ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemais. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nədəlomian gail ale namtutoh mai galito hən nəmaribon esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.* ⁹ Gai ikad

* **20:23:** Uman 21.4, 11 * **20:24:** 2Tim 4.7 * **20:28:** 1Pit 5.2 * **20:34:** Uman 18.3 * **21:8:** Uman 6.5, 8.5

anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nēsa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsən aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* ¹¹ Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuŋ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan pisi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Naulumnan nəhau tutuŋ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hən ləberinji len navəlan alat ləsavi Ju.’ ” ¹² Nəboŋ namttosəsəloŋ hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itanjis habat hən gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsən Nasub aYesu.” ¹⁴ Husur namttohisi soŋuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasub toləŋoni māu tevisi.” ¹⁵ Husur nəboŋ galenan namtoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mō tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadələmian gail lohəhəvur hən namttogəmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a mō silat siYesu logəmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi visusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum mōs galito. ²⁰ Alat lotosəsəloŋ hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuŋ logəm vi vanuan nadələmian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losəsəloŋ hən nakel-uri-an husur gaiug ke, gotovusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur navide seju gail. ²² Dereh lesəsəloŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa? ²³ Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pisi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ həni husur gaiug sakinin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namtutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumnan ale lugol luvėveu. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanonjan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav betutumav hən naviolan mōs galit visusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboŋ nəmariboŋ toməlvru pəpadan hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŋoh kavkav nəlolit ipanpan van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naulumnan toŋusan nəvanuan pisi len naut pisi. Len nəpusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai ebinjinjal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus

* **21:10:** Uman 11.28 * **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:** 1Kor 9.20 * **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləbėbis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləbėbis vi lan naut gail pəpadan hən naim siGot: Naut silatpəhəvut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat.

ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† 30 Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipanpaŋ, lomur bonbon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ŋai nabopita gail lokəkol. 31 Nəboŋ lotohisi hən ləbiṽabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hən nasoltia gail pisi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-ḅal-taṽtaṽor-an tomədas natit gail. 32 Vəha-sua ŋai eṣəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluṽoh. Nəboŋ naluṽoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, ləsəṽas aPol am. 33 Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libanjs gati hən natsen teru. Ale eus naluṽoh ke nahəsan ase mai igol nəsa. 34 Galevis len naluṽoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur eḁədas beləboi nəsa tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. 35 Nəboŋ aPol tobar na-mel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltilol paŋpaŋ sinaluṽoh. 36 Naluṽoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

37 Nəboŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəḅisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? 38 Be gaiug gasavi uleljip togol nəḅalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alaluman lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” 39 APol ike, “Ao, ginau novi naju, auleTarsus a Silisia, nauluman hən nabiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəḅisor mai nəvanuan galeg hai a?” 40 Nəboŋ todar hən aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale eḅil hən navəlan van hən naluṽoh. Nəboŋ naut toḅut, isor mai galit len nasoruan seIpru gail ke,**

22

1 “Laluman, aṽagw gail mai atəmagw gail, mətesəsəloŋ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” 2 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən ke tosor len nasoruan seIpru gail, naut eḅut habat ale ike, 3 “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nəboŋ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len napusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuṽ hən notohusur aGot surman gamit pisi daməŋai. 4 Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur napisal siNasub, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubanjs gat alaluman mai alatpəhaṽut, bar hən galit len naim bəbanjs. 5 Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav naləbulat napisulan gail mai ginau van hən naju gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəḅibanjs gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləḅipanis.*

APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan (Uman 9.1-19, 26.12-18)

6 “Nəboŋ notoyar van, pəpədan hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai namial togəm len nəmav tomial habat eḅilas ginau. 7 Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ 8 Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau

* 21:29: Uman 20.4 † 21:29: Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ 21:31: Nahəsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § 21:32: Nasenturion evi nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100. ** 21:40: Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosar len nasoruan ta Aram.

* 22:5: Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

aYesu ta Nasaret gotomēdas bun ginau.⁹ Alat lototah mai ginau loris namīal tomīal habat be lāsasēsəlōŋ hən nadoldol tosor mai ginau.¹⁰ Nousi ke, ‘Nasuḅ, nigol nəsā bai?’ Nasuḅ ikel mai ginau ke, ‘Gile mēhat, geḅis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit pīsi notorinji len gaiug hən gēḅigole.’¹¹ Nodēdas nēḅekēta sil namīal enan tobilas ginau. Ŋa alat lototah mai ginau lotēgau navēlagw, losēhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulumān sua, nahēsan aAnanias egēm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naḅisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi.¹³ Eil tēban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekēta vi mēhat, nakētaan sam̄ etēlmam!’ Vēha-sua ŋai nokēta vi mēhat, norisi.¹⁴ Beti ike, ‘AGot setēmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gēḅelēboi nalēŋonian san, hən gēḅeris Nēvanuan Nanoran mai hən gēḅesēsəlōŋ hən nadolon.¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gēḅikel kot nəsā gotorisi mai gotosēsəlōŋ hēni mai nēvanuan pīsi.¹⁶ Ale govēlo hən nəsā? Gile mēhat, gibaptais, ale gīsor mai Nasuḅ hən ḅekēkas kuv nəsāan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat lāsavi Ju

¹⁷ “Notēlmam vi Jerusalem ale nēboŋ notosor tuḅ len naholēvat todar vis naim siGot, noris na-kēta-risi-an sua togēm len nēmav ei.¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodēlom nakel-koti-an sam̄ husur ginau.’¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit lolēboii ke, len naim nabonḅonan pīsi seJu nubanjis gat alat lotorinḅ nēlolit len gaiug ale nuḅas galito.²⁰ Ale nēboŋ nēda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhēt sam̄, ginau noil pēpadan, nudam̄ mai alat lototubuni. Nokēta tēban nahurabat salito.*²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nēvanuan naut tiltile gail.’”

²² Naluḅoh losēsəlōŋ hən aPol vēbar tokēmaianan. Be nēboŋ toke aGot tosəvati van hən alat lāsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaaur am.”²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nēmasiav vi mēhat.²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesēhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən lēḅisabi ke, husur nəsā naluḅoh lotokai van hēni maianan.²⁵ Avil nēboŋ lotoliv gat navēlan mai narien aPol, banjis gat gail hən lēḅebilasi, eus nasenturion toil tēban ke, “Inor ke mētebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”*²⁶ Nēboŋ nasenturion tosēsəlōŋ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maai ke, “Guke gigol nəsā? Atenan evi auleRom.”²⁷ Nakomada egēm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom nāu?” Ale ike, “Evoi.”²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nēvat tosəḅur mai alat a Rom hən notogēm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nēboŋ lotopas ginau novi uleRom.”²⁹ Vēha-sua ŋai alalumān pēpadan hən lēḅebilas aPol mai lēḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau lēboii ke, tobanjis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

APol eil rivuh len nēSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike telēboii ke alat lotoil a mō seJu gail lukot hən aPol hən nəsā. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idan ke aḅiltihai tutumav mai nēSanhitrin kavkav lēḅētah. Beti esēhar aPol vi pan, gol ke eil a mō len nēholito.

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh bibanjis gat auleRom hən natsen.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalumān, aVagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liVos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiVas gaiug, gohum napisbile tobīŋbīŋjal gotopiti topəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liVos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “AVagw gail, nəsaləboii ke tovi biltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a mō hən nəvanuan samŋ gail.’”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “AVagw gail, novi Farisi sua, notovi anatan siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale naḅonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodələmi ke ikad galen p̄isi.)* ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai pusan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsəḅ natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh māu tosor maii.”

¹⁰ Nəboŋ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətəhw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuḅ eil təban aPol ike, “Gitah gat nələm! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəboŋ ləbigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotoḅonḅon len na-sor-utaut-an enan lusəḅur səḅor 40. ¹⁴ Luvan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seju gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito sumān ke mətḅike mətḅisaḅ nakitinan am husuri. Namtutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəboŋ ailoon ulurān matmat siPol tosəsələŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navələn ailoon aPol, elivi hən arbisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludamŋ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisaḅ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedələm galito. Lalumān lotosəḅur səḅor 40 losusuah, toh vir nagəmaian

* **23:3:** Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav * **23:5:** Exo 22.28 * **23:6:** Uman 26.5; Flp 3.5 * **23:8:** Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vøbar læbigol aPol ðimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gæðidan̄ hæn nəsə lotousi.”²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginou.”

APol ivan hæn aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Møreutaut hæn nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hæn læðevi Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug.”²⁴ Møreutaut hæn nahos vir aPol, ale səhar aPol van hæn aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos nalobulat maiegai ke:

²⁶ Ginou notovi Klautius Lisias nutos nategai van hæn aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hæn læbiðabuni. Nəboŋ notosabi ke tovi uleRom, ginou mai nasoltia gail namtuvan hæn ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsəan lotoke togole, nosəhari van hæn nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot hæn husur na-sor-ðalbal-an hæn nalo salito, be nəmatan o naim bæbanjis sanor hæn nəsə lotoke togole.

³⁰ Nəboŋ notosəsoləŋ hæn ike tokad na-sor-utaut-an hæn læbemədas ategai, vəha-sua ŋai nosəvati van hæn gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsəan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale lorin̄ aPol len navəlan. ³⁴ Nəboŋ aFeliks toʋuruj nalobulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsoləŋ hæn ike tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hæn gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug læbibar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hæn aPol len nabiltiim siHerot, gai toum hæn tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, əbiltihai tutumay, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seju mai avan sua, nahəsən aTertullus tovi ulum̄an tokad namitisau hæn nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsə lotoke likot hæn a Pol sile. ² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuðat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau san̄ hæn nautautan namtohəhəvur hæn natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel hæn tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut pisi namtosipa hæn nəsə gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbigol gəðivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsoləŋ kəkereh hæn ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulum̄an namədəasian togol nə-ðal-mətahuni-an len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hæn naluðoh lotosab,* lotohusur ahai þusan ta Nasaret.*⁶⁻⁸ Ategai igol risi hæn tomədas naim siGot

† 23:35: Naim enan, aHerot toyalyal eum hæn. * 24:5: Nalo siRom idam̄ hæn nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike naþisal siYesu Nasub sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naþisal siNasub aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam̄ hæn husur epitpitoʋ hæn nalotuan seju gail.

* 24:5: Mat 2.23

hən tobij̄biñal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəbeusi, dereh gisabi ke, natit p̄isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ Naju gail ei lubon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən b̄isor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpehun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhəvur hən nəb̄isor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaŋ hən gəb̄isabi ke, səbar nəmaribon̄ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəb̄ilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor b̄albal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarŋabuan len naluvoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nabonbonan seju ideh o len naut ideh len nabiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləbeḅusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Nap̄isal siNasuḅ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Surŋan nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboŋ aGot biḅol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsənor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur noḅəlmam hən nəḅeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotom̄idol ale hən nəbetutumav. ¹⁸ Nəboŋ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluvoh, səkad nadədarŋabuan ideh.‡ ¹⁹ Avil ikad naju galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoḁ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboŋ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Surŋan ma tovi nategai notokai habat həni nəboŋ notoil len nabonbonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməjai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks toləboi masuḅ hən Nap̄isal siNasuḅ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada bəgəmai, nerij̄ na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.”

²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkəl hən aPol be terinj̄ hən biyaryar kəkereh, ale tidam̄ hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmaribon̄ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsən aTrusilla, tovi ju sua. Episul hən aPol bəgəm həni ale esəsəloŋ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədaŋan hən avan ideh b̄ike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot b̄ikot hən nəvanuan p̄isi. Nəboŋ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəbisab̄ nəboŋ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbəgəmai.” ²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol b̄ilav nəvat maii hən b̄imakuv, episul vəha-səsoḅur həni hən bəgəm hol maii.

²⁷ Nəboŋ nasihau toru togam gole tonon̄ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləŋon ke naju gail lehəhəvur həni, erij̄ aPol totoh tin len naim bəbarj̄s.

† **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtbəgəm hən gaiug. * **24:15:** Dan 12.2 ‡ **24:18:** Hən naves 17-18, Uman 21.17-28

* **24:21:** Uman 23.6

25

APol eusi ke aSisa tikot hani

¹ Len namaribonj itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus erinj naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo seju gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³ bika ləbəhəhəvur hani, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut hani tia ke ligol aPol timat len nəpəsal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginou nivan ei. ⁵ Imaianan, alat lotoil a mo hən gamito, lith mai ginou. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len namaribonj sasəhor toməlvətor o tosəjavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəbonj aPol togəmai tononj, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbəvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tobur kotov nalo seju gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mo len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nuğam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bərinj ginou len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Beti nəbonj aFestus tosor husur natanan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aKrippa aKinj

¹³ Nəbonj namaribonj galevis tovan, aKrippa aKinj* mai aPernis tovi aVavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbika, “Ivoi,” ale arbələlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei namaribonj isoður ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akinj, ike, “Ikad avan sua aFelix torinj len naim bəbanjis gegai. ¹⁵ Ale nəbonj nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mo seju gail, lukel mai ginou nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginou nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi navide silat aRom hən ləbəriŋ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbonbonan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaianan nəbonj lotogəm bon gegai, nəsavəlo be pelan han nji nobətah len nakotan, ale nukel ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəbonj alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləboi ke timabe hən nəbəpuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bəhəhəvur māu ke tevi Jerusalem hən bikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəbonj aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukel ke letəgau gati vir nəbəsəvati van hən aSisa.” ²² AKrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nukel nesəsəlonj hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəlonj hani.”

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol ajemes avan ajon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

APol len nəhon aAkrrippa

²³ Na pelan han aAkrrippa mai aPernis arogəm len naʋivan totibau hən arbiḡat gəlar məhat, aroḡis len narurŋ hən naḡonḡonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail piḡi lous taḡtal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən ḡimaaur am. ²⁵ Nəsəsəḡi ke togol natideh hən ḡimat sile. Ale nəḡoŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləḡoii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a mŋo len nəhomit piḡi, mai gaiug mŋau Akrrippa aKiŋ. Nəḡoŋ namḡbeus nausian gail van həni hum ma nəḡisəḡ natideh hən nəḡitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəḡesəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa ebuer.”

26

APol isor mai aAkrrippa

¹ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mŋos gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḡat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoŋ daməŋai, nohəhəvur hən nəḡisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhəvur husur gaiug, aAkrrippa aKiŋ, gələḡoii naʋide piḡi mai na-sor-ḡalḡal-an seju gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ məḡau vir ginau. ⁴ NaJu piḡi loləḡoii naʋide hən nəmauran sagw nəḡoŋ notokəkereh vəḡar daməŋai, len natuḡatan len nəmauran sagw nəḡoŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləḡike ləḡikel uri, loləḡoii ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail luḡaŋ hən ləḡehusur piḡi naʋide hən nalotuan seju gail.* ⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vaḡvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəḡadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoh, ale luḡaŋ len nalotuan van hən aGot tabḡab mŋosi. Bathut nə-vaḡvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiŋ. ⁸ Imab mətsaləḡoii məḡḡedəloḡi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəḡatan? ⁹ A mŋo ginau am nunau ke nimasgol natit tisəḡur hən nəḡeməḡas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltiḡai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkəl gat alat siGot len naim ḡəḡaŋis, ale len nakotan nudamŋ hən nəḡatan hum nəḡanisman salito. ¹¹ Len naim naḡonḡonan piḡi seju nupansəm galito vəḡa-səḡḡoḡur, noḡisi ke galit ideh ləḡisor məḡas nahəsən aYesu. Nəloḡw epəŋas galit hum notovinvinu ale noməḡas tabḡab hən galito van vəḡar nabiltivile gail a tut.*

APol isor husur nəḡairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nəḡaŋan səḡiltiḡai tutumav gail ale nukad naləḡulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiŋ, len natuḡliəl, nəḡoŋ notohusur naḡisal, noris namial togəm len nəḡav toḡial səḡor namityal, toḡias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit piḡi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seḡru gail ke, ‘Sol, Sol, goməḡas tabḡab hən ginau hən nəsa? Nəḡoŋ go-toməḡahun ginau, gaiug səḡoŋ gəsənah hun nabuluk toḡəvat nəḡai tokan,

* **26:5:** Uman 23.6; Flp 3.5 * **26:11:** Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

amahean toturi hēni hēn biyar binor.’¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Ale Nasub ike, ‘Ginau aYesu gotomēdas bun ginau!’¹⁶ Be gile mēhat, geil len nariem gēlaru. Novisi hēn gaiug hēn nēbitabtabuh len gaiug hēn gēbevi vanuan nauman sagw, ale hēn gēbikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nēbevisi hēn gaiug lan.¹⁷ Dereh netēgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomētahun gaiug, nēvanuan sam̄ gail mai alat lēsavi Ju notosēvat gaiug van hēn galit gagai.¹⁸ Nosēvat gaiug van hēn galit hēn gēbesējav hēn namētalito ale hēn gēbipair hēn galit dan nēmargobut van hēn namīal, dan nēdanjan siSetan van hēn aGot. Timagenan hēn lēbikad narubatian dan nēsaan, ale hēn lēbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadələmian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ ‘Imaienan, aAkrrippa aKīn, nosēsəlōn husur atenan togēm len nēmav, ale nugol nēsa tokele.²⁰ Nukel ur mai nēvanuan pīsi ke, lipair dan nēsaan salit van hēn aGot, ale nēsa lēbigole timasnor hēn nēpairan dan nēsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metēkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hēn alat lēsavi Ju, nukel uri mai galit am.’²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholēvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat.²² Vēbar damēḡai aGot evi tarhēt sagw. Ale noil gegai, nukel ur nēsa notorisi mai nēvanuan kēmas gail mai nēvanuan gail lotoyalyal. Nēsa notokele epitōv ḡai hēn nēsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi.²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, telēḡon tisa, ale husur ke tevi nametēkav hēn na-le-mēhat-an dan nēmatan, tikel ur namīal mai nēvanuan sidat gail mai alat lēsavi Ju!’*

APol eus aAkrrippa hēn bikad nadələmian

²⁴ Nēboḡ aPol tosor vi tarhēt san gabag sal aFestus isor habat kēkol hēni ke, ‘Pol govīnu! Na-biltilēboi-sēhoti-an sam̄ igol ke gotovīvinu!’²⁵ Be aPol ike, ‘Nēsavinīnu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nēnauan tovoi.’²⁶ AKīn elēboi natgalenan tia, husur enan nolēboi nēbekēmaienan maii. Nunau lēboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan lēsavisi hum lotosusuah be lovisi pārpār.²⁷ Akrrippa aKīn, godələm nēsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Nolēboii ke gotodələmi.’²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, ‘Len namityal tomīdol maiegai, gunau ke gotolēboi gēbigol ke nēbegēm vi Kristen a?’²⁹ APol isor vari ke, ‘Nous aGot ke len namityal tomīdol o tobēlav, savi gaiug ḡai be galit pīsi am lotosēsəlōn hēn ginau damēḡai, legēm sum̄an ginau! Avil natsen galegai ēbuer.’

³⁰ Beti aKīn, aGavna mai aPernis, mai alat lotobētah mai galito, galit pīsi lule mēhat.³¹ Nēboḡ lotorin narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, ‘Atenan sagol natideh tonor hēn bimat o bitoh len naim bēbanīs.’³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, ‘Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, talēboi tavivile.’

27

APol iwol vi Rom

¹ Nēboḡ aFestus torin̄i ke namtbiwol vi Itali, lorin̄ aPol mai galevis lotobēbanīs am len navalan nasenturion sua, nahēsan aJulius, tovi gai sua len

* 26:20: Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8

* 26:23: 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

Nābilitūvoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len nēwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idan̄ hən ke aPol bivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta tēban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlān eṽuv gol ginamito. ⁵ Nəbōŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonōŋ, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isaḅ nēwag wol-wol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmaribōŋ isoḅur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idan̄ masuṽ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlān eṽuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmōne. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idan̄ vəbar naut sua nahəsān tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmaribōŋ isoḅur ivan tia, ale nətās isa hən nawolan husur Nəbōŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgaun mai galit ¹⁰ ke, “Lalūmān, noris ke dereh nawolan əgai tidan̄ habat ale natit tisoḅur timasig, savī nəkako mai nēwag ŋai, be nəmauran tisoḅur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuṽ hən nəsa aPol tokele, esəsəlōŋ hən əhai wolwol mai amahean nēwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtbītoh lan len nahəbati naut susus, isoḅur len galit pisi luke namtiwol dani hən hum ma namtbībar naut a Finiks hən namtbītoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsautes mai nanotwes.

Nəlān paru

¹³ Nəbōŋ nəlān toṽuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbībar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuḅat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlān paru, nahəsān aNotis, eṽuv idan̄ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlān iṽas nēwag wol gol ke edədas biwol len nəlān topat gol nəhōn maieinan, namtupair, sarmar mai nəlān. ¹⁶ Nəbōŋ namttogum tarhəbab len natuhholoul, nahəsān a Kauta, namtoləboi namtbəliv natuhḅot vi məhat len nēwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubarŋis gati. ¹⁷ Nəbōŋ tovi məhat tonōŋ, lōpis garu hən nēwag wol hən nabiltihau hən asike bimaṽul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi əga, ale nətās isar hən galito, nēwag wol igam mēdau. ¹⁸ Nətās ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuḅat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmaribōŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nēwag len tas hən navələlit ŋai hən ləbīmaur. ²⁰ Len nəmaribōŋ isoḅur namityal mai namteso gail ləsavisi. Nəlān paru iṽas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbīmaur.

²¹ Nəbōŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalūmān, ivoi məttəsəlōŋ hən nalələgaun sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nēwag asike lətəmaṽulṽul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nēwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug əŋel san eil tēban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol hənī mai gaiug tia hən nəmauran salit pisi lotosah len nēwag wol mai gaiug. ²⁵ Imagenan, lalūmān, məteləŋon tivoi am len nəlomito

* **27:9:** Nəbōŋ hən Nabəbaŋan evi nəbōŋ totibau seju gail. Len nəbōŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bəbəbaŋ hən nəsabān mai nəsaan seju gail. Nəbōŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətās isa masuṽ hən nawolan.

husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesumian nəsa tokele mai ginau.
²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətas, səbi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətas, səbi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuŋ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorin natuhbot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbitoh len nəwag wol, asike mətoləboi mətbimaku dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta koton nəhau totah gat natuhbot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hən naut bilan aPol enjir galit pisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 məttotoh van mətsəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən bevi tarhət samito. Mitimasgole hən mətbimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonon, len nəholit pisi ilav nabəta, esipa len aGot, ebur nabəta ale etuhat hani. ³⁶ Galit pisi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit pisi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hən biŋol nəwag wol bəmələla.

Nəwag wol ikos, imaŋulpul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus nəburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboi ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Ŋa luta kokoton nəhau hən naga gail hən ləbipat butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruhat nəhau gail lotopis gat nəvos wolwol gəlaru hən. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan beŋuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas bərus be nəbilitas iŋas nəbathuwag van van vəmaŋulpul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləbiŋol alat lotobaŋis gat galito limat hən asike ləbəgəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nəgəgaran lemələh len tas a mō, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh lithah gat nətarhai, ideh lithah gat nahudhuwag. Imagenan galit pisi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaŋuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ torinŋ len nəhab, nəmat sua, nəvaipa*, imaku dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmat totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulumian togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaŋut sidato, aNoran†, asike idam ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəmat vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsakad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hən namita eru. * 28:3: Nəvaipa evi nəmat tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † 28:4: ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaŋut sua silat a Kris.

dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav sobuer. Natideh savisi hani. Ale logəgel hən nənauan salito, lotubat kele ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmaribon itor. ⁸ Len nəbon enan atəman aPuplius eməzah. Ipat len nəmel, epud mai epirpir. aPol ivan hani, isor tuv. Nəbon tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit pisi len naholoul lotoməzah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəbon namttoutauf hən namtbivol vi lau, lousan natit pisi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiṽan[‡] tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmaribon itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiu. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusəb nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitho mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəbon nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəlon hani ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav Itor[§] hən ləbububur mai ginamito. Nəbon aPol toris galito, elənon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəbon namttobar naut a Rom, ludam hən aPol bitoh səbon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol hani.

aPol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmaribon totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a mo gəmai. Nəbon lotobonbon ikel mai galit ke, “Laluŋan, avagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai navide setəmadat ta sutuai, naJu gail luth gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin ginau len navəlan alat a Rom.

¹⁸ Nəbon lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsəb natideh tonor hən nəbimat. ¹⁹ Avil nəbon naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nabikot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsraël, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav nalobulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug.

²² Be namtuke namtesəsəlon hən nənauan sam gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluvoh egai hən nalotuan totile.”

²³ Lorin gat nəbon sua vir aPol ale galit isobur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbegəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵ Husur nənauan salit sasua,

* **28:6:** Uman 14.11 † **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a mo salito ikad anatan eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks § **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav Itor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom.

* **28:19:** Uman 25.11

lotuḅat riḅ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəḅoḅ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“ ‘Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəloḅan samito, dereh mətesəsəloḅ
 be asike mətosəsəloḅ ləḅoi nəsa notokele,
 ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
 be asike mətokəta ləḅoi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
 pəpadaḅ nədariḅalit eḅulḅulol,
 ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
 namətalit takəta ris nəsa notogole,
 nədariḅalit təsəsəloḅ hən nəsa notokele,
 nələlit taləḅoi natgalenan,
 ale lətəpair van hən ginau,
 ale nətagol galit lətəmaur.*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke məteləḅoii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi ju, ale galit dereh lesəsəloḅ balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhəṽur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan pipihəḅəlan aGot, eḅusan husur Nasuḅ aYesu Kristo len na-il-ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəḅoḅ tokel nasoruan enan tonoḅ, naJu gail luvan, lusor ḅalḅal habat mai galit gabag.

Rom Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

aPol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʋusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datbikad nəmauran tovoi. aPol itos nalobulat napolisulan egai nəsai mai len naut a be?

Itosi pəpadan hən nasihau A.D. 57 nəboŋ totoh len naut a Korint.

aPol itos nalobulat napolisulan egai hən beutaut hən nəpısal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadələmian silat siYesu mai navide hən nadələmian enan beğəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1-16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləŋonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail pısi loləboi ləbımaur len aYesu nıai (1.18-3.20)

3) Nəpısal siGot hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21-4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1-8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1-11.36)

6) Navide silat siYesu (12.1-15.13)

7) Nə-marıs-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14-16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pıspısil mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboŋ aYesu savısi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot. * ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kın. * Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədanjan nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan. * Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau, * hən nəbevi ahai pıspısil mōs nahəsən aKristo, hən nəbekis nəvanuan dan naluʋoh hən nəvanuan naut tıtile pısi, hən ləbıgol husur nəsə tokele bathut nadələmian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. aGot ekis gamit am hən mətbevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit pısi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətbevi esan səbon.

aGot atəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arıgol nəlomıt tikad natəmat.

Naləŋonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nıkele bai ke, len aYesu Kristo, nosıpa vi təban aGot hən gamit pısi, husur nəvanuan gail lukel ur nadələmian samıto len navile a pan kavkav.

⁹ aGot notoum san len nəlogw kavkav nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumıan, aGot eləboii ke notokıtın nəboŋ notokel ke notosor tuʋ

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamıto, be alat lotokad namıtısau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbon.

mōs gamit tabtab. ¹⁰ Akis vëbar daməŋjai len na-sor-tuŋ-an sagw, nous aGot ke, bëləŋoni, dereh tigol naŋisal ideh hən nəbēmədoŋ təban gamito. ¹¹ Husur noləŋon masuŋ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̄bikad naviolan ideh seNunun aGot hən biŋgol mət̄bidan̄ am. ¹² Noləŋon masuŋ hən nəberis gamito hən datbiŋgol datbëləŋon bivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mət̄evi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³ Bathudud nadələmian gail, nuke mət̄eləboi ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-səbūr hən̄i be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋjai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad nəvite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Nələboi ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole mōs nəvanuan gail p̄isi, nəvanuan nəbiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan hən̄i. ¹⁵ Husur natanan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot mōs nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: mōs naJu gail a mō, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŋisal hən aGot biŋgol datb̄inor len nəhon. Naŋisal enan etub̄at len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nələ paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nələl paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iparpar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruparpar len natit p̄isi togole. Husur len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋjai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbətət̄as gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san sur̄nan tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboi-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nələblab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəkələh.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbiŋgol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nəbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbiŋgol nəvide tobiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhaḅut salit tu lupair dan naŋisal hən naitian mai əsoalit gail hən ləbiŋgol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len nəvide tomaiēnan alalum̄an lupair dan naitian mai alatpəhaḅut, nəlolit isahsah len galit gabag.

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

Alalumnan lobur kotov navide tonor, lugol tobijbinjal mai galit gabag. Ale sil nesaan lotogol gail, nepanisman tonor han nesa galit sabolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-lamboi-aGot-an savi natideh, aGot erinj gabulan galit han labitoh len na-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nesa sanor han labigole. ²⁹ Logem pul han nesaan tiltile gail: naboruan sasa, na-lajon-masu-v-han-natite-an han natite, nesaasaan, lutabulol bulos avan ideh husur nesa tokade. Lugolgol namatan, lopul han navitvituhan mai nagagerasan. Lohaha-vur han labigol na-lajon-isa-an len nevantuan gail, lukel namadun nevantuan gail, ³⁰ lusor medas nahesalito. Lomatahun bun aGot, len navivan salit lesanau avan ideh am. Neholit ileleah ale lusor patpat galit mēhat. Lukad namitisau han labinau tabtab han napisal toveveu han labigol nesaan. Lesagol nesa atata mai anana artokele. ³¹ Len navide han nēmauran salito ehum lotomelmel, lobur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-lomas-buni-an ebuer len galito, nēlolit setanjavan avan ideh, ehum lesakad nalolosaan ideh. ³² Lolaboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nevantuan gail lotogol navide lotomaienan limasmat. Avil lohusur navide galen sal. Savi natenan naj, be lohaha-vur han laberis nevantuan gail am labehusur navide salito.

2

AGot inor len na-sab-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosab səhoti ke nevantuan tile am timaspanis, gəsaləboi gəbetetas gol gaiug, husur gaiug am gusa sumnan galito. Nəboj gotosab səhoti ke avan ideh timaspanis husur nesaan san, be gaiug gusab səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nesaan topitpitov.* ² Datoləboii ke, nəboj aGot tosab səhoti ke nevantuan limaspanis sil lotogol natenan, na-sab-səhoti-an san inor han nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboj gotosab səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur navide topitpitov hum galito, gunau ke gotoləboi gəbigam yav dan nepanisman siGot a? Ao! ⁴ Gəsaləboii ke aGot tovoi masu-v han gaiug a? Gai satutut han bəmətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsaləboii a? Hum ma natgalenan lesavi natideh len gaiug. AGot ivoi han gaiug han bəsəhar gaiug van han nəpairan dan nesaan, gəsənav səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkadum ivonvon, gomətahun gəbipair dan nesaan sam. Bathut gotomaienan gugol ke nepanisman sam gabag evivi mēhat am, husur nəboj han nēlol panpanj dereh tegəmai. Evi nəboj aGot bikel vəhot na-sab-səhoti-an san tonor, mai nepanisman.* ⁶ AGot dereh tilav nəpurpuran mai nevantuan pisi tinor han nesa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nēmauran vi sutuai mai alat lotosusumar han labigol navoian, lotodanj len aGot han bevivol han nəyalalan, na-sal-suh-galito-an mai nēmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltitol panpanj san, dereh nəlon aGot tepənas alat lotonau galit səbolito naj, lesagol nesa nakitinan tokele, be lotopul han nesaan len nēmauran salito. ⁹ Na-lajon-isa-vəsa-an mai nēmauran todatj dereh aribar nevantuan pisi lotogolgol nesaan: naju gail a nio, beti alat lesavi ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahesalito, terinj natəmat len nēlolito: naju gail a nio, beti alat lesavi ju. ¹¹ Husur navide siGot epitov van han nevantuan pisi, ideh satile.*

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naju gail husur lupatpat galit mēhat səhor alat lesavi ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

¹² Alat l s kad nalo siGot be lotogol n saan, dereh limasig naut k mas l s kad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol n saan, nalo dereh tisa  s hoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotos selo  h n nalo aGot togol lotonor len n hon; be alat lotogol n sa nalo tokele, dereh aGot teri ji ke galit linor len n hon. ¹⁴ Husur, alat l savi Ju l s kad nalo siGot, l b husur naboru an salito ale gol n sa nalo tokele, ehum lotokad nalo len n lolito, naut k mas l sas selo  h ni bo  ideh. ¹⁵ Len navide salito imasil ke aGot totos gat nalo len n lolito, husur n lolit gail mai n nauan salit s bolit arukel v hot n saan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len n bo   ep pehun navoian dan n saan len natit gail n vanuan  isi lotosusuani. Nap pehunia  enan, dereh teri ji len nav lan aKris to aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

Naju gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug guda  len nalo siGot, gusor patpat gaiug m hat hum aGot tovi amahean . ¹⁸ Gaiug gol boi n sa Nasu  tol joni, gol boi n sa tonor mai n sa tosa husur nalo san e usan gaiug. ¹⁹ Len n nauan sam  gunau suluvi ke gotol boi g bes har n vanuan gail, lotovi met esw len n nauan salito. Gunau suluvi ke gotohum namial tol boi  emias napisal m s alat lototoh len n margobut. ²⁰ Gunau suluvi ke gotovi hai  usan m s alat lotovi ho on mai alat l s matmatu len nad lomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien h ni husur gukad nalo siGot tovi n kadun nal boian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, g be usan avan ideh gail, imabe g sa usan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevn nah!” be gaiug, gov n nah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian tobur kotov n lahan!” be gaiug, gugol naitian tobur kotov n lahan a? Gaiug gom tahun bun n lablab gail, be naim nalotuan h n n lablab gail, gov nah lan a? ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot m hat, be go ur kokotov nalo enan m das nah san aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit m ttovi Ju, nalu oh h n n vanuan naut tiltile lusor m das nah san aGot sil gamito.”[‡]

²⁵ G bigol husur n sa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be g be ur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam  savi natideh. Ehum g savi Ju. Ehum g s kad na-tiv-dalusi-an len gaiug bo  ideh. ²⁶ Imagenan, alat l s kad na-tiv-dalusi-an, galit l bigol husur n sa nalo tokele, len nabunusia  siGot esunian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esunian lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur n sa nalo tokele be l s kad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisa  s hoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be go ur kokotovi. ²⁸ Savi n pasian o na-tiv-dalusi-an n vanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju m u len n lon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an h n n lon. Na-gol-husur-nalo-an ed das bigol na-tiv-dalusi-an kitin len n lon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh n vanuan tomaienan. N vanuan gail asike l bisal suhi, be aGot m u dereh tisal suhi.  

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe h n avan ideh  evi Ju? Ivoi mabe h n  ikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit  isi! Met kav ikad natsua: aGot eri 

[†] 2:22: Deu 7.25. Naju gail lom tahun n lablab husur nalo siGot tokai tasi, be lov noh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale loh h ur h n n vat lotokade len n bo  loto ur h ni. [‡] 2:24: Isa

52.5.   2:29: Deu 30.6. Len nasoru an Ipru namilen Ju o Jutah evi n -sal-suhi-an. Gen 29.35.

nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləbidaŋ len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədaŋ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan pisi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke, “Nasub aGot, natit pisi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh bīke bisor tas gaiug len nakotan, dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin, ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat beḅusan pəpəpə hən nanoran siGot, datekəgabe? Datoləboi datbīke aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaienan, ⁶ be nənauan salit saktin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw bīgol pəpəpə hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləbisal suh nəyalyalan san, bīmaienan, imabe aGot ipansəm ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan bīgol navoian!” Alat lotokəmaienan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləbipanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəgabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvoi səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaienan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan pisi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit pisi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke, “Səkad nəvanuan nanoran ideh, sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin, səkad avan ideh toləŋon ke teləboi aGot

¹² Galit pisi lupair dani, navide salit pisi isa batbat. Səkad avan ideh togol navoian, sasua kasi.”‡

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəbən nabirimat toḅos nətan. Namealito igol nagəgərasan. Nəsa lotokele igol nasənahan, hum nabehi hən nəmət togole nəboŋ tohat nəvanuan.”*

¹⁴ “Nabuŋolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətəhun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaḅsaḅut hən ləbīgol nəmatan.

¹⁶ Lugol namədasian mai na-ləŋon-isa-an len naut pisi lotovi lan.

¹⁷ Ləsələboi ləbītoḅ mai nəvanuan tile ideh len natəmət.”§

¹⁸ “Ləsəmətəh len nəyalyalan siGot. Ləsəna.”*

¹⁹ Gidat datoləboii ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoḅ len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləbələboi ləbetətas gol galit am, ale hən bīmasil ke nəvanuan pisi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh saləboi bīnor len nəhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ŋai hən datbeḅunus ləboi nəsaan sidato lan.*

* **3:2:** Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an toḅusuri. * **3:4:** Psa 51.4
 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nələlit toḅəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. ‡ **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * **3:18:** Psa 36.1 * **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16

Datunor mabe len nəhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot napisal hən datbinor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Napisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail loṗəhav utaut həni sutuai tia. ^{**} ²² AGot erinji ke dattonor len nəhon nəḃoḃ dattorin nəlodət len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan ṗisi lotokad nadəlomian. Nəvanuan ṗisi loṗitṗitoṽ, ²³ husur nəvanuan ṗisi lugol nəsaan, ṗa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləḃibar nəyalyalan san. ²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot erinji ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san biḃakuv nəlol ṗaṗaṗ siGot, nəlon toṗəḃas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu mōs galito, aGot erubat nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iṗaṗaṗ, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta mō, ta sutuai, səpanseṃ galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san biḃasil len nəḃoḃ ta daməḃai. Igol tomaiēnan hən gai gabag binor, ale hən biḃgol nəvanuan ləḃbinor len nəhon, ləḃikad navoivoian mai nəḃoḃ lotokad nadəlomian len aYesu topanis salito. ²⁷ Imagenan, datoləḃoi datḃisor ṗatṗat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləḃoi datḃikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlomian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadəlomian dattokade, aGot erinji ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ṗa? Be alat ləsavu Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ṗai. Len nadəlomian erinji ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləḃəkade.†† ³¹ Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaiēnan! Nəḃoḃ dattorin nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtḃinau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datḃisor husur napisal hən nəvanuan bəgəṃ binor len nəhon aGot, aAraham isabi ke imabe? ² AGot təsaḃ aAraham tanor len nəhon husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hən tasor ṗatṗat gai məhat lan. Be səmaiēnan. Avan ideh saləḃoi biḃisor ṗatṗat gai məhat len nəhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, napurpuran san savi naviolan, be evi ṗurpuran hən nauman san.* ⁵ Be datḃəmaiēnan mai aGot. AGot evi aGot torinji ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariṅi ke galit lunor len nəhon hum tovi napurpuran hən nauman salito, be erinji ke lunor len nəhon hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaiēnan, nəḃoḃ tosor husur nahəhəṽuran silat aGot torinji ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike, ⁷ “Alat aGot torubat na-ḃur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi nalobulat torim aMoses totos gail. †† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəḃeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman samṅ igol gai ikabut samṅ. Natenan igol napurpuran samṅ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

Alat aGot tokas kuv nekabut salit hən nəsaan salit gail,
navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhəvur həni,

husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nekabut salito.”*

⁹ Be nahəhəvuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

¹⁰ Be natenan evisi ŋais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriŋi ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toparpar ke, aGot toriŋi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aApraham evi atəmalit piŋi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriŋi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadəlomian topi-toŋ hum nadəlomian aApraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aApraham tokade lan, aGot eriŋi ke inor len nəhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ŋai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotobur kotovi. Be nalo tabuer, na-ŋur-kotov-nalo-an am tabuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ŋai aGot eriŋi ke gidat datunor len nəhon, hən datbikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham piŋi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datbikad nadəlomian len aGot sumian aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat piŋi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa tobuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadəlomian hən begəm vi tata sinaluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam dereh liŋobur maienan.”* ¹⁹ Ale nadəlomian siApraham sateh naut kəmas nədam han pəpadan tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadan hən tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sariŋ gabulan na-kel-gati-an siGot. Eriŋ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idan am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau ləboii ke aGot eləboi biŋol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aApraham ŋai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datberin nəlodato lan,

* **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo evusan nəsaan sidato, be saləboi bilav kuv nəpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5 * **4:18:** Gen 15.5 * **4:19:** Gen 17.1, 15-22 * **4:22:** Gen 15.6

dereh terinji ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idam̄ hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datbinor len nəhon aGot.*

5

Nəvit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot erinji ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datəbis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan n̄ai. Datikemkem habat len nə-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboi ke nə-ləŋon-isa-vəsa-an iʋan hən nə-dəŋ-ḅuri-an. ⁴ Nə-dəŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhəvur hən nəvide sidato. Ale datbeləboi aGot tohəhəvur hən nəvide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idan̄ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoh. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san nə-ləmas-buni-an san toplu len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datb̄igol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat m̄os gidat datsənanu aGot. ⁷ Nəvanuan evis n̄ai ludam̄ hən ləbimat m̄os nəvanuan tile, be ludam̄ hən ləbimat m̄os nəvanuan nanoran n̄ai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad nə-il-ḅuri-an hən bimat m̄os nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparpar ke toləmas masuʋ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat m̄os gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot erinji ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A m̄o, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNaton ulum̄an hən bimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaiənan, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datb̄ikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan n̄ai, be datukemkem husur datsəkad nəsasaa am̄ mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhəvur masuʋ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan eḅis len navile a pan, ale nəvit nəsaan evi nəmatan. Imaiənan len nəsaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan p̄isi.*

¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito.

¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəḅur kotov nakelean todan̄ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat sun̄an aAtam.

Datoləboi datb̄enənəv̄ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, nə-viol-kəmas-an siGot etile masuʋ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubətan dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale nəvit nə-viol-kəmas-an etile masuʋ hən nəvit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iʋan hən nəpanismen. Be nə-viol-kəmas-an siGot iʋan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuʋ hən natenan. Husur len

* 4:25: Isa 53.4-5 * 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erinji ke nēvanuan lunor len nēhon. Ale lēbinor len nēhon maienan, dereh likad nēdanjan mai nēmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke navit nēsaan sua siAtam evi nēpanismen togēm hēn nēvanuan pisi. Len navide tomagenan, navit nategaii tonor aYesu togole, igol nēvanuan pisi lolēboi lēbinor len nēhon aGot mai lēbikad nēmauran kitin. ¹⁹ Nēboŋ aAtam togol nēsa aGot tokai tasi, nēvanuan isobur logēm vi vanuan nēsaan. Ale nēboŋ aYesu togol nēsa aGot tokele, aGot dereh tigoŋ nēvanuan tisobur linor len nēhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egēm hēn nēsaan bēgēm tibau len na-lēboi-sēhoti-an sinēvanuan. Be nēboŋ nēsaan togēm tibau, navoian aGot toviol kēmas hēni egēm tibau masuŋ am sēhori, ²¹ hēn navoian bēsēhor nēsaan. A mō, nēsaan mai nēmatan aruwol hēn nēvanuan pisi. Be gagai, navoian aGot toviol kēmas hēni, iwol hēn gidato. Imaiēnan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nēhon, ale datukad nēmauran vi sutuai.

6

Nēsaan sawol, be aNunun aGot iwol hēn gidato

¹ Ale datekēmabe? Ivoi hēn datbigoŋ nēsaan tabtab hēn navoian aGot toviol kēmas hēni bētibau am a? ² Aoa! Satimagenan! Nēmauran hēn nēsaan dattokade a mō imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat pisi dattobaptais hēn dattotoh len aKristo aYesu, nēboŋ dattobaptais, datumat bonbon maii len nēmatan san. Mētsalēboi natenan a? ⁴ Nēboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nabur nēmatan hēn datbikad nēmauran veveu hēn datbitoh toh lan. Imaiēnan hēn datbēsuntan aKristo tole mēhat dan nēmatan len nēdanjan seTēman toyalyal.*

⁵ Husur, datbiḥon mai aKristo maienan len nēmatan san, dereh datibon maii len na-le-mēhat-an dan nēmatan san. ⁶ Datolēboii ke, nēmauran sidato ta mō itahētah maii len nēhai balbal. Ehum nēlodato itahētah ei, imat maii. Imagenan, nēdanjan nēsaan tokade hēn towol hēn nēmauran sidato imasig. Datsavi slev am hēn nēsaan. ⁷ Husur nēboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nēdanjan hēn nēsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodēlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datolēboi buni ke husur aGot togol aKristo tole mēhat dan nēmatan, edēdas bimat tētas am. Nēmatan asike iwol hēni boŋ ideh am. ¹⁰ Nēboŋ aKristo tomat, imat vēha-vis? Imat vēha-sua ŋai hēn tobur koton nēdanjan hēn nēmatan. Be ile mēhat, imaur. Ale gagai len nēmauran enan, itoh mōs nēyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau lēboii ke, nēmauran hēn nēsaan samit ta mō, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh mōs nēyalyalan siGot len nēmauran veveu mēttokade.

¹² Imagenan, nēsaan satiwoŋ hēn nibemito. Samtigoŋ husur nalēŋonian hēn nibemito lotosa. ¹³ Samtidam kas nahudhubemiti ideh hum natesua tosa hēn bigoŋ nēsaan. Aoa! Mēteviol hēn gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nēmatan. Mēteviol hēn nahudhubemiti gail pisi mai aGot hēn lēbigoŋ navide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur nēsaan asike iwol hēn gamit am, husur mētsatoh len navēlan nalo be mētutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni.

Datovi slev hēn nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni. Imabe? Namilen ke inor hēn datbigoŋ nēsaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nēboŋ mēttodam

* 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

hæn mætþigol natit þisi avan ideh tokele, mætogəm vi slev san. Mætsaləboii a? Mætþilekis hæn mætþigol nəsaaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mætþilekis hæn mætþigol nəsaa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hæn nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi təban aGot! A mō mættovi slev sinəsaaan, be gagai, len nələomit kavkav, mætugol husur nakitinan hæn naþusanan mættokade. ¹⁸ AGot eþur kuv gamito dan nəsaaan tia. Mætsavi slev sinəsaaan am. Mætogəm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan kəta hæn mætþeləboi səhot naþusanan sagw. A mō mətudañ hæn gamit kavkav hæn mætbevi slev hæn naðive tosa totaṽtaṽor mai nəsaaan mōs mætþigol nəsaaan van am. Gagai mītimasdañ hæn gamit kavkav hæn mætbevi slev sinanoran mōs mætþikad naþoruan siGot.

²⁰ A mō, nəboŋ mættovi slev sinəsaaan, mætsatoh len nanoran, nanoran sawol hæn gamito. ²¹ Be naṽit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan mættoŋol gail. Naṽit natgalenan evi nəmatan! ²² Be gagai aGot eþur kuv gamito dan nəsaaan, hæn asike nəsaaan biwol hæn gamit am. Mətovi slev siGot beti. Husur natanan, mətulav naþoruan siGot, ale naṽit naþoruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai. ²³ Husur naþurþuran hæn nəsaaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-ṽiol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

7

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

¹ Bathudud nadələomian, gamit mətələboi nalo. Mətələboii ke nalo ikad nədaŋan hæn na-il-a-mō-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai. ² Len nalo, naþəhaṽut tolah itoh len navəlan nəhaṽut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan biṁat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hæn nəlahan. ³ Imaienan, nəboŋ ahaṽut san tomaur sal, alitenan biṁah mai toŋon, dereh lekis alitenan hæn naþəhaṽut togol naitian tosa tobur kotov nəlahan. Be ahaṽut san biṁat, alitenan imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas biṁah tətəs mai nəhaṽut tile, alitenan sagol naitian tosa tobur kotov nəlahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ mættoþon mai niben aKristo len nəmatan san, mətumakuv dan nalo.* Ale gagai mətūþon mai atenan tole məhat dan nəmatan hæn gidato datþiṽan hæn naṽit siGot. ⁵ Naþoruan dattokade a mō evi naþoruan hæn nəsaaan. Nəboŋ naþoruan enan towol hæn gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datələŋon masuṽ hæn datþigole. Nələŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit þisi dattogole luṽan hæn nəmatan. ⁶ Be gagai, gidat dattoþon mai aKristo len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobanjís gat gidato. Imaienan datsahusur naþisal ta mō, datsagol husur na-tos-gati-an hæn nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naþisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaaan

⁷ Datekəməbe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaienan! Nalo taþuer, asike nətaləboi səhot nəsaaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləŋonian len nəlogw tovi nəsaaan vəbar nalo toke, “Sa-nələmñ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hæn naləŋonian tiltile gail. Husur nalo taþuer, nəsaaan asike təkad nədaŋan tomaienan. ⁹ A mō, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboŋ notosəsələŋ hæn nakelean todaŋ toke, “Sa-nələmñ

* **6:16:** Jon 8.34 * **7:4:** Len naut egai ehum dattovi pəhaṽut ale nəhaṽut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo. * **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21

təvənoh natideh,” numadhələboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpehun ginau dan aGot. Imaienan, nunau səhoti ke nakelean enan todaŋ topat hən bilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaŋ nəsaan isaḅ nəpisaḅ hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovovi igol numat a? Aoa! Səmaienan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovovi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpehun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw ipərpar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəbalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad nəboruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan.

¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləŋon nəbigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəbigole. ¹⁶ Be nəsa notogole bevi nəsa notomətahun nəbigole, nudam ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovovi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovovi totoh len nəboruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəbigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəbigol nəsa notomətahun nəbigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusəḅ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləŋon nəbigol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaŋan‡ tile am len ginau toḅal mai nalo nənauan sagw toləŋoni. Ale nədaŋan enan igol nəsaan topat len ginau, ibanjs gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhavuran eḅur! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosehəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səḅon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəboruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh mōs alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaŋan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas bilav kuv gidato dan nəsaan, husur len nədaŋan sidat səḅodato, datsaləboi datḅigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulumtan matmat san hən begəm vi vanuan. Ikad niben mai nəboruan surman gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan mōs nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ. ⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor

* **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13 † **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur ematahun beḅur kotovi, namilen ke eləŋon bigol husuri. ‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaŋan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.

lëbisarpoh len gidato n̄au, hən datbëləboi datb̄igol p̄is nāvide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur nalə̄jonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur nalə̄jonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur nabōruan n̄esaan salito, lunau tabtab hən n̄esa nabōruan n̄esaan tolə̄joni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən n̄esa aNunun aGot tolə̄joni. ⁶ Husur n̄əbōj nabōruan n̄esaan towol hən n̄ənauan, nāvite evi n̄əmatan. Be n̄əbōj aNunun aGot towol hən n̄ənauan, nāvite evi n̄əmauran mai natəm̄at. ⁷ Bathut n̄əbōj nabōruan n̄esaan towol hən n̄ənauan, n̄ənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot bōj ideh, savi enan ŋai, be edədās b̄igol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur nabōruan n̄esaan salito l̄əsələboi l̄əb̄igol aGot b̄ehəh̄aḅur.

⁹ Be gamito, m̄ətsagol husur nabōruan n̄esaan, m̄ətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike b̄ikad aNunun aKris̄to lan, gai savi seKris̄to. ¹⁰ Be aKris̄to b̄itoh len gamito, naut k̄əmas nibemito dereh limat sil n̄esaan, aNunun aGot evi n̄əmauran veveu m̄os gamito husur nanoran, navoivoian m̄əttokade mai aGot. [†] ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole m̄əhat dan n̄əmatan b̄itoh len gamito, namilen ke, naut k̄əmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len n̄əlomito, atenan togol aKris̄to tole m̄əhat dan n̄əmatan dereh tilav n̄əmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadələmian, datimasgol n̄esa aGot tolə̄joni. Sa-datehusur nalə̄jonian hən nabōruan n̄esaan sidato. ¹³ Husur m̄ətb̄ehusur nalə̄jonian hən nabōruan n̄esaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot m̄ətb̄igol nāvide samit tosa gail l̄əb̄imat ebun, dereh mitikad n̄əmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot s̄əlav aNunun mai gamito hən m̄ətb̄evi s̄lev hən nam̄ətahwan hən nam̄ətahwan b̄iwol hən gamit t̄ətas am. Aoa! Ilavi hən m̄ətb̄egəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van h̄əni ke, “Appa, Tata.” [‡] ¹⁶ Nabōnan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datb̄evi anatan san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut h̄əni m̄os anatan gail sum̄an aKris̄to tokade. Imaienan, datb̄ihan katə̄p̄ol mai aKris̄to len na-lə̄jon-isa-v̄əsa-an san, dereh datikatə̄p̄ol maii len n̄əyalyalan san.*

N̄əyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datb̄enənoḅ hən na-lə̄jon-isa-v̄əsa-an dattokade gagai mai nam̄ənas hən n̄əyalyalan aGot b̄ev̄əhoti mai gidato balai, na-lə̄jon-isa-v̄əsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit p̄isi aGot togole, n̄əməv, n̄ətan mai n̄ətas mai natit p̄isi lotosuh lan, natgalen p̄isi losuh vir aGot b̄ev̄əhot anatan gail l̄əb̄ip̄ar̄p̄ar. ²⁰ Husur natgalen losuh k̄əmas, l̄əsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan. [§] Igole len n̄ə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail p̄isi limakuv dan n̄əb̄anjisian hən n̄əmatan mai nam̄oman mai nabōan, hən l̄əb̄ikad n̄əmakuvan toyalyal anatan aGot gail lotokade. ²² Husur datolə̄boi ke natit p̄isi aGot togole lokilob v̄əbar damə̄j̄ai, lois bonb̄on len nap̄əj̄asan, hum nap̄əh̄aḅut topasus. ²³ Savi natanen ŋai, be gidat am datokilob naut k̄əmas dattokad aNunun aGot hum navit nametəkav hən natit p̄isi aGot b̄ev̄iol h̄əni mai gidat balai. Datosigarir, datutoh vir n̄əbōj aGot b̄igol datb̄evi anatan san

[†] **8:10:** Len naut egai namilen s̄əmasil len nasorun ta Kris. Hum ma tohum n̄esa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad n̄əmauran husur aGot erij̄i ke m̄ətunor len n̄əhon.

[‡] **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13

[§] **8:20:** N̄əbōj aGot togol navile a pan, igol natit p̄isi hən l̄əb̄igol n̄esa tolə̄joni, hən l̄əb̄ikad nāvite. Be n̄əbōj aAtam togol n̄esaan, aGot igol natgalenan asike luḅan am hum ta m̄o, ale losuh k̄əmas maienan.

gail, nəboŋ biŋol nibedat ləbimakov dan natit piŋi tosa hən ləbēgəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datbikad nəsa datbivatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datbivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-buri-an datutoh mədau viri.

²⁶ Len naŋide tomaienən, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datbisor tuŋ mōsi. Be len nakiloban nasoruan todədəs bikel namilen, aNunun aGot isor tuŋ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit piŋi tovisi hən galito, aGot eum mōs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san.**

²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm suŋən aNaturan, hən ke aYesu bevi hai a mō tokad aŋan mai aŋavinən tosobur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm suŋən aNaturan, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nəhən. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhən, eputsan galito hən ləbiyalal maii.

Na-ləmas-masū-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienən, datekəməbe am? AGot biŋah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bewin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNaturan. Aoa, eviol həni hən biŋmat mōs gadit piŋi. Imagenən, husur toviol hən aNaturan mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit piŋi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhən! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKristo tomat mōs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenən, ase eləboi beŋəpehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enən? Naut kəmas avan ideh biŋol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat biŋdaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədəs tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bebuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən biŋpat len nəmatan, naut kəmas nabu nəbalaŋ biŋol datbiŋmat, səkad natideh toləboi beŋəpehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab

mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen piŋi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi beŋəpehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədəsi, aŋel mai natəmat arodədəsi, nəboŋ ta daməŋjai mai nəboŋ beŋəmai arodədəsi, nədaŋan ideh edədəsi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədəsi. Səkad natideh len natit piŋi tosuŋ toləboi beŋəpehun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

* **8:23:** 2Kor 5.2-4 ** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit piŋi loum bonbon hən navoian mōs alat lotoləmas bun aGot. * **8:36:** Psa 44.22

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsalibonj. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləyon isa masuᵛ be sasib. Nəlogw itanjis nəbathudud sagw, nəju lotomətahun aKristo. ³ Nohəhəᵛur hən aKristo tasemalə hən ginau hən asike nətəvi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarij nəlolit len aKristo.

⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat selsrael. AGot ipat kuv galito hən ləᵛevi anatan san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-ke-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam hən lotolotu hən. Ale lopul hən na-ke-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaᵛan san tosəhor natit pisi, nə-sal-suhi-an tivan hən vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-ke-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael pisi, isobur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatan kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len əlsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatan aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-ke-gati-an san ŋai, galit lovi anatan aApraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboᵛ han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatan ulumən.”*

¹⁰ Savi natenan ŋai. Anatan aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmaluru esua ŋai, tovi əlsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboᵛ naməlav arsəvisi sal, arsgol natideh tovi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən ḃimasil ke nəboᵛ tolekis hən nəvanuan, salekis hən bathut nəsa tovoᵛ o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ŋai mōs nəsa toləyonj.* ¹³ Hum natosian siGot toke,
“Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəmabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəḃilolosa hən.

Dereh ginau nəlogw titaᵛis avan ideh nəlogw ḃitanijsi.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləyonj, savi husur lotoum todaᵛ mōsi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəᵛevi kiᵛ hən nədaᵛan sagw ḃiᵛarᵛar, naut kəmas nəkadum tohaihai, hən nəvanuan ləḃikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* ¹⁸ Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləyon bilolosa hən. Ale nəkadun avan ideh aGot toləyon bihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəᵛeus ginau ke, “AGot ḃigol nəkadun nəvanuan bihaihai, limas-magenan. ŋa imabe aGot toke lugol nəsaan?”* ²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəḃisor tas aGot! Nau nategai. Nəḃilikoro saus nəvanuan toum hən hən

* **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 * **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len naləḃulat Natubatan, nəboᵛ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboᵛ enan len nasiḃau togəmai.

* **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19 * **9:17:** Exo 9.16

nətan ðulau ke, “Imab gotoum hən ginau hən nəðbimagegai?”* 21 Nəvanuan toum hən nəbiliboro len nətan ðulau, nəboŋ tolav nakobhutan ðulau sua, eləboi ðeum hən nəbiliboro sua həni topəhas mai nəbilibai sual am hən ðerij nəpahsago lan. Ipat len gai.*

22 Ale aGot eləboi bigol bimaianan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bigol nələl paŋpaŋ mai nədaŋan san ðiðarðar, len nə-daŋ-ðuri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaŋpaŋ, alat gai toutaut hən galit mōs ləbimasig, nəpanismen ipat vir galito. 23 Igol tomaianan hən natibauan hən nəyalalan san ðiðarðar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbiðon maii len nəyalalan san. 24 Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. İlekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju. 25 Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw
dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

26 “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

‘anatum aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

27 Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəbur

hum nabion bitas,

evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

28 Bathut, husur nə-səb-səhoti-an san len nakotan,

Nasub aGot dereh tetutut hən ðipansəm piş alat navile a pan.”*

29 Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav

asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasunian naut a Sotom,

dattasunian naut a Komorraha

artomasig piş.”*

Israel ipar dəlomian

30 Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. 31 Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən ləbigol husur nalo hən ləbinor, ləbikad navoivoian mai aGot, lodədasi. 32 Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, lorij gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len “nəvat hən na-pes-həbetw-an.”

33 Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion norij nəvat

togol nəvanuan lotopes həbetw,

nəbiltivat enan togol nəvanuan lototeh,

ale alat lotorij nəlon lan

asike loləŋon isa sil lotorij nəlolit lan.”†

* 9:20: Isa 29.16, 45.9 * 9:21: Jer 18.6 * 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo.

10

1 Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŵ hən aGot bɪlav kuv alat seɪsraeɪ dan nəsaan salito, ale nusor tuŵ mōs natenan vi təban aGot. 2 Ginau noləboi nəbikel koti ke, ludan len na-lotu-hən-aGot-an, be naɪsəl lotohusuri savi len naləboian kitin. 3 Lotətan hən naɪsəl aGot togole hən ləbɪkad navoivoian maii, ale ludas ɲisal salito. Bathut natenan lomətahun naɪsəl siGot, lotəgau gat naɪsəl hən na-gol-husur-nalo-an. 4 Be aKris-to igol nalo inoŋ,* Imaian nəvanuan ɲisi lotoriŋ nəlolit len aKris-to, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan ɲisi

5 AMoses itos husur naɪsəl hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan bɪnor len nəhən aGot, ike, “Nəvanuan togol ɲis nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* 6 Be naɪsəl hən nadəlomian hən nəvanuan bɪnor len nəhən aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’”† (hən bəsəhar aKris-to vi pan hən bevi tarhət sam). 7 Ikele am ke, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’” (hən bigol aKris-to bile məhat dan nəmatan). 8 Be savi hən gəbɪmasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat ɲəpadaŋ ɲai, ipat len nabuŋoŋ, ipat len nələm.” Enan boh nasoruan hən nadəlomian namttokel uri. 9 Nasoruan imaiegai ke: Gəbɪkel koti len nabuŋoŋ ke, aYesu evi Masta, mai gəbədəlo mi len nələm ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. 10 Husur len nadəlomian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhən. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. 11 Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriŋ nəlon lan asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”* 12 Nasoruan enan ipat mōs nəvanuan ɲisi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit ɲisi, ale ivoi masuŵ hən galit ɲisi lotousi hən bevi tarhət salito. 13 Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan ɲisi lotousi Nasuɓ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

14 Be asike ləbɪkad nadəlomian len aGot, leus mab hən bɪlav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbəsəsələŋ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlomian lan mabe? Ale asike avan ideh bɪkel ur aGot, lesəsələŋ hən na-kel-uri-an mabe? 15 Ale asike aGot bəsəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŵ nəboŋ nəvanuan togəm hən bɪkel na-kel-uri-an tovoi!”* 16 Be savi nəvanuan ɲisi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuɓ aGot, nəvanuan evis ɲai lodəlom na-kel-uri-an sinamito!”* 17 Imagenan, nasəsələŋan evi nəkadun nədəlomian, ale nəvanuan gail loləboi ləbəsəsələŋ ɲai nəboŋ avan ideh bɪkel na-kel-uri-an husur aKris-to.

18 Be nous nategai, losəsələŋ m̄au a? Evoi! Losəsələŋ boh! Hum natosian siGot toke,
 “Nadololito ibar
 naut ɲisi len navile a pan,
 nasoruan salito ibar
 navile a pan kavkav.”*

* **10:4:** Namilen ke aKris-to evurvur nəsa nalo topat mōsi.

* **10:5:** Lev 18.5 † **10:6:** Hən naves

6-8, Deu 30.12-14

* **10:11:** Isa 28.16

* **10:13:** Jol 2.32

* **10:15:** Isa 52.7

* **10:16:** Isa 53.1

* **10:18:** Psa 19.4

- 19 Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsaləboi səhəti a? Evoi! Lələboiii! Husur a mō len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,
 “Len navoian sagw
 van hən naluŋoh naut tiltile gail,
 dereh nigol mititabulol bulos galito;
 len navoian sagw
 van hən naluŋoh hən nəvanuan lototətan
 dereh nigol nəlomit tipaŋpaŋ.”*
- 20 Ale aIsaiah ikad na-il-buri-an, isor siGot, ike,
 “Alat ləsadoŋ ginau lusab ginau,
 novisi hən alat ləsəus kitev ginau.”*
- 21 Be isor husur alat a Israel ke,
 “Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
 nosəsah hən nəvəlagw gəlaru
 van hən nəvanuan ləsəgol husur nəsa notokele,
 nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

1 Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi aulelrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siAraham.* 2 Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. 3 Ike, “Nasub aGot, lugol ahai kelkel ur sam gail lumat. Luləpuŋul nəmel tutumavan sam gail lumasirsir. Ginau səbogw ŋai nutoh, ale gagai ludon ginau hən ləbigol nəbimat.”* 4 Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alalunian sagw lotovi 7,000 ləsəlotu hən aPaal tovi got gəgəras, boŋ ideh.”* 5 Imaienan len nəboŋ ta daməŋai. Len navoian aGot toviol kəmas həni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. 6 Ale aGot bilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas həni, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi napurpuran hən nəsa lotogole.

7 Ale imabe? Alat a Israel ləsəsab nəsa lotodonji, ləsəkad nəsa lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit piŋi am nəkadulit iŋonŋon.

8 Hum natosian siGot toke,
 “AGot igol nənauan salit ipat buŋbuŋol,
 igol namətalit ləsəkəta,
 nədariŋalit ləsəsəsələŋ,
 van vəbar nəboŋ daməŋai.”*

9 Ale aTevit tovi kiŋ ike,
 “Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,
 nəlevlev ləbibat lan,
 nəvat hən na-pes-həbetw-an
 mai nəpanismen salito.

10 Namətalit timotmot
 hən asike ləbekəta,

* 10:19: Deu 32.21 * 10:20: Isa 65.1 * 10:21: Isa 65.2 * 11:1: Flp 3.5 * 11:2: Psa 94.14
 * 11:3: 1Ki 19.10, 14 * 11:4: 1Ki 19.18 * 11:8: Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10

letəmadehw tabtab

len naməlasan hən nəsaan lotovusi.”*

11 Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləbıteh vəmasig mıau a? Aoa! Be bathut nəsaan salito, aGot igol nəpısal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsaan salito, hən alat seIsrael ləbıtaɓulol bulos galito husur lotoləɗon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan. **12** Len nəsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuɓ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuɓ hən alat ləsavi Ju. Bimäinenan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəbɔɗ galit pısi ləberıɗ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

13 Gagai nuke nisor mai gamit mətsavi Ju. Bathut novi ahai pıspısil silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw nɔtogole mɔs gamito. **14** Nuke nıgol nəbathudud sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsa məttokade, hən aGot bılav kuv galit galevis dan nəsaan salito. **15** Nəbɔɗ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləbıkad navoivoian maii. Be nəbɔɗ bılav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləbıkad nəmauran dan nəmatan!

16 Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləberıɗ nahudhubəta hum nəhanian metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi siGot.† Ale datbınau nəhai, nəharhəte bevi siGot, namilen ke nəpashəte gail am lovi siGot. **17** Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol, toləbur nəpashəte galevis dani, lohıum alat seIsrael. Ale gamit mətsavi Ju, mətohum nəhai oliv lototov lılıhai. AGot esəhud hən gamit mai nəhai tomabule hən mətbıgel nəpashət lotomaɓur. Ale gagai mətumaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aApraham mai nəpasusan san gail. **18** Imagenan, samtıpatpat gamit məhat husur məttogel nəpashəhai len naut lotomaɓur lan. Mətovi nəpashəhai ɗai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkadhuhai. **19** Hum ma gəbıke, “Nəpashəhai gail, aGot iləbuɓur gail hən nəbıgel galito.” **20** Ekitin. Be aGot iləbuɓur galit husur ləsəkad nadələomian lan, ale gumaur husur gotokad nadələomian lan. Sagıpatpat gaiug məhat, be gemətahw. **21** Husur aGot bıləbuɓur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadələomian lan, asıke gəbıkad nadələomian lan, dereh tiləbur gaiug am.

22 Mitinau navoian mai nədaɗan aGot togole hən nəvanuan. Igol idan hən alat lototeh, be gəberıɗ nələm tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tıgol navoian hən gaiug. Asıke gəbımaienan, dereh tita kuv gaiug. **23** Ale alat seIsrael ləbıpair dan nə-par-dələomi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi bəsəhud təlmam hən galito len nəhai. **24** Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lılıhai, aGot tota kuvi, ale tosuhud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi nəvide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua bıtov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohıum nəpashəte gail. Ale emədmədaı ɗai hən aGot bəsuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itanjis nəvanuan pısi

* **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləberıɗ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tıgol natsua bıvoı masuɓ səhori am. † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai nəbɔɗ tosor husur nabəta, isor husur nəvide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nəbɔɗ lotomabul nəhol, len nəmatuan, nəhanian metəkav evi siGot, mai nabəta metəkav lotopani evi siGot. Ale nabəta metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta pısi evi siGot. Namilen ke, aApraham mai anatan mai aməhaıbən ləbevi siGot, ale nəpasusan salıt gail, galıt tu lovi siGot.

25 Bathudud nadələmian, nomətahun mət̃betətan hən nakitinan sua to-susuah, be nuke mətələboi hən asike mət̃bipatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsraēl, nəkadulit ihaihai, ale dereh t̃hahai van vəbar galit p̃isi aGot tolekis hən galit ləsavi Ju, ləber̃in nələlit lan. 26 Len naṽide tomaienān aGot dereh tilav kuv aIsraēl p̃isi dan nəsaan salito. Hum natosian siGot toke, “Atesua bilav kuv nəvanuan san gail, dereh tegəm len naut aSion, dereh tipair hən nəpasusan siJakop, nələlit toḃov hən ginau, aGot, dan nəsaan salito.

27 Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito notota gati len nahəsagw, ke, dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

28 Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsraēl lotomətahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mət̃savi Ju, mətukab hən natenan, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siAraham, aIsak mai aJakop. 29 Husur nəḃon aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəgel ḃon ideh. 30 A m̃o gamit mət̃savi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləḃoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsraēl lotomətahun nəsa toləḃoni. 31 Len naṽide tomaienān, gagai alat seIsraēl lotomətahun nəsa aGot toləḃoni, gol ke, len naṽide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tət̃as am. 32 Husur nəvanuan p̃isi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibañis gat galit len naṽide enan, hən bilolosa hən galit p̃isi.

Nə-sal-suh-aGot-an

33 O numar̃mar̃ len namitisau mai naləḃoian siGot artotibau masuṽ, ar-toyalal habat! Datodədas dat̃beləboi nə-saṽ-səhoti-an mai naṽisal san gail.*

34 Hum natosian siGot toke, “Ase eləboi nənauan siNasuḃ aGot?

Nasoran sise eləboi ḃevi tarhət san?”*

35 Ase ilav natideh mai aGot tonor hən aGot bisar gele?”*

36 Husur aGot igol natit p̃isi, ale len nədañan san natit p̃isi losuh hən ləḃevi esan. Mitisal suh nəyalalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

1 Imagenan, bathudud nadələmian, husur nəlon aGot totañis gidato, noñir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum naviolan hən natutumavan tomaur, hən ḃevi esan səḃon, hən gai ḃehəhaṽur masuṽ həni. Enan evi naṽisal kitin hən mət̃bilotu hən aGot. 2 Samtigol tət̃oṽ hən naṽide gail hən navile eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naṽisal hən nənauan samito hən ḃiveveu. Bimaienān, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləḃoni, mətələboi səhoti, hən mət̃bigol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot toḃəhaṽur həni.*

3 Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit ṽisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9 * 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * 11:34: Isa 40.13 * 11:35:

Job 41.11 * 12:2: 1Pit 1.14

o nakəkerehan hən nadəlomian aGot tolav mai gamit v̄isusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səb̄omito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isəbur, ale nahudhut v̄isusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotorin̄ nəlolit len aYesu. Gidat dattosəbur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat v̄isusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot tovoli kəmas həni mai gidato. Gəbikad naviolan hən gəbikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadəlomian sam̄. ⁷ Gəbikad naviolan hən gəbēvi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəbikad naviolan hən gəbēpusan, gepusan. ⁸ Gəbikad naviolan hən gəb̄igol nəvanuan gail ləbələjon̄ b̄ivoi am len nəlolito, gigol leləjon̄ tivoi am len nəlolito. Gəbikad naviolan hən gəbēviol, geviol habat. Gəbikad naviolan hən na-il-a-m̄o-an, len na-il-a-m̄o-an sam̄ geum tivoi. Ale gəbikad naviolan hən nələm̄ b̄itan̄is nəvanuan gail, gigole len nahəhəv̄uran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuṽ hən gamit gabag hum məttovi alatmiṽan. Putsan gamit gabag len nənanuan samito səhor gamit səb̄omito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətam̄ hum aNunun aGot toṽuv vivi məhat len nələm̄. ¹² Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhəv̄ur. Nəboṽ na-ləjon̄-isa-vəsa-an b̄ibar gaiug, gidan̄ b̄uri len na-toh-mədau-an sam̄. Gidan̄ len na-sor-tuṽ-an. ¹³ Nəboṽ nəvanuan siGot ləbēm̄idol, gevi tarhət salito. Gehəhəv̄ur hən nametb̄os gail ləbēbis lohoim sam̄.

¹⁴ Geus aGot hən b̄ivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləjon̄ tosa v̄əsa. Geusi hən b̄ivoi hən galito, sageusi hən b̄emədas galito.* ¹⁵ Gehəhəv̄ur mai alat lotohəhəv̄ur. Geləjon̄ tisa, gitan̄ mai alat lotoləjon̄ tosa, lototan̄. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoṽitoṽ ṽai. Sagipatpat gaiug məhat len nənanuan sam̄, be gehəhəv̄ur hən gəb̄itah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənanuan sam̄ səb̄om̄i s̄ginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəb̄igole, gol husur napisal nəvanuan p̄isi lotoləboi ləbəkəta səhōti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəbələboi gəb̄igole, gikad natəmat mai nəvanuan p̄isi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, samtigol nasisilan. Rin̄i hən nəlol paṽpaṽ tonor siGot b̄igole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̄ b̄imalkəkət, gevəṽani. Bimaduh, lav natideh maii hən b̄emuni. Nəboṽ gəb̄igol natenan, nahurun dereh tisa masuṽ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Rin̄ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan p̄isi lerin̄ galit səb̄olito len navəlan nəgavmen lotoil a m̄o. Husur nədaṽan hən na-il-a-m̄o-an ideh topat, aGot idam̄ həni. Ale alat lotoil a m̄o, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a

* **12:8:** Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28 * **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7

* **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22

m̄o, em̄atahun n̄esa aGot totabtabuh lan, ale ilav n̄əpanismen ḡəm h̄ən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a m̄o l̄əsagol nam̄ətahwan len alat lotogol tonor be len alat l̄əsagol sanor. Ḡəb̄eləḡon ke asike ḡəb̄em̄ətahw len nabiltivanuan h̄ən n̄əgavmen, ḡigol n̄esa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi n̄əvanuan nauman siGot m̄os navoian b̄ivan h̄ən gaiug. Be ḡəb̄igol b̄isa, gem̄ətahw! Husur ikad n̄ədaḡan h̄ən b̄ipansem gaiug. Evi n̄əvanuan nauman siGot toum san h̄ən b̄ipansem alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerij̄ gaiug gabag len nav̄əlan n̄əgavmen h̄ən asike ḡəb̄ipanis. Ale natsual am, gole h̄ən n̄əloḡm̄ b̄imasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geḡur n̄ətaks sam̄. Husur alat lotoil a m̄o, l̄oum siGot n̄əboḡ lotogol tabtab h̄ən nauman salito len n̄əgavmen. ⁷ Gilav mai n̄əvanuan gail n̄esa tonor h̄ən ḡəb̄ilavi. Bevi n̄ətaks o n̄əlaisens, ḡur n̄ətaks, ḡur n̄əlaisens. Binor h̄ən ḡəberij̄ avan ideh a m̄əhat len n̄ənauan sam̄, rij̄j̄ a m̄əhat. Binor h̄ən ḡəber̄putsani len n̄ənauan sam̄, putsani.*

M̄ətel̄emas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-l̄emas-buni-an tevi n̄əkabut samito len gamit gabag. Husur ḡəb̄el̄emas bun n̄əvanuan, gugol p̄is n̄esa nalo siMoses tokele.

⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian t̄əb̄ur kotov n̄əlahan, sagigol avan ideh timat,* sagev̄ənah, sa-n̄əloḡm̄ tev̄ənv̄ənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaḡ, nasoruan sa ikel ur p̄is gail. Ek̄əmaiegai ke: “L̄emas bun n̄əvanuan totoh p̄əpadaḡ h̄ən gaiug sur̄nan gotol̄emas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-l̄emas-buni-an sagol s̄esa h̄ən avan ideh. Imagenan, na-l̄emas-buni-an igol p̄is nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur m̄ətol̄əboi namityal ipair p̄isi tia. Evi namityal h̄ən m̄əb̄ilele dan n̄əpatan samito. Husur gagai namityal h̄ən aKristo bilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa eḡəm p̄əpadaḡ s̄əhor ta m̄o, n̄əboḡ dattomadhakad nad̄əlomian lan. ¹² Nalenmariug inoḡ ta bogai, nalenn̄əyal p̄əpadaḡ b̄evisi. Imagenan datin̄oḡ dan natit gail h̄ən n̄əmargin̄obut. Datikol len gidato nahurabat n̄əb̄alan h̄ən nam̄ial. ¹³ Len n̄əmauran sidato datitoh len nav̄ide tonor hum dattotoh len nalenn̄əyal. Sadatigol naitian totaḡtaḡor len nabiltihan̄an mai nat̄ərogan, sadat̄ərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol nav̄ide tosa totaḡtaḡor hum nalipah, sadatev̄it̄v̄ituh, sadatit̄əbulol bulos gidat gabag husur n̄əlodat tov̄ənv̄ənah. ¹⁴ Mitilav kot nab̄oruan siMasta sidato, aYesu Kristo sur̄nan tovi nahurabat dattosuni, h̄ən gai b̄iwol h̄ən n̄əmauran sidato. Samtin̄au nap̄isal ideh h̄ən m̄əb̄igol n̄esa nab̄oruan n̄əsaan samito b̄el̄əḡoni.

14

Alat, nad̄əlomian salit s̄ədaḡ

¹ N̄əvanuan gail nad̄əlomian salit s̄ədaḡ, m̄əteh̄əh̄aḡur h̄ən l̄əb̄itah mai gamito. Samteḡit̄v̄ituh mai galit husur n̄ənauan salit s̄əb̄olito.* ² N̄əvanuan, len nad̄əlomian san, el̄əboi bihan natideh, be togon nad̄əlomian san s̄ədaḡ, ihan n̄əhanian totov len tan ḡai. ³ N̄əvanuan tohan natit p̄isi, satinau ke ḡəlar togon tovi ut k̄emas. Ale n̄əvanuan s̄əhan natit p̄isi gai satis̄əb̄ s̄əhoti ke togon tohan natit p̄isi timaspanis, husur aGot eh̄əh̄aḡur h̄ən atenan totah maii. ⁴ Gaiug

* **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** N̄əboḡ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil n̄əlol paḡpaḡ sam̄ o nal̄əḡonian sam̄ ḡai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu

5.17-21; Lev 19.18 * **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

ase hæn gæbisæb səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hæn bīkele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasub eləboi bevi tarhət san hæn bigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmaribon̄ sua ivoi səhor nəmaribon̄ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loṗitṗitoṽ ŋai. Ipat len gamit nəvisusia hæn məṽinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmaribon̄ sua tovoi buni, igole hæn beṽutsan Nasub. Ale gai tohan naməṽod, ihani mōs Nasub, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməṽod, igole hæn beṽutsan Nasub, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səbon ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səbon ŋai. ⁸ Datṽitoh, datṽikad nəmauran, datukade hæn datṽeṽutsan Nasub. Datṽimat, datumat hæn datṽeṽutsan Nasub. Imagenan, datṽitoh o datṽimat, datovi siNasub. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hæn bevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməṽod, imabe gotosæb səhoti ke awawa sam̄ len nadələmian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməṽod, imabe gotonau ke awawa len nadələmian evi ut kəmas? Husur gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hæn beṽəṽehun nəvoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasub aGot ike, “Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan ṽisi dereh letəṽedur bathurieḡw;

nabuṽon̄ nəvanuan ṽisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaianan gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hæn datṽikel ur nakitinan husur natit ṽisi gidat səṽodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisæb səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hæn bigol awawa len nadələmian bipes həṽetw hæn bīteh len nəsaan. ¹⁴ Len nəṽonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian ṽisi ivoi. Avan ideh bīhani asike igol eṽiṽiṽaṽal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḃinau ke nəhanian sua toṽiṽiṽaṽal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eṽiṽiṽaṽal. ¹⁵ Awawa len nadələmian ḃeləṽon̄ bisa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam̄ gəsəhusur nəṽisal hæn na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəṽihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat mōsi. ¹⁶ Natsua ḃivoi len nabunusian sam̄, be ḃemədas nadələmian siwawa sam̄, sagigole. Gəṽimainen avan ideh edədas bīsor bisa hæn nəṽide sidato. ¹⁷ Husur natoḃan pipihəṽalan aGot səpat len nəsa datṽihani o datṽemuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəṽat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəṽeum seKristo magenan, dereh aGot teḃəḃəṽur hæn gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəṽat mai natit gail lotogol gidat gabag datṽidan̄ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ŋai. Nəhanian ṽisi iveveu, be gəṽihan natideh bigol awawa len nadələmian bipes həṽetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hæn asike gəṽihan naməṽod o gəṽeum nəwain o gəṽigol natideh bigol awawa sam̄ len nadələmian bīteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodələmi husur natgalenan, təḡau gati len gaiug mai aGot səṽoməru. AGot eḃəḃəṽur hæn alat lotogol nəsa lotoləboi tonor len nələlit tomasil. ²³ Gəṽikad nə-lon-uri-an, be gəṽihan natsua gəsəṽau ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole saḃusur nəsa gotodələmi. Gəṽigol natideh gotodələmi ke sanor, gugol nəsaan.

* 14:5: Kal 4.10; Kol 2.16 * 14:11: Isa 45.23

15

Nau nəvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbulatut dan natideh ḅigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləḅigol nəsaan. Sadatehusur naḅide togol gidat səbodət ŋai datohəhaḅur. ² Gidat ḅisusua datimashusur naḅide togol nəvanuan tile bəhəhaḅur lan, hən bəvi tarhət san, hən nadəlomian san ḅidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḅide gai səḅon tohəhaḅur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləbəmədəs gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit pisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum nəpusanan mōs gidato hən datḅikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit pisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad nəḅonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḅesua len nənauan mai nakelean, hən mətḅisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḅur hən totah mai gamito, mətəhəhaḅur hən mətḅitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seju gail hən ḅimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmaliḅ ta sutuai, aKristo egəm hən ḅigol na-kel-gati-an galenan ləḅisarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḅisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug
len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḅe gail

hən nəḅeputsan nahəsaiŋ.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mətəhəhaḅur ḅonḅon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mitisal suh Nasuḅ aGot.

Nəvanuan gail pisi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan sijesse dereh tevisi,

dereh tile məhat

hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail

ləḅitoh pipihəḅəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman pisi mai natəmat husur mətḅorin nəlomit lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətəpul səḅəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43 * 15:11: Psa 117.1

* 15:12: Isa 11.10

14 Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hən navoian mōs nəvanuan, mətopul hən naləboian pisi ale mətoləboi mətbeʋusan gamit gabag. 15 Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəbəlīv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, 16 novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosurñan ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləbēgəm vi naviolan hən natutumavan aGot bəhəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səbən ηai. 17 Imaienan, len nauman pisi sagw mōs aGot, noviv husur evi aKristo aYesu ηai togole. 18 Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsa ηai aKristo togole nəbōη notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju hən ləbīgol husur nəsa aGot tokele. 19 Lorīη nəlilit lan bathut namerikel gail lotomanmāη lan, namerikel gail notogole len nədanjan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel pis na-kel-uri-an tovoi seKristo, tuʋat len naut a Jerusalem van van vəbar naut a Ilirikum. 20 Nəbōη nototuʋat len nauman egai van vəbar daməηjai, noləηon masuʋ hən nəbīkel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsələboi aKristo lan bōη ideh. Nəsələηon nəbīkel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* 21 Be hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsəsəsəlōη,

dereh leləboii.”*

22 Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

23 Be gagai nunōη len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasi hau tosōbur lotovan, noləηon masuʋ həni sal ke negəm ris gamito.

24 Nunau utaut hən nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəbōη nəbītōh kəkereh bīnōη len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len napīsal van. 25 Be nevi Jerusalem bai hən nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. 26 Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaiə lohəhəvur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. 27 Lohəhəvur hən lotomaianan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləbīhan katəpōl mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləbēvi tarhət salito len natit lotokade.† 28 Na nəbōη nəbītariv nəvat egai mai galito, nəbōη nəbīgol nauman eg bīnōη, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. 29 Noləboii ke nəbōη nəbībar naut samito, aKristo dereh toviol hən navoian kavkav mai gidato.

30 Bathudud nadəlomian, husur dattoriη nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idanη ke, mitiʋon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuʋ-an samito mōs ginau van hən aGot. 31 Mitisor tuʋ hən aGot bilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbīgol husur nəsa aGot tokele. Sor tuʋ hən alat siGot len naut

* 15:20: Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləηon nəbēum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile.

* 15:21: Isa 52.15 * 15:22: Rom 1.13 † 15:27: Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4

a Jerusalem lēbehəhəvur hən nəvat nəbilav mai galito. ³² Beti, aGot bələḡoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw bimaaur təlmam len natoḡan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhəvut sua tovoi bəgəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aṽavinenamito len nadələmian, nahəsan aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəboḡ bəgəm hən gamito, len nahəsan Nasub, len naṽide tonor hən alat siGot, mətehəhəvur həni hum tovi pəhəvut siNasub. Bəntidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isəbur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Arorij ḡəlar gabag pəpadaḡ hən nəmatan mōs nəmauran sagw. Savi ginau ḡai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban ḡəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonḡon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torij nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu ḡəlaru sumān ginau, artotoḡ len naim bəbanjis mai ginau.‡ Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale arorij nələlaru len aKristo a mō, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatius notoləmas buni len Nasub.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoḡ len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju sumān ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoḡ lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhəvut eru artoum todaḡ siNasub. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaḡ siNasub.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasub tolekis həni hən bəvi esan səbon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosumān tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadələmian lotobonḡon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aṽavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan piṣi siGot lotobonḡon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətesum nətarhomit gabag hən mətbikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut piṣi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadələmian, nous idaḡ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəhəw, napusanan salit togol nəvanuan bīteh dan nadələmian, napusanan salit gail ləsanor hən napusanan məttokade a mō; mətelələḡau hən asike

* **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaḡ hən nabiltivile a Korint. † **16:3:**

Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * **16:3:** Uman 18.2 ‡ **16:7:** Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhəvut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

* **16:13:** Mak 15.21

læbemædas gamito. Mætebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan læsagol nauman seKristo, be loum n̄os nabəhəv̄ulit ŋai. Len na-sor-malun̄lun̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəl̄on nəvanuan læsəna nagəgərasan.* ¹⁹ Nəvanuan p̄isi losəsəlon̄ tia hən na-kel-uri-an ke mət̄togol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhəv̄ur masūv̄. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanan hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, "Ivoi," mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju suŋan ginau, galit am luke, "Ivoi," mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos nalobulat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuḅ, nuke, "Ivoi," mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, "Ivoi," mai gamito. Alat siYesu len naut egai lubonbon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nabiltivile egai, ike, "Ivoi," mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, "Ivoi," mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi bigol mət̄bidan̄ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəbon̄ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluḅoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən læberin̄ nəl̄olit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səbon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

1 Korint

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual}-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadəη hən nasihau tovi A.D. 57 nəboη totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboη nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaṗolen gail mōs nəvat, ale len nalennəyug mai len nəSappat eṗusan husur aYesu. Nəboη aPol toriη naut ideh, isor tuṽ mōs alat siYesu ei, ale itos nalobulat napolisulan van hən galito hən ləbinau gat naṗusanan san ale hən aPol biḡol ləbikad nədaηan hən ləbeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəboηan lotokade surian alat siYesu. Nalobulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu ləvitṽituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naṽide aGot toləmasi len naṽide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len naṽide hən naitian mai nəmauran naitian toṽuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməηod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Naṽide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaṽur len nəboη ta tahw balai o tēbuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən beviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləberis alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudəlamian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napolisulan egai. Len naləηonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

* 1:1: Uman 18.17

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbələboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaʔur hən tolav kuv alat lotorin nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² Naju lous namerikel gail, alat a Kris ludon kitev namitisau. ²³ Be ginamit māu, namtukel ur nəmatan seKriso len nəhai balbal. Naju, nəlolit ipanpanj sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ηai.* ²⁴ Avil aKriso evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ səhor nədaŋan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboŋ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ηai len gamito lukad namitisau, evis ηai lovi vanuan totibau, nəboŋ lotopas gamito, evis ηai luʔat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən biŋol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən biŋol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəʔat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən biŋol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKriso aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKriso, aGot eriŋ ke datunor len nəhon, igol datovi esan səboŋ ηai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuʔ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len naʔivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kriso ηai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norin gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, nam-tusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau ənən siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaʔos gat Nasuʔ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike, “Nəmətan nəvanuan ideh sakəta ləboii, nədarinjan nəvanuan ideh sasəsələŋ ləboii, nənəvanuan sinəvanuan ideh sənau səhot nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

* 1:23: Luk 2.34; Kal 5.11 * 1:31: Jer 9.24 * 2:3: Uman 18.9 * 2:9: Isa 52.15, 64.4

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vøhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eløboi natit pisi, eløboi natit gail siGot am, nævanuan todødas bæløboi sèhoti.

¹¹ Husur, sækad avan ideh toløboi nænauan sinævanuan, be nanunun nævanuan enan sæbon ñai eløboii. Imagenan, sækad avan ideh toløboi nænauan siGot, be aNunun aGot sæbon ñai eløboii. ¹² Ale gidat, datsækad nanunun navile a pan, aGot saviol hæni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol hæni mai gidato hæn datbæløboi natit pisi aGot toviol kæmas hæni mai gidato. ¹³ Nøboj namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi pusanan sinævanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi pusanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vøsvøsei nakitinan san gail.

¹⁴ Be nævanuan aNunun aGot satoh lan, emøtahun natit gail lotogøm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ñai. Ale edødas bæløboi sèhot natgalenan, husur na-løboi-sèhoti-an enan egøm len aNunun aGot ñai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoløboi datbæbunus læboi natit pisi hæn datbike tovoi o tosa. Be savi hæn nævanuan, aNunun aGot satoh lan, hæn bæbunus læboi nælodato hæn bike tovoi o tosa.

¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eløboi nænauan siGot

hæn bæløboi bikel na-sor-puspusan-an maii?”*

Be gidato, datukad nænauan seKристо.

3

Napæpewan len alat siYesu

¹ Bathudud nadølomian, næboj nototoh mai gamito, næsaløboi næbisor mai gamit hum mættomatmatu, hum aNunun aGot totoh tobælav len gamito. Ao, nusor mai gamito surñan mættovi vanuan, naløjonian hæn nibemit towol hæn næmauran samit ñai, surñan mættovi tuhtøtai len næmauran mættokade len aKристо. ² Nøboj notopusan, ehum notovøhasys hæn gamit ñai, næsavøjan gamit hæn nøhanian tin, husur mættodødas mætbihani. Kitin, mætodødas mætbihani sal,* ³ husur naløjonian hæn nibemito iwol hæn næmauran samit ñai. Møtutabulol bulos gamit gabag, mætovitvituh sal. Møtunau ke naløjonian hæn nibemito sawol hæn gamit a? Møtunau ke mætsasumän alat navile a pan a? ⁴ Husur næboj gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mætohusur navide silat navile a pan ñai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginamøru namrovi vanuan nauman ñai namrtovi tarhøt samito hæn mætbikad nadølomian. Namrugol ñai nau-man aGot torinji len navølanamør vøsusua hæn namrbigole. ⁶ Ehüm ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nælomitø, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi møhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kæmas, husur evi aGot mäu togol totov, tovi vi møhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi arovm møs natsua ñai, ale dereh aGot teviol mai gølar hæn nakonpurpuran tonor hæn nauman sælaru vøsusua. ⁹ Ginamøru namroum bønbøn siGot, gamit mætohum næhol siGot, mætohum naim aGot toum hæni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kæmas hæni mai ginau hum notokad namitisau hæn na-um-im-an, ginau norin næpaudesen, ale togon eum len næpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telølgau hæn navide toum hæni lan! ¹¹ Husur avan ideh edødas bærin næpaudesen ideh tile am be næpaudesen en topat

* 2:16: Isa 40.13 * 3:2: Ipru 5.12-13 * 3:4: 1Kor 1.12 * 3:5: Uman 18.24-28

tia. Ale aYesu Kristo evi nēpaudesen enan. ¹² Avān ideh ðeum hēn naim len nēpaudesen enan tovi aYesu, elēboi ðeum hēni hēn nagol, nasilva, nēvat gēlgēlan, nēhai, naliol o nēbathuwit. ¹³ Nēvanuan ðeum hēn naim maienan, nauman san dereh tiparþar. Husur Nēboŋ siNasuð dereh tigol nauman timasil. Dereh nēhab fēvēhot nauman ke tomabe. Nēhab dereh tihan kitev nauman sinēvanuan þisi, sabi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nēsa nēvanuan toum hēni asike þiþaŋ len nēhab, gai dereh tikad nakonþurþuran san. ¹⁵ Be nēhab þihan þis nēsa nēvanuan toum hēni, dereh asike ikad natideh. Gai ŋai dereh tilavutur; aGot tilav kivi, be tehum tilav kivi tur len nēhab towunwun.

¹⁶ Gamit māu mētovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mētsēnau sēhoti a? ¹⁷ Avān ideh ðemēdas bun naim siGot, aGot dereh temēdas bun nēvanuan enan. Husur naim siGot evi esan sēbon ŋai, ale gamit mētovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegēras gamit sēbomito. Gamit ideh þinau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hēn þikad namitisau hēn nēmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ŋai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nēvanuan namitisau lubat len nēhai tata hēn namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasuð aGot elēboi ke nēnauan sinēvanuan namitisau lovi ut kēmas ŋai.”* ²¹ Samtikele am ke mēttovi sitegai o sitea hēn mēþiþatpat gamit mēhat lan; husur natit þisi evi samito. ²² APol, aAþollos, mai aPita, navile eg a pan, nēmauran mai nēmatan, natit gail ta damēŋai mai natit gail lotogēm sal, natit þisi lovi samito. ²³ Ale mētovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hēn nēvanuan gail lēþinau ke namttovi vanuan nau- man seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vēhot gail len navēlanamito. ² Nēvanuan nauman tokēkēta tēban natit siMasta san gail, timasum tivoi hēn aMasta san þisabi ke tođan len gai. ³ Gamit mēþisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hēn nēvanuan þisabi ke notovoi o notosa, savi natideh len gināu. Gināu am, sēpat len gināu hēn nēþisabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nēlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuð sēbon ŋai þisabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hēn mēþisab sēhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagēman siNasuð. Len nēboŋ enan natit gail lotosusuah len nēmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len namial hēn lēþiþarþar; ale dereh tēvēhot nalēŋonjan gail len nēlon nēvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi tēban nēvanuan viŋisua, dereh tegēm len aGot.

⁶ Bathudud nadēlomian, nusor husur gināu mai aAþollos hēn mēþelēboi namilen nasoran egai toke, “Sagigol sēhor nēsa natosian tokele.” Beti asike mēþatpatpat avān ideh mēhat sēhor avān togon. ⁷ Hum ma mēttōnau suluvi ke mēttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma mēttōnau suluvi ke mēttokad natideh aGot saviol hēni mai gamito. Be aGot þeviol hēn natit þisi mai gamito, imabe mēþatpatpat gamit mēhat len nēsa mēttokade?

⁸ Hum ma mēttōnau suluvi ke mēttokad natit þisi tia mēttolēŋoni. Hum ma mēttōnau suluvi ke mēttopul hēn natite tia. Hum ma mēttōnau suluvi ke mēttovi kiŋ gail tia len natohan pipihabēlan aGot ginamit namttōbuer. Ooo nolēŋon masuŋ ke mētavi kiŋ gail, hēn ginamit tu namttavi kiŋ gail mai

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaŋisan lotoyar vi lan nəmatan. Esuman toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel m̄os aKris̄to. Be gamit m̄au, mətunau suluvi ke məttoƚad namitisau len aKris̄to. Luke namttokul, be gamit m̄au mətunau suluvi ke məttoƚad. Mətunau suluvi ke məttoƚat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mədəs ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtəum idəŋ hən navəlanamit səbonamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtəous aGot hən bivoi hən galito. Nəboŋ lotomədəs bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudəŋ ƚuri.* ¹³ Nəboŋ lotosor mədəs nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləbəhusur aKris̄to. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan ƚisi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttosuman anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄bimaganan am. ¹⁵ Naut kəmas məttoƚad nəvanuan lotovi 10,000 lotokəkəta təban gamito len aKris̄to, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKris̄to aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətəv hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todəŋ len Nasub.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən navide notokade len nəmauran sagw len aKris̄to aYesu. Navide enan notokade, inor hən nəƚusanan notokel mai alat siYesu len naut ƚisi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbėgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh nəgəm hən gamito, Nasub bidaŋ həni. Ale dereh nəbunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədəŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san. ²¹ Mətoləŋon nəsa? Nəboŋ nəbėgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbivəs gamit həni, o mətuke nəgəm len na-ləmas-buni-an mai len navide bəmədau?

5

Mitikai hən naulumān togol naitian tosa hən bėvivile

¹ Noləŋon isa masuŋ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor navide silat ləsəkad nadələmian: aulumān sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale surman nototoh ei, nusab səhoti tia ke len nədəŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nabonənan samito mai nanunugw mai nədəŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ məteriŋ atenan len navəlan aSetan, m̄os naboruan san topul hən nəsaan

* **4:12:** Uman 18.3 * **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulumān sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

bebuer buni, hən aYesu bilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub.[†]

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.[‡] ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətbegəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nayis lan. Husur aKris̄to imat tia hən bilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav həni len nəPasova.[§] ⁸ Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu tobuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len naləbulat napisulan nototosi van hən gamit a m̄o, nuke, samtitaḥ mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰ Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuḥ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit p̄isi məttəmasgam dan navile eg a pan. ¹¹ Be gagai nukel p̄arpar hən namilen natosian sagw a m̄o. Imaiegai ke: samtitaḥ mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuḥ hən natite, bilotu hən nəlablab gail, b̄isor mədas nahəsən nəvanuan gail, b̄etərog akis, o b̄evənvənah, samtitaḥ maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəbisab̄ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən mətb̄isab̄ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit məttokad nadələmian

¹ Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən b̄ebətaḥ len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləb̄ikot hən gəlaru? ² Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh ləbətəḥ len nakotan hən ləb̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mətb̄ebətəḥ hən mətb̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan, imabe mətsaləboi mətb̄isab̄ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? ³ Dereh datebətəḥ hən datb̄epəpəhun navoian dan nəsaan siaŋel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mətsaləboii a? ⁴ Imagenan, mətb̄ike mətb̄ikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mətb̄eus amatsistret savi siYesu hən b̄ebətəḥ len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən b̄ebətəḥ sun̄an nəmatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nəvanuan nadələmian sua ikot hən nəvanuan nadələmian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadələmian len aGot!

[†] 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunisian eru. Esual ike: m̄os naboruan san topul hən nəsaan bebuer buni, togon ike: m̄os na-mədas-niben-an. [‡] 5:6: Len navide tomaienan, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaan enan.

[§] 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsraēl ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlvru. * 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

⁷ Bathut ke mættokad nakotan gail len gamit gabag, gamit pisi mætsawin kasi, mætsasəhor natideh! Nəvanuan togon bigol nəsa sanor hən gamito, rinji ŋai, samtikot həni. Ivoi am hən mætbidam hən gai togol nəsa sanor hən gamito. Ivoi am hən mætbidam hən gai tovənoh natit pisi samito! ⁸ Be gamit gabag māu, mætugol nəsa sanor hən gamito. Mətogəras gabag hən gamito hən mætbəvənoh natit samit gail. Ale mætugol natgalenan van hən awawa samit len nadəlomian! ⁹ Nəvanuan ləsanor asike asike lutoh len natohan pipihəbəlan aGot. Mətsənau səhoti a? Mitimasnau hən asike mætbisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nəlablab gail, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, alalumian lotopur hən nibelit hən naititian, alalumian lotogol naitian mai alalumian, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuŋ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsən nəvanuan mai alat lotogol nasənahən hən ləbəvənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihəbəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a mo gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol məttoveveu dan nəvide galen lotosa, igol mættokad nəboruan san, məttovi esan səbon, ale erinji ke məttonor len nəhon len nahəsən Nasuŋ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh bīke, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəbigol natideh.” Be ginau nuke, nəvide galevis ləsavoi hən ginau. Hum ma avan ideh bīke, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəbigol natideh.” Be ginau nuke, asike nudam hən natideh biwol hən ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh bīke, “Nəhanian ipat mo natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat mo nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian arebuer. Avil nibedato ləsatoh mo naitian tosa, lutoh mo Nasuŋ ale Nasuŋ evi Masta hən nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaran san, aGot igol niben Nasuŋ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datbələboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, biŋon mai napəhaŋut topurpur hən niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nəvanuan tobon mai apəhaŋut topurpur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua surian niben tosua ŋai!”* ¹⁷ Avil nəvanuan tobon mai Nasuŋ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail pisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mætsavi samit səbomito,* ²⁰ husur nəsa aGot tovir gamit həni, etibau masuŋ.* Imagenan, len nibemito, len natit pisi mætbigole, mitimasputsan nəyalalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasuruan samit gail len naləbulat napisulan məttoosi van hən ginau. Mətuke, “Ivoi hən naurumian ideh hən asike bihar niben napəhaŋut.” ² Avil bathut nəvanuan isoŋur lotogol naitian tosa, nukel

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot tovir gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNunun tosa səbon.

mai gamit ke, naulumñan tolah tikad naitian mai asoan sǽbon, ale napǽhaʋut tolah tikad naitian mai asoan sǽbon. ³ Asoan aulumñan ðelǽḡon naitian, aulumñan tigole maii. Asoan apǽhaʋut ðelǽḡon naitian, apǽhaʋut tidamñ hǽni maii. ⁴ Niben apǽhaʋut savi esan sǽbon ḡai, be evi sisoan. Ale len naʋide tomaienana, niben aulumñan savi esan sǽbon ḡai, be evi sisoan. ⁵ Samretǽgau gat nibemǽr sǽbomǽru dan gamǽr gabag. Be mǽrbike mǽrbisor tuʋ husur nǽmaribonḡ galevis, ale mǽrbidamñ mai gamǽr gabag, inor hǽn mǽrbǽtǽgau gat nibemǽr sǽbomǽru dan gamǽr gabag. Nǽbonḡ nǽmaribonḡ galenan lǽbinonḡ, miribonḡ tǽtas. Asike mǽrbigole, dereh aSetan tidas pǽisal hǽn ðeliv gamǽru hǽn mǽrbiteh husur mǽrsǽdaḡ. ⁶ Nǽsakel nakelean todaḡ ke mirimastǽgau gat nibemǽr sǽbomǽru dan gamǽr gabag mǽos na-sor-tuʋ-an; ao nudamñ hǽn ðimaienana ḡai. ⁷ Beti nolǽḡon ke nǽvanuan pǽisi lǽtasumñan ḡinau. Be len nakitinan, gidat pǽisi datukad naviolan aGot toviol hǽn ʋisusua mai gidato. Nǽvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nǽvanuan sual am ikad naviolan tomaienana.

⁸ Ale nukel mai alalumñan asoalit lotomat mai nǽbatunau pǽhaʋut gail ke, asike lǽbilah be lǽbitoh maienana ḡai, sumñan ḡinau, ivoi. ⁹ Be asike lǽbetǽgau gat nǽlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hǽn lǽbelǽḡon masuʋ hǽn naitian; ivoi sǽhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaḡ mǽos nǽvanuan nadǽlomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napǽhaʋut sateriḡ asoan. ¹¹ Be alitenan ðeriḡ asoan, satilah mai naulumñan ideh am. Alitenan titoh maienana ḡai o tigol nǽsasaañ tokade mai asoan tinonḡ ale tiḡon tǽlmam maii. Ale naulumñan sateriḡ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean mǽos nǽvanuan gail am. Evi ḡinau notokele, savi Nasub. Nekǽmaiegai ke: naulumñan ideh siYesu ðikad asoan sǽkad nadǽlomian, ale alitenan ðehǽhaʋur hǽn ðitoh maii, aulumñan satetiʋos hǽni. ¹³ Ale napǽhaʋut ideh siYesu ðikad asoan sǽkad nadǽlomian, ale atenan ðehǽhaʋur hǽn ðitoh maii, apǽhaʋut satetiʋos hǽni. ¹⁴ Husur nǽlahan apǽhaʋut siYesu tokade mai asoan inor len nǽhon aGot bathut nadǽlomian selitenana. Ale nǽlahan aulumñan siYesu tokade mai asoan inor len nǽhon aGot bathut nadǽlomian sitenana. Asike tǽmagenana, natǽtai samit gail lǽtatoh len nǽbathudud toḡiḡḡiḡal len nǽhon aGot. Be gagai lutoh len nǽbathudud tonor len nǽhon. ¹⁵ Be gai sǽkad nadǽlomian ðelǽḡon natiʋosan, tǽhusur nalǽḡonian san. Nǽbonḡ tomaienana, nǽlahan enana sǽbanḡis gat asoan tokad nadǽlomian. Be ðelǽboi ḡigole, nǽvanuan tokad nadǽlomian tetǽgau gat nǽlahan sǽlaru bathut aGot ekis gidato mǽos natǽmat. ¹⁶ Latpǽhaʋut mǽttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit lǽberinḡ nǽlolit len aYesu. Ale lalumñan mǽttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit lǽberinḡ nǽlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ʋisusua, asoamñ ðimat o asoamñ ðikad nadǽlomian o asoamñ asike ðikade, len natohan ideh gototoh lan nǽbonḡ aGot tokis ḡaiug, ḡitoh maienana lan. Nukel nakelean enana todaḡ mai alat siYesu len naut pǽisi. ¹⁸ Avana ideh ðikad na-tiv-dalusi-an nǽbonḡ aGot tokisi, satesusuan nabunon hum sǽkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike ðikad na-tiv-dalusi-an nǽbonḡ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datðikad na-tiv-dalusi-an o datðipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datḡigol husur nakelean todaḡ aGot tokele, enana nabilitiite! ²⁰ Len natideh avana ideh totoh lan nǽbonḡ aGot tokisi, titoh maienana lan.

* 7:11: Hǽn naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

21 Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-nələm tetuhatuh həni. Avil gəbələboi gəbikad nəmakuvan hən asike gəbevi slev am, gigole. 22 Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasub. Len nəvide tomaienən, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. 23 Nəsa aGot toŋur gamit həni, etibau masuŋ. Samtehusur nəvanuan gail surŋan məttovi slev salito. Mətehusur Nasub. 24 Bathudud nadəlomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsəlah

25 Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasub, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasub igol notodaŋ len gai. 26 Imaienən, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naulumŋan biŋoh hum totoh gagai. 27 Gəbilah mai napəhəvut tia, sagidas piŋal hən gəbimakov dan nəlahan saməru. Asike gəbilah, sagidas pəhəvut hən gəbilah maii. 28 Be gəbilah, savi nəsaan; ale navensus biŋah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisəb nəmauran egai tidaŋ len nəboŋ gail, ale nomətəhun mətbələŋon biŋa maienən.

29 Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal emidol. Gagai van, naulumŋan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. 30 Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhəvur, nahəhəvuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toŋurpəur tite, natit gail gai toŋul həni saliwol hən nəmauran san. 31 Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

32 Nələŋon ke mitimakov dan natit gail len nəmauran egai nələmit totuhatuh həni. Naulumŋan səlah eləboi biŋau masuŋ hən Nasub mai nəvide biŋol Nasub bəhəhəvur lan. 33 Be naulumŋan tolah inau masuŋ hən navile a pan mai nəvide biŋol asoan bəhəhəvur. 34 Ale sədaŋ kavkav len gəlar piŋi, Nasub mai asoan. Napəhəvut səlah, navensus, inau masuŋ hən Nasub hən gai bevi siNasub səbən len niben mai nanunun. Be napəhəvut tolah inau masuŋ hən navile a pan mai nəvide biŋol asoan bəhəhəvur. 35 Nokəmaienən mōs nəbevi tarhət samito, savi hən nəbiwol hən nəmauran samito. Nokəmaienən hən nəvide samit biŋor, hən mətbigol tabtab hən nəsa Nasub toləŋoni, hən asike natideh bəliv nənanuan samit dani.

36 Be naulumŋan ideh biŋau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke biŋah maii, ale nələn atenan bəsursuru həni (hum bimasagemənən), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† 37 Be naulumŋan beil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike bətəgau gati, be nəsa biŋole biŋat len gai səbən, ale biŋau səhoti len nələn ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. 38 Imagenən, naulumŋan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulumŋan səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

39 Napəhəvut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan biŋmat. Be asoan aliten biŋmat, imakov dan nəlahan enən, ale eləboi biŋah mai avan ideh bələŋoni. Be natsua, naulumŋan biŋah maii timasvi siYesu. 40 Len nabunusian

† 7:36: Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavı natideh. Imagenən, hum ma lotosor len naulumŋan egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus biŋe biŋah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nələn atenan esursuru hən navensus, nasoruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enən, aPol ike inor hən arbiŋlah. ‡ 7:38: Len naut egai aPol ike, naulumŋan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboŋ gail (geris 7.26), naulumŋan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

sagw, napəhaʋut asoan tomat ʔitoh səʔon maienan ʔai, dereh tehəhaʋur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaianan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməʔod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat ʔisi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naʋivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idəʔ am. ² Avan ideh ʔinau suluʋi ke toləboi natit tosoʔur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke ʔikel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh ʔeləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməʔod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat ʔisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len naʋile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ʔai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoʔur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len naʋile eg a pan, ale lorin gail hum lotovi got mai masta salit gail.* ⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ʔai, aTata tovi nəkadun natit ʔisi. Ale gidat datutoh məsi. Ale ikad aMasta tosua ʔai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit ʔisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan ʔisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadələmian galevis ləsənau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaʔan ideh. Ale nəboʔ lotohan naməʔod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluʋi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaʔ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eʔinʔinʔal. ⁸ Be nəhanian edədas ʔigol datʔikad navoivoian mai aGot. Husur datʔihani o asike datʔihani, gəlar ʔisi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətelələgau hən gamit gabag. Nədaʔan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaʔ len nadələmian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ʔeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaʔan sam ʔeliv nənauan san gol ʔihan naməʔod lototutumav həni tia van hən nəlablab. ʔigol ʔimainenan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam, gomədas awawa sədaʔ len nadələmian, gomədas awawa len nadələmian, aKristo tomat məsi. ¹² Məʔigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaʔ len nadələmian, mətugol nəsənanan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəʔihani ʔigol awawa len nadələmian ʔiteh, sanihan naməʔod boʔ ideh am. Husur nomətahun nəʔigol awawa ideh len nadələmian ʔiteh.

9

APol isor var alat a ʔorint lotosor tasi

¹ Məʔunau ke nəsa nəʔigole səpat len navələgw a? Məʔunau ke nəsavı ahai ʔispisul a? Məʔunau ke nəsarıs aYesu, aMasta sidato a? Məʔunau ke gamit mətsavi naʋit nauman sagw len Nasuʔ a? ʔinau məau novi ahai ʔispisul notoris aYesu, ale gamit, naʋit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavı ahai ʔispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətsaləboi

* **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh ʔinau suluʋi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan ʔikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin. * **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboʔ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toʔur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməʔod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16

mætbekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasub̄ eʋusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mæbevəŋan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətoləboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadələmian ləbitah mai ginamit suŋan ahai pispisul tile am mai aPita mai aʋan Nasub̄ gail lotogole a? ⁶ Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ŋai inor hən namrtoum mōs nəvat hən namr̄bimaur a? Be inor hən məttakətkəta təban ginaməru suŋan ahai pispisul tile gail am. Mətsaləboii a? ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh naṗurṗuran san toḅuer, eʋur natit san gail hən nəvat san səḅon a? Ao, səmaienan boŋ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan naʋit nakrep han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsis, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ŋa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaŋis gol nabuŋon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboŋ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau nabuluk ŋa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torumrum̄ kuv namisurhuwit gəlar p̄isi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mætbekətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən mættakətkəta təban galit maienan, inor hən mætbekətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaŋan enan hən gamit boh mættakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mætbigole. Ao namtudaŋ ḅur natit p̄isi hən asike namtbipon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətoləboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəḅol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len nəvide tomaienən, Nasub̄ isor idaŋ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləb̄imaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boŋ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən b̄imagenan hən ginau. Noʋiv ke nəsaus natgalenan, nəsaḅon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəḅehusur naṗisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naṗisal tile am. ¹⁶ Husur, nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəḅisor sal suh ginau həni. Ao, len naləŋonian siGot, aGot erinji len navələgw hən nəḅimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, nabiltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləŋoni, tanor hən nətəkad nakonṗurṗuran həni. Be aGot ḅerinji len navələgw hən nəḅigole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonṗurṗuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəḅeviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaŋan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan p̄isi hən nəḅeliv nəvanuan isəḅur am gəm hən aKristo. ²⁰ Nəboŋ

* **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsan len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30 * **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

nototah mai naJu gail nosum̄an naJu gail hən nəbēliv galit gəm hən aKris̄to. Naut kəmas nəsatoḥ len navəlan nalo, nəboḥ nototah mai alat len navəlan nalo seju gail, nosum̄an alat len navəlan nalo hən nəbēliv galit gəm hən aKris̄to.

²¹ Nəboḥ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosum̄an alat ləsəkad nalo hən nəbēliv galit gəm hən aKris̄to. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKris̄to iwol hən ginau. ²² Nəboḥ nototah mai alat ləsədaḥ, nogəm sum̄an nəsədaḥ, numaienan hən nəbēliv galit gəm hən aKris̄to. Nogəm sum̄an nəvanuan gail pisi hən, len nəpisaḥ ideh nəbēliv galit gəm hən aKris̄to hən bīlav kuv galit galevis dan nəsaaḥ salito. ²³ Nugol natgalen pisi hən na-kel-uri-an tovoi bībar nəvanuan bīsəbūr am, hən nəbikatəpōl mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mətōləboii tia ke len nəgamgaman, galit pisi lotogam lan lugam, be galit sua ḡai igam səhor galit am hən bīlav nəprais. Mitigam magenan hən mətbəwin, hən mətbīkad nəprais! ²⁵ Nəvanuan gail pisi lotoke ligam len nəraḥraḥean, loutaut idaḥ tabtab len natit pisi. Galit ludaḥ būr nautautan enan, hən ləbīkad nəprais tovi ut kəmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs nəprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenan, hum nəgamgaman, nəsəgam taṽtaṽor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taṽtaṽor hum nototuh naməsav ḡai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke, nəboḥ nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail binōḥ, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mo lumabe?

¹ Nokəmaienan bathudud nədəlōmian, husur nomətahum mətbətətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai pisi lotogam dan naut a Ijip, lutoḥ pipit nəmavukasw, galit pisi luyar tukot len tas.* ² Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit pisi lotobaptais hən ləbēvi ahai susur siMoses. ³ Ale galit pisi luhan nəhanian tosua ḡai togəm len aGot.* ⁴ Ale galit pisi lomun nəwai tosua ḡai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKris̄to.* ⁵ Avil aGot sahəhəvūr hən galit lotosəbūr, ale lumat, nəbīrimat halit gail losuh taṽtaṽor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovise hum nalələgauan hən asike datbələḡon masuṽ hən natit tosa gail sum̄an galito.* ⁷ Samtilotu hən nəlablab gail sum̄an galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətəh hən ləbīhan, ləbēmun. Ale lule məhat hən ləbīsav, raḥraḥean taṽtaṽor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa sum̄an galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmaribōḥ tosua ḡai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaḡan siNasuḅ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmat gail lukat buben galito.* ¹⁰ Sadatikoblen sum̄an galit galevis lotokoblen, gol əḡel hən nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovise hən galito hən datbələboi səhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-pusan-an mōs gidat dattotoḥ len nəboḥ hən nanōḡan hən

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboḥ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad nəpisaḥ tommas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35

* **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11 * **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo

32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49

navile a pan. ¹² Avan ideh binau ke toil gəgat, telələgau hən asike b̄iteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, ep̄itoʋ hən nəsa togəm hən nəvanuan gail p̄isi. Be aGot igol tabtab hən nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam̄ hən ideh səhor nəsa məttoləboi mətb̄idan̄ b̄uri. Nəboŋ natideh bitaltal ke mətb̄igol nəsaan, dereh aGot tigol naʋisal dan natenan hən mətb̄idan̄ b̄uri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit p̄isi, mitigam dan nalotuan van hən nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum məttokad nənauan; nəbək̄itin o asike nəbək̄itin, mitinau hən mətb̄inau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasub̄, nəboŋ dattosipa vi təban aGot hən nəbiliwai, datomun katəʋol hən nəda heKristo. Ale nəboŋ dattoʋur nabəta, datuhan katəʋol hən niben aKristo. Mətsaləboi a? ¹⁷ Naut kəmas dattosəʋur, gidat p̄isi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katəʋol hən nabəta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau nəvide silat a Israel. Galit ʋisusua lotohan nahudhuviolan lototumav həni van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəʋol, ale luʋon len nalotuan van hən aGot. ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadələmian lototumav həni, lotutumav həni van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mətb̄ikatəʋol mai natəmat gail. ²¹ Mətsaləboi mətb̄emun len nəbiliwai hiNasub̄ ale mun len nəbiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mətb̄ihan len natev siNasub̄ ale han len natev setəmat gail am. ²² Datb̄igol b̄imagenan, dereh datigol Nasub̄ aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudan̄ səhori a? Aoa!*

²³ Gamit mətb̄ike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtb̄igol natideh,” ginau nuke, nəvide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mətb̄ike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namtb̄igol natideh,” ginau nuke, nəvide galevis ləsagol nəvanuan togon sədan̄ am len nadələmian san. ²⁴ Samteləŋon nəsa tovovi hən gamit səb̄omit ŋai, be məteləŋon nəsa tovovi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mətoləboi mətb̄ihan natideh lotopur həni len nəmaket hən naməŋod. Ləbetutumav həni van hən nəlablab gail o asike ləb̄igole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuʋ həni. ²⁶ Nəvide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit p̄isi topul lan lovi siNasub̄ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadələmian b̄eus gaiug hən gəb̄ihan maii, ale gəb̄eləŋon gəb̄ivan, gihan nəhanian ideh gai bilavi mai gaiug. Ləbetutumav həni van hən nəlablab o asike ləb̄igole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuʋ həni. ²⁸ Be avan ideh b̄ikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̄ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəb̄ihani, hum ma gəb̄etunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isab̄i ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəbesipa vi təban aGot hən nəhanian

* **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:** Deu 32.17

* **10:22:** Deu 32.21 * **10:23:** 1Kor 6.12 * **10:26:** Psa 24.1 † **10:29:** Len naves 28 nəboŋ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəboŋ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadələmian.

ale nǎbihani, imabe avan ideh isor mǎdas ginau bathut nǎsa notosipa hǎni tia?

³¹ Imaianan, mǎtǎbihan o mǎtǎbemun o natideh mǎtǎbigole, gol natit pisi hǎn nǎvanuan gail lǎbisal suh nǎyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hǎn mǎtǎbiṣon gol na-kel-uri-an tovoi hǎn naJu gail o alat lǎsavi Ju asike lǎbikad nadǎlomian. Samtigol natideh hǎn mǎtǎbemǎdas nadǎlomian silat siYesu. ³³ Mǎtehusur nǎvide sagw. Len natit pisi notogole, nohisi hǎn nǎbigol nǎvanuan pisi lǎbǎhǎhǎvur lan. Nǎsǎdas pǎsal hǎn nǎbikad na-vi-tarhǎte-an mǎos ginau sǎbǎogw ṅai, nudas pǎsal hǎn nǎvanuan bisǎbǎur lǎbikad na-vi-tarhǎte-an, hǎn aGot bilav kuv galit dan nǎsaan salito.

11

¹ Mitigol tǎtǎoṽ hǎn ginau sunǎn notogol tǎtǎoṽ hǎn aKriso.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut mǎttonau gat ginau len natit pisi. Ale mǎtotǎgau gat nǎvide hǎn nalotuan, sunǎn ṅai notolav gail mai gamito.

³ Be nolǎṅon ke mǎtelǎboii ke aKriso evi kadun nǎmauran sinǎvanuan pisi, naulumǎn evi kadun nǎmauran sinapǎhǎvut, ale aGot evi nǎkadun aKriso.

⁴ Naulumǎn ideh tokabut gol nǎkadun nǎboṅ tosor tuṽ o tokel ur nǎsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nǎkadun tovi aKriso. ⁵ Be napǎhǎvut ideh sǎkabut gol nǎkadun nǎboṅ tosor tuṽ o tokel ur nǎsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nǎkadun tovi asoan. Esumǎn apǎhǎvut tosir nǎkadun toṽarṽar.

⁶ Napǎhǎvut bǎmǎtahun bǎikabut gol nǎkadun, epǎtoṽ ṅai hum togut kotov pǎis navurun. Be bathut tovi hur sasa hǎn bǎgut navurun o hǎn nǎkadun bǎiṽar, tikabut gol nǎkadun mǎau! ⁷ Naulumǎn satikabut gol nǎkadun husur nǎboṅ aGot togol naulumǎn, igol ilav kot nǎnahǎnah han mai nǎyalyalan san hǎn nahǎsan aGot bǎiyalyal. Be napǎhǎvut igol nahǎsan naulumǎn iyalyal.*

⁸ Husur naulumǎn metǎkav sagǎm len napǎhǎvut, be napǎhǎvut metǎkav egǎm len naulumǎn. ⁹ Husur aGot sagol naulumǎn mǎos napǎhǎvut, be igol napǎhǎvut mǎos naulumǎn.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aṅel gail, napǎhǎvut tikad nǎdǎṅan hǎn na-il-a-mǎo-an len nǎkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḃ, napǎhǎvut satoh sǎbǎon hum asoan toṽuer, mai naulumǎn satoh sǎbǎon hum asoan toṽuer. Naulumǎn ikad asoan hǎn bǎvi tarhǎt san ale napǎhǎvut ikad asoan hǎn bǎvi tarhǎt san. ¹² Husur naut kǎmas napǎhǎvut metǎkav togǎm len naulumǎn, alalumǎn lukad nǎpǎsian salito len napǎhǎvut. Avil natit pisi logǎm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hǎn napǎhǎvut bisor tuṽ van hǎn aGot be sǎkabut gol nǎkadun a? ¹⁴ Len nǎvide ta damǎṅai, navurun naulumǎn bǎbǎlav, nǎvanuan pisi lolǎboii ke sanor kasi. Navurun emǎdas gai. ¹⁵ Be navurun napǎhǎvut bǎbǎlav, igol napǎhǎvut ikab masuṽ. Husur navurun toṽǎlav, aGot eviol hǎni mai napǎhǎvut hǎn bǎikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh bǎike bǎvitǎvituṽ husur natenan, namtohusur nǎvide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut pisi, galit am lohusur nǎvide enan.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hǎn napǎhǎvut bisor tuṽ van hǎn aGot be sǎkabut gol nǎkadun a? ¹⁴ Len nǎvide ta damǎṅai, navurun naulumǎn bǎbǎlav, nǎvanuan pisi lolǎboii ke sanor kasi. Navurun emǎdas gai. ¹⁵ Be navurun napǎhǎvut bǎbǎlav, igol napǎhǎvut ikab masuṽ. Husur navurun toṽǎlav, aGot eviol hǎni mai napǎhǎvut hǎn bǎikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh bǎike bǎvitǎvituṽ husur natenan, namtohusur nǎvide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut pisi, galit am lohusur nǎvide enan.

* **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hǎn nasoruan siGot lokǎmaiegai ke: Napǎhǎvut ikad nǎdǎṅan hǎn bǎigol nǎsa bǎlǎṅoni hǎn nǎkadun, be datǎbǎhusur napǎsian siPol len 6.12 mai 8.9, napǎhǎvut timasnu asoan hǎn asike bǎmǎdasi. Namilen ke ivoi hǎn napǎhǎvut tikabut gol nǎkadun, husur asike bǎigole, dereh temǎdas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hǎn nasoruan siGot lǎsǎlǎboi namilen nasoruan gegai toke bathut aṅel gail.

*Natev siNasuḅ**(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)*

¹⁷ Len nāsa nāḅikel mai gamit gagai, nāsasor sal suh gamito, husur nāḅonḅonan samit gail lāsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsəlonḅ hən nasoruan sua toke, nəḅonḅ məttoḅad nāḅonḅonan hum alat siYesu, mətəpəpəhw gail. Ale nodəlom kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəpəwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot tohəhəvur hən galito ləḅipərḅar. ²⁰ Nəḅonḅ məttoḅonḅon len naut sua hən mətḅihan len natev siNasuḅ, savi nəhanan siNasuḅ məttohan lan. ²¹ Husur nəḅonḅ məttoḅəm hən nəhanan, gamit galevis mətotubat vəlaut səḅomito. Namilen ke galevis lumalkəkət, galevis lotərog. ²² Mətsəkad naim samit hən mətḅihan mai mətḅemun lan a? Mətəmətahun alat siYesu a? Mətuke mitigol naməsəl gail nahurulit tisa a? Nəkəmabe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən nāvīde enan.

²³ Husur nāsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aJutas toriḅi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təḅan aGot həni, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau.”

²⁵ Len nāvīde tomaienan, nəḅonḅ lotohan tonon, aYesu ilav nabiliwai topul hən nəwain. Ike, “Nabiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau len nəḅonḅ pisi mətḅemuni.”* ²⁶ Husur len nəḅonḅ pisi mətḅihan nabəta egai mai mun len nabiliwai hən nəwain; mətokel ur nəmatan siNasuḅ van vəḅar nəḅonḅ ḅegəmai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabiliwai hiNasuḅ len nāvīde tomədas nahəsən Nasuḅ, inor hən ḅipanis sil niben Nasuḅ mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasuḅ. ²⁸ Imagenan, nəvanuan timasbunus vahvatur nəmauran san a tahw hən ḅihan nabəta mai mun len nabiliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be səḅəu səhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nəhanan mai namunian gai togole, ilav nəpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isəḅur ləsədaḅ savoi, loməsah, ale galevis lupat len nəmatan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvatur nəmauran sidat səḅodato len alat siYesu lotovi niben, asike dattəlav nəpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be nəḅonḅ Nasuḅ tobunus vahvatur nəmauran sidato; igol nəpanismen ta daməḅai hən ḅigol datḅinor, hən asike ḅisəḅ səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəḅonḅ mətḅiḅonḅon hən mətḅihan len natev siNasuḅ, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh ḅimalkəkət, tihan a im bai, hən asike nāḅonḅonan samit magenan ḅilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nāḅikel mai gamito, be lipat vir nəḅəman sagw ḅonḅ ideh.

12*Natit gail lotogəm len aNunun aGot*

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləḅoian lan. ² Mətələḅoi ke a nō, nəḅonḅ mətəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

van hən nələblab lotobut. ³ Imagenan nuke mətələboi ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi biseməle hən aYesu, be len aNunun aGot n̄ai nəvanuan eləboi bike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua n̄ai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datbigole m̄os aMasta, be aMasta tosua n̄ai. ⁶ Ikad n̄avit totiltile gail, be aGot tosua n̄ai, igol nəvanuan p̄isi san luʋan hən n̄avit galen p̄isi. ⁷ AGot eviol mai galit v̄isusua hən aNunun, hən nəsa aNunun bigole len galito ʋevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot n̄ai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən nələboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot n̄ai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən bigol alat lotoməsah ləbimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən bigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən bikel n̄apisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ʋələboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ʋisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən ʋələboi bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua n̄ai togol natgalen p̄isi. Epəpəhun natgalenan mai nəvanuan v̄isusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhut isoʋur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoʋur, be nahudhuben galen lotosəʋur lovi niben tosua n̄ai. Niben aKristo imagenan.* ¹³ Gidat p̄isi datubaptais len aNunun aGot tosua n̄ai hən datbegəm vi niben aKristo tosua n̄ai. Naut kəmas datovi ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua n̄ai mai gidat p̄isi hən datbepul h̄ani, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua n̄ai, ikad nahudhuben isoʋur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan bike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədarinjan nəvanuan bike, “Husur ke nəsavı mətən, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədarinjan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətən səlani, nasəsələŋan han gai be? Niben kavkav tavi darinjan səlani, nam̄unusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̄isi, etuan p̄is gail husur niben, len naut v̄isusua toləŋon ləbipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen p̄isi lətavi hudhut sua səlani n̄ai, asike lətabon len niben tosua, niben tabuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoʋur, be niben tosua n̄ai.

²¹ Namətən saləboi bikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səʋogw noləboi nəʋigol natit p̄isi.” Ale nəkadun saləboi bikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səʋogw noləboi nəʋigol natit p̄isi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədaŋ, datumaskad gail hən nibedat ʋimaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləʋeris gail, datususuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləʋeris gail, losuh p̄ar p̄ar maien n̄ai.

Be aGot esuhud p̄is nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien h̄ani hən asike bikad napəpəhwan len

* **12:11:** Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəp̄ol len aNunun aGot tosua n̄ai

nibedato, hən nahudhubedat p̄isi ləbəkətkəta təban galit gabag bəp̄itp̄itov̄.
 26 Nahudhubedat ideh bələḡon bisa masuṽ, nahudhubedat p̄isi loləḡon isa masuṽ maii. Bikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhəv̄ur maii.

27 Gamit n̄au mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav.

28 Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai p̄usan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləb̄ehusur naṽisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.* 29 Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄usan a? Mətunau ke gidat p̄isi dattogol namerikel a? 30 Mətunau ke gidat p̄isi dattokad naviolan gail hən datb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄isor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! 31 Be gamit n̄au, mətələḡon masuṽ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naṽisal notoke nəbisor husuri, ivoi habat səhor naṽisal ideh datoləboi datb̄enənoṽ həni maii.

13

Naṽisal hən na-ləmas-buni-an

1 Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aḡel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ḡai hum nəbe o nabel lototuhtuhi. 2 Nətəkad nədaḡan hən nəbikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nabiltidəlomian hən nəb̄igol naṽehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ḡai.* 3 Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəb̄isor sal suh ginau len Nəboḡ siNasuḅ,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

4 Naṽide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbələmas bun avan ideh, len nədaḡ-ḡuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian ḡevi tarhət san, gəsətəbulol bulosi sil natit san gotoləḡoni. Gəbələmas bun avan enan gəsasor sal suh masuṽ hən gaiug, gəsapul hən naṽivan, 5 gəsagol natideh ḡigol nahurun avan en bisa, gəsənau gaiug gabag m̄os naləḡonian sam̄ ḡai, nəloḡ səpaḡpaḡ tutut, len nəloḡ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. 6 Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an gəsahəhəv̄ur hən nəsaan, be guḡon mai alat lotohəhəv̄ur hən nakitinan. 7 Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boḡ ideh, gukad nə-daḡ-ḡuri-an tabtab.

8 Na-ləmas-buni-an asike inoḡ boḡ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh tēbuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəḡ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh tēbuer. 9 Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. 10 Be nəboḡ aYesu

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən ḡipaḡ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

begəmai hən aGot biḡol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh lebuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor suŋan natətai, nabunusian sagw esuŋan nabunusian setətai, nunau suŋan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haʋut, noriŋ gaʋulan naʋide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta suŋan nəvanuan tokəta tur len nakəlas toʋanubənw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suŋan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləb̄isarpoŋ, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuʋ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuʋ hən mətb̄ikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludəŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludəŋ am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit p̄isi mətələboi mətb̄isor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuʋ səhori am hən mətb̄ikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii b̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləb̄eləboii səhoti, igol galit ludəŋ am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadələmian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəb̄ikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəb̄ikel naləboian, nəb̄ikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəb̄ikel naʋusanan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nabuvimal mai navus beltaŋ; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datb̄iraŋraŋte hən gəlar b̄inor, avan ideh teləboi məb hən nəb̄e datoraŋraŋte həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan b̄evuv suluʋi, nasoltia teləboi məb həni ke timasutaut hən gai m̄os nab̄iltiḡalan? ⁹ Imaiənan hən gamito. Mətb̄isor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mətb̄isor maiənan, ehum mət̄tosor kəmas len naməsav ŋai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isoʋur, ale gail p̄isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh b̄isor mai ginau, asike nəb̄eləboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi mətb̄os, ale len nabunusian san, ginau novi mətb̄os. ¹² Imaiənan hən gamito. Husur ke mət̄toləŋon masuʋ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətb̄idaŋ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləb̄idaŋ am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hæn nædanjan hæn bikel ur namilen natetetan gai tokele. ¹⁴ Husur næbisor tuv len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nælogw isor tuv, be nænauan sagw ipat kemas naj. ¹⁵ Nigol næsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuv. Ale dereh nisor tuv am hæn nævanuan læbelæboi sæhot na-sor-tuv-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekækai. Ale dereh nekækai am hæn nævanuan læbelæboi sæhot næsa notokækai hæni. ¹⁶ Asike bïmagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum totoh len nælom bïsor len nasoruan tile hæn gæbïsal suh aGot, nævanuan totetan hæni, salæboi bïke “Ganan” hæn nasipaan samï, husur gai salæboi næsa gotokele. ¹⁷ Naut kemas nasipaan samï bivoi, asike igol avan enan idanj am len næmauran san.

¹⁸ Nosipa vi tæban aGot hæn notosor len nasoruan tiltile gail sæhor gamit pïsi mættogole. ¹⁹ Be len næbonbonan silat siYesu, len nalæboian sagw, næbisor bænidol naj len nasoruan lotolæboii, hæn læbesæsolj sæhot næpusanan sagw, ivoi masuv sæhor næbisor bæbælav len nasoruan tile lototetan hæni.

²⁰ Bathudud nadælomian, samtesumian alahutai len nænauan samito. Mætesumian atuhlautai læsalæboi nævide hæn næsaan sal, be len nabunusian samito, len nænauan samito, mætesumian nævanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasub aGot ekæmaiegai:

“Len nævanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
len nabunon nametbos gail,
dereh nisor mai alategai,
be naut kemas notogol tomagenan,
asike losæsolj hæn ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma mættouau suluvi ke nasoruan tiltile gail igol parpar hæni ke aGot itoh mai alat lotokad nadælomian lan. Be nasoruan tiltile galenan læsæpat mios alat lotokad nadælomian, be hæn alat læsækad nadælomian læbipes hæbetw lan. Avil na-kel-uri-an hæn næsa aGot tokele, igol parpar hæni ke aGot itoh mai alat lotokad nadælomian lan. Ipat mios alat lotokad nadælomian, savi mios alat læsækad nadælomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu pïsi mætbïbonbon, gamit pïsi mætbïsor len nasoruan tiltile gail, ale nævanuan galevis am lototetan hæn nadælomian o læsækade, læbëbis lohoim, dereh like mættovinvinu. ²⁴ Be gamit pïsi mætbikel ur næsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totetan hæn nadælomian o sækade bæbis lohoim, len natgalen pïsi, dereh nælon timabur, telæboi sæhot næsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nælon liparpar. Ale dereh tipair dan næsaan san, titeh len tan, keta vi pan hæn bilotu hæn aGot. Dereh tisor tævah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Næpïsal hæn næbonbonan hæn nalotuan

²⁶ Bathudud nadælomian, nekæmabe? Nimaris kotov næsa notokele maiegai. Næboj mætbïbonbon hæn mæbilotu, gamit ideh tekækai, gamit ideh tepusan, gamit ideh tikel na-kel-væhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit pïsi mætbïgole limasgol gamit pïsi siYesu mætbïdanj am len næmauran samito. ²⁷ Gamit ideh bælejon bikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor naj lisor, salesæhor totor. Limassor visusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mætbikad avan ideh tolæboi bikel namilen, nævanuan toke tikel nasoruan len

* **14:21:** Isa 28.11-12. Næboj alsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nævanuan san gail a jutah.

nasoruan tile, sator len nañonñonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ñai. ²⁹ Gamit ideh ðeləñon ðikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəloñ, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləðeləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o eñuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot ðegəm həni, nəvanuan tosor tesib hən tobətah ðisor. ³¹ Len nañide tomagenan, galit ðisi ləðikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor visusua hən gamit ðisi mətbeləboi səhot nañusanan, ale hən gamit ðisi mətbeləñon ðivoi am len nələmito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi ðisor o ðesib len nasoran san hən avan ideh am ðisor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit ðisi mətðisor tañtañor ðonñon len namityal tosua ñai. AGot savi aGot hən nətañtañoran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len nañonñonan silat siYesu len naut ðisi.

³⁴ Len nañonñonan gail silat siYesu latpəhañut lemədau husur sanor hən ləðisor, be litho mədau, səsəloñ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləðeləñon ke ləðeləboi səhot natideh, leus asoalit a im səbolito. Evi hur sasa hən napəhañut ðisor len nañonñonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mətovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səbomito ña? ³⁷ Gamit ideh ðinau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean today siNasub. ³⁸ Be avan ideh ðemətahun ðeləboi natenan, aGot dereh temətahun ðeləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadələmian, məteləñon masuñ hən mətðikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len nañonñonan, mitigol natit ðisi len nañide tovoi, mətehusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu ðular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadələmian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi məttokade, na-kel-uri-an tovoi məttoil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mətəbetəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadələmian samit tavi nadələmian kəmas ñai.

³ Husur nəsa Nasub tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nabilitàti səhor natit ðisi am imaigai ke: aKristo imat mōs gidato hən ðilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.*

⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmaribəñ nəvəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəñavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadələmian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ñai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isoñur lumaaur sal vəbar daməñai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail ðisi lotorisi.

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19

⁸ Naməkot hən galit pisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboŋ sanor həni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləbəkis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm surian ginau gagai notovət nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail pisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit pisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit məttodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit pisi namtbikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan ebuer? ¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. ¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibliboŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit tabuer, məttatoh len nəsaan samit sal. ¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKristo len nəmauran egai ŋai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan tabuer, tanor hən nəvanuan gail lətalolosa masuŋ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu m̄au, nəboŋ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* ²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi pisal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi pisal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Surian nəvanuan pisi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan pisi lotovi siYesu, aGot dereh tiŋol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKristo; husuri, nəboŋ aKristo bəgəmai, alat seKristo dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat pisi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an pisi, mai nədaŋan pisi, aKristo dereh tiŋol levi ut kəmas pisi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKristo teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail pisi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKristo biŋol b̄imasig. Dereh nəmatan tēbuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit pisi len navəlan aKristo, hum aKristo tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit pisi” len navəlan aKristo, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen pisi, husur evi aGot toriŋ natit pisi len navəlan

* **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3 * **15:20:** Len naves egai, nəboŋ toke aKristo tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esurian na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan pisi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan. † **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboŋ aPol tosor husur natəmat pisi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an pisi, mai nədaŋan pisi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * **15:25:** Psa 110.1

aKristo.* ²⁸ Be nəboŋ aGot bəriŋ natit pisi len navəlan aKristo biŋoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit pisi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au biyalal səhor natit pisi, hən naləŋŋonian san səbən bevisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§

³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoviv masuṽ hən gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kristo, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sumtan nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datiŋan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəboruan tovoi,” evi kitiŋan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlum van hən nənauan tovoi hum tonor hən mətbigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotatan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit bisa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoṽon! Namisurhuh natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən bimaur, hən bitov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben begəmai, savi nəhai bitov vi məhat, be gudaŋ namisurhuh kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhuh natideh am. ³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləbikade. Ale viŋusua len namisurhuh lototilitile, aGot igol titov, tikad niben səbən ŋai.

³⁹ Len naṽide tomaienan, niben natit pisi lotokad nəmauran ləsaṽitp̄itov. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad nam̄ialan san, nahəbati ikad nam̄ialan san, mai nam̄eso gail lukad nam̄ialan tile am. Ale len nam̄eso gail, nam̄ialan hən nam̄eso sua etile, nam̄ialan hən nam̄eso tile am etile.

⁴² Imaienan ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iḅo len tan, be nəboŋ aGot biḅol bile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iḅos nətan boŋ ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ bile məhat dereh tiyalal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ bile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ bile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən bitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am.

⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran

* **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naṽide enan savi naṽide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todam̄ hən naṽide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

toviol hæn nēmauran vi sutuai. * 46 Avil nēmauran vi sutuai togēm len aNunun Nēmauran sagēm a mō, ao, nēmauran len navile eg a pan egēm a mō, ale husuri, nēmauran vi sutuai len nēmav. 47 AAtam, nēvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hæn nētan. Ikad nēmauran hæn navile a pan. AKristo, nēvanuan na-vēha-ru-an, evi vanuan nēmav. Ikad nēmauran hæn nēmav. * 48 Alat navile a pan lotokad nēmauran hæn navile a pan, losumān nēvanuan tokad nēmauran hæn navile a pan aGot togole hæn nētan. Alat lotokad nēmauran hæn nēmav, losumān nēvanuan nēmav tokad nēmauran hæn nēmav. 49 Sumān gidat dattolav kot aAtam, nēvanuan navile a pan aGot togole hæn nētan, len navide tomaienān, datimaslav kot aKristo, nēvanuan nēmav.

50 Bathudud nadələomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad namərojod mai nēda saləboi bīkad nēmauran mai aGot len natohan pipihabəlan. Bathut nibedat bibos nētan, saləboi bīkad nēmauran vi sutuai lan.

51 Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat pīsi datbīpatmari len nēmatan. Be gidat pīsi, aGot dereh tegəgel hæn gidat pīsi 52 vəha-sua ŋai, len namityal tōpitol ŋai hum nēmet tokavəmat, len nēwalan hæn nētrampet hæn nanonjan. Husur nētrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hæn ləbīmaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hæn gidat maienan. ** 53 Husur nibedat dattokade gagai bībo, timasgəm vi bedat togon asike bībo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai bīmat, timasgəm vi bedat togon bīmaur vi sutuai. 54 Nibedat bībo, nəboŋ ləbēgəm vi bedat tile asike bībo, ale, nibedat bīmat, nəboŋ ləbēgəm vi bedat tile bīmaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nēmatan imasig, ebuer, aGot iβal maii ale esəhor buni.”*

55 “Eee, Matan, nasəhorian samŋ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nēdanjan samŋ gai be? Godədəs gəbēvin ginamit am.”*

56 Nəwei hinəmatan evi saan—nēvanuan timasmat sil nəsaaan, ale nēdanjan nəsaaan tokade, egēm len nalə—nēvanuan togol nəsaaan ebur kotov nalə, ale timaspanis sile. 57 Be sipa vi tēban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaaan mai nēmatan, igol datowin səhor gələr pīsi.

58 Imaienān bathudud nadələomian notoləmas bun gamit pīsi, mətēil gəgat. Samterus dan nadələomian məttokele len na-kel-uri-an tovoi. Akis nələomit tidan masuŋ len nauman siNasub, husur mətələboii ke nauman samit len Nasub evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

1 Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsə notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia. *

2 Len nəmariboŋ metəkav hæn nawik, gamit vīsusua mətēriŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hæn napurpuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hæn bēutaut vir nagəman sagw, savi hæn nəboŋ en beti mətēbubulah vat. 3 Ale nəboŋ nəbēgəmai, mitilekis hæn gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav naləbulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hæn ləbītariv naviolan samito vi Jerusalem. 4 Ale bīnor hæn ginau am nəbīvan ei, dereh galit lith mai ginau len nəyanan sagw.

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Hæn naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14 * 16:1: Rom 15.25-26

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nãboŋ nãbiyar tur len naprovens Masetonia ðinon, dereh negãm hãn gamito.* ⁶ Hum ma nãbitoh mai gamit ðebãlav kãkerekh, o vãbar nahãbati naut susus lãbinon hãn mãtãbevi tarhãt sagw len nãyaran van, vi lan naut ideh nãbevi lan. ⁷ Husur nomãtahun nãbiyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot ðidam hãni, nuvatvat viri ke nitoh teblãv kãkerekh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vãbar naPentikost, nãhanan hãn nãmaturan.* ⁹ Husur aGot esãŋav hãn nabiltipisal hãn nõbigol nabiltiuman ðivan hãn navit ðisoður, naut kãmas nãvanuan tosoður lotomãtahun nauman sagw.†

¹⁰ Nãboŋ aTimoti ðegãmai, samtigol natideh hãn ðemãtahw lan, len natoohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub surman ŋai ginau notogole.*

¹¹ Gamit ideh satenit nãhon van hãni, satinau ke tovi ut kãmas. Be mãtevi tarhãt san len nãyaran san hãn ðetãlman gãm hãn ginau, nãlon topul hãn natãmat. Nutoh vir gai mai nãbathudud nadãlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadãlomian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadãlomian gail am lãbivan hãn gamito, be savi nalãŋonian san hãn ðivan gagai. Nãboŋ ðikad napisal, dereh tivan hãn gamito.*

Nã-maris-kotovi-an

¹³ Mãtehlukahul. Mãteil gãgat len nadãlomian. Mãteil ður namãtahwan. Mitidãŋ, ¹⁴ Nãsa mãtãbigole, mitigol galen pisi len na-lãmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadãlomian, mãtolãboi aStefanas mai nãbathudud san. Galit nametãkav lotokad nadãlomian len naprovens Akaia, ale loviol hãn galito hãn lãbevi tarhãt silat siGot.* Nous gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶ len na-lãmas-buni-an mãteriŋ gamit len navãlalito, galit mai nãvanuan pisi lotoðon mai galito len nauman, lotoum habat mos na-kel-uri-an tovol.

¹⁷ Nohãhãvur masuŋ len nagãman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalumãan galegai lovi tarhãt sagw, gel gamit mãtsalãboi mãtãbigole. ¹⁸ Lugol nolãŋon ivoi am len nãlogw, hum lotogole hãn gamit tia. Husur enan nuke, mãteputsan nãvanuan lotomãienan len nãnauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbon len naim sãlaru lohãhãvur hãn lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* ²⁰ Gegai nãbathudud pisi len nadãlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-lãmas-buni-an siGot len nãlomito, mãtesuñ gabag hãn nãtarhomit gail hãn mãtãbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hãn navãlagw sãlogw ŋai.

²² Avan ideh asike ðelãmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegãmai!‡

²³ Nasub aYesu teviol kãmas hãn navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-lãmas-buni-an sagw tipat len gamit pisi.

* **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nãhanan hãn nãmaturan topat len nãmariboŋ tovi 50 husur nãPasova. † **16:9:** Hãn naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16 * **16:19:** Uman 18.2 ‡ **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegãmai.

2 Korint

Nalobulat napolisulan na-və^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṗəpehw dani. APol eləṗon isa be eləmas bun galito, eləṗon masuṽ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəboṗ lototəlmam, us navoivoian mai tətəs, aPol ikel nahəhəṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai ṗais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint ṗəṗadaṗ hən nasiṗau tovi A.D. 58 nəboṗ totoh len naprovens Masetonia.

1) Nə-ke-ivoi-an mai nasipaam vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12-2.4)

3) APol eṗir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəṗonan mai alat ləsəkad nadələmian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-nō-an gai tokade hum aṗai piṗisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-marıs-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napolisulan egai. Len naləṗonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi aṗai piṗisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadələmian, aTimoti, namrutosi.* Nutos nalobulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səṗon len naut ṗisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arıgol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaam siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaṗis gidato, evi nəkadun navoian ṗisi togol nəlon nəvanuan toləṗon tovoı am.* ⁴ Iṗol nəlonamit eləṗon ivoi am len na-ləṗon-isa-vəsa-an ṗisi sinamito. Iṗole hən namtbələboi namtbıṗol alat lotoləṗon tosa vəsa, ləṗeləṗon bivoı am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləṗon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəṗol hən na-ləṗon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienən, len aKristo, aGot iṗol namtoləṗon ivoi am len nəlonamito, iṗol na-ləṗon-ivoi-an len nəlonamito epul səṗəhov. ⁶ Namtbələṗon bısa vəsa, nəmauran sinamit bıdaṗ, imagenən hən namtbıṗol mətbələṗon bivoı am len nəlomit, imagenən hən mətbıkad nəlav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot bıṗol namtbələṗon bivoı am len nəlonamito, imagenən hən namtbıṗol mətbələṗon bivoı am len nəlomit. Ale

* 1:1: Uman 18.1-18 * 1:3: Psa 94.19; Isa 40.1

navit natenan evi nə-dan-ḅuri-an len gamito, hən mətbələboi mətbidaḅ bur na-ləḅon-isa-vəsa-an toḅitoḅ hən namttoləḅon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaḅ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttokatəḅol hən na-ləḅon-isa-vəsa-an sinamito, len navide tomaiənan dereh aGot tigol mətəḅon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mətbətətan hən na-ləḅon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləḅon isa vəsa batbat səhor masuḅ hən nədaḅan namttokade hən mətbidaḅ ḅuri. Nəlonamit iḅov hən nəmauran sinamito. ⁹ Kitin, namtunau ke namtbimat. Naten evisi hən asike namtbəriḅ nəlonamit len ginamit səḅonamito, be hən namtbəriḅ nəlonamit len aGot togolgot alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaḅ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin nəlonamit lan hən ḅilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuḅ-an samit gail mətəvi tarhət sinamito. Nə nəvanuan biḅobur ləḅisor tuḅ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuḅ hən ginamito, ale nəvanuan tiḅobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoḅiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len navide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləḅonian siGot. Navide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoiənan aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədəs mətbələboii. Namtutos nəsa məttoləboi mətbəvuruḅ ləboii, mətbələboi səḅoti. Ale naut kəmas məttoləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətələboi səḅot ginamito. Beti, len nəḅoḅ siNasuḅ, aYesu, dereh mətəviv len ginamito len navide toḅitoḅ hum namtoḅiv len gamito.

¹⁵ Bathu notonau ləboi natgalen tia, a mō nunau utaut hən nəḅegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəḅəvi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəḅoḅ nəḅətəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən məḅəvi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea. ¹⁷ Hum ma məttosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəḅoḅ notonau utaut maiənan, mətunau ke nəlogw eməlala həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur navide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be suḅān aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel ḅonḅon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas, * aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel ḅoḅ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” ḅonḅon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.” ²⁰ Husur na-kel-gati-an ḅisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit ḅisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datḅisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot māu togol gidat datudaḅ am, gamit mai ginamito, hən datḅeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datḅəvi esan səḅon. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsən len gidato, ke dattovi esan səḅon, eriḅ aNunun len nəlodato hum toririḅ gol gidato, hən datḅələboii ke, natit ḅisi tokel gati, dereh timagenan.

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluḅān sua ḅai. * **1:19:** Uman 18.5

²³ Nous aGot hən bisor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsatəlmam vi Korint husur nomətahun nəbetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namtbipatpat ginamit məhat len na-il-a-mo-an hum nadələomian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̄au len gamito. Ale len nadələomian samito, mətəoil gəgat tia. Be namtuke namteum bōn bōn mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəbigol mətbeləyon bisa tətəs. ² Husur ginau m̄au nətagol mətətaləyon təsə tətəs, təkad ase am tagol nətəhəhəvur? Gamit ηai notogol mətətoləyon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalobulat ta m̄o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəbōŋ nəbegəmai, asike nəbeləyon bisa len natit mətətogol tosa gail, husur sanor hən mətbigol nəbeləyon bisa, inor hən mətbigol nəbehəhəvur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəbōŋ nototos nalobulat enan van hən gamito, noləyon isa vəsə masuŋ, nəlogw etuhathuh, namətarur sagw isel habat. Be nəsatosi hən mətbeləyon bisa, nutosi hən mətbeləboi səhoti ke notoləmas masuŋ hən gamito.

Məterubət nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləyon isa, be savi ginau ηai, nomətahun nəbisor vəhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mətətoləyon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mətətosobur mətətogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterubət nəsa togole dani, gol teləyon tivoi am len nəlon, hən na-ləyon-isa-an san asike bigol nəlon b̄ibōv hən nəmauran san. ⁸ Nous taltal hən gamit ke, mətələmas buni hən bələboii len nəlon ke mətətoləmas buni. ⁹ Nutos nalobulat van hən gamito hən nəbisəb nakitinan len gamito, ke mətətogol natit p̄isi notokel mai gamito, o mətəzagole. ¹⁰ Gamit mətberubət natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hən nəberubati, nəsa nəberubati dan avan enan, norubati m̄os gamito, len nəhōn aKristo, ¹¹ hən aSetan asike b̄egərəs gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəbōŋ notovi lan nabiltivile Troas hən nəbikel ur na-kel-uri-an seKristo, nusabi ke Nasub toseŋav hən napisal hən nəbeum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhathuh sal husur nodədəs nəbisəb aTitus, aŋagw len nadələomian ei. Imaienan, nukel nəsadələmian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemi san a m̄o, hən nəvanuan gail p̄isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəbōn susau tobar naut p̄isi. ¹⁵ Husur namttovi nəbōn aKristo tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̄isi lomunus nəbōn enan. ¹⁶ Nəbōŋ alat lotovan hən nəmasigan lotomunus ginamito, namttovi nəbōn nəmatan togol lotomat. Nəbōŋ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotomunus ginamito, namttovi nəbōn

* 2:13: Uman 20.1

susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi bigol nauman tomaianan? ¹⁷ Namtsasum̄an nəvanuan tosoḅur lotopur hən nasoruan siGot m̄os nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale len aKris̄to, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹ Mətinau ke namtotubat sal suh ginamit gabag a? Mətinau ke namti-maskad nalobulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit māu mətovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit māu lovi nalobulat napisulan aKris̄to totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləḅəvuruj ləboi, ləḅeləboi səhoti. ³ Imasil ke məttovi nalobulat napisulan togəm len aKris̄to, məttovi nəvit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKris̄to sətosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Sətosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKris̄to, namtorij gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaau ke namttoləboi namtb̄igol natideh len ginamit səḅonamito, avil naləboian hən namtb̄igol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləboi namtb̄evi tarhət san, hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi natos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datḅinau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḅigol husur nalo, gəl ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nəḅoḅ aGot totos nalo ta sutuai, nəḅoḅ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləḅeris nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas naniālan han totubat hən ḅəḅuer. Ale, nalo togol nəmatan ḅegəm mai namənas hən nəyalyalan maienan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səḅor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta m̄o ḅiyalyal, nalo tosaḅ səḅoti ke nəvanuan toḅur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səḅori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səḅor masuḅ həni. ¹¹ Husur nalo ta m̄o totubat hən ḅəḅuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səḅor masuḅ həni.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasum̄an aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləḅekəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm ḅəḅuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iḅonḅon. Ale van vəḅar daməḅai, nəḅoḅ lotovuruj na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləḅeləboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKris̄to ḅai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəḅar daməḅai, nəḅoḅ lotovuruj nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəḅoḅ galit ideh topair van hən Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale

* 3:3: Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26

* 3:6: Jer 31.31

* 3:7: Exo 34.29

* 3:13: Exo

nəvanuan aNunun Nasub̄ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit p̄isi toṛəpəhuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat p̄isi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasub̄, ale nəvanuan gail loris Nasub̄ len gidato. Ale Nasub̄, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbesum̄an gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

¹ Imaienan, namtudəṅ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totəṅis ginamito, eriṅ nauman enan len nəvəlanamito. ² Namtomətahun nəvide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike b̄ekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄əṛṛəṛ hən̄i. Namtukel maien hən̄i len nəhon aGot hən nəvanuan p̄isi ləb̄eləboi səhoti ke savi liboṅan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri b̄esusuah, esusuah dan alat lotohusur nəp̄isal van hən nəmasigan ṅai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadələmian evisivis hən asike ləb̄edələm na-kel-uri-an tovoi. Nam̄ial han sam̄ias nəlolito, imaienan ləsələboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKris̄to, aKris̄to toṛitoṽ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kris̄to tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail m̄os aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Nam̄ial ten̄ial len nəmargobut!” igol nam̄ial san em̄ial len nəlonamito, hən namtb̄eləboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kris̄to.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namt-tohum nabilikoro tan bulau, hən b̄imasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaṅan toḡəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Nəp̄isal p̄isi hən nəmauran sinamit idaṅ, namtoləṅon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədərṅəbu be nəlonamit səhov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariṅ gaḅulan ginamito. Luparu buḅur ginamit van namtuteh, be lodədas ləbigol namtb̄imat. ¹⁰ Len naut p̄isi namttovi lan, akis eh̄um namttokatəṛol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləb̄eris nəmauran siYesu b̄ip̄əṛṛəṛ len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsan aYesu. Imaienan hən nəmauran san b̄ip̄əṛṛəṛ len nibenamit ləb̄imat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be nəvit na-ləṅon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttoḡade.

¹³ Natosian ike, “Nor̄iṅ nəlogw len aGot, imaienan nusor.”* Len aNunun nadələmian enan ṅai, ginamit am, namtusor husur namtor̄iṅ nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboi ke, aGot togol Nasub̄ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən b̄esəhar gidat p̄isi, ginamit mai gamito, hən datb̄eil len nəhon. ¹⁵ Namtudəṅ b̄ur natgalen p̄isi m̄os gamito, hən navoian aGot toviol kəmas hən̄i b̄eliv nəvanuan bisob̄ur van vasob̄ur am gəm hən aKris̄to. Ale len galito, nasipaən dereh tepul səsehov, hən nəvanuan ləb̄isal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudəṅ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən b̄imat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboṅ gail p̄isi. ¹⁷ Husur na-ləṅon-isa-vəsa-an sinamit

* 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3 * 4:13: Psa 116.10

gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naʋit na-ləŋoŋ-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənaʋ masuʋ hən nəsa namttoləboi namtberisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuʋ hən nəsa namttodədas nəmtberisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaʋolen egai namttotohtoh lan bəmətartar, nəboŋ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni mōs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit bitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋoŋ masuʋ hən namtbesun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtbesun nibenamit hən nəmav binoŋ, asike namtumalmal hum nibenamit tobuer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋoŋ isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bebuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririn gol ginamito, hən namtbələboii ke natit pisi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil bur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, naʋisal hən nəmauran sinamito ipat len nadələmian, savi len nəsa namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-buri-an, ale namtoləŋoŋ ke, namterin nibenamito, hən namtbivan hən namtbithoh a im mai Nasub. ⁹ Imagenan, namtbithoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit pisi am, namtuke Nasub tehəhəvur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit pisi dateil māu len nəhəŋ aKristo hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit pisi dereh datikad napurpuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasub, namtohisi hisi hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi pis nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbəviv len ginamito, hən mətbələboi mətbisor var alat lotoviv len nəsa nəvanuan toləboi berisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtbəvinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənanan sinamit bivoi, namtumaienan hən namtbəvi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan pisi, imat salit pisi; imagenan, ehum gidat pisi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan pisi. Imat salit pisi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbəhusur naləŋonian salit səbolito, be hən ləbəhusur naləŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A mō namtohusur naʋide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ŋai surfan gidato. Be gagai namtsənaʋ səmaienan

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

am. ¹⁷ Imaianan, avan ideh tovi seKристо, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta mo ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot mau igol natgalen pisi. A mo datukad nəsasaaan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbəliv alat lotokad nəsasaaan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit bevi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale erij napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsan aKристо, namtous gamit hən mətbegəm hən aGot. Mitukad navoivoian maii mau! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot erij nəsaan sadit pisi lan hən bipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datbegəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaŋ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike, "Len namityal tonor həni, nosəsəloŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəbilav kuv gaiug dan nəsaan san, novi tarhət san."*

Mətesəsəloŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋai evi nəboŋ hən aGot bilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh bipes habet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaianan hən avan ideh asike bisor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit pisi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaŋ bur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ bur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, lorij ginamit len naim bəbaŋjis, loluvoŋ hən ləbemədas bun ginamito. Namttoum idaŋ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran todaŋ. Namtugol navoian hən namtbəvi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtbibəl həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isoβur

* **6:2:** Isa 49.8 * **6:5:** Uman 16.23 * **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai topospos gototəgau len navəlam nəmair hən gəbəsusuah lan len nabiltibalan. Asike gəbəsusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuṽ hən gamito len nəlōnamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nūsor mai gamit hum məttovi anatumgw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit sur̄nan namttoləmas bun gamito.

Samt̄ibon mai alat ləsəkad nadələmian

¹⁴ Samt̄ibon mai alat ləsəkad nadələmian sur̄nan məttoṽit̄ṽit̄ṽoṽ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas b̄ibon mai nəsaan boṽ ideh, mai nam̄ial edədas b̄ikad nabonan mai nəmargobut. ¹⁵ Məṽunau ke aKris̄to mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadələmian mai nəvanuan səkad nadələmian aroləboi arbesua məbe? Ar-odədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan b̄ilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuḅ aGot ikele am ke,

“Məterəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samt̄ibar natideh t̄ob̄iṽṽiṽal len nabunusian sagw.

Məṽigol bimagenan,

dereh nehəhəṽur hən məṽbitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatumgw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuḅ aBiltidaṽan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadələmian notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke dattokad nalk-gati-an galenan, datimasdakuv natit p̄isi t̄ob̄iṽṽiṽal dan nibedat mai nanunudato hən datṽiveveu buni. Len namətahwan len nəyalyalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naboruan san b̄ikavkav len gidato.

Nahəhəṽuran siPol

² Sa-nələmit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədās avan ideh, namtsagaras avan ideh hən namtb̄ikad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a m̄o, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namtb̄ikad nəmauran o namtb̄imat, namtoləmas bun gamito vəsa.

⁴ Nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləṽon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, məṽugol noləṽon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsehov hən nakemkeman.

⁵ Nəboṽ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəṽav̄ṽavan ideh. Len naṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləṽon isa vəsa. Naṽit̄vituhan gail ludar vis

† 6:15: Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial.

* 6:16: 1Kor 3.16 * 6:16: Lev 26.12; Eze 37.27 * 6:17: Isa 52.11 * 6:18: 2Sam 7.14; Isa 43.6

ginamito, mai namətahwan len nəlōnamit igol nəlōnamit etuhatuh.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləjon tosa lotoləjon tovoi am len nəlōlito, gai igol namtoləjon ivoi am len nəlōnamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhəvur hən nəgəmaian san, be savi enan ηai, namtohəhəvur masuʔ am nəboη tokel uri ke gamit məttoḡol toləjon tovoi am len nəlōn. Ikele ke məttoḡoləjon masuʔ hən mətberis ginau, hən mətβikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taη-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoḡoləjon masuʔ hən mətβevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboη tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napolisulan sagw ta nŋo togol məttoḡoləjon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A nŋo nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nōhəhəvur. Nəsahəhəvur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naʔide samito. Natunusian samito igol məttoḡoləjon hum aGot toləjoni, hən asike natideh namttogole bəmədās gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iʔvan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaiēnan. Be nalolosaan togəm len nəʔanuan navile a pan ηai, iʔvan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iʔvan masuʔ. Mitaunau naʔite len gamito. Mətoləjon masuʔ hən mətβigol nəsa tonor. Mətoləjon masuʔ hən asike mətβikad natideh hən βigol nahurumit bisa. Nəlomit epəηas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləjon masuʔ hən mətberis ginau, hən mətβikad navoivoian mai ginau tətās. Mətoləjon masuʔ hən mətβevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətβipansem avan ideh togol tosa, hən bəhusur naʔide tovoi. Mətuḡol natit pisi hən tomasil ke məttoḡol tonor len naten tovisi.

¹² Imaiēnan, naut kəmas nototos nalobulat napolisulan enan, nəsatosi nŋos atenan togol tosa, nəsatosi nŋos nəʔanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhōn aGot, nəβigol pəpəpə hən gamit ke, məttoḡoləjon masuʔ hən mətβevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtoləjon ivoi habat am len nəlōnamito. Be savi enan ηai. Namtohəhəvur masuʔ len nakemkeman seTitus, husur gamit pisi mətḡol nənanuan san satuhatuh am, mətḡol nəlōn evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboη notosor mai aTitus a nŋo husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isabi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit pisi namttokel mai gamit tia tokitin, len naʔide tomaiēnan, na-sor-sal-suh-gamitan namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətuḡol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətəhəhəvur hən totoh mai gamito. Nəboη tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuʔ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuʔ. Noləboi buni ke, dərəh mitḡol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naʔit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas naləjon-isa-vəsa-an togol kitev nadələmian salito, nakemkeman epul səšəhov len

* 7:5: 2Kor 2.13 * 7:12: 2Kor 2.5

galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbeviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləḡonian salit səbolit ḡai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbidarḡ hən ləbikatəḡol hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttouan ke lotoləboi ləbigole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səbolito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, lorij galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətḡebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən bevi tarhət samito, hən mətḡigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ. ⁷ Gamit mətəḡol səḡəhov hən natit piḡi tia. Mətəḡol hən nadələmian, nasoruan, naləboian, naləḡonian hən mətḡigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəḡol hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todar. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaianan nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləbigol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətəḡoləboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas təḡol hən natite, gamit māu, aYesu eḡəm vi məsal mōs gamito, hən ke, len nəpar-tite-an san, mətḡepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaianan, nabunusian sagw imaieḡai ke: Nəsa mətəḡotubət həni, ivoi ke mitigol tinəḡ. Len nasihau tovan tia, gamit mətəḡotubət bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəḡəhəvur hən mətḡigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Image-nan, hum mətəḡoləḡon masuḡ hən mətəḡotubət həni, ivoi ke mətəḡoləḡon masuḡ hən mətḡevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətəḡokade. ¹² Husur, mətḡeləḡon məsuḡ hən mətḡəviol, aGot ehəhəvur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datḡekade, em gidat hən datḡəviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḡidarḡ o hən mətḡemidol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḡimalumlum. Ao noləḡon ke tikad nəḡitḡitəvan. ¹⁴ Gagai nəsa mətəḡol hən eləboi bevi tarhət silatenan lotonidol. Ale nəboḡ mətḡemidol be ləḡepul hən natite, dereh leləboi ləḡevi tarhət samito. Ale ḡimaienan, ikad nəḡitḡitəvan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan topisan nəmanna tosoḡur, nəḡanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḡur, nəḡanian han samidol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian toḡitəḡ hən naləḡonian notokade—naləḡonian hən bevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəvur hən todam hən ḡigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləḡon masuḡ hən bevi tarhət samito, len naləḡonian san gabag, eriḡ naut eḡai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadələmian, ale alat siYesu len naut piḡi lusor sal suhi hən nauman san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḡiyar mai ginamito, hən namtbipət naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtbəkəḡkəḡa təban, hən nəvanuan gail ləḡisal suh

* 8:4: Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

* 8:9: Mat 8.20; Flp 2.6-8

* 8:15: Exo

nəyalyalan siGot, ale hən bimasil ke, namttoləŋjon masuŵ hən namtbəvi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh bisor bisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ŋai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən bitah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naŵide isoḅur namtobunusi ke tovoi. Namtusəḅ vəha-səḅsoḅur həni ke toləŋjon masuŵ hən bigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋjon masuŵ hən ḅevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito.

²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: ibon mai ginau, namroum bonḅon hən namrḅevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tilite gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut piḅi ləḅeləḅoi səhoti ke, nəḅoŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Naləḅulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləḅoi ke məttoleŋjon masuŵ hən mətḅevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləŋjonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləḅeviol len nasiḅau tovan tia.” Ale na-ləŋjon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlolito, gol isoḅur len galit lotuḅat viol. ³ Ale alatmiḅan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləḅevi tarhət samito, hən naviolan samit ḅeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ḅevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttoḅaienan. ⁴ Husur, gamit asike mətḅigole, ale nəḅoŋ nəḅegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləḅitah mai ginau, ale ləḅisəḅ na-utaut-həni-an samit ḅeḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriŋ nəlonamit len gamito, be mətḅautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəḅegəmai, hən ləḅigol naviolan məttokele gati ḅeutaut. Noləŋjon ke naviolan enan, egəm len nahəḅaḅuran, sagəm len nə-tabulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tiban hanian. ⁷ Gamit piḅi mətəviol hən nəsa gamit viḅusua məttoḅam həni tia len nəlomito. Samteviol len namətəhusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan toḅəḅaḅur hən ḅeviol. ⁸ Ale aGot eləḅoi ḅeviol habat mai gamito, hən mətḅepul səḅəhov, hən asike mətḅemidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa məttopul həni, mətoləḅoi mətḅevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəḅaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsal gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan toḅubulani, hən ḅegəm vi ḅəta hən nəvanuan bihani. Len naŵide toḅaienan, aGot dereh tilav

* 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17 * 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9

namisurhut gail bisoḅur am hən mətḅevi tarhət sinəvanuan hənī. Ale dereh titov hən biḅvan masuḅ hən naḅit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəpəl səsəhov hən natit pisi tovoi, hən mətḅeviol habat akis. Ale nəḅoḅ namtḅilav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naḅit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaḅuran, dereh lesipa vəha-sobsoḅur vi təban aGot.

¹³ Len naḅit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttoḅkel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅviol masuḅ hən nəvat mai galito mai nəvanuan pisi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuḅ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toḅviol kəmas hənī mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datḅikel vəsvəsaii.

10

Nədəḅan siPol hən na-il-a-mo-an

¹ Ginau māu, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəḅoḅ nototoḅ mai gamito nəlogw eməḅau, nəsavi natideh, be nəḅoḅ nototoḅ a tut naḅide sagw idaḅ van hən gamito, nitos nalobulat todaḅ van hən gamito. Be len aKristo, nəlon toməḅau, toḅol toməḅau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naḅide samit tinor, hən asike naḅide sagw biḅdaḅ van hən gamit galevis lotonau ke, namttoḅusur naḅide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoḅ len navile a pan, len nabiltibalān namttoḅal hən, namtsəḅal suḅan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəḅalan namttoḅal hən gail lukad nədəḅan siGot, hən ləḅitoḅtoḅ naut ideh aSetan toum hənī len nəmauran sinəvanuan toḅpat kəkol hənī dan aGot. Namtoḅipitas nagəḅərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləḅeləḅoii, namtoḅipitasi. Nənauan pisi, namtubaḅis gat gail hən ləḅigol nəsa aKristo tokele. ⁶ Ale nəḅoḅ mətḅigol kavkav hən naləḅonān seKristo, dereh namteutaut hən namtḅipansēm nəvanuan pisi lotomətahun ləḅigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa toḅpat vivile ḅai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh biḅau ləḅoii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag tətas am ke, ginamit am namtovi seKristo suḅan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluḅi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mo-an Nasuḅ toriḅi len navəlanamito. Be eriḅi len navəlanamito hən namtḅigol mətḅidaḅ am len nəmauran samito, savi hən namtḅeməḅas nadələmian samito. Imagenan nahurunamito səsā lan.

⁹ Nomətahun mətḅinau ke, notoləḅon ke, mətḅemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməḅas, idaḅ, be nəḅoḅ totoḅ mai gidato, gai sədaḅ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səḅoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəḅoḅ namttotoḅ a tut, epitoḅ hən nəsa namtḅigole nəḅoḅ namtḅegəmai.

¹² Namtomətahun namtḅepitoḅ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səḅolito. Namtomətahun namtḅenənoḅ hən ginamit mai galito. Nəḅoḅ lotonənoḅ hən galit mai galit gabag ḅai, hum lotovi natesua tonor hən ləḅeləḅoi

* 9:10: Isa 55.10

səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman betibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasub aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhəvur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhəvur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Noləŋon ke mitidam hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəloŋ husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuŋman navensu toveveu, ale nukel gati ke tilah mai naulumian tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuŋman aIv, nəmat togəras len navide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədas nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətbiđan lan am len nəlomit toveveu.* ⁴ Husur mətəhəhəvur hən məttođam hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas məttođad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot məttođade a mo, naut kəmas məttođəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi məttođad nadəlomian lan a mo.

⁵ Be alat məttonau suluvi ke lotovi “bilitihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsəkad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len navide piŋi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw eməđau hən nəbeputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas moŋ gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat moŋ ginau. Ehum notovənənəh dan galito hən nəbevi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notomidol, nəsaus natideh bən gamit ideh. Husur nəbathudud nadəlomian lotogəm len naut a Masetonia, loviol piŋi nəsa notomidol həni. Nomətahun nakətkəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh tođan len gamito. Nəsaus natideh bən gamito, ale asike niŋole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia bigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw biŋon. ¹¹ Mətunau ke notokəmaienən husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuŋ hən gamito!

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13

* **11:9:** Flp 4.15-18

¹² Naŵide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi biltihai pispisul seKristo, asike ləbikad naŵisal ideh hən ləbisor sal suh galito hum lotopitoŵ hən ginamito len natideh. ¹³ Nəvanuan lotomaienan lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naŵide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKristo, be ləsəmaiənan.* ¹⁴ Nəsəsəhoŵut len naŵide enan! Husur aSetan nıau egəgəras ke tovi aŋel hən namıal. ¹⁵ İmaiənan, sadatesəhoŵut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol mōs aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətəbinau ke notomaiənan, mətesəsələŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasuḅ toləŋoni, be nusor surınan nahoŵon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naŵide silat navile a paŋ, ginau am dereh nimaiənan. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətohhəhəŵur sal hən məttosəsələŋ husur nahoŵon gail! ²⁰ Husur avan ideh bigol gai beil a mō hən gamito hum məttovi slev san, mətudaŋ həni! Avan ideh beğəras gamito hən bihan piş nəvat samito, biapatpat gai məhat hum məttovi ut kəmas, o biŵos nətarhomito, gamit nıau mətudaŋ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naŵide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləbikad na-il-ḅuri-an hən ləbisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḅuri-an hən nəbisal suh ginau həni. ²² Galit lovi İpru a? Ginau am novi İpru. Galit lovi seİsrael a? Ginau am novi seİsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh len naim bəbaŋis vəha-soḅur səhor galito, nosəsələŋ hən nabus hən nabibilas-masuŵ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-soḅur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luvas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməḅurḅur. Len nalənmariug esua mai nalənnəyal esua nusal len nalilivöl mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isoḅur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. İkad nawisel gail lotolev. İkad nəvanuan vənənah lotohəhəŵur hən ləbigol nasənahən. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas toḅəḅesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nədəlomian.* ²⁷ Noum idaŋ mōs Nasuḅ, noum habat len nədaŋan sagw pişi, nəşəpat savoi vəha-soḅsoḅur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihət ginau vəha-soḅur. Naut esusus habat hən ginau, nomıdol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh həni alat siYesu len naut tiltile galit. Nunau soḅuer hən naŵisal hən nəḅəkətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike biḅan, ginau am nəşədaŋ. Nəvanuan beлив galit ideh hən bişes həbet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

* **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * **11:22:** Flp 3.5 * **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5

³⁰ Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsalibonŋ. aGot, aTəman Nasub aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mō, nəbonŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtaban lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis lorin ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Nja nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəbonŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasub mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi nauluman sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isabul atenan vi məhat vi lan nəmav.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben tobuer, be aGot ŋai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ŋai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isabul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlonŋ hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən bikele; nasoruan aGot sədaŋ hən avan ideh bikele. ⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaiənan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsədaŋ ŋai. ⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətaməmel husur nətakel nakitinan ŋai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh bīpatpat ginau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ŋai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəlonŋ hən notokele.

⁷ aGot emətahun nəbīpatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiənan erinŋ natesua todaŋ masuŋ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən bəmədəs ginau. ⁸ Nonŋir Nasub vəha-tor, nousi hən bilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi bətəgau gat gaiug, husur nəbonŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuŋ len gaiug.” Husur tokəmaiənan, nohəhaŋur hən nəbisor sal suh nədaŋan sagw tobuer, husur nəbonŋ nəsədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaŋur hən nəsədaŋ; nəbonŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaŋur; nohəhaŋur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəbonŋ nəvanuan lotomədəs tabtab hən ginau, nohəhaŋur; nəbonŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaŋur. Nohəhaŋur hən natgalen piŋi mōs aKristo, husur nəbonŋ nəsədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

aPol inau masuŋ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maiənan hum ahoŋon, be gamit m̄au mətugol notomaiənan. Gamit m̄au, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluŋi ke lotovi “bilitihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədəu-an nudaŋ bur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttonaməŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len gamito epitoŋ hən nəsa

* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəmav na-vəha-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəmav aGot totohtoh lan. Len nənəuan salito datukad nəmav dattoləboi datberisi, datukad nəmav namteso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoh lan. * **12:4:** Luk 23.43

notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ηai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh today len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaaan, mäterubəti dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hən nəbegəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh today len gamito, husur nəsələηon natit samit gail, be noləηon gamito. Nokəmaianan husur savi hən natətai beum hən bəkətkəta təban anan mai atəman bivoi, be ipat len anan mai atəman hən arbəkətkəta təban natətai bivoi.* ¹⁵ Imaianan, nohəhəvur hən nəbeviol hən ginau gabag mai natit pisi notokade mōs gamit. Ginau nəbələmas masuṽ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh today len gamito, be gamit galevis luke, len naṽide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷ Mətbinau ke tomaianan, kel mai ginau naṽide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idan hən bivan hən gamito, ale nosəvat awawa nədəlomian sinamit mai. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinəmərū namrukad aNunun aGot tosua ηai, ale naṽide sinəmərū epitpitoṽ ηai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətəs gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboη namttosor, namtusor len nahəsən aKriso len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətbidan am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboη nəbegəmai asike nəbisaḅ gamit hum notoləηoni, ale gamit am asike mətbisaḅ ginau hum məttoleηoni. Nomətahw ke mətbikad naṽitvituhan, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paηpaη, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədəs nəboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaṽtaṽoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboη nəbegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatih ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isobur lotogol nəsaaan a mō tia, be ləsəpair dan nəbiηbiηalan salito, naitian tosa, mai naṽide hən naitian taṽtaṽor.

13

Naləlagauan naməkot siPol

¹ Nəboη nəbegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboη avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaaan, nakitinan hən nəsa tokele teil pərpəp len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboη nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel naləlagauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaaan a mō, mai gamit pisi am məttoleηon nəsaaan, ke, avan ideh togol nəsaaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttoleηon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKriso tosor, ale dereh nigol tipərpəp hən gamito len nəpanismen galenan. AKriso səpəp danjan len nəsa togole van hən gamito, be nədanjan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboη lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədanjan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit mai, ginamit am namtsədan, be len nədanjan siGot,

* **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2 * **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18 * **13:1:** Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

namtukad nēmauran mai aKristo. Ale nēboŋ namtbēgēmai, dereh mēteris nēdaŋan enan.

⁵ Mētebunus kitev nadələmian len gamit sēbōmito. Mētukad nadələmian kitin o ebuer? Mētsənu sēhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike bīmaienan, mētsəkad nadələmian kitin. ⁶ Be nuke mitisəb ləbōii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. ⁷ Ale gagai namtusor tuv van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuv maienan hən nəvanuan gail ləbələbōii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mētbīgol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləbōi namtbīgol natideh bēmədəs nakitinan, avil natit pīsi namttogole, namtugole mōs nakitinan. ⁹ Nəboŋ mēttodaŋ, namtohəhəvur, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuv am ke, mitimatmatu len nēmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nēboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nēbidaŋ taltal hən gamito nēboŋ nēbēgēmai. Husur, len nēdaŋan hən na-il-a-mō-an Nasub tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nēmauran samito, nomətahun nēbēmədəs nadələmian samito.

¹¹ Bathudud nadələmian, egai nasoruan naməkot sagw. Mētehəhəvur. Mitimatmatu len aKristo. Mēteləŋon tivoi am len nələmito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nēmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nələmito, mētesuñ gabag hən nətərhōmit gail hən mētbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot pīsi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasub aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit pīsi, aGot teləmas bun gamit pīsi, mai aNunun aGot tigol mētesua maii len nələmit pīsi.

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia ləberin nəlolit bidan len aYesu ηai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpədan hən nasihau A.D. 49 nəboη totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsələn hən naḡusanan tosa (1.6-9)

3) Nədanan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadələmian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboη məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur navide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaη naməkot: navit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, beḡuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudələmian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadələmian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile

gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nələomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gai len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsəan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməηai. Igole husur naləηonian siGot aTəmadato.

⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ηai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaaur len navoian aKristo toviol kəmas hən, wake mətupair tutut dani van hən naḡusanan totile. Nosəhoḡut len gamito! ⁷ Naḡusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatuh, lotoləηon ləbədəs na-kel-uri-an tovoi seKristo.

⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aηel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar hən len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodələmi tia, aGot māu tibar hən len nəhab nəmatan!

* 1:2: Uman 16.6

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbēhəhəvur hən ginau. Nələḡoni ḡai ke aGot bēhəhəvur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail lətəhəhəvur hən ginau, asike nətavi aslev seKris̄to.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadələmian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saṽusani hən ginau. Ao, aYesu Kris̄to səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nəkəmaianan husur mətəsəsələḡ ləboi tia nəvīde hən nəmauran sagw nəbənḡ notohusur nəvīde hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədəs tabtab hən alat siGot hən ləbimasig. ¹⁴ Len nəvīde hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor nəJu isəbur len naur hagw. Nudanḡ habat len nəvīde setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəbənḡ notopat len nabəhəvun anagw sal. Beti aGot ehəhəvur hən togol ke noləboi p̄arp̄ar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəbənḡ togol tomaiianan, nəsəsəṽsaṽut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavī məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notələmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notələmam vi Jerusalem hən nəbeləboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmaribənḡ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḡ ḡai.*

²⁰ Nəsə nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhən aGot nukel, nəsalibənḡ.

²¹ Beti husur nəbənḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKris̄to len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsələḡ hən na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tomədəs tabtab hən ginamit a m̄o, gagai ikel ur nadələmian egaii tomədəsi a m̄o.” ²⁴ Imaianan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohəhəvur hən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəbənḡ enan namrosəhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau həni ke nimasvan. Len nəbənḡonan mai nəvanuan totibau gail səbəlīt ḡai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaiianan husur nukel lidanḡ hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ḡai, hum nauman pisi sagw savi natideh. Be ludanḡ həni. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən b̄ikad na-tiv-daluis-an, naut kəmas tovi leKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tilitile gail loḡəḡaras ke lotokad nadələmian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləbisaḡ ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nəbənḡ sidato mai aKris̄to aYesu. Luke lisaḡ ləboii hən ləb̄igol gidat datḡevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil ḡəgat, namtsəsəsələḡ hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəgau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi m̄os gamito.

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris̄ ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2

* **2:4:** Kal 1.7; Jut 4

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonon, alat lotoil a mō ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-mō-an salito, nəhes totibau lotovati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan pisi loṗitṗitov. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a mō ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoii mai alat ləsavi Ju surŋan gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naju gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naju gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luṗat nəhes hum lotoil a mō hən alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas hən, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginau mai aParnapas hən ginamit pisi namtbikad nəbonan len aYesu. Ludam ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoii mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naju gail. ¹⁰ Lous ginamər ŋai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləŋon buni hən nəbigoie.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboŋ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgoie. ¹² A mō ihanhan mai alat lotokad nadəlomian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale ajemes esəvat galevis gəmai. Nəboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naju gail lotokad nadəlomian am luṗon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehur nəvide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboŋ notoris ke ləsaḥusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoii, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam gutoh surŋan alat ləsavi Ju, gəsatoh len nalo surŋan naju gail. Imabe gudaŋ len alat ləsavi Ju hən ləbitoh surŋan naju lotohusur nalo? Sagimaganan!

¹⁵ “Gidaru, nəboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seju gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadəlomian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariŋi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadəlomian len aYesu Kristo ŋai aGot toriŋi ke nəvanuan inor len nəhon.† Imaganan, gidat am datoriŋi nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot beriŋi ke datbīnor len nəhon, len nadəlomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi bīnor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datbələŋon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datbīsabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəbeum təlmam hən nalo notogol tomasig, nəvusan səhoti ke ginau gabag noḥur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ŋa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot bīwol hən nəmauran sagw. Esurŋan notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo mau itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən bimat, mōs ginau. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas hən, savi ut kəmas. Evi

* **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nəhasan aPita len nasoruan ta Aram.

* **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadəlomian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriŋi hən bigoie.

nābilitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat mōs naut kəmas ŋai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətumelmel! Ehum avan sua todəlaṁ gamito hən mətəbetətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətōrisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ŋai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao mətukade husur mətōriŋ nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlōŋ həni. ³ Mətumelmel o mətumabe? Nəboŋ mətōtubāt, mətōhusur aGot len nədaŋan se-Nunun, be gagai mətunau ke mətəvurvur nəmauran toveveu enan len nədaŋan samit ŋai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mətōləŋon isa vəsa len natit isoḅur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboŋ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboŋ togol namerikel gail len gamito, igole husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao! Igole husur mətōriŋ nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlōŋ həni.

⁶ Mitinau aAraham ke: “Gai eriŋ nəlōn len aGot, ale aGot eriŋ gat aAraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mətələboii ke, alat lotōriŋ nəlōlit len aGot, galit lovi anatan aAraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriŋ ke, naluvōh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləḅeriŋ nəlōlit lan. Natanan ipat a mō nəboŋ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aAraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluvōh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotōriŋ nəlōlit lan, sunṁan aAraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit p̄isi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotōriŋ nəlōlit len aGot.”* ¹² Napisal hən nadəlomian enan etile len napisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit p̄isi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eḅur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriŋ len gadito. Eḅur nəmakuvan sidato nəboŋ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eḅur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluvōh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datḅikade lan, datoləboi datḅikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməŋai imaiegai: Nəboŋ nəvanuan ḅeru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arḅitos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ḅəḅur kotovi o riŋ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len nəvide tomainen, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəḅur, be

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23

ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-ke-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-ke-gati-an enan hən bebuer.* ¹⁸ Husur nalo bevi nəkadun naviolan siGot, na-ke-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-ke-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erin nalo mai aMoses mōs nəsa? Erinj mōs bevuśan nəvanuan gail piśi hən nəsaan salit gail. Erinj ipat vir nəgəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-ke-gati-an san mai. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arbiŋa gat na-ke-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienān saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səboŋ ita gat na-ke-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-ke-gati-an san gail a? Ao, ebuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhoŋ aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanis gat gadit piśi, gol ke ikad nəpiśal sua ŋai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Nəpiśal imaiegai ke: datberin nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkol hən gidato. Ipoŋ gol gidato vəbar aGot tovəhot nəpiśal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai piśan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datberin nəlodat lan, ale hən aGot berinj ke datunor len nəhoŋ. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit piśi, len nadəlomian mətto-kade len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit piśi mətto-baptais hən mətto-toh len aKristo, ehum mətto-ko-l nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhoŋ aGot mətosuŋan aKristo. ²⁸ Səkad nəju, səkad auleKris o nametboś am; nəsev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaŋut, səkad naułuŋan. Səkad natideh am togol mətto-pəpəhw, husur gamit piśi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətbevi seKristo, mətovi anatun siApraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit piśi san, erinj hən anatun. Be naut kəmas natit piśi evi sinatun, nəboŋ tovi tuhtətai sal, esuŋan nəsev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboŋ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədam hən binor hən nəsa atəman torinj. ³ Len nəvide tomaienān, gidat am, nəboŋ dattokəkereh, nəboŋ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədanjan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədanjan galenan.* ⁴ Be len nəboŋ tonor həni, aGot esəvat aNaton uluŋan. Apəhaŋut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən bevuś nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datbevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur mətto-ivi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu

* **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40 * **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4 * **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20

aNatun aGot, vi lan nəlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* 7 Imaianan gəsavi slev am, govi anatum aGot, ale husur govi anatum, dereh gikad natit pisi aGot tokel gati hən beviol həni mai anatum gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

8 Nəboṽ mətəsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* 9 Be gagai, nəboṽ mətətoṽboi səhot aGot, (aə, ivoi am notoke, gagai nəboṽ aGot tələboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədərən gail ləsavi natideh, ləsədaṽ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətəvi slev salit tətəs am? 10 Mətudaṽ len nəboṽ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nəsihau. Mətunau ke aGot ehəhəvur hən natəlmaman samit van hən nalo a? 11 Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw mōs gamito. Hum ma notoum sōbuer samito. 12 Bathudud nadələmian, mətəsufman ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboṽ nototoh mai gamito, mətəsamədəs ginau boṽ ideh. 13 Be husur ke notoməsah, natoṽhan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-urian tovoi mai gamito. 14 Naut kəmas naməsahan sagw igol idaṽ len gamito, mətəsanjit nəhomit van hən ginau, mətəsamətahun ginau. Wake mətəhəhəvur hən ginau. Mətəkətəkəta təban ginau sufman notovi aṽel sua siGot o sufman notovi aYesu Kristo gabag. 15 Be nakemkeman samito, nəsa evisi hən? Imabe? Nukel koti ke nəboṽ nototoh ei, mətəhəhəvur hən mətəbigol natideh mōs ginau. Nətəusi, mətəkəkis kuv namətəamito hən mətətaviol hən gail mai ginau. 16 Nəsə evisi togol ke gagai nəboṽ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətahun gamito?

17 A mō, nūsor husur alat lotopusan hən nəpusanan totile. Galito ludaṽ hən ləbəlivi gamito hən mətəbitah mai galito, be savi mōs navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətəbidaṽ len galito. 18 Ivoi hən mətəbidaṽ len natsua, bevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətəbimagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. 19 Anatugw gail, ehum notoləṽon tosa len nəpəṽasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo beḡəm kavkav len gamito. 20 Noləṽon masuṽ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəḡel hən nəsoruan sagw todaṽ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhathuh hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

21 Gamit mətətoləṽon ke mətəbitoh len navəlan nalo, mətəsəsələṽon husuri māu a? 22 Husur len natosian ike aApraham ikad anatum ulurman eru. Nəpəhəvut tovi slev, nəhəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* 23 Naslev ipas anatum aApraham len navide sinəvanuan ṽai, be asoan aApraham ipas anatum tovi nəsarpoṽhan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* 24 Natanan ehum nəsoruan kəta. Nəpəhəvut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat ḡəlaru len nəhəsən. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Navəhuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbikə aHakar ehum nəvəhuh Sinai. 25 Ale naut a Jerusalem ta daməṽai ehum Navəhuh Sinai len naut aArapia. Sufman aHakar mai anatum gail lotovi slev, Jerusalem ta daməṽai mai alat lototoh lan lovi slev.† 26 Be

* 4:6: Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * 4:8: 1Kor 8.4-6 * 4:10: Rom 14.5; Kol 2.16-23 * 4:22: Gen 16.15, 21.2

* 4:23: Gen 17.16; Rom 9.7-9 † 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboṽ aPol toke Jerusalem, namilen ke naju gail lotohusur nalo siMoses.

aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a mēhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke, “Pēhaṽut gotobutoh, gēsəpasus, gikemkem, gaiug gēsəkad napəḡasan hən nəpasusan, getuḡat kəkai habat; husur napēhaṽut tobutoh, dereh tikad anatun isoḡur səhor napēhaṽut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nadəlomian, mətosuḡan aIsak; mətovi anatum na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatum naslev, emədas tabtab hən aIsak, anatum na-kel-gati-an. Imaien sal daməḡai. Alat lotoke datḡevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləḡon isa vəsa. ³⁰ Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pēhaṽut mai anatum uluḡan dan gaiug hən arḡeməsev, husur anatum naslev pēhaṽut asike ikad nahudhutan setəman, be anatum napēhaṽut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatum napēhaṽut tovi slev, datovi anatum napēhaṽut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nəmakuvan, aKristo isah ruḡat nəsa tobaḡis gat gidato hən datḡikad nəmakuvan enan. Imagenan, mətəil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaḡis gat gamito a ḡo.

² Səsəḡəḡ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətḡikad na-tiv-dalusi-an hən mətḡinor len nəḡon aGot, nəsa aKristo togole ḡos gamito savi natideh. ³ Nukel puli hən gamit tətəs. Nauluḡan ideh todam hən ḡikad na-tiv-dalusi-an hən ḡinor len nəḡon aGot, atenan timasgol husur natit ḡisi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke mətḡinor len nəḡon aGot ale məttohusur nalo ḡosi, mətugol gamit səḡomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas həni. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaḡ səḡot gidato, suḡian dattonor, bathut dattoriḡ nəlodat len aKristo. ⁶ Husur nəḡəḡ dattoriḡ nəlodat len aYesu Kristo, datḡikad na-tiv-dalusi-an o asike datḡikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua ḡau evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A ḡo mətugam ivoi len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən asike mətḡehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito, sagəḡ len aGot tokis gamito. ⁹ Napusanan gəgəras emədas nəvanuan isoḡur, ehum nasorian kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḡ, nunau ləḡoii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḡadarḡəḡu, məttonau tuhatuh hən napusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalunān limaskad na-tiv-dalusi-an, nəḡu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəḡai balbal ḡai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be nəḡu gail lomətəhuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḡon ke letiv kotov ḡisi, hən asike ləḡevi uluḡan am.*

* 4:27: Isa 54.1 * 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1

¹³ Husur gamito, bathudud nadələmian, aGot ekis gamit mōs asike mət̄bevi slev am. Mətesəsəlōŋ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mət̄behusur naləŋonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mət̄bevi tarhət samito surŋan mət̄tovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ŋai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpədaŋ hən gaiug surŋan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mət̄besurŋan nalipah naliliihai tohat gamit gabag, toseh pəpəs gamito, mət̄elələgau hən gamito hən asike mət̄bemədas masuŋ hən gamit gabag hən mət̄bimasig.

Nəmauran len nədaŋan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaianan, asike mət̄ohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito lomət̄ahun naləŋonian seNunun aGot; ale naləŋonian gail seNunun aGot lomət̄ahun naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artəbal, gol ke mət̄odədas mət̄bigol nəsa mət̄beləŋoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol hən gamito, mət̄satoh len nəvələn nalo.

¹⁹ Nəbōŋ mət̄tohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan tobiŋbiŋjal, nəvide tosa totavtaŋor hum nalipah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəbalbalan, nəvitvituhan, nətabulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləŋoni, nəlol paŋpaŋ, naləŋonian hən nə-patpat-gaiug-səbōŋ-məhat-an, nəpəpəhwan, naluŋoh gail lotopəpəh husur nənauan totitile, ²¹ nələŋ toŋənvənah, natərogan, naitian totavtaŋor len nəbiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a mō tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihabəlan aGot.

²² Be nəbōŋ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iŋan hən nəvit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nəkemkeman, natəmāt, nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədau-an len na-ləŋon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs nəvanuan, nəvoian, nadələmian, ²³ nəbōruan tomədau, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luŋos bun nəbōruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləŋonian nəsaan hən nibelito mai na-ləŋon-buni-an tosa gail piŋi ləbimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datimashusur gat naləŋonian seNunun aGot tosehər gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nələdat biatabulol bulos gidat gabag, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləŋoni be datsəkade.

6

Dereh datilav nəvit nəsa dattoməbule

¹ Bathudud nadələmian, mət̄bisəb gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit mət̄tomatmatu len aNunun aGot, len nəvide tomədau, vi tarhət san hən bətəlmam van hən nəpiŋsal tonor. Be mət̄elələgau hən asike mət̄bitech len nəsaan totaltal ke mət̄ehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mət̄binau tuhatuh hən i o mət̄bisəbi len nəmauran samito ke todaŋ o tomələs habat hən mət̄bevusi. Len nəvide tomaienan, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh biŋau ke totibau, egərəs gai gabag, sakitin, evi ut

* 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

kəmas. ⁴ Nəvanuan tēbunus kitev nakitinan husur nauman san səbōn. Bisabi ke bivoi, satenənoṽ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi bēvīv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan vīsusua timasgol nauman san səbōn ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloŋ hən naṽusanan hən nasoruan siGot, limaskatəpōl hən natit pisi tovoi lotokade mai ahai pusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səbōmito. Mətsaləboi mətḃegəras aGot, ŋit nəhōmit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan naṽit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋoniam tosa san gabag, dereh tisah tuan naṽit nəmatan hən. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləŋoni, dereh tisah tuan naṽit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datḃigol natit tovoi, husur datḃidaŋ hən datḃivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan naṽit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienan, nəboŋ dattoləboi datḃigole, datigol tivoi van hən nəvanuan pisi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadələmian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

¹¹ Məteris nabiltitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səbogw! ¹² Alat lototaltal ke mətḃikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləberisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləbēmədas bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləbisor patpat galit məhat hum məttavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an məttəkade. ¹⁴ Be ginau māu, sanəvīv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienan, natit pisi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavī natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datḃikad na-tiv-dalusi-an o asike datḃikade savī natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan māu, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəmat, mai nəlon aGot titanis galito. AGot ilekis hən galito hən ləbēvi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuḥ am. Husur namelḃol notokad gail len nibegw, loṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadələmian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7 * **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboii ke aIsrael siGot evi naluṽoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bəvūsani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadaŋ hən nasi hau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum həni len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKris to, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadələmian len aKris to aYesu. ² aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kris to areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kris to! Bathut nəbonan dattokade mai aKris to, aGot ivoi masuŋ hən gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satuŋat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datubon mai aKris to hən datbevi esan səbən. Ilekis hən gidato hən datbinor len nəhon, nəsaan bəbuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke bipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kris to bigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaien hən huser eləŋon togole, igol gai ehəhəvur. ⁶ Igol natgalen pisi hən datbisal suhi hən nəyalalan hən navoian tohiv kəmas həni mai gidato len aNatun gai toləmas pan.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruŋat nəsaan sidat gail dan gidato huser topul masuŋ hən navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san pisi, ⁹ aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsa aKris to bigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboŋ binor həni balai, aGot dereh tigol natit pisi len nəmav mai natit pisi len navile a pan libonbon pipihəbələn aKris to. aKris to dereh tikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən natgalen pisi. ¹¹ Len aKris to, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit pisi ehuser nə-nau-utaut-an

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

hən naləŋonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttorin nəlōnamito len aKristo, namtb̄itoh hən namtb̄isal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mət̄savi Ju mət̄tosəsəlōŋ hən nakitinan, na-kel-uri-an tovi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaaŋ samito. Ale nəboŋ mət̄torin nəlōmit len aKristo, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsan len gamito hən mət̄tovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol həni mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsəlōŋ həni ke mət̄tokad nadəlōmian len Nasuḅ aYesu, mai mət̄toləmas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanōŋan ebuer. Nusor tuṽ mōs gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an b̄etibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol mət̄eləboi buni len nəlōmito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mət̄b̄ikade. Nuke mət̄eləboi səhot na-pul-masuṽ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol həni mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuṽ ke mət̄eləboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattorin nəlōdat len aKristo. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboŋ torinji tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a mō səhor aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Iṽat nəhes tosəhor masuṽ hən nəhes ideh lotoləboi ləb̄ikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot erin natit pisi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən b̄eil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esumān gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi topul pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKristo

¹ A mō mət̄umat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A mō mət̄ovi vanuan navile eg a pan mət̄tohusur napisal salito tosa. Mət̄ugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlōn alat lotomət̄ahun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³ A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosumān nəvanuan gail pisi am; datunor hən nəlōl pəŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuṽ hən gidat həni, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKristo. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKristo ale erin gidat datobətah maii len nəmav. ⁷ Igone hən b̄əṽusan

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot erin natit pisi pipit narien aKristo. * **1:23:** Kol 1.18-19

navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosehər bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit pisi togole mōs gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maigai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋiŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətsagol natideh hən mətbimakuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədas datbigol natideh hən datbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datbeləboi datbipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datbigol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datbigole.

Datosua len aKristo

¹¹ Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta mō enan. ¹² Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi mətbos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nəhəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mō mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətəgəm pəpadan hən gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napisbile topəpehun gidato, igol ebuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail toban kelean today, səkad nədanan am. Igol tomaienən hən bigol naluvoh toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoh veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttoŋ a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadan.* ¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat pisi, naJu mai nametbos gail, datoləboi datbēgəm hən aTata Got len aNunun toŋua ŋai.

¹⁹ Imaienən, mətsavi mətbos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasub esuhud hən gidato datbībən maii len naim, hən naim enan bēvi məhat hən bēgəm vi naim siNasub tolo. ²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətbībən maii len naim toum həni, hən bēgəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat ləsavi Ju

¹ Bathut natanən, ginau, aPol, nutoh len naim bəbanjis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

² Surnan məttoŋsələŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum mōs gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a mō tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəboŋ mətbēvurun nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan

* 2:17: Isa 57.19

husur aKristo. ⁵ AGot sakel vøhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vøhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodølomi, alat læsavi Ju mai naJu gail løpitpitov. Galit pisi lukad natit pisi aGot totøgau gati mōs anatan gail. Naluvoħ eru en pisi losua hum niben aKristo, lukad ðonðon hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpoħ len aKristo aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas hənı mai ginau len nədanjan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan pisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas hənı, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mətšavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKristo tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datbeləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit pisi, ilekis hən ginau hən nəbigoł nəvanuan pisi læləboi husur nə-nau-utaut-an egaiı san, nə-nau-utaut-an tosusuaı sutuai len natubatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaienən hən ðevusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a mō mai alat lotokad nədanjan hən na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris læboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboj læberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKristo aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKristo mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi datbegəm tabtab, il len nəħon aGot, namətahwan əbuur. ¹³ Imaienən, nukel mai gamit ke sa-nəlomit tetuhatuh hən na-ləŋon-isa-voša-an sagv mōs gamito. Ao, ivoi hən mətbevi v hənı husur evi tarhət samito.

Na-sor-tu v-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen pisi, notəgedur, sor tu v vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsalit lan. ¹⁶ Nusor tu v ke, len nəyalyalan aGot topul hənı, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədanjan hən mətbiðan ħabat am len nəlomito. ¹⁷ Nusor tu v ke, bathut məttořiŋ nəlomit lan, dereh aKristo titoh tin len nəlomito. Nusor tu v ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mətbeləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tu v ke, gamit mai nəvanuan pisi siGot, dereh mitikad nədanjan hən mətbeləboi səhot na pōsposan, nabəłavan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKristo. ¹⁹ Nuke mətələboi na-ləmas-buni-an seKristo to səħor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboiı, hən mətbe pul sə səħov hən nəboruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədanjan san toum len gidato, aGot eləboi biğol natit gail səhor masu v hən natideh dattoləboi datbeusi hənı o datbi nau hən biğole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur pisi lisal suh nəyalyalan san len aKristo aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəbonan len niben aKristo

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobanjs gat ginau sil nauman notogole mōs Nasuð, ginau nous gamit ke, napisal hən nəmauran samit gail tinor hən

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəboj toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nədanjan hən na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abiltiŋel lotoil a mō o lotokad nədanjan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a mō o lotokad nədanjan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar pisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar pisi.

nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nəlomit temədaυ, samtinaυ gamit səbomit ηai; len natideh mətbīgole hən nəvanuan gail, mətemədaυ lan; len nədan̄-buri-an samito, mititoh mədaυ tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaη bur naυide tiltile mai nəboruan tiltile samit gabag. ³ ANunun aGot igol mətəosua. Len nədan̄an samit pisi, mətətəgau gat nəbonan en məttofade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKristo tosua ηai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datbikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ηai, nadələmian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a mō hən gidat pisi, toum len gidat pisi, totoh tin len gidat pisi.

⁷ Be aKristo eviol kəmas hən naviolan mai gidat vīsusua. Epəpəhun naviolan galenan tonor hən naləηonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “Nəbor̄ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai tosehōr galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəbor̄ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a mō aKristo evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKristo tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhōr nəmav hən bəpul len natit pisi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKristo “eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a mō, kəkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai pusan gail. ¹² Igol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləbidan̄ am len aKristo. ¹³ Timaienan vəbar gidat pisi datbikad nəbonan len nadələmian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbəgəm matmatu am vəbar datbəsumian aKristo len nəboruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosumian atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətəs tobarbar həni. Asike datupair husur nəpusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbəgəras gidato len naliblibon̄an hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbəsumian aKristo len natit pisi datbīgole, husur aKristo tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau pisi lotoudud mai nahudhut niben gail pisi.* Nəbor̄ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbīgole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbīgol niben kavkav bimaυ, bətibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷ Imagenan, len nahəsən Nasuḃ nusor idan̄ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am sumian alat lotokad nadələmian len nagot gəgəras gail. Lodədan̄əbu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanan topat len galito, bathut nəkadulit ivonvon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludan̄ hən naυide naitian taḃtaḃor biwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naυide tiltile lotobin̄in̄al.

* **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18 * **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənan evi nastrin̄ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri.

20 Be enan savi napisal seKristo tohum mættolæboi sæhoti. 21 Næboŋ gamit mættosæsolŋ hæn nakelean husur aKristo, mætorinŋ nælomit lan, ale loŋusan gamito hæn nakitinan topat len aYesu. 22 Naŋide hæn næmauran mættokade ta mŋo, nalæŋonjan lotosa, lotogæras gamito, lomædas næmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* 23 Mitidamŋ hæn aNunun aGot bigol mætbiveveu len nænauan samito mai nælomit. 24 Mitimasgæm vi vanuan veveu gail mætbikad naboruan veveu aGot toum hæni hæn mætbæsumŋan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan næsaan len naŋide aGot tohæhaŋur hæni.*

25 Imaienan, mitinonŋ hæn naliblibonŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ŋisusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* 26 Len nælol paŋpaŋ samito, samtigol næsaan. Sa-nælomit tipaŋpaŋ tebælav. Namityal satimasur lan,* 27 hæn natæmat asike bikad kas naut ideh len næmauran samit gail. 28 Nævanuan vænvnænah satevnænah am, be ivoi ke teum tidaŋ, teum hæn natit tovoi hæn navælan gabag, hæn bæləboi bikad natit hæn bæviol hæni mai alat lotomidol. 29 Nasoruan ideh tomædas nævanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hæn bæsusupah mai nævanuan, gol nadælomian salit bidanŋ am. Mitikel nasoruan tonor hæn læbælæboii mai tovi tarhæte sivan ideh am bæsæsolŋ hæni. 30 Len naŋide samito samtigol aNunun aGot nælon tisa; husur aGot eriŋ aNunun len gamito, hæn tota gat nahæsan len gamito ke mættovi esan, van vøbar næboŋ bigol piis næmakuvan samito.* 31 Mitinonŋ hæn na-mætahun-buni-an, næ-tabulol-bulosi-an, nælol paŋpaŋ, næ-kai-walwal-an, næ-sor-mædasi-an hæn nahæsan avan ideh, mai næsaan piisi. Mitinonŋ hæn galen pisi. 32 Avil mitivoi hæn gamit gabag, nælomit titaŋis gamit gabag, mæterubat næsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubat næsaan samito.*

5

Mititoh len namial

1 Imagenan, bathut aGot tolæmas bun gamit mættovi natun gail, mitigol tætoŋ hæn aGot.* 2 Na-læmas-buni-an tiwol hæn gamito, næmauran samit tepul hæni. Mætesuŋan aKristo tolæmas bun gidato, toviol hæn næmauran san næos gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hæni næbon tosusau van hæn aGot.*

3 Be naitian tosa, naŋide tosa totaŋtaŋor piisi, mai næ-læŋon-masuŋ-an hæn natite tebuer kaskasi len gamito. Næsaan tomagalenan læsanor hæn nævanuan siGot gail. 4 Sanor hæn mætbikel nasoruan pahsago, næ-sor-melmel-an mai nasoruan sohsoh tobiŋbiŋjal. Be inor hæn mætbikel nasipaan vi tæban aGot. 5 Mitinau læboi natesua ke, nævanuan togolgol naitian tosa, nævanuan togolgol naŋide tosa totaŋtaŋor; mai nævanuan tolæŋon masuŋ hæn natite, alat lotomaienan lodædas læbæbis len natohan pipihabælan aKristo mai aGot. Lodædas læbikad naviolan tovoi aGot totægau gati næos nævanuan san gail. (Nævanuan lotolæŋon masuŋ hæn natite, lulotu hæn natit lotolæŋon masuŋ hæni. Egæm vi got salito, evi nægot gægæras.)

6 Alat lotoke næsaan galenan savi natideh, salegæras gamito hæn nasoruan tomaienan nakitinan tobuer lan. Husur nælol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat læsagol næsa tokele sil natgalenan. 7 Samtitah mai galit len næsa lotogole. 8 A mŋo mætutoh len næmargobut, be gagai mætovi siYesu ale mætutoh len

* 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Gen 1.26-27; Kol 3.10 * 4:25: Zec 8.16 * 4:26: Psa 4.4 * 4:30: Isa 63.10 * 4:32: Mat 6.14-15 * 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18

namñial. Mititoh hum nəvanuan hən namñial.* ⁹ Husur navit namñial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail pisi. ¹⁰ Mitisab səhot nəsa togol Nasub tohəhaʋur. ¹¹ Navide hən nəmargobut ləsəʋan hən natideh tovoi, mətebulatut dan gail. Ivoi am hən mətbikel vəhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh bisor husuri. ¹³ Avil nəboŋ namñial tomñias natit pisi, nəvanuan gail pisi loləboi ləberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit pisi namñial tomñias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan pisi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke, “Gaiug gotopatmari, gilele, gile məhat dan nəmatan, ale aKristo temñias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, mətelələgau hən natohan samito. Samtitoh surñan alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh surñan alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit pisi mətbigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməjai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimmel, avil məteləboi səhot nəsa Nasub toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən navide gail lototaʋtaʋor. Avil mətepul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəbe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəbe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəbe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəbe len nəlomito vi təban Nasub.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit pisi, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətəhwan samito len nəyalyalan səKristo.

²² Latpəhaʋut məttolah, məteriŋ gamit len navələan asoamito hum mətteriŋ gamit len navələan Nasub. ²³ Husur ahaʋut ehum nəkadun asoan, eil a mño həni; surñan ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a mño hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navələan aKristo; len navide tomaienan, len natit pisi, ivoi hən abareab gail mñau ləberiŋ galit len navələan ahaʋut salit gail.

²⁵ Lalumñan məttolah, məteləmləmas bun asoamito surñan ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mños galito. ²⁶ Igol natenan hən bigol ləbevi esan səboŋ ŋai, ləbinor buni. Len nasoruan siGot igol luvevu. Ehumi nasoruan siGot tovi wai aKristo tolisov galit həni hən ləbivevu.* ²⁷ Igol natgalenan hən bəsəhar nəvanuan san gail hən ləbevi esan səboŋ len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nəbiŋbiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi bikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaʋut togomah topəhas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalumñan məttolah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoləmas bun nibemit səboŋmito. Naulumñan ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səboŋ. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətəhun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, surñan aKristo tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKristo. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulumñan dereh teriŋ aTəman mai anan hən beudud mai asoan, ale aregəŋ sua surñan

* 5:8: Isa 60.1-3

* 5:11: Rom 13.12

* 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

* 5:26: Tit 3.5

niben tosua ηai.* ³² Ikad natetetan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan keta tohusur aKristo mai nēvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulurian timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbon, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nēnauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuβ. Inor hən mətʔigol bimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anamñ len nēnauan samñ.” Len nakelean todañ gail, enan evi nametəkav tokad nakel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəbēputsan atəmañ mai anamñ len nēnauan samñ, “dereh natoohan samñ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naʋide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit bisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətehis galit hən ləbiiyar husur naʋisal tonor, ʋusan galit mōs naʋide tonor, naʋusanan eruenan arogəm len Nasuβ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta samñ len navile a pan bikele. Gemətahw lan, len nələm kitin geputsani len nēnauan samñ. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKristo tokele. ⁶ Gigol tabtab həni, savi hən bəbunusi ηai, həhaʋur hən gaiug, be len nələm todañ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nəsa gotogole, timaur mətañ hum gotogole mōs Nasuβ savi hən nēvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuβ dereh teviol hən nakonʋurpurañ mai gidat ʋisusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev samñ gail. Sageśəhob hən naslev samñ ke asike b̄igol husur naləŋonian samñ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ηai totoh len nəmav, ale naʋide san epitoʋ van hən nēvanuan ʋisi, ideh satile.*

Nahurabat nəbālan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuβ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidan tabtab! ¹¹ Geriñ ʋis nahurabat nəbālan siGot len gaiug hən gəbēil gəgat, naut kəmas nəhai tata setəmat gail mai nağərasian san gail. ¹² Husur datsəbal mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datuβal mai alat lotoil a mō, mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an datsaləboi datʔberis gail. Datuβal mai abiltidaŋan gail hən nəmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriñ nahurabat nəbālan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəboŋ nəsaan, dereh geləboi gəbidaŋ ʋur alatenan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəboŋ ləb̄iβal mai gaiug. Ale nəboŋ nəbālan b̄inoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuʋ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nəbālan hən nanoran, hum nasoltia toriñ nahurabat metəlai len nəmabun hən b̄ipat gol niben.* ¹⁵ Ale len narieñ, gevələs naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmat dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadələmian hum nasilt tovi nahudhut

* **5:31:** Gen 2.24 * **6:3:** Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmañ mai anamñ len nēnauan samñ hən natoohan samñ tivoi, mai hən gəb̄itoh bəbəlav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17

* **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7

nətarhai topat gol gaiug hən gəbələboi gəbīgol nəwei setəmat p̄isi lotopəŋ ləbimat.† ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nəbalan gotorin̄i len nəkadum̄. Lav nəbu nəbalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gəbībəl həni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuṽ tabtab hən na-sor-tuṽ-an mai nanjirian tilitile gail. Gehulahul, ale gisor tuṽ tabtab m̄os nəvanuan siGot gail p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuṽ m̄os ginau am. Geus aGot ke nəboŋ nəbisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəbemətahw hən nəbikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəban̄is, luban̄is ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuṽ m̄os ginau hən nəbīgole.

Nasudələmian

²¹ Nuke mətələboi natit p̄isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadələmian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətəbələboi natit gail husur ginamito, ale hən bīgol mətəbələŋon bivoi am len nəlomitō.

²³ Wawa gail len nadələmian, nəlomit tikad natəm̄at. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadələmian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

† **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhubuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəboŋ gotopati eləboi b̄ipat gol gaiug ale eləboi b̄igol nəhab len nəwei ideh topəŋ, bimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17 * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hæn alat a Filippi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itos nalobulat napolisulan egai hæn nesa?

Len nalobulat egai aPol esipa hæn alat a Filippi hæn na-lemas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit naþisal hæn lœbitoh len nœmauran seKristen tovoi.

APol itos nalobulat egai van hæn ase?

APol itosi van hæn alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nœyaran na-vœha-ru-an san a mœ, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hœni len naim bœbanjis husur tohut natœmat dan natœbarehreh sua.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pœpadanŋ hæn nasihau tovi A.D. 63 nœboŋ totoh len naut a Rom len naim bœbanjis.

Len nalobulat egai aPol idanŋ hæn nakemkeman, na-il-buri-an, naþonan mai nasusumaran len nœmauran mai nadœlomian seKristen gail. Imasil ke aPol elœmas masuŋ hæn alat siYesu len naut a Filippi. (1.1-4.23)

- 1) APol etuþat hæn nalobulat san van hæn alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi tœban aGot hæn galito, ale isor tuŋ mœs galito (1.1-11)
- 2) APol ehœhaŋur husur nœvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kœmas gai totoh len naim bœbanjis, ivatvat viri ke nœsa tevisi dereh tivan vœbar navoian, naut kœmas nœmauran o nœmatan san (1.12-26)
- 3) APol ikel mai galit ke len nœmauran salit lehusur kitin hæn aKristo, gol nœsa tokele hæn naŋide aGot tolœŋoni þiparþar len galito (1.27-2.18)
- 4) APol ike tesœvat aTimoti mai aEpafrotitus van hæn alat a Filippi (2.19-30)
- 5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naŋide siPol, likad nadœlomian len aKristo hæn aGot þeriŋi ke linor len nœhon. APol elœŋoni ke nœlolit tikad natœmat (3.1-4.9)
- 6) APol esipa hæn naviolan alat a Filippi lotoviol hœni maii (4.10-20)
- 7) APol imaris kotov nalobulat san van hæn alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hæn alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hæn nœvanuan pisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi. * Nutosi van hæn naelta mai natikon gail am. ² AGot aTœmadato mai Nasuþ aYesu Kristo areviol kœmas hæn navoian mai arigol nœlomit tikad natœmat.

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

³ Nosipa vi tœban aGot sagw len nœboŋ pisi notonau tœlmam hæn gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuŋ-an sagw mœs gamit þisi, nutor tuŋ len nakemke-
⁴ bathut ke mœtutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametœkav, nœmaribon mœttoriŋ nœlomit len aYesu Kristo van vœbar damœŋai. * ⁶ Husur nunau lœboi nategai mœu ke, aGot totuþat hæn nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nœboŋ siYesu Kristo. * ⁷ Inor hæn

* 1:1: Uman 16.12 * 1:5: Uman 16.12-40 * 1:6: 1Kor 1.8

notonau gamit p̄isi maienan, bathut notolomas bun gamit len nalogw. Husur ke len naim bəban̄is notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoʋusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəp̄ol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.* ⁸ AGot eləboi b̄ikel koti ke notoləŋon masuʋ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nistor tuʋ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh məteləboi mətbekuʋol hən nəp̄isal tovoi buni, hən mətbiveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən nəv̄it nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbeputsan mai sal suh nəyalalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-ban̄is-aPol-an

¹² Bathudud nadələmian, nuke məteləboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəban̄is sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen toban̄is gat ginau, nəbathudud nadələmian isəbur loil gəgat len Nasub̄. Gagai, len na-il-buri-an tosehər ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaʋulul bulos ginau mai lotopul hən nəv̄itv̄ituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaʋulul ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləb̄ipatpat galit məhat husur lunul ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen toban̄is gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len nəp̄isal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuʋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəb̄imakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh b̄igol nahurugw bisa, avil nuvatvat viri ke nalogw teil b̄uri gagai sum̄an akis, hən ke, len natit p̄isi nəb̄igole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuʋ am. ²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiv̄an am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənauləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuʋ həni ke nerin̄ nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natanen ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natanen, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadələmian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəb̄itoh mai gamit tətəs, dereh məteləboi mətb̄isal suh aYesu Kristo sehər ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, nəv̄ide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəb̄egəm ris gamito o nəb̄itoh a tut dan gamito, dereh nesəsəloŋ həni ke mətoil gəgat sum̄an məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətubal tabtab m̄os nadələmian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len

* **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəbōŋ mət̃beil gəgat, aenemi samit dereh lələboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadələmian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke mət̃toləŋon isa vəsə m̃osi, ³⁰ husur gagai mət̃utoh len nəbālan tōp̃itoŋ hən nəbālan mət̃torisi ke notodaŋ buri a m̃o. Evi nəbālan mət̃tosəsələŋ həni gagai ke notodaŋ buri sal.*

2

Gol tətōŋ hən aYesu nəlon tomədəu, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nələdato len nəbonan mai aYesu, nə-ləmas-buni-an san etəŋon nələdat vi pan, datukad nəbonan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur natgalen p̃isi, mitimaskad nənauan tesua ŋai, mət̃eləmas bun gabag hən gamito, mitikad nələmit tesua, mitikad naləŋonian tesua ŋai. Mət̃bigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbomit ŋai, samtipatpat gamit səbomit məhat, avil len nələmit tomədəu hum mət̃tovi ut kəmas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit ṽisusua satinau nəsa tovoi hən gai səbōn ŋai be tinau nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad nənauan tōp̃itoŋ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad nəbōruan siGot, naut kəmas tovi aGot,
sənau ke tonor hən b̃etəgau gat ñap̃it̃p̃itoŋan mai aGot.*

⁷ Be erin gabulan nəhes tōvati mai nəyalyalan san,
ilav nəbōruan sinaslev sua,*
egəm vi vanuan sum̃an nəvanuan gail,
ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədəu, sənau gai gabag,
igol husur p̃is nəsa aGot tokele,
naut kəmas togol nəmatan san.
Be savi nəmatan ŋai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat p̃isi,
eviol maii hən nəhes toyalyal
səhor nəhes p̃isi,

¹⁰ hən ke nəhəsən aYesu b̃igol natit p̃isi ləb̃etəŋedur,
len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit p̃isi lisor vəhoti ke,
aYesu Kristo evi Masta,
hən ləb̃isal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləb̃etətōŋ həni

¹² Gamit notoləmas bun gamit p̃isi, natgalen ləb̃imaienan, len nələmito mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mət̃ehisi hən mət̃bigol nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito m̃osi. Mitigol natgalegai sum̃an mət̃togol akis hən nəsa notokele, (savi nəbōŋ nototoh mai gamit ŋai, be nəbōŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləŋonian samit inor hən esan mai igol mət̃oləboi mət̃bigol husur naləŋonian enan san.

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən navēs 10-11, ris Isa 45.23

¹⁴ Len natit pisi mætbigole, mitigole, samtikoblen, samtevitvituh, ¹⁵ hən asike bikad natideh tosa avan ideh toləboi bikel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveu ηai, namesian tebuer, surman anatun aGot gail, naut kəmas navile a pan nəmargobut məttotoh lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokabkabur, topul hən nəsaan.* Be gamit mitimasnial hum namial lotomial len margobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboη məttotəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mətbimaienan, len nəboη seKristo dereh neləboi nəbisor sal suh ginau ke nəsəgam sobuer, nəsaum sobuer.

¹⁷ Avil naut kəmas ləbigol nəbimat, naut kəmas nəda hagw bisel hum nəwain ahai tutumav toβiri len naviolan totutumav həni van hən aGot, nohəhəvur. Gamito, mətukad nadələmian len aKristo ale mətoviol kavkav hən gamito mai aGot hən mətbigol nəsa toləηoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən nəbuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke notoviol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit məttoviol kavkav hən gamito mai aGot, naut kəmas ləbigol nəbimat, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahəhəvuran.† ¹⁸ Surman ginau, gamit am mitimashəhəvur, βon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi naləηonian siNasub, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboη βetəlmam nəlogw tevi pan len nəsa bikel uri husur gamito. ²⁰ Nəsəkad avan ideh surman aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuβ hən gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səbolit ηai, savi natit gail siYesu Kristo. ²² Gamit mətoləboi aTimoti tia, nəboruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nəboη nəβeləboi nəsa βevisi hən ginau, len nəboη en ηai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. ²⁴ Avil len Nasub nodələmi ke, ginau gabag māu dereh nivan hən gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito məttosevati hən bevi tarhət sagw. Evi wawa nadələmian sagw toβon mai ginau len nauman, toβon mai ginau len nəβalan hum nasoltia. Be len nəboη egai ginau māu nunau ke nəβesəvati van hən gamit bai.* ²⁶ Husur eləηon masuβ hən βeris gamito ale eləηon isa husur məttosevətəlon həni ke toməsah. ²⁷ Nokitin ke eməsah habat, pəpadan imat. Be nəlon aGot itanjsi, savi gai ηai be nəlon itanjsi ginau am hən asike nəbikad nalolosaan vəsa batbat tomaienan. ²⁸ Na nənauan sagw idan am hən nəβesəvati van hən gamito, hən ke, nəboη mətberisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike βetuhatuh maiegai am. ²⁹ Nəboη bibar gamito, kel nahəhəvuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasub. Nəvanuan lotosuman gai, mətəputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadan imat mōs nauman seKristo. Nəmauran san pəpadan imasig hən bevi tarhət sagw, gel gamit məttoədəs mətbigole.

3

Nanoran tokitin

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Datoləboi datbikel namilen len nasoruan toβitol maiegai: Nəboη notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mətodələmi, ale mətoviol hən nəmauran samito mai aGot hən mətbigol nəsa gai toləηoni. Imagenan, naut kəmas ləbigol nəbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahəhəvuran. * **2:25:** Flp 4.18

1 Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nabonan samit mai Nasub. Savi natideh hən ginau hən nəbītos nategai tətəs; be nutosi hən bihavhav gol gamito. 2 Mətelələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosumian alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* 3 Husur gidato boh datukad nativ-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKristo aYesu togole mōs gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan bigole hən nibedato mai naʋide hən nalotuan. 4 Naʋide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh binau ke bələboi bəil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. 5 Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmaribon toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† 6 Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudaŋ len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuʋ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsabur kotovi bon ideh. 7 Avil natgalenan, a mō nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKristo togole. 8 A məhat hən natenan, nunau səhot natit pisi ke tovi ut kəmas nəbon notonənoʋ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pəhsago hən nəbevi seKristo, 9 hən nəbībən maii, hən nəbevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səbogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadəlomian len aKristo. 10 Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niβon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm surian gai len nəmatan san 11 hən nəbikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

12 Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəbəgəm surian aKristo aYesu, gai totgəgau gat ginau mōs natenan. 13 Bathudud nadəlomian gail, nəənanu ke notosumian aKristo kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw ibonbon hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail biapat a mō. 14 Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəbikad nasəhorian lan, nəbibar nagilen ale nəbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mōsi.

15 Imaienan, gidat pisi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maianan. Nənauan samit bətile, nategai am, aGot dereh tigol tiparpar mai gamito. 16 Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toparpar mai gidat tia.

17 Bathudud nadəlomian, mitigol tətəʋ hən ginau, ale mətebunus vahvatur alat lotohusur naʋide hən nəmauran namttogole mōs gamito. 18 Husur ikad isobur lototoh surian lotovi enemi hən na-kəl-uri-an tovoii hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nususor vəha-sobsobur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəbon notokel tasi. 19 Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loʋiv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. 20 Avil gidat, datovi

* 3:2: Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləbimakuv dan nəsaan salito, surian naju gail ta mō. * 3:5: Gen 17.12 † 3:5: Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəbon aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seju gail, ludaŋ len nalo galenan. * 3:6: Uman 8.3, 22.4

uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua ðegəm len nəmav hən bilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuð aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi ðigol natit pisi ðipat pipihəbələn, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləbesumian niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadələmian, məteil gəgat len Nasuð. Noləmas bun gamito, noləŋon masuŋ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noŋiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrəpəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoðon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru. * Husur aroum idaŋ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsaliŋ lotopat len naləbulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəbənən samit mai Nasuð, nukel tətəs həni, mətehəhəvur masuŋ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədəu, tiŋarŋar hən nəvanuan pisi ləberis ləboii. Nasuð egəm pəpadan! ⁶ Samtinau masuŋ hən natideh, avil kel natit pisi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuŋ-an mai naŋirian, us aGot hən nəsa məttopar. * ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmāt tosəhor na-ləboi-səhoti-an pisi. Natəmāt enan tekətkəta gol nəlomitə mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadələmian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonər hən nəboruan tovoi, nəsa tonər, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəvur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ðivoi, natideh ðinor hən aGot ðisal suhi, mitinau natideh tomaienan.

⁹ Mitigol natit pisi notopusan həni, notolavi mai gamito; natit pisi məttoşəsələŋ hən notokele, məttoşis notogole. Mətðigole, aGot toviol hən natəmāt mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuð nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit toboŋboŋ hən ginau, be mətodədəs məðisabə nəpisal ideh hən mətbəkətkəta təban ginau.

¹¹ Nəsakəmaienan husur notomidol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhəvur hən nəsa notokade ŋai. ¹² Nutoh ləboi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusab natsua toşusuah dan nəvanuan gail. Nusab nəmauran hən nahəhəvuran, naut kəmas natideh ðevisi. Noləboi nəðitoh ðivoi naut kəmas nəbepul o nəðimalkəkət, naut kəmas nəbepul hən natite o nəðipar tite. ¹³ Noləboi nəðigol natit pisi len nədaŋan seKristo togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəboŋ məttoşis tarhət sagw len na-ləŋon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboi ke, nəboŋ notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəboŋ nototuðat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu pisi, gamit səðomit

* **4:3:** Len naut egai, nəboŋ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

ŋai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəbərŋ nototoh len naut a Tesalonika ale notom̄idol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaianan hən nəbeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan m̄os gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit p̄isi, nubaŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttoṭutumav həni, nəb̄on tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhəvur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḅur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit p̄isi məttoṃidol həni. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̄isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan p̄isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* **4:15:** 2Kor 1.16 † **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos nalobulat napisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi hən nəsa?

Itosi hən beʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋjan mai na-il-a-nŋo-an gail piŋi. Ale len aYesu datukad piŋi nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

aPol itos nalobulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

aPol itos nalobulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋji len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai pusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai pusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusian. Lukel ke limashusur nalo seJu tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naŋusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naŋusanan galenan, itos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbeləboi nakitinan.

1) aPol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)

3) aGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian mai len nəmatan seKristo. aKristo iyalyal səhor nədaŋjan mai na-il-a-nŋo-an gail piŋi. aPol eum idaŋ mōs galito (1.13-2.5)

4) Limastoh surŋan lotobon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit piŋi ləbigole limasgole len naʋide aYesu bəhəhaʋur həni (2.6-3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən biŋol Nasuʋ bəhəhaʋur. Lisor tuʋ tabtab, lisor tuʋ mōs aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləŋoni (3.18-4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadələmian, ² namrutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaŋ len a Got. aGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrutosor tuʋ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan piŋi siGot. ⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvaʋvat vir nəsa aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tubat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋjai.* ⁶ Len naut piŋi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toʋan. Evivi məhat ale iʋan, egəgel hən nəmauran

* 1:5: 1Kor 13.13

sinəvanuan gail. Len naʋide tomaianan, len nəboŋ məttosəsəloŋ həni mətəkav, nəboŋ məttoləboi səhot nakitinan husur naʋoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iʋan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKристо hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaj seKристо mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuʋ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən biŋol mətəpəul hən naləboian hən naləŋonionian san, len namitisau hən nəmauran tonor mai naləboian togəp len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətbigol bəhəhəʋur hən gamito len natit pisi. Namrusor tuʋ ke, len nəmauran samito mai len natit pisi mətbigole mitiʋan hən naʋit tovoi, ale mətələboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuʋ ke mitidaj am len nabiltidajən san toyalyal hən mətbidaj bʋr nəmauran bidaŋ, toh mədəu bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbigoŋ mətbələŋon bisa vəsa. Be nəboŋ mətbimagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen pisi, akis mətesipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətbikad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len namial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navələn nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.* ¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, erubat nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat pisi

¹⁵ Datoləboi datbəriş aKristo tolav kot aGot datsaləboi datbəriş, aKristo iʋat nəhes tosəhor natit pisi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hən natit pisi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datbəriş gail mai natit datsaləboi datbəriş gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nədaŋən hən na-il-a-mō-an, naut kəmas əŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit pisi, aGot eum hən gail len aKristo, eum hən gail mōs aKristo. ¹⁷ Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit pisi esuh husur nədaŋən san etəgau gat gail. ¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohūm nibən, aYesu evi nəkadun. Gai evi natubatan mai nametəkav hən nale-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehəhəʋur hən gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit pisi lukad naʋoioian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail pisi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

²¹ A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemi san gail bathut naʋide tosa vəsa samito. ²² Naut kəmas natgale-nan, aGot igol mətukad naʋoioian maii len nəmatan hən nibən aNatun. Igol hən ke nəboŋ mətəbil len nəhon, dərəh tisaḅ səhot gamit hum ke məttoveʋeu buni, hum mətsəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədəs ləbikel natideh bisa husur gamito. ²³ Be mitimasdələm nakitinan enan tabtab, il gəgat lan.

* 1:7: Kol 4.12 * 1:13: Luk 22.53 * 1:14: Efe 1.7 * 1:15: 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * 1:16: Jon 1.3; Kal 4.3 * 1:20: Efe 2.16

Samterus dan nə-vatvat-viri-an hən na-kel-uri-an tovoi məttoşəsəlon həni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperñan naut pisi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləñon-isa-vəsa-an sagw mōs gamito. Na-ləñon-isa-vəsa-an aKristo toriñi hən nəbikade len nibegw, nudarñ ħuri van van hən bihav mōs alat siYesu lotosumñan niben.* ²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəbevi tarhət silat siYesu husur aGot eriñ nauman hən nəbevi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboñ ta daməjai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat ləsavi ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKristo itoh len gamit mətşavi ju, gol ke məttovatvat vir mətbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan pisi, namtukai tas navide tosa, namtoşusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboñ ləbeil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idarñ mōsi, noum taltal lan len nabiltidarñan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mətələboi ke notoum, notəbal mōs gamit mətşaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian pisi ləşaris ginau sal.* ² Noum idarñ magenan hən ləbeleşon ħivoi am len nələlito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeleşoi buni, ləbeleşoi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səbon. ³ Na-voi-buni-an pisi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səbon. ⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh bəgəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nəhəhəvur hən navide tonor samito mai nadəlomian samit todarñ len aKristo.

Məteriñ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, suñan məttoiriñ nəlomit len aKristo, aYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idarñ. Nadəlomian samit tidarñ tabtab am hum notoşusan həni tia. Mətepul masuñ hən nasipaan.

⁸ Samtidam hən avan ideh bəşəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras tobəbesw, togəm len navide sinəvanuan mai nəbathut nədarñan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. aKristo, gai ikad nədarñan hən na-il-a-ño-an hən añel mai natəmat pisi lotokad nədarñan mai na-il-a-ño-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, şavi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəboruan

* **1:24:** Ehum na-ləñon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len navide tomaienən, na-ləñon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3

nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttobaptais ehum məttomat, lototavun gamit mai aKris̄to. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKris̄to, husur məttoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKris̄to tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A mo mətumaŋur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən naboruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke məttomaŋur mai aKris̄to. Erubat nəsaan sidat gail piŋsi. ¹⁴ Ikas kuv natos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tobur kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKris̄to lan. ¹⁵ Len navide tomagenan, len nəmatan seKris̄to len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a mo. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail piŋsi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seju məttobur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seju gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKris̄to. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaŋur hən ləbēgəgəras ke ləsəviv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbəhusur nənauan salito asike mətbəbinor hən naviolan aGot totəgau gati moŋ gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotoris, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loviv len nənauan kəmas salito lotogəmai len nəvanuan ŋai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKris̄to tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKris̄to evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən bətibau, nənau mai nabələsehŋ gail lotəgau gat niben hən bəsua. AKris̄to imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləbətibau hum aGot toləŋoni.

²⁰ Gamit mətumat mai aKris̄to tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan lovi nəpusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsəpat sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsəmagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaŋ len gail, logəgəras ke ləsəviv, mai ludaŋ taltal van vamədas nibelito hən asike ləbinau nəsaan lotoləŋon ke ləbigole. Be nalo galenan ləsagol natideh, ləsavi tarhət sivan ideh hən binonŋ dan nənauan mai naləŋonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaŋur həni

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKris̄to, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKris̄to tobətah len navəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləŋon natit hən navile a pan, samtinaŋ, məteləŋon natit hən nəmav, mitinaŋ tabtab həni. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKris̄to totoh len nəmav mai aGot. ⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKris̄to, ale nəboŋ bəvisi, gamit am dereh mətevisi mai len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

* **2:12:** Rom 6.4 * **2:15:** 1Kor 15.24 * **2:16:** Rom 14.1-6 * **2:20:** Kal 4.3, 9 * **3:1:** Psa 110.1

⁵ Imagenan, navide tosa samit gail hæn navile a pan, mitimasgol li-mat ebun. Kel "Ao," hæn naitian tosa, nagolean tobijñjal, naləjonian hæn naitian towol hæn nibemito, naləjonian hæn nəsaan, mai na-ləjon-masuv-hæn-natite-an tovi nalotuan hæn natit mættoləjoni, savi aGot. ⁶ Nəl paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele. ⁷ A mo len nəmauran samito hæn navile a pan, gamit am mətugol husur navide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gabulan navide tomagegai. Sa-nələmit titaɓtabulol, sa-nələmit tipaŋpaŋ, samtehəhaʋur hæn na-ləjon-isa-an sivan ideh mættomətahun buni, samtisor mēdas nəboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tobijñjal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur mættokol nəboruan samit ta mo mai navide han pi-si tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətosun nəboruan veveu tia togəm veveu taɓtab. Nəboŋ mættoləboi taɓtab hæn aGot igol nəboruan veveu enan len gamito hæn mætbegəm surñan gai.* ¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hæn mætbəvi Ju o mætsavi Ju, savi natideh hæn mætbikad na-tiv-dalusi-an o mætsəkade, savi natideh hæn mætbəvi auleut o mætbəvi auleSkitia totohtoh len nəmargobut, savi natideh hæn mætbəvi slev o mætsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit pi-si, ale itoh len galit pi-si lotokad nadələmian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis hæn gamito hæn mætbəvi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələmit titaŋis gamit gabag; mitivoi hæn gamit gabag; nələmit temədau, samtinau gamito; mætemədau len gamit gabag; mitikad na-toh-mədau-an tebəlav naut kəmas na-ləjon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nələmit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh biŋol natideh totile, be mitivoi hæn gamito. Gamit ideh biŋol bisa hæn gaiug, givoi həni, ruɓat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasub eruɓat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruɓat nəsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hæn natgalen pi-si husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luɓon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hæn nələmito, husur mətəvi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hæn gamit hæn mætbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hæn nəmauran tonor, mətəvusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hæn nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hæn nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələmito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mætbigole o natideh mætbikele, gole len nahəsan aYesu Nasub.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, mətəriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hæn alat siNasub.

¹⁹ Həvut gail, mətələmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələmito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit pi-si, husur natanan igol Nasub ehəhaʋur.

* **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24 * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20

* **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasub, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit pi-si ləbigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəv hæn aYesu, gol nəsa toləjoni. Ləbisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu bələjoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu bələjoni. Natideh ləbigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu bələjoni.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mætb̄igole, asike ludan̄ hən læb̄igol nəs̄a tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəs̄a amasta samit len navile eg a pan tokele len natit p̄isi. Samtigole n̄ai nəb̄on̄ lotokəta ris gamito hən læbehəhāvur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke mættomətahw len nəyalyalan siNasub̄, gole len nəlomit kitin. ²³ Natit p̄isi mætb̄igole, um len nəlomit todañ lan, hum mættoum siNasub̄, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur mættonau læboii ke, dereh Nasub̄ tilav mai gamito nahudhut nəs̄a aGot totəgau gati m̄os alat lotovi esan. Ale evi aKris̄to tovi aMasta samit mættoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan nañit nəs̄aan san. Ale nañide siGot inor van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*

4

¹ Masta mættokad naslev gail, mitimaslav nəs̄a tonor, toṗitoṽ mai naslev samit gail p̄isi. Husur mættoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuṽ m̄os a Pol

² Mitisor tuṽ tabtab, mitidan̄ b̄uri, ale len na-sor-tuṽ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəb̄on̄ mætb̄isor tuṽ, sor tuṽ m̄os ginamit am, hən aGot b̄esəṇav hən nabopita m̄os nasoruan san, hən namtb̄ikel vəhot napisulan husur aKris̄to, napisulan tosusuah a m̄o. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim bəb̄an̄jis. ⁴ Mitisor tuṽ m̄os nəb̄ikel ur p̄arṗar hən napisulan enan hum tonor hən nəb̄igole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len nañide samito təban alat læsəkad nadələomian. Nəb̄on̄ læberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit p̄isi mætb̄igole, teliv nəvanuan tomaienān van hən aYesu.

⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mætb̄igol b̄imāienān, avan ideh b̄eus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mætb̄ikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadələomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev sum̄an ginaməru tobōn mai ginaməru len Nasub̄.* Nosəvati van hən gamito hən b̄ikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən mætb̄eləboi natit p̄isi husur ginaməru mai hən b̄igol mætb̄eləṇon̄ b̄ivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todañ len aYesu, evi awawa len nadələomian namrtoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua sum̄an gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəb̄an̄jis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienān. Hum notokele mai gamit tia, aMak b̄egəm hən gamito, mətəhəhāvur hən b̄eb̄is lohoim samit gail.†

¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor n̄ai lovi ju gail lotokad nadələomian. Loum mai ginau gegai m̄os natohan pipihəbəlān aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris̄ ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan. * **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNaton aGot, be aYesu tile am.

¹² AEpafraſ tovi gamit ſua ta Kolosse mai naſlev ſeKriſto, aYeſu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-ſor-tuſ-an ſan n̄oſ gamit akis, ehisi h̄n m̄t̄beil ḡgat len nal̄eſon̄ian p̄ſi ſiGot mai m̄t̄bidan̄, m̄t̄b̄imat̄matu, n̄e-lon-uri-an b̄e b̄uer.*

¹³ Nukel koti ke gai eum idan̄ n̄oſ gamito mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea mai a Hierap̄olis. ¹⁴ ALuk, n̄e vanuan rererer namrtol̄emas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito. §

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an ſagw mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat ſiYeſu loto b̄on b̄on len naim ſan. ¹⁶ N̄e b̄on m̄t̄beſuruſ nalo b̄ulat napisulan egai b̄in̄e, lavi mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea h̄n l̄e b̄eſuruſi. Ale natsual am, ivoi h̄n gamit m̄t̄beſuruſ nalo b̄ulat napisulan nototoſi van h̄n galito. ¹⁷ Ale kel mai a Arkippus ke, “Nauman Naſu b̄ tolavi mai gaiug h̄n ḡe b̄igole, gol p̄ſi van, nauman kavkav b̄e ſe ſaruwag.”*

¹⁸ Ginau a Pol, nutoſ na-ke-ivoi-an egai h̄n nav̄e lagw ſe b̄ogw. Mitinau gat natsen gail lotoban̄iſ ginau. Navoian a Got toviol k̄emas h̄ni tipat len gamito.

* 4:12: Kol 1.7 § 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.

* 4:17: Flm 2

1 Tesselonika

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tesselonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tesselonika na vīde hən ləbigol aGot bəhəhāvur.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tesselonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttoḍəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhāvur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2-3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhāvur (4.1-12)

4) Nəgəmaian siNasub (4.13-5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tesselonika, lotovi siGot mai siNasub, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigel nələmit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotoḍəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboŋ p̄isi namttosor husur gamito len na-sor-tuŋ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəboŋ namttosor tuŋ len nəhən aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-dan-ḅuri-an məttoḍə bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit p̄isi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran n̄ai, be egəm len nədan̄an, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mətəloḅoi nəboŋ namttokade nəboŋ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito. ⁶ Ale mətəsəsol̄əŋ səhot nasoran len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuŋ-an məttoḍə. Len nəvīde tomaiēnan, mətugol tətōv hən ginamito mai mətugol tətōv hən Nasub.* ⁷ Husur natenan, galit p̄isi lotokad nadəlomian len navile p̄isi len naprovēs Masetonia mai aAkaia, loləboi ləḅeris gamito, gol tətōv hən gamito.‡ ⁸ Husur nasoran siNasub evivile dan gamito, ikai van hən naut p̄isi a Masetonia mai aAkaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut p̄isi, gol ke səkad natideh am hən namtḅikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhāvuran məttoḍə nəboŋ namttotoh

* **1:1:** Len nasoran ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulun̄an sua n̄ai. † **1:1:** Silas: Uman

15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tesselonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9

‡ **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

mai gamito, lukel uri ke mættopair dan nêlablab gail van hên aGot nêkadun nêmauran, van hên aGot kitin hên mætbevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mættotoh vir natêlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole mæhat dan nêmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan nabiltitol paŋpaŋ siGot bægəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹Husur, bathudud nadêlomian, gamit gabag, mætôlêboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋvite. ²Mætôlêboii ke a mto, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hên ginamito gol namtolêŋon isa vəsa, be aGot eviol hên na-il-buri-an mai ginamito hên namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosobur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nêlonamit tomasil namtogəm hên namtbevi tarhət samito, nagəgərasan eŋuer. ⁴Be nêboŋ namttosor, namttusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosabi ke namttonor hên namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŋi len navêlanamito. Imagenan namtusor, savi hên nêvanuan gail ləbêhəhəvur, be hên aGot, tokəta bunus ləboi nêlonamito, bəhəhəvur. ⁵Mætôlêboii ke namtsasor hehe hên gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad nalêŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hēni. ⁶Namtsalêŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsalêŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nêhes namttoŋvati, inor hên mættaum tədaŋ hên mættəkətəta təban ginamit tavoi. Be nêboŋ namttotoh ei, namtogəm suman namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokəkətəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸Namtoləmas masuŋ hên gamito gol ke namttokatəpəl hên na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtviol hên ginamit gabag am mai gamito. ⁹Bathudud nadêlomian, nau təlman hên nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat mtoş nəvat, hên asike natohan sinamit bəmələs len gamito, nêboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰Gamit, mættokad nadêlomian, mætôlêboi mæt̄bikel koti ke, naŋvide sinamit van hên gamito ikad nəboruan siGot lan, naŋvide sinamit inor, nəsaan eŋuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹Mætôlêboi nategai ke, naŋvide namttokade mai gamito esuman naŋvide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹²Suman atata, akis namtusor hên namtbəbur nêlomito, hên namtb̄igol mæt̄beləŋon b̄ivoi am len nêlomito, ale len nêmauran samito, namttudaŋ hên mæt̄bitoh b̄inor len naŋpisal aGot bəhəhəvur hēni. Husur evi aGot tokis gamito hên mæt̄bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalyalan san.

¹³Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nêboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsləŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mættoriŋ nêlomit lan. ¹⁴Bathudud nadêlomian, bathut nadêlomian samito, mətogəm p̄itov hên alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədəs bun gamito hên mæt̄beləŋon isa vəsa p̄itov hên naJu galevis a Jutea lotomədəs bun alat siYesu ei.* ¹⁵Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədəs

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9 * 2:14: Uman 17.5-6

masuŵ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaŵur, ale lukad nəsasaaŵ van hən nəvanuan pisi* 16 husur lotohisi hən ləbiŵon gol ginamito hən asike namtbiŵor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len nəŵide tomaienan, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŵpaŵ siGot epəŵas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tesselonika tətəs am

17 Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŵ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorin gamito, avil nəlonamit sarin gamito. Len na-ləŵon-masuŵ-həni-an sinamit, namtohiŵi, hiŵi, hən namtberis gamito tətəs am. 18 Husur namtoləŵon ke namtbetəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohiŵi van ale nohiŵi tətəs həni am, be aSetan iŵon gol ginamito. 19 Namtuke namteris gamito husur ke namtovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuŵnan nəpraŵis namttokade, namttoŵiv həni len nəhən aMasta sidato, aYesu, nəboŵ bəgəmai. 20 Kitin, mətugol namtoŵiv hən gamito, namtohəhaŵur masuŵ hən gamito.

3

1 Nəboŵ namtsatoh mai gamito, namtoləŵon isa van van namtsaləboi namtbiđan buri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrbiđoh səbonaməru len nabiltivile Atens.* 2 Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəboŵ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən biđol gamit mətbiđan am, ale hən biđol mətbeləŵon biđoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, 3 hən na-ləŵon-isa-vəsa-an məttoke asike biđol gamit ideh biđair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətələboii ke aGot itabtabuh len gidato hən datbiđikad na-ləŵon-isa-vəsa-an. 4 Husur, nəboŵ namttotoh mai gamito, namtukel nalələgauan daŵjir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədəs bun gidato. Ale evisi maienan suŵnan məttoleboii. 5 Imaienan, nəboŵ nəsaləboi nəbiđan buri am, nosəvat aTimoti hən bəus kitev nadəlomian samito hən bələboii. Nunau masuŵ həni ke natəmat təsəb nəpisaŵ ideh hən asike mətəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətbiđikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

6 Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaŵuran, ale mətələŵon bun mətberis ginamito suŵnan namttoləŵon bun namtberis gamito.* 7 Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləŵon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədəs ginamit gol namtoləŵon isa vəsa, namtoləŵon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. 8 Gagai namtohəhaŵur hən nəmauran sinamit husur mətəil gəgat len Nasuŵ. 9 Namtuke namtesipa masuŵ vi təban aGot tinor hən nəsa togole mōs gamito, be nasipaŵ sinamit emiđol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhən aGot husur gamito. 10 Len nalənnəyal mai nalenmariug namtusor tuŵ habat. Namtous aGot hən namtberis gamit tətəs, hən namtbiđol kavkav hən nəsa tomiđol len nadəlomian samito.

* 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * 3:1: Uman 17.15-16 * 3:6: Uman 18.5

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēpul p̄isal hən namtbəgəm hən gamito. ¹² Nasub̄ tigol na-ləmas-buni-an samito m̄os gamit gabag mai nəvanuan p̄isi tēpul səsəhov, sur̄m̄an na-ləmas-buni-an sinamit m̄os gamito topul səsəhov. ¹³ Nasub̄ tigole hən nəlomit b̄idaŋ am lan, hən asike mət̄bikad nəsaan ideh len gamito, be mət̄binor kavkav len nəhən aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu b̄egəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhəv̄ur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtbikele sal. Bathudud nadələmian, namtukel uri tia nəvide mət̄bikade m̄au hən aGot b̄ehəhəv̄ur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad nəvide galenan. Be len nahəsən Nasub̄, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mət̄ləboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsən Nasub̄, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mət̄ugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləbeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadələmian ideh, husur Nasub̄ dereh t̄ipansəm nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat b̄iwol hən gidato taŋtaŋor, be ekis gidat hən dat̄bikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh b̄emətahun nəpusanan enan, gai samətahun nəpusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəbitos natideh husur na-ləmas-buni-an mət̄tokade hum nəbathudud nadələmian, bathut aGot eŋusan gamit hən mət̄toləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mət̄ləmas bun nəbathudud nadələmian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas mət̄tomaienan, namtudəŋ ke mət̄ləmləmas masuŋ hən galito van am. ¹¹ Mət̄ehisi hən mət̄bitoh m̄ədaŋ, mitigol nəsa topat len navələmit səbomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səbomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit bigol alat ləsəkad nadələmian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mət̄bipar titideh.*

Nagəmaian siNasub̄

¹³ Bathudud nadələmian, nuke nisor husur natsua hən mət̄bələboii. Namtuke mət̄ləboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̄bepul hən nalolosaan, sur̄m̄an alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur dat̄ləboii ke aYesu tomat, tole məhat t̄etas; imagenan, dat̄ləboii ke, alat lotokad nadələmian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu b̄egəmai, dereh aGot tilav t̄əlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasub̄ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu b̄etəlmam, asike datovi məhat a m̄o len alat lotopatmari len

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi b̄ikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit bigol alat ləsəkad nadələmian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike b̄ipat len avan ideh am hən b̄əkəktə t̄əban gamito.

nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon aḅilṭiṇel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadələmian len aKristo nəboṇ lotomat, dereh lile məhat a mo. ¹⁷ Beti gidat, dattomaaur sal, dattotoh, vəha-sua ḅai aGot tisaḅul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən datḅiḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. ḅa datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag məteləṇon tivoi am len nəlomitō.

5

¹ Bathudud nadələmian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəboṇ o namityal hən natgalenan ləḅvisi. ² Husur mətoləboi buni tia ke, nəboṇ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboṇ nəvanuan gail ləḅbike, “Datukad natəmat, natit pisi ivoi, səkad natideh ḅemədas gidato,” vəha-sua ḅai na-mədas-masuḅ-həni-an dereh tibar galito sumṭan napəṇasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadələmian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəboṇ siNasuḅ asike igol mətosəhoḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit pisi mətovi anatan namṭial gail, anatan nalennəyal gail. Datsavi sinalennəyal, datsavi sinəmarginobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipətmari sumṭan alat lototətan hən Nəboṇ enan ḅvisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopətmari, lupətmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadələmian mai na-ləmas-buni-an, sumṭan nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən ḅipəṭ gol naḅiyesyes. Datimaskətkəta gol nənəuan sidato len nə-vaṭvat-viri-an hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan, sumṭan nasoltia toriṇ nabəhad nametəlai hən ḅipəṭ gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətabtabuh len gidato hən datḅipənis len nabiltiḅol paṇpaṇ san. Ao, itabtabuh len gidato hən datḅikad nəlav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat moḅ gidato hən datḅitoḅ ḅonḅon maii vi sutuai, naut kəmas datḅipətmari len nəmatan o datḅilele sal len nəmauran nəboṇ ḅetəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol məteləṇon tivoi am len nəlomitō gabag, mitigol gamit gabag mitidəṇ am, hum məttogolge gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadələmian, namtuke namṭisor husur alat lotoum toḅəṇ təḅan gamito, lotoil a mo hən gamito len naḅide siNasuḅ, lotokel nalələgauan hən gamito hən asike məḅḅisa. Namṭous gamit hən məḅḅepuṭsan galit len nənəuan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, məḅepuṭsan galito len nənəuan samito. Mititoḅ məḅau, samṭiḅal mai gamit gabag. ¹⁴ Namṭonṅir gamit ke mitikel nalələgauan mai nəvanuan pətəmas gail hən ləḅeum; alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, mətesusupah mai galit hən ləḅidəṇ am; mətəvi tarḅət silat ləsəḅəṇ; len nə-ḅəṇ-ḅuri-an mititoḅ məḅau mai nəvanuan pisi. ¹⁵ Samṭigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən məḅḅivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail pisi am.

¹⁶ Akis məḅepul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuḅ tabtab, nanonṅan təḅuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh toḅisi, sipa vi təḅan aGot həni, husur enan evi naləṇonian siGot moḅ gamito bathut məḅtəvi seKristo, aYesu.

† 4:17: Hən nəves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * 5:2: Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * 5:3: Jer 6.14, 8.11 * 5:8: Isa 59.17

¹⁹ Samtiþon gol aNunun aGot hum mættokabut gol nēhab hēn þimat.*
²⁰ Samtemētahun nakelean hēn napisulan siGot hum lēsavi natideh. ²¹ Be mētebunus kitev natit þisi ke imabe. Mētetēgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hēn natēmat mai gamito, tigol mētegēm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nēlomito mai nibemito kavkav, linor len nēhon, nēsaan teþuer, van vēbar nagēmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mētolēboi mētberin nēlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadēlomian, sor tuv nōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mētesuñ nētarhon nēbathudud nadēlomian þisi hēn mētbikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahēsan Nasuþ, nukele hēn gamito ke, mētevurun naloþulat napisulan egai van hēn galit þisi len nēbathudud nadēlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kēmas hēn navoian mai gamito.

* **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot salēboi þeum am, be mitidant hēn þeum husur nalējonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlagəuan mai galito ke salesəsəlon hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an ke aGot dereh tisab məttonor hən nəsə toutaut hən mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḡusanan sinamito. Samtinau masuŋ hən napolisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḡ togəm tia, nəlomit satetuhathuh hən (2.1-17)

4) Mitisor tuŋ ke tisəbur am ledəlom napolisulan husur Nasuḡ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuḡ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsə (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətebulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtəsipə vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuŋ, mai naləmas-buni-an samit v̄isusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaianan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətoil gəgat mai mətudan len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsə-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsə-an samito namtuke məteləŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiḡarḡar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natohan pipihabəlan məttoləŋon tosa vəsə mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansəm alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoləŋon tosa vəsə husur lotomədas bun gamito, aGot

* 1:1: 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumtan sua n̄ai.

dereh tigol mitinjavḡav mai ginamito, len nəboḡ Nasuḃ, aYesu begəm len nəmav. Dereh tegəm mai aḡel san gail lotodaḡ ⁸ mai nəhab towunwun, hən bilav nəpanismen mai alat ləsaləboi aGot mai alat ləsaḡol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpəhun galit vi tut dan Nasuḃ mai nəyalyalan hən nədaḡan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḃ aYesu dereh tigol natenan nəboḡ begəmai, hən nəvanuan san gail ləbisal suh nəyalyalan san mai alat lotoriḡ nələlit lan tia ləbimaḡmaḡ lan. Ale len nəboḡ enan gamit am məteputsan nahəsən ei, husur mətodələm nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuḡ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisab səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuḡ ke len nədaḡan san, aGot dereh tigol naləḡoniam samit pisi hən navoian, mai natit pisi məttogole len nadələmian samito, liḡan hən navite. ¹² Namtusor tuḡ magenan hən nəvanuan pisi ləbeputsan nahəsən aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu beputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḃ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulumḡan tomətahun nalo

¹ Bathudud nadələmian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboḡ aGot bigol datḃiḃonḃon hən datḃitoh mai aYesu.* Namtonḡir gamit ke, ² samtedədaḡḡabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḃ totələm tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhəvut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləḃulat napisulan lotoke namttotosi, samtedələmi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboḡ siNasuḃ asike egəmai van vəbar nəboḡ nəvanuan ḃisəḃur ḃipair dan aGot, ḃal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulumḡan tomətahun nalo*, aGot bigol ḃimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivī enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətəh len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.* ⁵ Nəboḡ nototoḡ sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənaui gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bevəhoti len nəboḡ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaḡan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboḡ aGot bilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboḡ enan ḡai aGot dereh tevəhot Naulumḡan tomətahun nalo. Ale nəboḡ Nasuḃ aYesu begəmai, dereh teḡuv bun nəmauran sitenan hən ḃimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaḡan sitenan teḃuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumḡan tomətahun nalo dereh tegəm len nədaḡan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəḡərasan mai natit nagəḡərasan gail am, nəvanuan gail ləḃipāḡ lan, gol ləḃinaui ke tovi nədaḡan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail pisi sanor togəras alat lotoyar len napisal tovi lan nəmasigan. Eləboi begəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsaləmas bun nakitinan enan toləboi bilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən napisal enan, aGot dereh tesəvat

* **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21 * **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai
luke Naulumḡan hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24

nə-nau-suluvi-an todaŋ van hən galito, hən ləbedəlom nəgərasian galen p̄isi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləbipanis husur ləsadəlom nakitinan be lohəhəvur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən bilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səḅon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokeade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən bilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mətēil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaŋ am m̄os natit p̄isi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

3

Sor tuḅ m̄os ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḅ m̄os ginamito. Sor tuḅ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut p̄isi ḅevi lan suman məttoogle nəboŋ tobar gamito. ² Sor tuḅ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələboi mətḅeriŋ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekətəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləboi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtvekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboi ke mitimasgol tətəv hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtoḅur nəhanian p̄isi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoun idaŋ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən namtbəus gamit hən mətḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol navide sua tonor hən mətḅigol tətəv həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike beum, satihan.”*

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi navit nametəkav san gail. * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito.

* **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9 * **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹¹ Namtokəmaianan husur namtosəsəloŋ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taŋtaŋor. ¹² Namtukele idan mai galito ke, len nahəsən Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um mōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoŋole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit bisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike biŋol nəsa namttokele len naləbulat napisulan egai, mətekəta ləboii. Ale mətebulatut dani hən nahurun bisa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemy, be kel naləŋəgaun maii hum tovi wawa samit len nadəlomian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len napisal pi. Nasuḅ titoh mai gamit pi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səbogw, hum nototosi len naləbulat napisulan pi hən mətəbələboii ke tovi ginau nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo māu, teviol kəmas hən navoian mai gamit pi.

1 Timoti

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual}-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti naḡisal hən bəhusuri hən biḡol nauman tōtibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadanḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3-3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasḡusan nanoran (3.14-4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naḡide seTimoti hən ləbiḡol husuri (4.6-6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi ahai piḡpisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatumḡ kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəlōm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəḡm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonḡir gaiug nəboḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḡikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke saleḡusan naḡusanan gəḡəras am. ⁴ Kel ḡuli van hən galit ke salinau masuḡ hən nəḡol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seḡu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau soḡbuer hənḡi ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən bəhusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datḡəḡusan mōs na-ləmas-buni-an togəḡm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toḡbuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləḡḡəḡm vi hai ḡusan hən nalō siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboi ke nalo ivoi, avan ideh bəhusur binor hən naləḡonian siGot.

⁹ Datoləboi am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumān togol naitian mai naulumān, napəḡaḡut togol naitian mai napəḡaḡut, alat lotovənoh nəvanuan hən ḡəḡur hənḡi surian

* 1:2: Uman 16.1 * 1:3: Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

naslev, nəvanuan nalibliboŋan gail, alat lotolibonŋ len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naŋusanan tokitin. ¹¹ Ale, naŋusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginau, husur len nənauan san nudaŋ lan, ale gai erinŋ ginau len nauman san. ¹³ Naut kəmas a nŋo nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napəsəvaran; * aGot, nəlon itaŋis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŋ-an san, aMasta sidato erubat nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuŋ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan pisi ləbədəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit pisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itaŋis ginau. Imaienan hən ke, len ginau notosa səhor galit pisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo bīparpār. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan pisi limasputsan nahəsən aGot mai kel ur natit pisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan pisi lodədas ləberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anaturgw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən nəpəhav-utaat-an gail husur gaiug a nŋo, hən gəbələŋon bivoi am len nələm hən gəbībal len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəbīmaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nələm timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbələboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuŋ ke gigol naŋirian, na-sor-tuŋ-an, gisor mai aGot mŋos nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mŋos nəvanuan pisi. ² Gigol timaienan mŋos nakiŋ gail mai alat lotoil a nŋo, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len naboruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuŋ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhavur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan pisi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulumān, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bīsar gel nəkabut hən nəsaan tobaŋis gat nəvanuan pisi.* Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibonŋ), itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi ahai pusan silat ləsavi Ju, hən nəbėpusan hən nadəlomian mai nakitinan.*

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11

⁸ Nja noləŋon ke alalumān len naut p̄isi limasnor masuṽ, hən ləḃeləboi ləḃisar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuṽ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-balḃal-an teḃuer.*

⁹ Be alatpəhaṽut limabe? Noləŋon ke alatpəhaṽut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalumān hən ləḃeləŋon galito. Saleṽir navurulit o riŋ nagol o naneneses o sun nahurabat nəvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hən ləḃevəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaṽut lotokel ke lotokad nəḃoruan siGot. ¹¹ Apəhaṽut ideh timassəsələŋ husur nasoruan siGot hən ḃeləboi, toh məḃau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usṽusan. ¹² Nəsəḃam hən napəhaṽut ideh hən ḃep̄usan. Sateil a mō hən naulumān ideh, mai aulumān safitoh len navəlan, be apəhaṽut timasməḃau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todələm nalibəŋan; avil napəhaṽut, bathut edələm nalibəŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaṽut, ləḃitoh len nadələmian mai na-ləmas-buni-an mai ləḃehusur masuṽ hən nap̄isal siGot len navide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a mō mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh ḃeləŋon ḃegəm vi vanuan na-il-a-mō-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-mō-an imaiegai tia ke: ikad nəḃoruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhəv hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaṽur hən nametḃos gail ləḃebis lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən nap̄usanan. ³ Satərog, sagol nasənahan be ikad navide toməḃməḃau, savitv̄ituh mai saləŋon masuṽ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anatum gail ləḃesəsələŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaṽuran. ⁵ (Avan ideh asike ḃeləboi ḃiwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhapair van hən aGot. Bimagenan, hum ma ḃipatpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadələmian, ikad nəḃoruan tovoi hən asike nahurun ḃisa len nəholito mai asike ḃiteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasumān nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuṽ hən natit lotogəgəras hən ləḃikade. ⁹ Len nəlolit toparpar lotəgau gat nakitinan hən nadələmian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəḃitabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike ḃisaḃ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləḃekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəḃoruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor məḃas nəḃoruan sivan ideh, ləsagol təməhəv hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon

* **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3 * **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6

* **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuŵ len nənanuan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidan len nadələmian len aKristo aYesu.

Nakitinan hən nadələmian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbədədas nəbegəm tutut, gaiug gələboi nəvide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŵan len nəbathukitinan dattokad nadələmian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,

aNunun evəsan səhoti ke inor,*

aŋel gail loris,

nəvanuan nadələmian lukel uri mai naluŵoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadələmian lan,

ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4

Nalələgauan husur ahai pusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbėgəmai nəvanuan galevis dereh lerin gəbulan nadələmian len aKristo balai, ale lerin nələlit len nanunun gəgəras gail mai nəpusanan setəmat gail. ² Nəpusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nələlit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa surman natələi topud togol nələlit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaən mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbihani. ⁴ Bathut natit pisi aGot togole ivoi, ale datbılavi len nasipaən, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŵ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən nəpusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəbol gail ta sutuai ləsakitin mai nəbol taŵtaŵor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit pisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəbėrin nəloŋ lan, ale inor hən gəbədələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan m̄au datohisi, datoum todan mōsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadələmian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai gəpusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol nəvide tovoi hən alat lotokad nadələmian ləberisi, ləbigol tətəŵ həni, gigol nəvide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadələmian mai naveveuan sam̄. ¹³ Geŵuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadələmian gail, kel namilen mai pusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18 * **4:13:** Luk 4.16-21

lotokætkæta tæban alat siYesu lotoriŋ navælalit len gaiug. ¹⁵ Nəloŋ tidarŋ akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan p̄isi ləb̄eris ləboii ke nauman sam̄ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gələləgau hən gaiug, kætkæta gol naʔusanan sam̄ hən b̄inor, his tabtab həni. Gəb̄igole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsəlōŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhəvut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahəvut ideh, nədaŋ han tosəhor eham̄, be nəboŋ gəb̄igole b̄inor, gisor malum̄lum̄ maii sum̄nan tovi atəmaŋ.* Sor mai alalum̄nan, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄nan lotovi aʔam̄ gail. ² Sor mai abareab̄ gail sum̄nan lotovi anam̄ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhəvut, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄nan lotovi aʔavinenē gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhəvut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh b̄ikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̄au leləboii ke limaskætkæta tæban nəbathudud salito hən ləb̄isar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləb̄ehusur navide tomaianan, aGot ehəhəvur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toʔuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən nanjirian van hən aGot mai na-sor-tuʔ-an m̄os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səbōn ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodarŋ mai alat siYesu hən ləb̄ikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̄ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̄ekætkæta tæban amahean gail, asike b̄ekætkæta tæban nəbathudud san, bimagenan, gai emətahun nadələmian len aKristo, ipair dan nadələmian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadələmian.

⁹ Nəboŋ gəb̄itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhəvut ideh, nədaŋ han tosəhor 60. Hən gəb̄itos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad navide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̄ikel ur navide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhəvur hən b̄ekætkæta tæban nametb̄os gail lohoim san; tokætkæta tæban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todarŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaianan hən alat siYesu ləb̄evi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaŋ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄nan igol ke eləŋon b̄itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaianan, dereh aGot tisəb̄ alitenan ke tosa bathut ke toriŋ gabulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesul-sul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̄isor husuri. ¹⁴ Imaianan, nuke nəbatunau galenan lillah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̄isor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləb̄ehusur aSetan. ¹⁶ Napəhəvut nadələmian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləb̄ekætkæta tæban galito. Bimaienan, alat siYesu loləboi ləb̄evi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

* 5:1: Lev 19.32

17 Aelta ideh toil a m̄o h̄en alat siYesu, h̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len n̄anauan salito, loʋuri inor. Timaienan h̄en aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. 18 Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuʋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan n̄ohavh̄ete husur nahudhuwit tohani evi naʋurp̄uran h̄en nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke n̄evanuan nauman tikad naʋurp̄uran tonor h̄en nauman san.”* 19 Saged̄elom avan ideh s̄eʋon tosor tas aelta hum tosa, timaskad n̄evanuan teru o titor lotoris n̄esaan enan gol lol̄eʋoi l̄ebikel koti.* 20 Be s̄eʋar alat lotoil a m̄o lotogolgol n̄esaan sal leil len n̄ehon alat siYesu p̄isi, gikel nal̄el̄ogauan mai galito h̄en alat siYesu am l̄ebem̄etahw.

21 Timoti, nukel mai gaiug, len n̄ehon aGot, aYesu Kristo mai aʋel aGot tolekis h̄en galito ke, ḡigol natgalegai notokel buni ale gol teʋit̄p̄it̄oʋ h̄en n̄evanuan p̄isi, sagivoi h̄en tesua s̄eʋor togon. 22 Sagisohotut h̄en ḡeʋer̄iŋ nav̄el̄am̄ len avan ideh h̄en h̄eil a m̄o. Husur b̄iteh, ehum gotoʋon maii len n̄esaan san. T̄egau gat n̄emaʋuran naveveuan sam̄.

23 Sagemun n̄ewai ŋai, be mun k̄ekereh h̄en n̄ewain m̄os nab̄eh̄aʋur̄m̄ tosa sil nam̄esahan gotokadkade.

24 N̄evanuan galevis lugol n̄esaan gail, gol ke n̄evanuan p̄isi lotol̄eʋoi gail, lol̄eʋoi am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, n̄esaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. 25 Len nav̄ide tomaienan, n̄evanuan p̄isi lol̄eʋoi nagolean gail lotovoi, be asike l̄eʋel̄eʋoi gail, naut k̄emas, navoian galenan lod̄edas l̄ebesusuah.

6

1 Naslev gail lotokad nad̄elomian lukad n̄emaʋuran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor h̄en l̄eʋep̄utsan galit len n̄anauan salito. Naslev gail limaienan h̄en avan ideh asike h̄em̄edas nah̄esan aGot mai naʋusan san. 2 Naslev b̄ikad amasta tokad nad̄elomian, sateŋit n̄ehon van h̄eni husur evi wawa len nad̄elomian san. Teum tivoi am m̄osi, husur nauman san evi tarh̄et sin̄evanuan nad̄elomian, gai tol̄emas buni.

Nal̄eŋonian h̄en n̄evat

Pusan husur natgalegai, sor malum̄lum̄ h̄en n̄evanuan l̄eʋehusur gail. 3 Avan ideh tokel ur naʋusanan totile, s̄edaŋ h̄en nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, s̄edaŋ h̄en naʋusanan tonor h̄en naʋoruan siGot, 4 gai ipatpat gai m̄eʋat masuʋ, sal̄eʋoi natideh. N̄evanuan tomaienan imalk̄ekat h̄en b̄isor levlev, h̄en b̄evit̄vituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol n̄e-tabulol-bulosi-an, naʋeʋehwan, nasoran tom̄edas n̄ehes gail, n̄anauan tosab, tosa, 5 mai na-sor-ḁalbal-an. N̄evanuan gail lotomaienan, n̄anauan salit itaʋtaʋor vavinvinu, nakitinan eʋuer lan. Lunau ke lol̄eʋoi l̄eʋehusur naʋoruan siGot h̄en l̄eb̄ikad n̄evat tosoʋur.

6 Avil dat̄b̄eh̄eh̄aʋur h̄en n̄esa dat̄b̄ikade, dat̄b̄ikad naʋoruan siGot, namilen ke datopul h̄en natit tovoi. 7 Husur n̄eʋoŋ lotopas gidato, dat̄s̄elav natideh ḡemai. Ale n̄eʋoŋ dat̄b̄imat, dereh dated̄edas dat̄bilav natideh van. 8 Be dat̄b̄ikad nahurabat mai n̄ehanian ŋai, dateh̄eh̄aʋur h̄en n̄emaʋuran sidato. 9 Avil avan toke b̄ikad natite, nat̄emat igol ke nal̄eŋonian h̄en n̄esaan gail es̄eʋor gai, ek̄ekos lan, ike tigol natit tis̄oʋur tom̄emel togol nas̄enahan. Nal̄eŋonian

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9

* 5:19: Deu 19.15

gail lolivi vi pan vėmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰ Husur na-ləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuŋ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito toĝol nəmanuŋ topeŋas masuŋ len nəlolit ĝabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be ĝaiug gotovi siGot, ĝam dan natĝalenan, ale ĝam kitev nanoran, nəboruan siGot, nadələmian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-buri-an tobelav, mai na-gol-mədəu-həni-an vi təban nəvanuan ĝail. ¹² Daŋ bur nəbalan tovoi mōs nəsa dattokad nadələmian lan. Təĝau ĝat nəmauran vi sutuai aGot tokis ĝaiug hən ĝəbikade nəboŋ gotokel kot nadələmian sam len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosəbur. ¹³ Nukele hən ĝaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit piŋi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən ĝaiug ke, ¹⁴ ĝigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tebuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo bevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, ĝai səbon iyalyal, tonor hən nəvanuan ĝail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ ĝail, Nasuŋ tovi masta hən natit piŋi.* ¹⁶ ĝai səbon edədas biŋmat, itoh len namial nəvanuan ĝail lotodədas ləbeĝəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi beŋisi boŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel puli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat ĝalit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit ĝail topat daməŋ be biŋmasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuŋ hən natit piŋi hən datbeħəħaŋur.* ¹⁸ Kel mai ĝalit m̄au ke ligol navoian, lepul hən naĝolean tovoi, lehəħaŋur hən ləbeviol, len nəsa lotopul həni lehəħaŋur hən ləbevi tarhət sinəvanuan ĝail. ¹⁹ Len navide tomaienan, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs ĝalit balai, ale letəĝau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətəkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm. Pair dan nasoruan totavtaŋor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas ĝaiug len nəsa lotokis suluŋi hən naləboian. ²¹ ĝalit ĝalevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadələmian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len ĝaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa 104.2 * **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPol totesi van hæn aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hæn aTimoti, naulurman sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos nalobulat napolisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hæn aTimoti pəpadaŋ hæn nasihau tovi A.D. 67 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuv̄ m̄osi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboŋ nəmauran todaŋ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur nəvide sinəvanuan gail len nəboŋ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naŋusanan hæn na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudələmian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hæn nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hæn nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hæn nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos nalobulat napolisulan egai van hæn gaiug, aTimoti, anatugw len nadələmian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hæn navoian mai gaiug, nəlon titanis gaiug, mai gai tigoł nəlołm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

3 Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hæn aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hæn gaiug.* Len na-sor-tuv̄-an sagw len nalənnəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuv̄ m̄os gaiug.

4 Nunau gat nətaŋan sam̄ nəboŋ notoriŋ gaiug, ale noləŋon masuv̄ hæn nəberis gaiug tətəs hæn nəbepul hæn nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadələmian tokitin gotokade, topat a m̄o len aLois, atabəm̄ pəhaʋut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadələmian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hæn gaiug len naviolan aGot toviol hən̄i mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hæn naviolan enan bəgəm daŋ am.*

⁷ Bathut aGot saviol hæn aNunun hæn datbəmətahw, eviol hən̄i hæn datbidan, datbeləmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag b̄inor.

⁸ Imaianan, sageməmau hæn gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaŋis m̄osi.* Be len nədaŋan siGot, b̄on mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv̄ gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hæn

* 1:2: Uman 16.1

* 1:3: Rom 1.8, 10

* 1:6: 1Tim 4.14

* 1:8: 2Tim 1.16

datbēvi nēvanuan san sēbon gail ŋai. Savi len nēsa dattogole, be len naləŋoniam san husur navoian toviol kēmas hēni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol hēni mai gidato len aKris̄to aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKris̄to aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nēsaan sidato. Igol ke nēmatan səkad nēdaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nēmauran kitin mai gidato, tovi nēmauran vi sutuai, nēmatan todēdas bēsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nēbēgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bēbanjis. Be nahurugw səsə bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlōgw lan, nunau ləboii, nəlōgw sauri ke eləboi bētəgau gol nēsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəlōŋ tia hən naŋusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbigol tətōv hēni len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKris̄to aYesu. ¹⁴ Len nēdaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm, havhav hēni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nēbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bēmədōŋ tēban ginau, naut kēmas natsen gail lotobanjis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaŋ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hēni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosobur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kris̄to

¹ Imaianan, gaiug māu, anatuw len nadələmian, gidan len navoian aYesu Kris̄to toviol kēmas hēni. ² Ale naŋusanan gotosəsəlōŋ hən ginau notokele len nəhon nēvanuan tosobur, riŋ natgalenan len navəlan nēvanuan gail gotoləboi gəberin nələm len galito, galit lotoləboi ləbēpusan hēni mai nēvanuan tile gail am.

³ Gidan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an sunan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kris̄to. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nēmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis hēni hən bēgəm vi soltia, bēhəhəvur hēni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bīgam səhōr galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nēvanuan nēmabulan toum todan, nəboŋ nəhol bīvan, bīmatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nēsa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət sam hən gəbələboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kris̄to, aGot tolavi dan nēmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubanjis gat ginau mōsi hum notovi nēvanuan tobur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bībanjis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaianan nudan bur natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nēsaan salito len aYesu Kris̄to, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəberin nələm len nasoruan egai, ke:

dareh datitoh maii balai am.

¹² Datbidan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,
dareh dateil a mō maii sunan nakin gail.

* 1:11: 1Tim 2.7 * 2:5: 1Kor 9.24-27

Datbikela ke datsaləboi gai,
derek atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,
atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
husur nəboruan san imagenan.

Gai edədas bimakuv dan nəboruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlman hən gail. Kel naləlgəuan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Nəvitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbēgəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san topusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtaʋor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan nəvide tonor hən nəboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuŋ togəm tibau van gol ke tobos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke nale-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasub aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasub aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloŋ mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan bulau, ale loriŋ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh bigol gai biveveu dan nəsaan, derek tehum nabiliwai, aGot toləboi bətəgau hən bigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səbən ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi piŋi san. ²² Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasub. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, naləmas-buni-an, mai natəmat, hən nəloŋ bıkade. ²³ Gam dan nasor-balbal-an tommel, totətan, husur goləboi ke legəm vi balbalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tommel, lototətan həni, husur goləboi ke derek libal sile. ²⁴ Avil naslev siNasub māu, satibal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan piŋi, tepusan hən nasoruan siGot tiparpar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma bēgəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale derek nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləbigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləbigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, derek tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail bətuhatuh len gail. ² Husur nəvanuan gail derek lələmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leviv,

* **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * **2:17:** 1Tim 1.20

* **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumən, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitlathutai mai abilitlattəbarehreh.

lisor mēdas nahēsan nēvanuan, asike lugol nēsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nēmauran salito, ³ asike lolēmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mēdas nāboruan sinēvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənanan, lemətahun natit pisi tovoi, ⁴ leriŋ na-ke-van-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nēnauan len nēsa ləbīgole, dereh lipatpat galit mēhat len nēnauan salit səbōlito, lelēmas bun naləjonian salito, be asike lolēmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətəs gol nēdaŋjan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nēvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis lobis lohoim gail hən ləbiwol hən nēmauran silatpəhəvūt ləsail gəgat, latpəhəvūt nəlolit totuhathuh buni hən nēsaan, naləjonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhəvūt lotomaienan ludəŋ naḡusanan toveveu akis, be lodēdas ləbələboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai ḡusan gəgəras lotomēdas alatpəhəvūt maienan, nēnauan salit itavtaʋor vavinu, ale len nətərhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai ḡusan gəgəras galenan, asike loləboi ləbīvan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nēvanuan pisi hum namelmelan sijannes mai aJabres ta mō.

Təgau gat naḡusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḡusanan sagw; naʋide hən nēmauran sagw; nēsa notoke nigole, nēmauran sagw topat mōsi; gugol husur nadələmian sagw; na-təgau-gati-an hən nələgʋ; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboii ke nēvanuan gail lomēdas tabtab hən ginau, lugol noləjon isə vəsə len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləjon-isa-vəsə-an gail lotovisi hən ginau notodaŋ buri, be Nasub ilav kuv ginau dan gail pisi.† ¹² Be savi ginau ŋai, avan ideh toke bīkad nāboruan siGot len nēmauran san, bibon mai aYesu Kristo, dereh nēvanuan gail lemēdas tabtab hən. ¹³ Be nēvanuan tosa gail mai nēvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsə səhor ta mō, dereh legəras nēvanuan gail ale nēvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləbedəlom nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug māu, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboŋ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi bilav mai gaiug naləboian hən gəbēhusur naḡisal tonor mōs nə-lav-kuvi-an dan nēsaan sam len nadələmian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot pisi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvo hən naḡusanan hən nakitinan, luvo hən ləbesivoh len nēvanuan tokad nəsaban ideh, luvo hən ləbīgol naʋide hən nēvanuan binor, luvo hən naʋusanian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nēvanuan siGot bīkad namitisau, eləboi biḡol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo bəpəpəhun navoian dan nēsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian dan dereh tevi kin balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, daŋ buri, naut kəmas ləbələjoni o asike ləbələjoni. Len na-toh-mədau-an hən nasusumaran mai naḡusanan, mitikel vəhot nēsaan ideh, sivoh len nēvanuan

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulumān nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləŋon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboŋ begəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloŋ hən nəpusanan tokitin, be dereh lehusur naləŋonian tosa salito, dereh litariv ahai pusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkət hən ləbesəsəloŋ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəbəl gəgəras gail. ⁵ Be len natit pisi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol pis nauman aGot tolavi mai gaiug hən bihav.

⁶ Nəkəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nəgilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəbalan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tononj tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəprais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saḅsaḅut hən gəbegəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuḅ hən natit gail mai navide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəboŋ gəbegəmai, gesəhar aMak husur eləboi bevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəboŋ gəbegəmai, pati gəmai ale pat naləbulat gail, noləŋon masuḅ hən naləbulat nototuḅat tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən namətəlai a? Gai igol natit tosa tosəbur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətəhun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan namətəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit pisi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəḅikel ur pis na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit pisi ləsavi ju ləbesəsəloŋ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion bikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan pisi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅəḅis len natohan pipihəbələn len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudələmian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.** ²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriŋ aTrofimus toməsaḅ itoh len naut aMiletus.†† ²¹ Nahəbati hən naut susus dereh tēgəmai, gisaḅsaḅut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian pisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nəloḅm̄. Navoian aGot teviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6 ** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimus: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hæn aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

Nalobulat egai eʋusan aTitus hæn naʋide tovoi hæn na-il-a-m̄o-an mai naʋusanan.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hæn naulum̄an sua tovi tarhæt san, nahæsan aTitus.

APol itos nalobulat egai ʋais mai len naut a be?

Itosi van hæn aTitus pæpadaŋ hæn nasihau tovi A.D. 65 næboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hæn aTitus, mai isor tuʋ m̄osi (1.1-4)

2) Naʋusanan hæn naʋide hæn na-il-a-m̄o-an hæn alat siYesu (1.5-16)

3) Naʋusanan hæn naʋide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaṃ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hæn aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hæn næbeum m̄os nadələmian silat aGot tolekis hæn galito mai hæn næbilav mai galito, naləboian hæn nakitinan tonor hæn naʋoruan siGot.

² Nəbathut nadələmian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hæn nəmauran vi situai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hæn natubatan hæn næboŋ gail ta situai. ³ Be len næboŋ tonor, gai tolekis hæni, aGot, tolav kuv gidat dan næsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idan mai ginau hæn næbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hæn gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadələmian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan næsaan sidato, areviol kəmas hæn navoian mai gaiug, mai arigol nəloṃ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hæn gəbigol tinor nahud-huuman topat sal, mai hæn gəbitabtabuh len aelta gail len navile p̄isi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hæn gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosa ʋai, anatum gail lukad nadələmian, ləsəkad nəmauran totaʋtaʋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hæn bəkəkəta təban alat siYesu, hæn aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ʋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol p̄aŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənahān mai saləŋon masuʋ hæn natite. ⁸ Avil ehəhaʋur hæn nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekəkətə təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoʋusani hæni tia, hæn bələboi bəpusan binor, hæn bigol nəvanuan

* 1:4: 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

læbeləjon ðivoi am len nəlolito, ale hən ðikel vəhot nəsaban silat lotosor tas naʔusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoʔur ei len naut a Krit, lotomətahun naʔusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoʔur ludan len na-tiv-dalusi-an hən læbinor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkəl gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoʔusan hən nəsa sanor hən læbəʔusan hən, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san epitoʋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləjon ke ligol nasənahən; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ʔuli idan len galito hən læbimaʊr len nadəlomian ¹⁴ hən asike læbesəsəloŋ am hən nəbol sakinin seju gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit ʔisi iveveu; wake len alat nəmauran salit toʔiŋʔiŋal mai alat læsəkad nadəlomian, natit toveveu eʔuer, nənauan salit mai nəlolit eʔiŋʔiŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsə tibatbat, læsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas læbigol natideh tovoi.

2

Naʊide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naʔusanan nanoran tokitin. ² ʋusan nəhəʋut gail hən asike læbigol təməhav hən natideh, hən læbinor hən nəvanuan gail læbəʔusan galito len nənauan salito, mai hən læbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len nə-ləmas-buni-an, len nə-dan-buri-an tobəlav. ³ Len naʊide tomagenan, ʋusan nəbareab gail hən læbehusur masuʋ hən naʔisal siGot len naʊide salito, hən asike læbelibon, sor mədəs nahəsən avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ ʔiwol hən nəmauran salito. Ao, limasʔusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən læbigol alatʔəhəʋut, læsavi bareab, nəlolit evi pan hən læbələmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən læbetəgau gat galit gabag, hən læbiveveu, hən læbeum a im salit gail, hən læbivoi, hən læbitoʔ len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike ʔisor ʔisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naʔisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən læbetəgau gat galit ʔivoi, gol leləjon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit ʔisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail læbigol tətəʋ hən gaiug. Len naʔusanan sam̄ geʋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail læbedədəs læbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit ʔisa, bathut læsəkad natideh tosa hən læʔisor husur gidato.

⁹ Len natit ʔisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhəʋur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naʊide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail læbələboi læberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit ʔisi læbigole, ligol naʔusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tēpəhas.

¹¹ Nokəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas hən, evisi tia, ilav kuv nəvanuan ʔisi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbike “Aoa,” hən naboruan tosa savi siGot mai naləŋonion gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat

* 1:9: Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

hən datb̄itoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datb̄itoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag m̄os gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobanj̄is gat gidato mai hən bigol datb̄iveveu m̄os gai gabag sun̄an nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, ḡigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan san̄ hən na-il-a-m̄o-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a m̄o mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbigol nauman p̄isi tovoi.* ² Salisor m̄edas nahəsan avan ideh, salevit̄vituh, be len nəsa ləbigole limasgol m̄edau h̄əni, lerin̄ galit a pan van hən nəvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a m̄o datovi nahov̄on gail, datsagol nəsa aGot tokele. Naləŋon-buni-an hən natit gail ləsav̄i sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləŋon tovoi lan losəhar gidato len nap̄isal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləŋonian hən nasənahan mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag v̄əsa. ⁴ Avil nəboŋ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totan̄j̄is gidato. Elisov gidat hən nədaŋan seNunun, lav mai gidato nəpasian v̄evu mai natubatan v̄evu.* ⁶ aGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas h̄əni, aGot erin̄ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboŋ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datb̄ikade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan̄ hən gəbikel natgalenan, hən alat lotorin̄ nəlolit len aGot ləbēməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbidan̄ len gail. Natgalenan luvo i buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gebulatut dan navit̄vituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* nasor-b̄albal-an mai nəbalan husur nalo seju. Lovi naut kəmas, ləsgol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh bigol bikad nətarihəbalan b̄eru, kel maii v̄əha-sua ale v̄əha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienān, nəlon ikab̄kabur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboŋ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəb̄egəm hən ginau len naut a Nikopolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboŋ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəb̄evi tarhət siSenas, naulum̄an hən nalo, mai aApollōs, hən asike arb̄ipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadələmian

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10 * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13

* **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol

4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

sidat gail salitoh kəmas, be limasdaŋ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləḃevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit pisi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidatə len nadələmian. Navoian əGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit pisi.

Filemon

Nalobulat napisulan aPol toton van hən aFilemon

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai eus aFilemon hən bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsan aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naKristen sua, nahəsan aFilemon.

APol itos nalobulat napisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemon pəpadan hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbanjis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napisulan egai, van hən nabubur san, aFilemon. Eus aFilemon hən bikad tas naslev san togam yav dani, nahəsan aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemon, aPol evi tarhət san hən begəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. Na aOnesimus, bətəlmam hən aFilemon, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aVan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaṽuran səlaru mai aFilemon (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilemon, ale isor tuṽ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemon hən bilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaṽuran salit mai aFilemon (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemon

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai; ginau, lotobanjis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aṽadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemon, gotovi aṽanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aṽavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim san. ³ AGot aTəmadat mai Nasub, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuṽ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsələŋ ke gukad nadəlomian sal len Nasub, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san pisi. ⁶ Nusor tuṽ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian san, gol gəbələboi navoian pisi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an san enan igole tia ke nukemkem masuṽ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemon husur aOnesimus

⁸ Imaianan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-buri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaianan. ⁹ Nonjir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haṽut tia mai lotobanjis gat ginau mōs

* 1:1: Flm 13, 22-23 * 1:2: Kol 4.17

aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug mōs anatumgw, aOnesimus, togām vi natugw ulumān len nadələomian nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an sal.* ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi bigol natit pisi bivoi, evi tarhət sidar pisi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A mō, noləŋon ke netəgau gati hən beum esagw len namilem̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəbigol nəsa gəbidaŋm̄ həni ŋai. Nomətahun gəbigol nəsa tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəbikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesumān aŋam̄ gəbələmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŋ həni səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aŋam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəbinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sumān gəbivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai bigol biša hən gaiug o bikabut sam̄, gerinji len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səboŋw: ginau nisar gele. Noləboi nəbikele mai gaiug ke, gaiug səboŋm̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadələomian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboii ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŋ-an sam̄ gail ale tidam̄ həni ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələmian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafraŋs totoh mai ginau len nə-baŋjis-gati-an husur nauman togole mōs aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo māu teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi bigol natit pisi bivoi. * **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

Nalpru gail

Nalobulat napisulan van hən nalpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoi. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totoi, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totoi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbitech dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən navide seju gail. Ləbigole dereh lipanis habat sile. Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoi mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isobur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoi lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4-2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav pisi (4.14-7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot bəhəhəvur həni? (12.1-13.19)
- 9) Na-sor-tuŋ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səbəsobur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanonjan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtuh len aNatun hən natit pisi ləbevi esan səbon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit pisi lan. ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, epitoŋ hən nəboruan siGot. Len nasoruan hən nədarjan san etəgau gat natit pisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Gaiug govi aNatugw ulumtan, daməŋai noğəm vi Təmaŋ.”
Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,
“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”*

* 1:2: Jon 1.3 * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19

* 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

- 6 Ale tētas am, nēboŋ aGot togol ahai a mō san bēgəm vi lan navile a pan, ike,
 “Aŋel pisi siGot lilotu hēni!”*
- 7 Nēboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,
 “Nugol aŋel sagw gail losurŋan nēlan,
 loum sagw hum nēhab towunwun.”*
- 8 Be nēboŋ tosor mai aNatun ike,
 “O Got, nabiltihai bētētah sam̄ hum sekiŋ
 ipat vi sutuai sutuai,
 nanoran sam̄ ehūm nēhai sekiŋ
 gotowol hēn esam̄ gail lan.
- 9 Golēmas bun nanoran,
 gomētahun bun nēsaan.
 Imaienan, aGot tovi aGot sam̄ evēhas gaiug,
 ebir naoil hēn nahēhavūran len gaiug
 sēhor avan ideh gail am.”*
- 10 AGot ike am ke,
 “Nasub̄, len natubatan gorij nēpaudesen hēn navile a pan,
 ale nēmav, gotoum hēni hēn navēlam̄ gēlaru.*
- 11 Dereh natgalen pisi limasig,
 hum nahurabat tomatu van vanōm.
 Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.
- 12 Dereh gebul gat nēmav mai navile a pan
 hum nahurabat naut susus,
 ale gel gēlaru hum nahurabat artomatu.
 Be gaiug, gēsagēgel boŋ ideh
 ale nēmauran sam̄ asike inoŋ vi sutuai.”*
- 13 Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,
 “Gebētah tarhēt nēmatu sagw,
 vir nēberij naenemi sam̄ gail pipit narieŋ gēlaru
 hēn lēbevi ut kēmas.”*
- 14 Be aŋel gail lumabe? Lovi nanunun hēn nauman siGot ŋai. Esēvat galit
 hēn lēbevi tarhēt silat, gai tolav kuv galit dan nēsaan hēn lēbikad nēmauran vi
 sutuai.

2

Sadaturusrus vi tut dan nakitinan

1 Husur natenan, datimastēgau gat nakitinan dattosēsēloŋ hēni tia, hēn asike datbirusrus vi tut dani. 2 Husur, len aŋel gail aGot isor, ale nasoruan san egəm vi lo, ipat tin. Ale nēvanuan tobur kotovi o sagol nēsa tokele, ipanis tonor hēn nēsa togole o sagole.* 3 Imagenan, asike datbinau natenan totibau aYesu togole, nē-lav-kuvi-an dan nēsaan sidato, datigam yav dan nēpanismen siGot mabe? Nasub̄ mau ikel ur metēkav hēn nē-lav-kuvi-an enan dan nēsaan, beti alat lotosēsēloŋ hēni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. 4 Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nēvanuan lotomanman len gail, namerikel lotogol nēdaŋan san toparpar, mai naviolan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nēvanuan totos nēbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navēlan gēlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadēlomian sefu gail ke, aGot ilav nalo mai aŋel gail lotolavi mai a Moses.

seNunun, aGot topəpəhun gail tonor hən naləḡonionian san, natgalen pisi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

⁵ Navile a pan bəgəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariḡi len navəlan aḡel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal toḡidol ḡai goriḡi a pan kəkereh len aḡel gail, ale goputsani hən bikad nəyalyalan hum nəkraun sekiḡ.

⁸ Goriḡ natit pisi len navəlan.”*

Nəboḡ aGot toriḡ natit pisi len navəlan, eriḡ natit pisi, natideh səpat. Gagai datsaris natit pisi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal toḡidol ḡai aGot “toriḡi a pan kəkereh len aḡel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bikad nəyalyalan hum nəkraun sekiḡ, husur toləḡon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsoləḡ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan pisi. ¹⁰ AGot igol natit pisi ale natit pisi ipat mōsi. Inor hən gai todam hən aYesu toləḡon tosa vəmat. Husur, len na-ləḡon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mō hən nəvanuan gail. Ale egəm vi pīsal hən bilav kuv nəvanuan bisobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbikatəḡol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luvėvė dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ḡai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotovevė, galit pisi lukad aTəmalit tosa ḡai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən bėkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsəḡm mai awawa sagw gail

hən ləbəlėboi gaiuḡ.

Len nəhon nəbōnbonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriḡ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatumgw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatum gail len nadələmian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epitoḡ, egəm vi vanuan sumian galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəḡau gat nədaḡan hən nəmatan, bėvi ut kəmas. ¹⁵ Len navide enan, alat lotomətəhw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinəmətəhwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaḡel gail, be evi tarhət sinəpasusan siAraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesumian nəbathudud nadələmian san len navide pisi hən bəgəm vi biltihai tutumav, nəlon bitanḡis nəvanuan gail, ale hən bidan len nəsa aGot toriḡi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bətutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bėrubat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləḡon tosa nəboḡ aSetan totaltal sobuer ke tiḡol nəsaan, gai elėboi bėvi tarhət salito nəboḡ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

* **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12 * **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18

* **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud mættovi siGot səbon, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbevi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaj len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sumʔan aMoses today len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toun həni. ⁴ Husur naim pisi ikad nəvanuan na-um-im-an toun həni, be aGot eum hən natit pisi. ⁵ AMoses idaj len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasorun kəta tokel kot nəsa aGot bikele balai. ⁶ Be aKristo tovi aNaton aGot idaj len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbeil bur namətahwan, datbetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbevi hən, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməjai, mətbesəsəlon hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timabur, sa-nəkadumit tihaihai
 sumʔan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas tohbəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot navide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*
¹² Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlön, asike nəlön ipar dəlomian. Sa-nəlomit timaienan hən biipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəboŋ pisi dattokisi hən “daməjai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike biŋol gamit ideh bihaihai dan aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotuʔat riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəpol mai aKristo len nəsa tovi esan.
¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməjai, mətbesəsəlon hən nadolon aGot,
 nəlomit timabur, sa-nəkadumit tihaihai,
 sumʔan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”*

* 3:2: Num 12.7 * 3:11: Psa 95.7-11 * 3:15: Psa 95.7-8

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosehər galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəḅesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? * Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito. * ¹⁹ Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dələmian lan, ləsaləboi ləḅəḅis len naut nəŋavŋavan san.

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datḅəḅis len naut nəŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimasləlgau, datemətahw ke gamit ideh asike ḅəḅis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, gidat am datosəsəloŋ həni sumŋan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəsəloŋ kəmas həni ŋai, ləsəsəsəloŋ həni len nadələmian. * ³ Husur gidat dattokad nadələmian lan datobis len naut nəŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonəŋ. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ navəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ navəha-məlevru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san piŋi.” * ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.” * ⁶ Imaienan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləḅəḅis lan. Ale alat ta mō lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsəḅis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat həni, len nəḅə siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mō, ike,

“Daməŋai, məḅḅəsəsəloŋ hən nadolon aGot,

nələmit timəḅur, sa-nəkadumit tihaihai.” *

⁸ Mitinau aJosua nəboŋ tosehər nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan. * ⁹ Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal mōs alat siGot, hum nəŋavŋavan siGot len nəmariboŋ navəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur nəvanuan toḅis len nəŋavŋavan siGot, iŋavŋav dan nauman san, sumŋan aGot toŋavŋav dan nauman san nəboŋ togol navile a pan tonəŋ. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datḅəḅis len naut nəŋavŋavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətəḅ hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor mōsi. Ikan səhor nəḅu nəḅalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat ḅurhubələseh. Eləboi ḅəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlon

* **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35 * **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadələmian silat lotosəsəloŋ husur aGot.

* **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2 * **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

nəlolito. ¹³ Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit pisi səkad nə-kabut-gole-an am, iparpar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit pisi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNaturan aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadələmian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav toləjon tosa mai gidato nəboŋ datsədaŋ. Len napisal pisi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, epitoŋ hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, ebuer lan. ¹⁶ Beti, len nail-ħuri-an, dategəm pəpadaŋ hən nabiltihai bətbətaħ siGot. Dategəm pəpadaŋ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon bitanjis gidato, mai hən beviol hən navoian mai gidato nəboŋ datbipar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bisor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi pisal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi bikad navide bəmədau van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis surman galito. ³ Husur enan etutumav mīau sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi biŋvat nəhes hən bəgəm vi biltihai tutumav gai səbən. Be ipat len aGot səbən hən bəkisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len navide tomaienən, aKristo səbən səvat nəhes hən bəgəm vi biltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke, "Govi Natugw,

daməŋjai nogəm vi Təmañ."*

⁶ Ale len naut tile am ike, "Govi ahai tutumav vi sutuai,

surman aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai."*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hən aGot toləboi bilav kuvi dan nəmatan. Enjiri hən bevi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəlonə hən.*

⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNaturan aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit pisi aGot toriŋi hən bigole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanisemen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai mōs nəvanuan pisi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŋi hən biŋvat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadələmian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isoŋur hən namtbikel husur natenan, be idaŋ hən namtbisor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadələmian sutuai tia wake mətəsvi hai pusan sal. Hən nəsa? Be mətəlonon ke avan ideh teŋusan gamit tətəs am, tubat hən nakitinan mətəkv lotomədmədau len nasoruan siGot. Mətəsurman natuhtətai ŋai tosus, saləboi

* **5:1:** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpanisemen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san bigel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7

* **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46

bihan nēhanian todaŋ sal. ¹³Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etētan hēn nēsa tonor mai nēsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴Be nēhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotolēboi sēhot natilean hēn nēsa tonor dan nēsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹Imagenan, naŋusanan metēkav husur aKristo, dateriŋi husur dattolēboi tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetubat len nēpaudesen hēn naŋusanan tētas am. Datolēboi ke datimaspair dan nēsa dattogole lotolav gidat vi lan nēmatan. Datolēboi ke datimasriŋ nēlodato len aGot. ²Datolēboi naŋusanan husur nēbaptaisan*, mai naŋide hēn dattoriŋ navēladato len nēvanuan hēn bīkad aNunun aGot. Datolēboi naŋusanan husur na-le-mēhat-an dan nēmatan, mai nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan.* ³Naŋusanan galenan lipat. Ale aGot bīdam hēni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴Nēvanuan gail lotoriŋ nēlolit len aYesu Kristo tia, lēberīŋ gaŋulani, naŋisal hēn lēbetēlmam, hēn lēbīpair dan nēsaan salit tētas am, ēbuer. Nēboŋ namial siYesu tohut nēmargobut dan nēlolito, nēboŋ lototubat lēboi naviolan togēm len nēmav, nēboŋ lotokatēpōl mai aNunun aGot, ⁵nēboŋ lotolēboi navoian hēn nasoruan siGot, nēboŋ lotosēsəlōŋ hēn nēdaŋan hēn nēboŋ bēgēmai len natohan pipihabēlan aGot, ⁶galit lotoriŋ nēlolit len aYesu Kristo tia, lēberīŋ gaŋulani, naŋisal hēn lēbetēlmam, hēn lēbīpair dan nēsaan salit tētas am, ēbuer. Lomēdas bun galito, husur, ehum lotopos gat aNaturan aGot len nēhai balbal tētas, ale riŋ nahur sasa len gai len nēhon nēvanuan gail.*

⁷Mitinau nētan. Nēboŋ naus tous daŋir lan, nētan enan edim naus enan, natit gail lutov, luŋan hēn nēvanuan gail lotomabul nēhanian len nētan enan lēbihan. Nētan enan aGot ivoi hēni, ehēhāvur hēni. ⁸Be nētan bisa, hēn natit tohum nēhau mai nēhai lotokad nasunite ŋai lēbitov lan, nētan enan evi ut kēmas, savoi hēn natideh. Hum ma aGot bisemale hēni. Len nagilen, nēhab dereh tihani.*

⁹Gamit namttolēmas bun gamit pīsi, naut kēmas namttokēmaienan, namtsēkad nē-lon-uri-an ideh len gamito. Namtolēboi ke, mēttokad naŋit gail lotovoi am: nadēlomian samit mai naŋide samit tonor hēn alat aGot tolav kuv galit dan nēpanisem sil nēsaan salito. ¹⁰Husur aGot inor buni. Asike nēlon iboŋboŋ hēn nauman samito, mai na-lēmas-buni-an samito hēn nahēsan. Arumasil nēboŋ mēttovi tarhēt sinēvanuan san gail, hum mēttogole tia, ale hum mēttogol tabtab hēni sal. ¹¹Be namtolēŋon masuŋ ke, gamit pīsi mitidaŋ len aGot magenan van vēbar nagilen hēn mētbēlēboi buni ke, dereh mitikad pīs nēsa mēttovatvat viri. ¹²Samtipetēmas, be mitigol tētōv hum alat lotokad nēsa aGot tokel gati. Len nadēlomian mai na-toh-mēdau-an, ludanŋ būr nēmauran todaŋ vir lēbīkad nēsa aGot tokel gati.

Datolēboi datbeil gēgat len na-kel-gati-an siGot

¹³Nēboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hēn aAraham, husur sēkad nēhes ideh toyalyal sēhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahēsan gabag. ¹⁴Ikel mai aAraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hēn gaiug. Dereh

† 5:13: Hēn naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * 6:2: Len naut egai, naKristen gail lukad nēbaptaisan ale nakēkasian mōs naveveuan evi naŋide sefu gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisān hēn gēlar pīsi.

* 6:2: Uman 18.25, 19.3-6 * 6:6: Ipru 10.26 * 6:8: Gen 3.17-18

neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləbēgəm vi bathudud bisobur vəhasobsobur am”^{* 15} Beti len nə-darj-ḅuri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.^{*} ¹⁶ Nəboj nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləḅisor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naḅide tomaiēnan, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləḅikad nəsa tokel gati ləḅeləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boj ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsan. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boj ideh husur aGot saləboi ḅelibliḅoj boj ideh. Imaiēnan, len eru enan, gidat dattosəḅ naut nasusuahan len gai, datoləjon ivoi habat am len nəlodato hən datḅetəgau gat nə-vatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datḅikade ḅalai.^{*} ¹⁹ Datukad nə-vatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi datḅeriḅj nəlodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad naḅiltikaliko totahətəḅ kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nə-vatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətəḅ gol gidato dan aGot,^{*} ²⁰ husur aYesu eil a mō, eḅisutur sidato tia. Egəm vi ḅiltihai tutumav sidato vi sutuai surian aMelkisetek ta sutuai.^{*}

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiḅj hən naḅiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalay buni. AMelkisetek ebubur mai aApraham nəboj aApraham totəlmam dan naḅiltibalan tosəhor nakiḅj tovat lan, ale eus aGot hən ḅivoi hən aApraham. ² Ale aApraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit ḅisi totariv kuv gail dan alat toḅal mai galito.^{*} (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiḅj hən nanoran,” ale husur tovi kiḅj hən naut a Salem, namilen ke, “aKiḅj hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboj hən nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi ḅiltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalalan siMelkisetek. Bathut nəyalalan siMelkisetek, aApraham, aḅiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit ḅisi tokade dan naḅiltibalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit ḅisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitpitov, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siApraham.^{*} ⁶ Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəjavur tovi siApraham. Ale aApraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriḅj navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan toriḅj navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalalan səhor enan gai toriḅj navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lovi vanuan ḅai lotoləboi ləḅimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboj aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datḅike, nahəmar aLevi len nəpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboj aMelkisetek tobubur mai aApraham, ləḅəpas

^{*} **6:14:** Gen 22.16-17 ^{*} **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 ^{*} **6:18:** Num 23.19 ^{*} **6:19:** Lev 16.2

^{*} **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4 ^{*} **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † **7:3:** Nasoruan siGot

sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. ^{*} **7:5:** Num 18.21

aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan toşəjavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mo hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən bigol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən bigel galito, ahai tutumav toşuŋan aMelkisetek be sasuŋan aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses toşor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esuman aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am toşuŋan aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi bimasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke,

“Govi hai tutumav vi sutuai,

suŋan aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mo husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi bigol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol naŋisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoii buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbəgəm pəpadaŋ hən aGot.

²⁰ Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasub ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,

ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu maŋu hən bigol pis na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mo aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mo. A mo ikad ahai tutumav galenan lotosəbur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən bisor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu maŋu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaʋur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiŋbiŋjal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmaŋ. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan

‡ 7:10: Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi.

* 7:14: Mat 1.1-3; Luk 3.33 * 7:17: Psa 110.4 * 7:21: Psa 110.4

sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail pisi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ɲai. Ale nəboŋ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol pis nəsaan.* 28 Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNaturan, nəsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

1 Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiŋ len nəmav.* 2 Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaɲolen kitin hən nalotuan Nasuɓ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

3 Ahai tutumav pisi, aGot itabtabuh len galito hən ləbēviol hən naviolan gail maii, ale hən ləbetutumav van həni. Len naɲide tomaianan, imasil ke abiltihai tutumav sidat m̄au, gai am ikad natsua hən bətutumav həni.

4 Gai tatoh gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni. 5 Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətovan mai nənahənah hən nəsa tohum topat len nəmav. Husur enan, nəboŋ aMoses pəpadaŋ hən bəum hən naim nətaɲolen, aGot ikel nalələgauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pisi tinor husur nəplan notoɲusan gaiug həni tia len naɲehuh.”* 6 Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta m̄o. Len naɲide tomaianan, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̄o. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta m̄o.

7 Husur na-kel-gati-an ta m̄o təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* 8 Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsraël gail ike,

“Len nəboŋ bəgəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nəvanuan naut a Israël mai a Jutah.

9 Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəboŋ nototəgau navələlito,
hən nəbəsəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta m̄o,
imaienan nəlogw iɓov hən galito.”

10 Ale ginau Nasuɓ aGot nekəmaiegai ke,
“Len nəboŋ bəgəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israël ke:
Dereh nerin nalo sagw gail len nənauan salito,
ale nitos gat gail len nələlito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

11 Ale asike lupar ləboian len ginau,
hən nəvanuan bəɲusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan bəɲusan avan am ke,
‘Geləboi Nasuɓ aGot!’

* 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7 * 8:1: Psa 110.1 * 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8

Husur nəvanuan pisi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit pisi.

¹² Husur dereh neruəbat galit dan nəsaan salito,

ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.*

¹³ Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mŋo gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, tebuer.

9

Navide hən nalotuan ta mŋo

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mŋo. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum hən naim nətaəpolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol narumŋ toru. Len narumŋ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, namial toməlevru lotopəŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narumŋ enan lokisi hən Naut Tolo.*

³ Beti narumŋ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuŋ.* ⁴ Len narumŋ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotopəos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuhan lan, mai nəhai nəyaran siAron todumoh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlaru lotosəzah gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruəbat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəsai pis natgalen gagai.*

⁶ Na nəboŋ lotoutaut pis natgalenan maienan, ahai tutumav gail lobis akis len narumŋ bopita hən ləbigol nauman salito mŋos nalotuan.* ⁷ Be abiltihai tutumav səboŋ ebis len Naut Tolo Masuŋ vəha-sua ŋai len nasihau pisi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanən salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaəpolen topat sal, nəpisal hən avan ideh bəbis vi lohoim len Naut Tolo Masuŋ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoran kəta mŋos nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləbigol nəlon nəvanuan lotolotu bimasil. ¹⁰ Husur nəkadun navide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasan mŋos naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol navide veveu.

¹¹ Nəboŋ aKristo togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, ebis len naim nətaəpolen toyalyal mai tonor səhor ta mŋo. Naim nətaəpolen enan, avan ideh saum həni hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKristo tobis len Naut Tolo Masuŋ, sabis len nasihau pisi hum abiltihai tutumav ta mŋo lotogole. Ao, ebis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhbuluk vi lohoim hən bəkəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səboŋ, evi lohoim. Ale len nəda han eəur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A mŋo, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heəbuluk mai nəmasiav hən natuhbuluk pəhaəut† len

* **8:12:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40 * **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:** Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru.

* **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6 * **9:7:** Lev 16.2-34 † **9:13:** Natuhbuluk pəhaəut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat.

nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotobinbinjal len nalo hən nibelit biveveu dan nabinbinjalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuʋ hən natgalenan. Len nədanjan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKristo, natit tosa tobuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datbilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKristo evi pīsal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləbikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKristo imat hən ləbimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta mō.

¹⁶ Avān ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gal, nəmatan sitenan totos gati, timasparpar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta mō aGot tolav mai aMoses etubat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur pīs nakelean todan gail mai nəvanuan pīsi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur hənī len nəda hebuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale ebil hənī hən nəda begiris nalobulat mai nəvanuan gail pīsi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”[‡] ²¹ Len nəvide tomāienan, igol nəda egiris naim nətapolen mai natit pīsi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadan natit pīsi. Husur asike nəda bisel, imabe? AGot asike erubat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətapolen len navile eg a pan mai natit pīsi lotosuh lan luveveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohum nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən bigol ləbiveveu, be naviolan tovoi masuʋ səhori ŋai inor hənī. ²⁴ Husur aKristo sabis len Naut Tolo Masuʋ nəvanuan toum hənī len navəlalito. Naut enan ehum nəgarutian ŋai hən Naut Tolo Masuʋ len nəmav. Be aKristo ebis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. ²⁵ Gai etile dan abiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale tobis len Naut Tolo Masuʋ len nasihau pīsi. AKristo sabis len nəmav hən betutumav danjir hən gai. ²⁶ Təmaienan, aKristo təmasmat vəha-sobsobur van, tubat len natubatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən betutumav hən gai hən bilav kuv nəsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriŋ nəboŋ tonor hən gidat visusua datbimat. Len nəboŋ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len nəvide tomāienan, aKristo am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən bilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosobur. Dereh tegəm tətās, be savi mōs nəsaan sidato. Dereh tegəm hən bilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləŋon masuʋ hən ləberisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nəmōl hən natit gail lotovoi ləbegəmai, be nəmōl savi natgalenan kitin. Naut kəmas ahai tutumav totutumav len nasihau pīsi, natutumavan galenan lodədas ləbigol alat lotogəm hən ləbilotu, ləbinor len nəhon aGot. ² Natutumavan galenan lətaləboi lətagol nəvanuan gail lətanor len

* **9:13:** Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ **9:20:** Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienan, esəŋav hən na-kel-gati-an siGot ta mō. * **9:21:** Lev 8.15 * **9:22:** Lev 17.11 * **9:28:** Isa 53.12

nəhon aGot, natutumavan lətanonj. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətalənon təsa len nəlolit sil nəsaan am. ³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol n̄ai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nəda həbuluk mai hinani edədas bilav kuv nəsaan boŋ ideh.

⁵ Imagenan, nəboŋ aKris̄to togəm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan, be goutaut hən nibegw hən nəbēviol həni.

⁶ Lopəŋas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən ləbəkəkas kuv nəsaan salito, wake gəsahəhəv̄ur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogəm hən nəbigol nəsa gotoləŋoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.’ ”*

⁸ Metəkav aKris̄to ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəŋas kavkav həni, mai natit lotoviol hən gail hən ləbəkəkas kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsahəhəv̄ur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). ⁹ Beti aKris̄to ike, “Ginau bogai, nogəm hən nəbigol nəsa gotoləŋoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta m̄o hən bəsəŋav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kris̄to togol nəsa aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotopit̄p̄itoŋ. Be natutumavan hən natgalenan saləboi bəkəkas kuv nəsaan boŋ ideh. * ¹² Be aKris̄to, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua n̄ai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən bikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navələlan nəmatu siGot.

¹³ Len naut enan itoh vir aGot bigol naenemi san gail ləbēvi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan. * ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua n̄ai, aKris̄to igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgal naveveuan len galito hən ləbēvi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienən. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasub̄ aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboŋ b̄egəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaan salito mai natit lotogol gail tobur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienən, nəboŋ aGot torub̄at nəsaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadələmian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hən datbēbis len Naut Tolo Masuŋ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav

* 10:7: Psa 40.6-8 * 10:11: Exo 29.38 * 10:13: Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † 10:16: Jer 31.33. Ipru 8.10. A m̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * 10:17: Jer 31.34

hən naʃisal veveu, naʃisal nəmauran tolavutur len nabiltikaliko vəbar Naut Tolo Masuʋ. ²¹ Ale husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal toil a n̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nələdat topul hən nadələmian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nələdato hən datbivevu, asike datoləjon isa len nələdat sil nəsaan am. Ale ekəkas nibedato hən nəwai tovevu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadateru dani, husur datoləboi datberin nələdat len aGot hən bigol nəsa tokel gati. ²⁴ Datinau naʃisal gail hən datbevi tarhət sidat gabag hən datbələmas bun gidat gabag mai hən datbigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nələdat tibov hən nābonbonan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləjon tivoi am len nələdato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəboj siNasuʋ bəgəm pəpədanj.

²⁶ Datbələboi nakitinan tia, ale datbilekis hən datbigol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi bəkəkas kuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nə-vatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towunwun hən bihan piis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomətahun bigol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləbikel koti ke tomaienən, imat sile, nalolosaan ebuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatan aGot, lotonjit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotovevu dan nəsaan tovi ut kəmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienən, inor hən ləbipanis vəsa tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginəu, dereh nilav naʋurʋuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuʋ aGot dereh tisaʋ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o tebuer.”* ³¹ Nəvanuan bitoh len navələn aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan bəmətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəboj ta n̄o gail, nəboj namial hən na-kel-uri-an tovoi totuʋat n̄ias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəboj məttođan ʋur na-ləjon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəboj galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədas tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəboj tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədas masuʋ hən galito. ³⁴ Mətukatəpol hən na-ləjon-isa-an silat lototoh len naim bəbanjis. Nəboj alat lotoil a n̄o lototariv kukuv piis natit samit dan gamito, mətudaʋ hən len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ʋuri-an len nadələmian samit satimasig husur nakonʋurʋuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-đan-ʋuri-an hən ke, nəboj məttođol nəsa aGot toləjon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan toğəmgəmai dereh tevisi
ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin,
husur erin nəlon len ginəu.

Ale ʋerus təlmam, asike nohəhəʋur həni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadələmian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadələmian

* **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15 * **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an ebuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit pisi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datberisi, aGot igol natit pisi dattoləboi datberisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaḅ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian bebuer len nəvanuan, edədas bigol aGot behəhaʋur həni. Husur avan ideh togəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonpurpuran mai alat lotopʋsus kitevi hən ləbeləboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən bəsusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaḅ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən bigole. Nəboŋ aGot tokisi hən berin naut totohtoh lan hən bevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut bevi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaḅolen hum ametḅos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatan aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi beḡəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi berin nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoḅur. Lusoḅur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas beʋuruŋ gail.*

¹³ Nəvanuan galen pisi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləḅikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləḅegəmai, ale lohəhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi meḅos lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən beḡəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotorinji, lətaləboi lətatəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʋur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua mōs galit tia.

* **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24 * **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12

17 Nəboŋ aGot toke ɸebunus tas nadəlomian siApraham ke ɸimabe, aApraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən ɸetutumav həni.* AApraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tišoɸur, gai eutaut hən ɸetutumav hən anatum tosua ŋai, 18 naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam dereh levi len nəpasusan seIsak.”* 19 Len nabunusian siApraham, inau ke aGot toləboi ɸigol nəvanuan ɸile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datɸike, ehum aApraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

20 Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən ɸivoi hən anatum gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləɸegəmai.*

21 Nəboŋ pəpadan hən aJakop ɸimat, len nadəlomian, eus aGot hən ɸivoi hən anatum aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

22 Nəboŋ pəpadan hən aJosef ɸimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləɸivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləɸivan lipat nabəlasun gail van.*

23 Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van ɸəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arɸəɸur kotov nalo sekiŋ.*

24 Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləɸekisi hən anatum anantvavin aFero.† 25 Emətahun nəsaan husur togol nahəhəvuran tomidol ŋai, be ilekis hən ɸikatəɸol hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. 26 Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləɸesəvari, ehəhəvur hən ɸeləŋon ɸisa məs Kristo ɸegəmai, səhor hən ɸikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtak hən nakonpurruran aGot ɸevoi həni maii balai.

27 Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol panpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat nəpısal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədəs ləɸerisi.‡

28 Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəpasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike ɸıbar ahai a mə salit gail.*

29 Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətəs Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləɸəhusur galito, lomun, lumat pısi.*

30 Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlvru, len nadəlomian, nəvəod hən nabiltivile enan iteh.* 31 Mitinau aRahap topru hən niɸen. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pısi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhəvur hən artotoh maii. ŋa len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

32 Ikad isoɸur am hən nəɸikele, be namityal eɸuer hən nəɸisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail.§

33 Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoɸur. Luɸal mai nakin naut

* **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. ‡ **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləɸəhusuri hum nəvanuan na-il-a-mə-o-an.
* **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1.

tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbikade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topanj habat imat; lugam yav dan nəmatan hən nəbu nəbalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalān, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhaṽut lukad tətās hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludam hən ləbimat maianan hən ləbikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iṽan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən nəbu nəbalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lumar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.* ³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbitoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toḅəbesw mai len navəhuh gail, losusuah len nəburhuvat mai nəbur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit pisi husur nadəlomian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləbikade balai galit ideh səkade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit pisi, hən ke, len nəbonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləbikad navit na-kel-gati-an pisi san.

12

AGot igol datupanis hən beṽusan gidato

¹ Alatenan ta mō, nəmauran salit ikel kot nadəlomian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadəlomian sidat idaŋ am. Imagenan, husur dattokad nabiltiluḅoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit pisi tomələs gat gidato, mai nəsaan tomədmədaḅ hən dattovisivi lan. Ale len nə-daŋ-buri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadəlomian sidato. Evi gai tovuvur nadəlomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaŋ bur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ bur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətḅikad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit biḅov hən nəmauran samito. ⁴ Mətubal hən nəsaan biŋoŋ len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəbalan enan. ⁵ Ale nəlomit iḅoŋboŋ hən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anaton gail hən biḅol mətḅeləŋon biṽoi am len nəlomito. Ike, “Natugw, saginau napusanan hən nəpanismen siNasub aGot

* **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21 ** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləbikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot bəsəvat aKristol gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1

hum tovi ut kēmas.
Nəboŋ ʔesivoh len gaiug,
sa-nələm̄ tisa.

⁶ Husur len nəpanismen,
Nasub aGot evusan alat gai tolēmas bun galito,
ipanssem galit ʔisi
gai todam̄ hən lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaŋ ʔur nəʔusanan hən nəpanismen, husur nəvide aGot tokade len gamito esurŋan məttovi anatur gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansem hən ʔevusani a? Ao! ⁸ Anatur aGot gail ʔisi lukad nəʔusanan hən nəpanismen. Be ʔebuer len gamito, mətovi natətai nəʔisal, mətəsavī natun kitin. ⁹ Gidat ʔisi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupanssem gidat hən ləʔevusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navəlan hən datbimaur! ¹⁰ Atəmadat gail lupanssem gidato len namityal galevis ŋai mōs nanoran hum tovi len nənauan salito. Be aGot ipanssem gidato mōs nanoran hən ʔevi tarhət sidato hən datbikatəʔol hən nəʔoruan san. ¹¹ Nəboŋ nəpanismen mōs nanoran tobar gidato, naut kēmas toʔusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhəvur hənī, husur epəŋas! Be a tahw, iʔvan hən natəm̄at mōs alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsa tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navələmit lotomərav sədaŋ, nakobkob nariemit lotogau, lidaŋ!

¹³ “Mitigol nəʔisal gail linor mōs nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit ʔetiles, be hən ləʔbimaur.*

Səsəloŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətəhisi hən mətbitoh len natəm̄at mai nəvanuan ʔisi; mətəhisi hən mətʔidaŋ len aGot, mai hən mətʔevi esan səʔon ŋai. Avan ideh asike ʔidaŋ len aGot, asike ʔevi siGot, mətunau ke ʔeris Nasub a? Ao, asike erisi ʔoŋ ideh. ¹⁵ Mətələləgau hən gamit ideh asike ʔetəgau suluʔ navoian aGot toviol kēmas hənī. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totoŋ, igol nəmauran samit idaŋ, ale emədas masuʔ hən isoʔur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesurŋan aEsau tonau ke aGot tovi ut kēmas. Esau evi ahai a mō, be idam̄ hən na-il-a-mō-an san hum ahai a mō, hən ʔihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷ Mətələləboi ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən ʔeriŋ navoian lan hum ahai a mō, be ikad namətahusian ŋai. Naut kēmas aEsau totaŋisi, edədas ʔegəgel hən navit nəsa togole tia.†

¹⁸ Mətəsəgəm vi lan navəhuh məttoləboi mətʔibari hum alat seIsrael ta mō. Galit lovi lan Navəhuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iʔvas galito. ¹⁹ Losəsəloŋ hən nəwəlan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəloŋ hənī loŋir aGot hən asike ʔikel nasoruan ideh am.‡ ²⁰ Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh ʔibar navəhuh egai, mitimastubuni.”* ²¹ Nəboŋ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətəsəgəm vi lan navəhuh enan. ²² Be gamit mətogəm vi lan Navəhuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav.

* **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26 * **12:15:** Deu 29.18

† **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ **12:19:** Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22,

20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * **12:20:** Exo 19.12-13 * **12:21:** Deu 9.19

Len naut ei aņel lotosobur vēsa luḅonḅon len nabiltikemkeman. ²³ Mətogəm vi lan naḅonḅonan silat lotovi natun aGot, ahai a mō san gail, gai totos gat nahəsalito len nəməv. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̄isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. ²⁴ Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nēda hiYesu togiris gamito, nēda tosor husur natsua tovoī səhor nēda hiApel. §

²⁵ Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ḅai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datḅipair dan aGot len nəməv, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen ḅoḅ ideh.* ²⁶ Len nəḅoḅ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vēha-sual am, savi navile a pan ḅai, be nəməv am.”* ²⁷ Len nasoruan “vēha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̄isi ta mō aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ḅai ləḅipat tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihəḅəlan todədas bekur, husur natenan, datepul hən nasipaan, ale datilōtu hən aGot len navide gai ḅehəḅəvur hənī, datilōtu hənī len namətahwan mai nəmaḅmaḅan hən nəyalalan san. ²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puḅpuḅ natit p̄isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

¹ Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab surḅan məttovi latmiḅan. ² Sa-nəlomit tibonḅon hən mətḅehəḅəvur hən nametḅos ḅitoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienenan hən nametḅos gail, lukad aņel gail lototoh lohoim salito be ləsələḅoi.* ³ Sa-nəlomit tibonḅon hən alat lototoh len naim ḅəḅaḅis. Mitinau galito, nəlomit titaḅis galito hum məttoth mai galit len naim ḅəḅaḅis. Ale alat nəvanuan gail lotomədas galito van van lotoləḅon tosa vēsa, mitinau gat galito hum napəḅasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi mətəriḅ nələhan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hən nələhan tēḅiḅiḅaḅ, namilen ke, alarmisoan aridaḅ len nələhan səlaru. Husur aGot dereh tisəḅ səḅoti ke, nəvanuan togol naitian toḅur kotov nələhan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləḅon masuḅ hən nəvat, be mətḅehəḅəvur hən nəsa məttoḅade. Husur aGot ike, “Asike noriḅ gamit ḅoḅ ideh,

asike noriḅ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətəhw hən nəḅike, “Nasuḅ evi na-vi-tarḅəte-an sagw, asike nomətəhw.

Asike nomətəhw len nəsa nəvanuan ḅai toləḅoi ḅigole hən ginau.”*

⁷ Mitinau təlmam hən alat lotoil a mō hən gamito, lotoḅusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau navit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesurḅan nadələmian salito.

§ 12:24: Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigor nəpanismen, be nēda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24

* 13:2: Gen 18.1-8, 19.1-3 * 13:5: Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * 13:6: Psa 118.6

⁸ AYesu Kristo sagəgel boŋ ideh, imaienan ŋai nino, daməŋjai, vi sutuai.
⁹ Imaienan naŋusanan tiltile lotovinvinu, mətətətan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mətʔikad nədaŋan len nəlomito, nədaŋan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim nətaʔolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsələboi ləbihan ei.* ¹¹ A mo əbilitihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuʔ hum naviolan hən bəkəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be loʔəŋas piis niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaʔolen gail lotokir lan.* ¹² Len naʔide tomaienan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han bikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləbēvi siGot səbən ŋai.* ¹³ Imaienan datevile dan naut naim nətaʔolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datʔikatəʔol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail ləbisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datʔitoh tin lan vi sutuai; be datudoŋ kitev naut a im bəgəm balai.* ¹⁵ Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, naʔit nabuʔodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nəlomit tibəŋboŋ hən mətʔigol navoian, mai hən mətʔevi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhəʔur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a mo hən gamito len Nasuʔ lotokele, məteriŋ gamit len nəvəlalito. Lokəkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləbēum len nahəhəʔuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitoris tuʔ tabtab moŋ ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuʔ hən namtʔikad naʔide tonor ŋai, len natit piis namtʔigole. ¹⁹ Noləŋon masuʔ hən mətʔisor tuʔ ke, aGot tidam̄ hən natəlmaman sawg hən nəbəgəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokəkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol mətepul hən natit piis tovoi tonor hən mətʔigol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit piis bəhəhəʔur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadəlomian noləŋon masuʔ hən mətʔesəsələŋ husur nasoruan sawg hən biŋol mətʔələŋon biivoi am len nəlomito, husur nalobulat naŋisulan egai nototosi van hən gamito, epiŋol ŋai. ²³ Nuke məteləboii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbaŋis. Gai bəgəm tutut, dereh nitah maii hən namrʔəgəm ris gamito.*

* **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * **13:10:** Ipru 9.11-14. A mo ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav həni. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləbihani. Namilen ke, alat lotohusur naʔide hən nalo ta mo hən ləbiveveu, o hən ləbīnor len nəhon aGot, lodədas ləbikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datʔikade. * **13:11:** Lev 16.27 * **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16 * **13:23:** Uman 16.1

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan pisi lotoil a n̄o hən gamito, mai nəvanuan pisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit pisi.

Jemes Nalobulat napolisulan aJemes toton

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJemes, avān aYesu matmat, toil a mō hān alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hān nēsa?

Itosi hān bikel mai naKristen gail naʋide tovoi hān lēbikade hān lēbidan len nadālomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napolisulan egai mōs ase?

Itosi mōs naKristen gail len naut pisi.

AJemes itosi ŋais?

Hum ma toton pēpadan hān nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nēboŋ nēmauran bidan, dan buri. Gēbike gēbigol nēsaan, savi aGot totaltal hān gaiug, nalēŋonian sam̄ igol ke gotogol nēsaan (1.2-18)

3) Nasēsəlōŋan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nēvanuan galevis mēhat sēhor galit am. Asike gēbilolosa hān nēvanuan gail, asike aGot ilolosa hān gaiug (2.1-13)

5) Nēsa gotogole eʋusani ke gukad nadālomian len aGot o eʋuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadālomian mai namealito. Naʋide avān ideh tokade eʋusani ke namitisau hān nēmauran san togēm len aGot o eʋuer (3.1-18)

7) Len nēbalkabaŋan mētōmētahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, rin gamito len navēlan aGot. Samtisor mēdas avān ideh, samit sor patpat gamit mēhat. Mētblēboi nēsa tovoi be asike mētblēgole, mētugol nēsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul hān natite lotogol mēttolēŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hān bigole. Samtikoblen mēdas gamit gabag. Toh mēdau, dan bur na-lēŋon-isa-ʋēsa-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nēsaan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ mōs gamit gabag, Dereh aGot tevi tarhēt samito (5.12-18)

10) Gamit ideh bipal sob dan nakitinan, vireh tēlmam hāni hān aGot berubat nēsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasuʋ aYesu Kristo, nuke, "Ivoi," van hān nahēmar tosēŋavur pisan eru, nēvanuan gail lototoh ʋisusua len navile a pan.*

Susumar nēboŋ nēmauran todan

² Bathudud nadālomian sagw, nēboŋ mētblētut len natit tiltile lēbigol kitev nadālomian samito ke timabe, mitikēm kēm hāni ŋai. ³ Bathut mētolēboii ke nēboŋ natgalenan lotogol kitev nadālomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nē-dan-buri-an len gamito. ⁴ Nauman hān nē-dan-buri-an timasvan van ʋehav, hān ke nāboruan samit binor buni, asike nēdanan hān nāboruan samito bēmīdol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh bipar mitisau hān nēmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot hāni,* gai toviol masuʋ

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6

mai nēvanuan p̄isi, ale dereh teviol hēni mai gaiug, asike inau isa hēn gaiug sile. ⁶ Nēboŋ gābeusi, usi len nadələmian, nələm̄ sateuri. Nēvanuan nələn touri ehun nētas tokud tabtab, səpat mēdau. Nələn eŋuvi vi mēhat, epus, evi pan.*
⁷ Nēvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ ḅilav natideh maii, ⁸ ikad nēnauan toru, edədas ḅehusur nap̄isal tosua ŋai, nēmauran san ipat lavəlav.

Naməsəl mai nēvanuan topul hən natite

⁹ Nēvanuan nadələmian ideh ḅevi ut kəmas o ḅevi məsəl len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhəvur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nēvanuan tokad natite; aGot ḅigol gai ḅevi ut kəmas, ivoi ke tehəhəvur hēni, husur dereh nēmauran san tem̄idol hum nap̄usit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi mēhat, esun naliol; imasmas, nap̄usit iteh; nəkaban hən imasig. Imagenan nēvanuan tokad natite, tehis sōbuer hēni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaaŋ

¹² AGot tivoi hən nēvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləḅigol kitev nadələmian san ke imabe. Nēboŋ ḅidaŋ ḅur gail, dereh aGot tilav nēprais hən nēmauran kitin maii, nēprais aGot tokel gati tia ke teviol hēni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avan ideh, natit ḅitaltal ke tigol nəsaaŋ, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas ḅitaltal ke aGot tigol nəsaaŋ, mai aGot gabag sətaltal ke nēvanuan gail ləḅisa boŋ ideh. ¹⁴ Avil nēvanuan v̄isusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaaŋ. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nēboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaaŋ. Nēboŋ nəsaaŋ enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nagəgərasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan p̄isi lotovoi, naviolan p̄isi lotonor buni, logəm len aGot a mēhat togol nam̄ial p̄isi len nəmav. AGot sagəgel hun nēm̄ol torusərus. ¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nēmauran vevu mai gidato, hən datḅehum nav̄it metəkav len natit p̄isi gai toum hēni.

Nasəsələŋan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, mətələboi səhot nategai: Gamit p̄isi mətəutaut tabtab hən mətḅəsəsələŋ, samtisaḅsaḅut hən mətḅisor, samtisaḅsaḅut hən nələmit ḅipaŋpaŋ* ²⁰ bathut nələl paŋpaŋ sinəvanuan edədas ḅigol səhot nanoran aGot toləŋoni. ²¹ Imagenan, bubulan nab̄iŋḅiŋalan mai nəsaaŋ topat sal, dan nēmauran samito. Nələmit temədau ale səsələŋ husur nasoruan aGot toriŋi len nələmito, husur eləboi ḅilav kuv gamito dan nəsaaŋ samito.

²² Mitigol nəsə nasoruan tokele, samtesəsələŋ kəmas hēni ŋai. Mətḅəsəsələŋ hēni be asike mətḅigol husuri, mətogəras səḅomit hən gamito. ²³ Avan ideh tosəsələŋ hən nasoruan be sagol nəsə tokele, esum̄an nēvanuan toleleduŋ, ris nəhon len nakəlas. ²⁴ Nēboŋ toris nəhon tonəŋ, ipair dani: vəha-sua ŋai nələn iḅoŋboŋ hən nənəhənəh hən. ²⁵ Avil nēvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaaŋ satəgau gat nələn am, atenan ḅebunus tabtab hēni, asike nələn ḅiḅoŋboŋ hən nəsə tobunusi, tosəsələŋ hēni, be ḅigol nəsə nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsə togole.‡

²⁶ Avan ideh ḅinau ke aGot tohəhəvur hən nalotuan san, avil asike ḅiwol hən nasoran san ḅivoi, egaras gai gabag ale nadələmian san evi naut kəmas.

* **1:6:** Nēvanuan nələn touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJemes tosor husuri savi nalo p̄isi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu todan ke datimashusur tabtab hēni.

27 Naʋide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuʋ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhəʋut gail mai namilesw gail lotoləŋon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran sam̄.*

2

Gigol tēpitov van hən nəvanuan pisi

1 Bathudud sagw, husur məttoƙad nadələmian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuʋ toyalyal, naʋide samit gail tēpitov van hən nəvanuan pisi, ideh satile.* 2 Nəboŋ məttoƙad nəboŋboŋan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan bəgəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, bəgəmai, mitimab hən gəlaru? 3 Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” 4 Mətbigol bimaianan, mətəpəpəhw husur natilean məttoƙole len gamit gabag. Na-nənoʋ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttoƙade.

5 Bathudud notələmas bun gamit pisi, səsələŋ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləbepul hən nadələmian, ale hən ləbikad natoŋan pipihəbəlan balai, hum tokel gati ke alat lotələmas buni likade. 6 Wake gamito, mətəmədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! 7 Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən məttoʋati husur məttovi esan.

8 Mətbigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sumān gotələmas bun gaiug gabag.”* 9 Avil mətbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaʋ səhəti ke məttovi nəvanuan na-bur-kotov-nalo-an. 10 Husur avan ideh togol natit pisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai eʋur kotov nalo kavkav, ale inor hən biŋpanis sile. 11 Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toʋur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəb̄igol naitian toʋur kotov nəlahan, be gəb̄igol nəvanuan biŋmat husur naləŋonian sam̄ ŋai, gaiug boh, goʋur kotov nalo.* 12 Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoʋ hən nəmauran sam̄ mai nalo hən naləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nələm̄ am. 13 Husur asike nələm̄ biŋan̄is nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ bəkəta bunus nəsa gotogole. Be nələm̄ biŋan̄is nəvanuan gail, nəlon aGot dereh tiŋan̄is gaiug nəboŋ bəpəpəhun navolian dan nəsaan.

Nadələmian mai nagolean

14 Bathudud sagw, gəb̄ikel ke gotokad nadələmian be gəsagol natideh hən bəʋusani, nadələmian sam̄ evi tarhət sam̄ mabe? Nadələmian tomaienān edədas bilav kuv gaiug dan nəpanismen. 15 Avam̄ o avavinem̄ len nadələmian biŋar hurabat o hanian akis, 16 ale gamit ideh b̄ikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nələm̄, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəbilav nəsa tom̄idol

* **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nələl panpan sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai.

* **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

hæni maii, govi tarhæt san mabe? ¹⁷ Len naðide tomaienān, naðælomian biþat sæþon, asike biġol natideh, naðælomian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh bike, “Gaiug gukad naðælomian, ġinau nugol natit tovoi ġail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gæbeʋusan naðælomian sam̄ sækad nagolean ideh tovoi lan, ale ġinau, len næsa tovoi notogole, dereh neʋusan naðælomian sagw.” ¹⁹ Gæbedæloṃi ke aGot esua ġai, ivoi! Be natæmat ġail am loðæloṃ na-tenan, ale lomætahw, lupab lan.* ²⁰ Gumelmel! Gæsalæboi sæhoti sal a? Næboṅ nagolean sætah mai naðælomian, naðælomian enan savi natideh. ²¹ Atæmadat ta sutuai, aAraham iġol næsa hæn aGot toriṅ ke tonor len næhon? AGot eriṅ ke aAraham inor len næhon næboṅ aAraham toviol hæn aIsak, anatan, len næmel tutumavan.* ²² Imaiegai: Naðælomian san mai næsa togole aroum þonþon. Næsa togole evurvur naðælomian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham eðæloṃ næsa aGot tokele, ale aGot eriṅ ke aAraham inor len næhon husur naðælomian san,”* ale aGot ekisi hæn abubur san.* ²⁴ Imasil ke aGot eriṅ ke nævanuan inor len næhon husur næsa nævanuan togole, savi husur naðælomian nævanuan tokade lan ġai. ²⁵ Imaienan am hæn aRahap, napæhaʋut ta Jeriko ta m̄o toþur hæn niben. AGot eriṅ ke inor len næhon husur næsa alitenan togole næboṅ tosusuan ahai pispisul ġail ale tosævat ġalit vi lan naþisal tile sua.* ²⁶ Næboṅ nanunun toþuer len nævanuan, niben imat. Len naðide tomaienān, næboṅ nagolean sætah mai naðælomian, naðælomian enan imat.

3

Nawolan hæn nameam̄

¹ Bathudud naðælomian, gamit isoþur samtegæm vi hai þusan. Mætevis ġai. Husur mætølæboi ke dereh aGot teʋunus kitev næsaan len næmauran mai naþusanān sinamit namttovi hai þusan, sæhor nævanuan tile ġail. ² Len naðide tosoþur ġadit þisi datusab van. Avan ideh asike biþor biþa len nasoran san, ġai evi nævanuan tonor kavkav hum aGot tolēṅoni, elæboi biwol hæn ġai ġabag kavkav. ³ Næboṅ datþeriṅ natuhmetælai len nabuṅon nahos hæn biġol næsa datþelæṅoni, datolæboi datþiwol hæn niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol elæboi biwol hæn næwag enan hæn natuhʋos wolwol ġai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol tolēṅoni, naut kæmas nælan toðar. ⁵ Len naðide tomaienān namean nævanuan evi natuhtit ġai be ikel na-sor-patpat-ġai-mæhat-an toþiba.

Mitinau nakumashæhab tolēboi þepæṅas nabiltilihai. ⁶ Namean nævanuan tosor ehum næhab enan. Len niben nævanuan, namean evi nækadhut naðide hæn næmauran tiltile þisi lotosa. Emædas nævanuan kavkav. ASetan etuṅ namean nævanuan hæn næhab næmatan ale namean nævanuan epæṅas þis naþisal hæn næmauran san kavkav. ⁷ Nævanuan elæboi biġol narivatævat mai næman mai natit tokælah mai natit tomaur len tas lototiltile læþehusur næsa tolēṅoni. ⁸ Be sækad avan ideh tolēboi biġol namean þehusur næsa tolēṅoni. Evi natit næsaan su, na-wol-hæni-an toþuer lan. Epul hæn nabehi toġol næmatan. ⁹ Nameadato isal nah Nasub, aTæmadato, ale nameadat enan ġai esævar nævanuan ġail, aGot toġol lotosum̄an ġai.* ¹⁰ Næ-sal-suhi-an mai næsævarian, ġælar þisi arovivile len nabuṅon nævanuan. Bathudud sagw ġail, datimasġol ke natenan sati-maienān. ¹¹ Nabæko tosua ġai eʋuʋ hæn næwai tohol mai næwai tokon a? Ao!

* **2:19:** 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * **2:21:** Gen 22.1-14 * **2:23:** Gen 15.6

* **2:23:** 2Chr 20.7; Isa 41.8 * **2:25:** Jos 2.1-21 * **3:9:** Gen 1.26-27

¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas beʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiʋarʋar len naʋide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit piś togole, igol gail len nəlon tomədaυ, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomit mətʋikad nə-taʋulol-bulosi-an, mətʋinau masuʋ hən gamit səbomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboŋ hən mətʋisor mədas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienən sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan toplu hən nə-taʋulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuʋ hən galit səbolito, naut enən ikad nətaʋtaʋoran mai naʋide hən nəsaan tiltile piśi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən beśəsəloŋ hən nəvanuan tile. Nəlon itarjis masuʋ hən nəvanuan tile, ale len natit piśi togole iʋan hən naʋit tovoi. Igol epitoʋ van hən nəvanuan piśi, ale nəsa tokele, igole, saŋaras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natamat, lotogol nəhoŋən ke səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toʋan hən naʋite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləŋoni

¹ Nəbalkabaŋan mai nəbalan gail len gamito, loŋəm a be? Loŋəm len naləŋonian samit səbomit gail lotoliv gamito. Naləŋonian galenan luʋal len nibemito mai nəlomit. ² Mətoləŋon nəsa mətsəkade; nəlomit evənohi be mətodədas mətʋikade; imaienən mətoʋitʋituh, mətuʋal, mətugol nəmatan mōsi. Mətsəkade husur mətsaus aGot həni. ³ Ale nəboŋ məttousi həni, mətsəkade husur mətsausi mōs navoian; mətoləŋoni ŋai mōs biŋol na-ləŋonivoi-an len gamit səbomito. ⁴ Mətsail gəgat len aGot, mətohum abareab toriŋ asoan hən biʋoh mai naulumʋan tile! Nəboŋ məttogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemi siGot. Mətsaləboii a? Imaienən, avan ideh tolekis hən bevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriŋi len gidato, ilekol masuʋ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienən, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədaυ, ləsənau galito.”* ⁷ Imaienən, riŋ gamito len navəlan aGot. Mitidaŋ buŋ natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətegəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit məttovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiʋeveu! Gamit məttokad nənanau toru, mitigol nəlomit tiʋeveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail liśel! Nəmanman samit tegəm vi tarjən, nakemkəman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədaυ len nəhoŋ aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

* 4:6: Pro 3.34 * 4:8: Zec 1.3; Mal 3.7

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mēdas gamit gabag. Avān ideh b̄isor mēdas nəbathudud nadələmian ideh, b̄isaḅ səhoti ke b̄isa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navələm̄ hən gəb̄ike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ɲai. ¹² AGot səḅon ɲai toviol hən nalo, gai ɲai eləboi b̄epəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ɲai eləboi b̄ilav kuv gidato hən dat̄b̄imaur, gai səḅon eləboi b̄igol dat̄b̄imasig. Be gaiug savi hən gəb̄ike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəlonɟ, gamit məttoke, “Daməɲai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datevur natit gail, p̄ur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoḅur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa b̄evisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toḅanub̄anw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mətb̄ike, “Nasub̄ b̄eləɲoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənauan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an p̄isi tomagenan isa v̄esa! ¹⁷ Imaienan, nəḅonɟ məttoḅoləboi nəsa tonor hən mətb̄igole be mətsagole, mətugol nəsaan.

5

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəlonɟ, gamit məttopul hən natite! Mititanɟ, məteis husur na-ləɲon-isa-v̄esa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul həni imom tia, nahurabat samit gail, nəbarmom ikat tətər gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttoḅah tuani itanɟ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəḅab. Nəḅonɟ hən nanonɟan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nəsa məttoḅole! Mətsav̄ur nəvanuan nau-man gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke naḅurp̄uran salito mətsav̄uri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaiān silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəshəɟel gail len nəmav, esəsəlonɟ həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoḅoləɲoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəḅonɟ hən nəmatan. ⁶ Mətusab̄ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətb̄inonɟ dani.

Toh mədau husur na-ləɲon-isa-v̄esa-an

⁷ Imaienan bathudud nadələmian, susumar len na-toh-mədau-an vir nagəman siNasub̄. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədau vir naus b̄eus len nəḅonɟ han, hən natit p̄isi lototov len tan ləḅiv̄an hən navit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mədau teḅəlav, məteil gəgat len Nasub̄ husur nagəman san egəm p̄əpadaɲ.

⁹ Bathudud nadələmian, samtikoblen mēdas gamit gabag, hən asike Nasub̄ b̄isaḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai b̄epəpəhun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadələmian, hən mətb̄eləboi na-toh-mədau-an toḅəlav len na-ləɲon-isa-v̄esa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsān Nasub̄. Ale

* **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hən naves 2-3, ris Mat 6.19 * **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23

mitigol tətōv̄ hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ þur na-ləŋŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsəlon̄ ləboi nə-dan̄-ḡuri-an sijop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləŋŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḡ aGot ivoi masuḡ hən̄i.* Husur nəlon̄ Nasuḡ itanjis masuḡ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit p̄isi, samtikel nəhes ideh hən b̄ita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot b̄isaḡ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuḡ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh b̄eləŋŋon b̄isa masuḡ, timassor tuḡ. Gamit ideh b̄ehəhaḡur, timassal suh aGot len nəḡe gail. ¹⁴ Gamit ideh b̄eməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuḡ n̄osi, vəhasi hən naoil len nahəsan Nasuḡ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuḡ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḡ tigol timaur. Ale atenan b̄igolgol nəsaan, Nasuḡ dereh terubati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuḡ n̄os gamit gabag hən məḡb̄imaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuḡ, na-sor-tuḡ-an san ikad nədaŋjan totibau, len Nasuḡ eləboi b̄igol natit b̄isobur. ¹⁷ AEljah evi nəvanuan suḡnan gidato, ale isor tuḡ idaŋ hən naus asike b̄eus. Ale naus səhan nətan len nasiḡau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuḡ hən naus b̄eus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iḡan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh b̄ipal sob dan nakitinan, ale avan ideh b̄evireh təlmam hən̄i, mitinau gat nategai: avan ideh b̄evireh nəvanuan nəsaan təlmam dan nəp̄isal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot b̄erubat nalilisaan san.*

* **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaṽur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos nalobulat napolisulan egai ŋais?

Itosi pəpadarŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todarŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametbōs gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad nəboruan siGot mōs mətbīgol nəsa aYesu Kristo tokele, mətbiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur.⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatan gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel bōŋ ideh, asike lumom, asike natideh emədəs gail, asike luwav.⁵ Ale len nədarŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totubat nəbōŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən bəvəhoti len nəbōŋ naməkot.

⁶ Mətohəhaṽur masuṽ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linōŋ.⁷ Imaienan hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbīgol ris nadələmian samito ke lotovi nadələmian gəgərəs o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadələmian samito hum nəhab tolatlat kitev nametləi nagol van tovi wai hən bisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadələmian samito esəhor masuṽ

* **1:1:** Nəbōŋ toke metbōs len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metbōs len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit bəkitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətəsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətəsarisi, mətəriŋ nəlomit idan lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhəvuran məttofade, nasoruan eədəs bikel ləboii.*
⁹ Bathut ke nəsa toğəgəm hən gamito tohum naʋit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mo lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot beviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahir nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii.
¹¹ Len nəboŋ ta mo lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nələlot tokel kot na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsən mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbəvisi mai ləbimabe.*
¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mo ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttofadhasəsolon həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədanən seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, ənel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienən, mətəutaht hən nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nəlomitə. Ale mətəriŋ piš nə-vatvat-iri-an samit len navoian aGot beviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bəvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Naləŋonian gail lotosa məttofade nəboŋ məttoṭətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit piši mətbigole, mətəsuʋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan surʋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttokeksi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʋide toṭitoʋ van hən nəvanuan piši, nəboŋ toṭəpəhun navoian dan nəsaan len natit piši lotogole. Imagenan, len naʋide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbos gail len navile a pan, mətətəŋedur bathurien, mətəmətahw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətələboi tia ke aGot toʋur nəmakuvan samito hən bilav kuv gamit dan naʋide kəmas hən nəmauran samito toğəm len aTəmamit ta sutuai. AGot saʋur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vəmasig.

¹⁹ Ao, eʋuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit piši,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satubat hən biŋol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bəvisi len nəboŋ naməkot galegai moš gamito. ²¹ Len aKristo mətəriŋ nəlomit len aGot. Evi aGot toŋol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsən, toriŋi toyalyal. Imagenan, mətəriŋ gat nadəlomian mai nə-vatvat-iri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttoŋol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətəbələmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidan hən mətəbələmas masuʋ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttofade sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh

* **1:8:** Jon 20.29 * **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

tesib len nēmatan. Avil nēmauran veveu mēttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togēm len nasoruan siGot, nasoruan nēmauran, nasoruan topat vi sutuai.

²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,

“Nēvanuan p̄isi lohum naliol,

nēyalyalan p̄isi lotokade ehun napushēt naliol;

naliol imasmas, napushēte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub̄ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nēsaan ideh am, mitinor̄j dan nēsaan p̄isi togol nasēnahan. Samteliblibor̄j am; samtegēgēras; nēlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahēsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimaslēr̄jon masuṽ hən nasus nakitinan togēm ben aGot, hən mētbemuni hən mētbetibau len nēmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mētusab̄ ləboi navoian siNasub̄, ke nabus han ivoi.”*

Nēvat nēmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub̄ aKristo ehun nēvat nēmauran sua mōs naim siGot, nēvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi. Mētegēm hən aKristo hum gamit gabag mēttovi nēvat nēmauran gail hən aGot bēum hən naim san hən nēvat galenan hən mētbēgēm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kristo, mētētutumav hən naviolan aGot tohəhəv̄ur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Səsəlōr̄j! Noriṽ nēvat sua len naut a Sion,

toləboi bigol naim bihav mai binor,

nulekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi,

ale avan ideh toriṽ nəlōn lan,

asike elər̄jon isa sil toriṽ nəlōn lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mēttokad nadələmian, nēvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadələmian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nēvat, nēvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egēm vi vat sua ṽjai bələboi bigol naim bihav mai binor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nēvat togol nēvanuan gail ləbipes hābetw,

nēvat totibau togol ləbīteh.”*

Lupes hābetw husur ləsagol nēsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot erinṽj sutuai tia hən ləbimagenan.

⁹ Be gamito mētovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mētovi hai tutumav siGot tovi kin; mētovi luṽoh hən nēvanuan gai toriṽ nahēsan lan, naluṽoh san səbōn. Mētumagenan hən mētbikel ur nabōruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nēmargobut vi lan

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhəv̄ur hən lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuṽ-an, na-lər̄jon-isa-an mōs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən nalər̄jonian seNunun aGot totoh len nəlōlito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nēvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15

naññial namēnas san. * 10 A mō mētsavi alat siGot, be gagai mētovi alat siGot. A mō aGot salolosa hēn gamito, be gagai aGot ilolosa hēn gamito.*

11 Gamit notolēmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mētosuñan nametbōs gail, mētosuñan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan nōñjir gamito ke, bulatut dan nalēñonian gail hēn nibemito lotobal mai nēmauran kitin len nēlomit gail. 12 Navide hēn nēmauran samito len nēhon alat lotokad nadēlōmian len nagot gēgēras gail, timasvoi, hēn ke naut kēmas lotosor tas gamit sumian mēttogol natit tosa gail, nēbōñ lēbēris navoian gēbbigole, dereh lisal suh nēyalyalan siGot len nēbōñ hēn navisian san.

Gol nēsa alat lotoil a mō lotokele

13 Hēn mētbēhusur Nasub, mēterin̄ gamit len navēlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kēmas tovi akin̄ toil a mō, 14 o agavna san gail. Husur akin̄ erin̄ galito hum agavna gail hēn lēbipansem alat lotogol nēsa tosa, be sal suh alat lotogol nēsa tovoi. ‡ 15 Gol nēsa tovoi, husur aGot elēñon ke navoian mēbbigole tekēkol hēn nabuñon alat lototētan, lotosor len namelmelan salit ñai. 16 Mētsavi slev am be mētumakuv tia. Nēmakuvan mēttokade, samtinau ke tigor mētolēboi mēbbigol nēsaan ideh. Ao, mētukad nēmakuvan hēn mētbithoh hum naslev siGot. Nēsaan sēban̄is gat gamit am, mētumakuv dani tia. Mititoh tin len nēmakuvan mēttokade. Samtinau ke nēmakuvan tesusuan gamito hēn ke mētolēboi mēbbigol nēsaan tētas. Ao, mētukad nēmakuvan hēn mētbithoh hum naslev siGot. 17 Mēteputsan nēvanuan gail p̄isi len nēnauan samito. Mētelēmas bun nēbathudud nadēlōmian. Len nalotuan, mētemētahw len nēyalyalan siGot. Putsan nakin̄ hēn nēkantri samito len nēnauan samito.

Naslev gail

18 Gamit mētovi slev gail, len nē-nau-mēhat-hēni-an, mitidam̄ hēn na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigor nēsa lotokele. Mitimagenan hēn amasta gail lotovoi, lotomēdau, ale mitimagenan hēn galit am lotodan̄ taltal, lotosa. 19 Husur, len nēlomit tolēboi nalēñonian siGot, mēbbidan̄ ñur napēñasan hēn na-lēñon-isa-an sanor, dereh aGot tēhēhāvur hēn gamito. 20 Mēbbidan̄ ñur nabilasian tonor hēn nēsaan mēttogole, mētosēhor nēsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mēbbidan̄ ñur na-lēñon-isa-an sil navoian mēttogole, dereh aGot tēhēhāvur hēn gamito. 21 Husur aGot ekis gamit hēn mēbbivoi, naut kēmas na-lēñon-isa-an enan. Igol aKristo elēñon isa vesa mōs gamito hēn mēbbigol tētoñ hēni, husur nēmel rien. 22 Gai sagol nēsaan ideh, nabuñon sakel nagēgērasan ideh, gai sagēras avan ideh.* 23 Nēbōñ nēvanuan gail lotosēvari, gai sapesēvar tēlmam; nēbōñ tolēñon tosa vesa, gai sasor husur nasisilan. Ao, erin̄ gai len navēlan aGot topēpēhw tonor hēn navoian dan nēsaan. 24 AKristo evus nēsaan sadit gail len niben gabag len nēhai balbal, hēn datbimakuv dan nēdan̄an hēn nēsaan sadito, hum dattomat, be hēn datbimaur mōs nanoran. Evi niben tomētartar togol mēttomaur! 25 Husur a mō mētohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mētopair van hēn atenan tokētkēta tēban nasipsip gail hēn mētbēhusuri, gai tokētkēta gol nēlomito mai nēmauran kitin topat lan. §

* 2:9: Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21

* 2:10: Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25 ‡ 2:14:

Hēn naves 13-14, ris Rom 13.1-7

* 2:22: Isa 53.9

§ 2:25: Hēn naves 24-25, Isa 53.4-6

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit mættovi pəhaʋut mættolah, gerinj gaiug len navəlan asoan̄. Gəb̄igol b̄imagenan, naut kəmas ahaʋut sam̄ asike b̄igol nəsa nasoruan siGot tokele, navide sam̄ dereh tesəhor atenan hən berinj nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebusus navide sam̄ togəm len nəloṃ toveveu, dereh tebusus nalotuan sam̄ van hən aGot ke eməlas. ³ Napəhasan sam̄, natideh sam̄ tokab, satipat len navurum̄ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̄ həni, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̄eris gaiug ŋai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̄, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin gotosusuah len nəloṃ, tevi napəhasan hən nanunum̄ mai nəloṃ tomədau, natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaʋur masuʋ həni. ⁵ Alatrəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaien. Galito lutotu hən aGot ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlmam hən aSarah togol nəsa aAraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah gail nəboŋ mættodaŋ b̄ur namətahwan hən mət̄bigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit mættovi ulum̄an mættolah, gitoh mai asoan̄ len naləboian ke, sədaŋ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̄, husur asoan̄ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh b̄iŋon gol na-sor-tuʋ-an sam̄.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̄imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̄isi mətəgəm sua ŋai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaŋis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian mættous aGot hən b̄igole həni. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mət̄bikad naviolan tovoi, gai totəgau gati m̄os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbeləŋon nəmauran gəb̄ehəhaʋur lan, hən ke nəboŋ sam̄ gail b̄ivoi,
nameam̄ sator tisa,
nabuŋoṃ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidoŋ natəmat, gam kitevi hən gəb̄ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuʋ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
nədariŋan esəsəloŋ hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuʋ ipair dan alat lotogol tosa.*”

¹³ Ale, mət̄bidaŋ m̄os mət̄bigol navoian ŋai, as tigol nasənahən hən gamito?

¹⁴ Be naut kəmas mət̄beləŋon b̄isa vəsa m̄os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateʋurʋur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhatuḥ.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh b̄eus gamit hən mət̄bisor husur nə-vatvat-viri-an mættokade, mət̄eutaut tabtab hən mət̄bisor vahvah həni.

* **3:1:** Efe 5.22; Kol 3.18 * **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10 * **3:14:** Isa 8.12-13

¹⁶ Sor mædau surñan atenan totibau sæhor gamito. Gole len nælomit tomasil. Mætþimagenan, næborj alat lotosor tas næboruan samit tovoi, lotoris nævide tovoi mættokade husur mættovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-læjon-isa-an samito ðevi nalæjonian siGot, ivoi am hæn mætbelæjon ðisa sil navoian mættogole, sæhor mætbelæjon ðisa sil næsaan mættogole. ¹⁸ Husur aKristo elæjon isa vømat vøha-sua ñjai sil næsaan sinavuanan gail. Gai tonor huni imat mōs alat læsanor hæn ðesæhar gamito van hæn aGot. Nævanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tætas.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vaker na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len næbæbanjan len naut næmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai læsagol næsa aGot tokelkele næborj totoh ebælav vir aNoah toum hæn nabiltibot. Len nabot enan, nævanuan evis ñjai, mælevtor þisi, læsæmat, lumaaur len næwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kæta hæn næbaptaisan tolav kuv gamit dan næsaan len næborj ta damæjai. Næbaptaisan savi nalilosan hæn mætbekækas kuv næbññjñalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hæn aGot len nælomit tomasil. Len næbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan næsaan samito len na-le-mæhat-an dan næmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi mæhat vi lan næmav, ebætah len nætarhæt næmatu siGot, ale anjel gail mai alat lotoil a mō mai alat lotokad nædañan; galit þisi lotøjedur bathurien.

4

Toh mōs næyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKristo elæjon isa vøsa len niben, gamit am, mæteutaut hæn gamit gabag len nævide hæn nænauan toþitoð hum esan. Husur avan ideh tolæjon tosa vøsa len niben tia, gai sagol næsaan am, ipair dani.* ² Næmauran san tokade sal len navile a pan igol husur nalæjonian siGot ñjai, sahusur nalæjonian tosa seniben am. ³ Namityal emfidol! A mō mætohusur ebælav habat hæn nalæjonian silat læsækad nadælomian. Galit lohusur nævide naitian taŷtaŷor; nælolit evænvnah; lomun tæmæhav van vatørog; len nabiltihanen mai natørogan salito lugol naitian tosa; lubbønbon vamun taŷtaŷor; lulotu van hæn nælablab gail tovi nævide tosa vøsa batbat. ⁴ Imaienan losæhoŷut len gamito husur mætsatutut hæn mætbitah mai galit am len nævide tosa vøsa hun toþæhas hæn niten, igol losævar gamito. ⁵ Be galit limassor vøsvæσαι nævide salito len næhon atenan toutaut tia hæn ðepæpehun navoian dan næsaan silat lotomaaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hæn ke naut kæmas lotokad næpanismen hæn næmatan len nibelito surñan nævanuan þisi, len aNunun aGot lukad næmauran kitin, tosurñan næmauran aGot tokade.

⁷ Nanonjan hæn natit þisi egæm pæpadañ. Imagenan, mætetægau gat nælomito, mætehulahul hæn mætþisor tuð. ⁸ A mæhat hæn natit þisi, læmas bun gamit gabag len nælomit kavkav, gol tabtab hæni husur na-læmas-buni-an ikabut gol næsaan isoþur.* ⁹ Mætehæhæur hæn gamit gabag mætþeþis lohoim samit gail, ale kætkæta tæban galito, nakoblenan teþuer. ¹⁰ AGot eviol kæmas hæn naviolan lototiltile mai gamit visusua. Gamit þisi mætekætkæta tæban na-viol-kæmas-an galenan hæn læþevi tarhæt samit gabag. ¹¹ Gæþisor, tesurñan mñau aGot tosor len naburjōm. Gæþevi tarhæt sivan ideh, gole len nædañan aGot toviol hæni. Hæn ke, len aYesu Kristo, natit þisi gæþigole tigol næ-sal-suhi-an tivan hæn

* 3:18: Kol 1.22; Rom 1.4

* 3:20: Gen 6.1-7.24

* 4:1: Rom 6.7

* 4:8: Pro 10.12

aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtesəhoʋut len na-ləŋon-isa-vəsa-an toprəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhoʋut lan hum tovi natsua totile masuʋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhəʋur hən mətbihan katəpəl mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san bəvisi, dereh mitikemkem, mətehəhəʋur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbələŋon bisa vəsa, satesil natideh tosa məttogole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natubətan han tobar nəbathudud san a mō. Ale bətubətan len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsaŋol nəsa na-kel-urri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum nətosian siGot tokele, “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor bīkad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san, nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətbələŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot mōs gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətbiteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpəl maii len nəyalyalan san bəvisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttokətkəta təban alat siYesu. Nəkəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm tohəhəʋur. Sagigole husur goləŋon masuʋ hən natite; be gole husur goləŋon masuʋ hən naləŋonian siGot. ³ Len nədaŋan sam, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm; be len naʋide tovoi sam, səhar navəshəvanuan hən ləbīgol tətəʋ hən gaiug. ⁴ Bəti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətsəmatmatu, mitigol nəsa ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an lotokele. Gamit pisi, mətesun nahurabat hən namədəuan len nələmito, nələmit temədəu hən mətbəvi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nələlit tomədəu, ləsənuu galito.”* ⁶ Imaienan, gol nələmit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas,

* 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

* 4:18: Pro 11.31

* 5:2: Jon 21.15-17

* 5:5: Pro 3.34; Jem 4.6

hən gai bəputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaḅulan nənauan samit totuhathuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətetəgau gat gamit səbomito, mətehulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toḅun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Məteil ḅur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətoləboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotop̄itov̄ hən gail məttokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mətbələŋon bisa vəsa bəbəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan n̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ḅan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhləḅulat napisulan egai top̄itol. Notosi hən nəḅigol mətbələŋon ḅivoi am len nəlomito, ale hən nəḅikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbēil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Papiion, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətesuñ nətarhomit gabag hən mətbike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22 * **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papiion, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən nəpəhaḅut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papiion evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPita totosi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel nalələgəuan mai alat siYesu ke salesəsəlonj husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos nalobulat napolisulan egai ηais?

Itosi pəpadarj hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədarjan kavkav sam̄ mətəsum̄an aKristo len nəboruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətəbigol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidarj hən mətəbikad nəboruan siGot, husur Nasub̄ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsəan. Len nəborj enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor ηai ləbələboi ləb̄itoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən gamit mətətokad nakondələomian tōpitoŷ hən nakondələomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, datukad nadələomian enan.

² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natamat b̄ipat len nələmito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gələr p̄isi mai gamito.

Nəboruan samit timasgəm suman seKristo

³ Len nədarjan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol həni, hən datb̄ikad nəboruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datb̄ikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai nəboruan san tovi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuŷ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mətələboi mətəbitah mai len nəboruan siGot ale gam yav dan nəb̄ijalan gail hən navile a pan, naləηonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədarjan kavkav samito, mətəhisi hən mətəbikad na-voi-buni-an hən mətəbesuhud həni mai nadələomian samito. Mətəhisi hən mətəbikad naləboian hən mətəbesuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətəbikad na-təgau-gati-an hən nələmit gabag hən mətəbesuhud həni mai naləboian. Mətəhisi hən mətəbikad nə-darj-buri-an bəbəlav hən mətəbesuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nələmit gabag. Mətəhisi hən mətəbikad nəboruan siGot hən mətəbesuhud həni mai nə-darj-buri-an bəbəlav. ⁷ Mətəhisi hən mətəbələmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasuruan ta Kris ike aSimon, be isoŷur luke aSimeon husur nasuruan Ipru

bathudud samito hæn mætbesuhud hæni mai naþoruan siGot mættokade. Ale mætehisi hæn mætbikad na-læmas-buni-an hæn mætbesuhud hæni mai nalæmasian mættokade van hæn alat siYesu.† ⁸ Natgalenan læbitov tabtab len nēmauran samito maienan, igol asike mætutoh kēmas be dereh mitiʋan len nalæboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike bikad natgalenan len nēmauran san, namētan iþanubānw, egām vi metbesw. Nælon iþonþon hæni ke aGot toruþat nēsaan san gail ta mō tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadælomian, len nēmauran samito, mitidaŋ hæn mætbeʋusan sēhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hæn gamito. Husur mætbigol maien hæni asike mætuteh len nēsaan boŋ ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidam, tehahaʋur hæn mætbebis len na-toh-vi-sutuai-an pipihabelan Nasuþ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nēsaan sidato.

Sæsəloŋ husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau tēlmam husur natgalenan, naut kēmas mætolæboi gail tia, naut kēmas mætoil gēgat len nakitinan mættokade tia. ¹³ Næboŋ næbikad nēmauran len nibegw sal, nunau ke inor hæn næbeliv tēlmam hæn nēnauan samito van hæn natgalenan. ¹⁴ Husur nolæboii ke asike idareh nimat hum Nasuþ sidato, aYesu Kristo tosor vēhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hæn næbigol mætbinau gat natgalenan. Len næboŋ lotohusur nēmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal tebēlav.

¹⁶ Næboŋ namttosor husur nēdaŋjan mai natēlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur næbol gēgēras avan ideh tobol hæni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nēalyalan san hæn namētanamit sēbonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Næboŋ namttotoh maii len naʋehuh siGot, aGot Tata eriŋ nēalyalan tovi mēhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal mēhat masuʋ ike, “ANatugw notolēmas buni bogai; nohahaʋur masuʋ hæni!” Ginamit m̄au namtosəsəloŋ hæn nadoldol enan togēm len nēmaʋ.*

¹⁹ Datukad nēsa namttorisi, namttosəsəloŋ hæni; datukad nēsa ahai kelkel ur lototosi, ale datolæboi datbeil gēgat len gēlar piŋi. Gamit m̄au mætəsəsəloŋ husur nēsa lototosi hun tovi namial tomial len nēmarġobut van vēbar nēmaʋ bēpitau ale namtoso lalan (tovi aKristo) bēvisi len nēlomito. ²⁰ Mitimaslæboi natēgai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togēm len ahai kelkel ur sēbon.‡ ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len nalēŋonian sinəʋanuan, ao, evi aNunun aGot towol hæn nēʋanuan gail hæn aGot bisor len nabuŋlito.

2

Ahai pusan gēgēras gail

(Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gēgēras gail len nēʋanuan gail ta sutuai hum dereh bikad ahai pusan gēgēras len gamito. Len naþusanan salito lotosusuani gēmai loþusan gēgēras, mēdas gamit galevis, luke nēmaŋsta toþur kuv galit dan nēsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nēʋanuan isoþur dereh lehusur naʋide tosa sihai pusan gēgēras galenan,

† **1:7:** Len naut egai, gæbikad na-læmas-buni-an, namilen ke golēmas bun nēʋanuan tile, gēsənaʋ gaiug be gunau nēsa bevi tarhæt san. * **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:** Len nasoruan ta Kris elæboi bikad namilen sual am toke, Mitimaslæboi natēgai: næboŋ avan ideh beʋurunŋ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale bisor vəsvəsaii len nēnauan san sēbon, gai sagol savoi.

nāvide selipah totaŵtaŵor. Husur enan nēvanuan gail am dereh lisor mēdas nāpīsal hēn nakitinan. ³ Len na-ləŋjon-masuŵ-hən-natite-an ahai pusan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləbīlav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsā aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsāan hən ləbītoħ kəmas, ao, eriŋ galit len nabur nəmargobut, banjis gat galit hən ləbələŋjon bīsā vəsā vir nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsāan. ⁵ AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hən ləbītoħ kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsələboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nēvanuan emələvru am.* ⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorraħ arimasmasirsir ale eḗŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienān, eḗusan nēvanuan gail nəsā bēvisi hən alat ləbēmətahuni.* ⁷ Len nəboŋ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nēvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən nāvide silat ləsahusur nalo ideh, nāvide selipah totaŵtaŵor.* ⁸ (Husur nēvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nəboŋ piśi eləŋjon isa vəsā nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagoleān tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nabōruān san dan na-ləŋjon-isa-vəsā-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsānor len nəpanismen vir nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsāan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləŋjonian senibelito togol nəsāan, lotomətahun bun natohan pipihabəlan Nasuḅ ləbīgām yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil buri hən ləbēsəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən ləbīgole. ¹¹ Be aŋel gail, naut kəmas ludāŋ, lukad nədāŋan səħor galito, aŋel gail ləsāsəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsāan salito len nəħon Nasuḅ. ¹² Be ahai pusan galenan ləsəkad nənauān len nəsā lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauān be lototoh ŋai hən nēvanuan bīsah hən gail ləbīmat; alatenān losəvar natideh lototətan hēni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nēvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahan bīnor hən nasənahan lotogole. Nahurulit səsā hən ləbēhusur naləŋjonian tēməħav salito; lohəħaḗur hən ləbīgol nāvide tosa len nalennəyal. Len nāvide tomaienān, nəboŋ lotohan mai gamit len nəħanan samito, lomēdas gamito gol nabīŋbīŋalan len nahəsamito hum nəbāl tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətkəta husur napəħaḗut ləsələħ maii, hən ləbīgol naitian maii. Naləŋjonian salito hən nəsāan asike inoŋ. Logəgəras hən ləbēliv alat lotopat lavələv. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsā husur na-ləŋjon-masuŵ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboŋ lotogām dan nāpīsal tonor, lusab, lohūsur nāpīsal siPalaam anatun aPeor, toləŋjon bun nəvat tolavi len nəsāan togole.* ¹⁶ Be natəŋki san toḅutḅut, len nədolon nēvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam bēhusur nāpīsal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləbēmūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toḅuvi vi tut; napusanān salito səpat sabələv. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomoḅmot. ¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məħat hən ləbēliv nēvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləŋjonian tosa hən nibelito.

* 2:5: Gen 6.1-7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

Loliv galit tɛlmam hən nɛsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nɛsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nɛvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbigo nɛsa ləbələŋoni. Wake ahai pusan galenan gabag lotogol nɛsa lotoləŋoni, galit lovi slev gail tia hən nɛsaan mai nəvide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nɛmauran sidato. ²⁰ Nəboŋ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nɛsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tɔbɪŋbɪŋal. Be ləbevisivis tɛlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nɛmauran salito isa vɛsa səhor ta mɔ van vɛbar nɛpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi nəpɪsal hən nanoran, səhor lotoləboi ale lotopair dan nakelean todaŋ siGot togəm hən galito. ²² Nɛsa tovisi hən galito evusani ke nasoran hən namitisau hən nɛmauran ekitin toke, “Nalipah etɛlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etɛlmam, etətbəbah len nəbal.”

3

Natɛlmaman seKristo

¹ Gamit notolɛmas bun gamit pisi, egai evi naləbulat nəpɪsulən nəvəharu-an nototosi van hən gamit. Nutos gəlaru hum nə-nau-tɛlmam-həni-an hən məbətubət nau bivoi bɪnor. ² Nuke mitinau tɛlmam hən nɛsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau tɛlmam hən nakelean todaŋ siNasub tolav kuv gidato dan nɛsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nəbuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboi ke, len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nɛvanuan nə-sor-vilesi-an ləbisor viles gamito mai ləbəhusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natɛlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboŋ ta sutuai van vɛbar ta daməŋai natit pisi lupat hun lotopat len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonboŋ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vɛmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab bɪhani len nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nɛsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbɪmasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notolɛmas bun gamit pisi, nəlomit satibonboŋ hən nategai. Len Nasub, nəmaribon tosuə ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohūm nəmaribon tosuə ŋai.* ⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasub imanmaneh hən bigo na-kel-gati-an san gail ləbɪsarŋoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh bɪmasig buni, avil eləŋon ke nəvanuan pisi legəm hən nəpairan dan nɛsaan salito.

¹⁰ Be nəboŋ hən natɛlmaman siNasub dereh tegəmai hum nəvanuan vənvnənah, nəvanuan gail ləbəsəhoʋut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig pisi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit pisi len nəmav; namityal, nəhəbati mai nəmeso gail dereh nəhab tihan pis gail limasig. Ale navile a pan mai natit pisi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.* ¹¹ Bathut ke natit pisi dereh tesib vɛmasig magenan, gamit,

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai tɔpəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4

* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

naŵide samit timabe? Len nēmauran samit n̄au, mitimaskad naḅoruan siGot, mitimasgol nēsa gai toləŋoni, ¹² nəḅoŋ mət̄bitoh vir nəḅoŋ san, gol ḅegəm tutut. Bathut ke len nəḅoŋ enan, aGot dereh tēpəŋas nēmav hən ḅimasig p̄isi ale len nəḅab tohan p̄isi, namityal, nahəbati mai nar̄ieso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len naḅiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nēmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail p̄isi dereh ligol nēsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke mət̄totoh vir natgalen p̄isi, hisi hən aGot ḅisab ke nəlomit ḅimasil, asike ḅisab natideh tosa len gamito, be mət̄ḅiḅon ŋai maii len natəmat. ¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an tobəlav hən mət̄ḅimakuv dan nēsaan samito. APol, awawa nadəlomian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nēmauran tonor aGot toviol hēni maii. ¹⁶ Len naləbulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Naləbulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datḅeləḅoii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nēmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur mət̄oləḅoi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mət̄ḅeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsaḅusur nalo asike ləḅesəhar gamit hən mət̄ḅisab. ¹⁸ Be gamito, mət̄ehusur naŵide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Len naləḅoian mai navoian gai toviol kəmas hēni, mət̄ehusur tabtab hən naŵide san səhor ta m̄o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbītoḥ, ḥon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadələmian len aYesu Kristo len naut pīsi.

AJon itos nalobulat ḥais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pīsi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riḥ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o ebuer. Datbigol bimagenan, datoləboi datbeḥəḥaʋur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datbeləboi ke datutoḥ len naʋide tonor hən naḥoran siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datbikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloḥ ḥəni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navələnamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai toḥ mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsəloḥ ḥəni mai gamito, hən gamit am mətbeləboi mətḥikad naḥonan mai ginamito. Avil naḥonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNahun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləbigol nəlonamito tepul səsəḥov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toḥ len namial

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəloḥ ḥəni len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi nīal; səkad nəmargobut ideḥ lan. ⁶ Datbikele ke dattokad naḥonan maii tia be datḥiyar len nəmargobut sal, datolibliboḥ, nəmauran sidato saʋusan nakitinan. ⁷ Avil datḥiyar len namial sunān aGot, totoh len namial, datukad naḥonan mai gidat gabag ale nəḥa hiYesu, aNahun, ekəkas gidato hən ḥilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datbikele ke datsəkad nəsaan ideḥ, datogəras gidat gabag, ale nakitinan ebuer len gidato. ⁹ Be datḥikel vəḥot nakitinan hən nəsaan sidato, dereḥ aGot teruḥat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naʋide tosa pīsi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datbikele ke datsagol

* 1:1: Nəboḥ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * 1:1: Jon 1.1

* 1:2: Jon 1.14 * 1:9: Psa 32.1-5

nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Nalibliboŋan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhōn aGot Tata, tous aTata hən bərubat nəsaan sidato, nahəsən aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubatan dan nəsaan sidato. Be savi gidato ŋai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bīke, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan nalibliboŋan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len navide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbīkele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur navide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit pisi, nəsatos nakelean veveu todaŋ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaŋ ta sutuai məttokade len natubatan. Nakelean egai todaŋ evi nasoruan məttosəsoləŋ hənī tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaŋ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namial kitin etubat tia hən tomial.

⁹ Gidat ideh bīkele ke totoh len namial, avil bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh bələmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len namial, ale səkad natideh len nəlon togol avan ideh bipes həbetw, teh len nəsaan. ¹¹ Be gidat ideh bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namətan ibesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnaturgw gail,

husur nəsaan samit gail lumaruəbat bathut nəsa aYesu togole mōs gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,

husur ke məttoləboi tia aKristo totoh tia len natubatan.*

Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnaturgw gail

husur mətoləboi aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail

husur mətoləboi tia ategai totoh tia len natubatan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur mətudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun navide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mətəbələmas bun navide mai natit gail sinavile a pan, mətsaləmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit pisi len navile a pan, na-ləŋon-masuv-həni-an hən

* 2:2: Rom 3.25-26

* 2:7: Jon 13.34

* 2:9: Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən

aKristen, be ləbəmətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen

* 2:13: Jon 1.1

nibemito, na-ləjon-masuŭ-həni-an hən namətamito, naŭivan len na-pul-hən-natite-an, natgalen p̄isi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai naləjonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləjonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKристо gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadan. Mətosəsəlonj həni tia ke avan sua tovi enemi seKристо dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoḅur lotovi enemi seKристо lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eŭusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKристо eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətəloḅoi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəloḅoi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətəloḅoi nakitinan, mətəloḅoi ke nalibonjan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan naliblibonjan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKристо, ikele ke aYesu savi aKристо, aGot sətətabuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKристо, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətah mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlonj həni len natubatan hən nəmauran mətətokade len aKристо, mitimastəgau gati len nəlomito. Mətḅətəgau gat nəsa mətətosəsəlonj həni len natubatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləḅegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəmidol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅəvusan gamito. Evi aNunun aGot toḅusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toḅusan həni evi nakitinan, savi nalibonjan. Sumfan ke toḅusan gamito, toh tin len aKристо.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadəlomian, mititoh tin len aKристо, hən ke nəḅon ḅətəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətahwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Mətḅələboii ke aGot tonor, mətəloḅoi am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuŭ həni mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsəloḅoi gidato, bathut ke ləsəloḅoi aGot. ² Gamit notələmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sumfan nəsa? Datsələḅoi, savisi lai. Avil datoləboii ke nəḅon aKристо ḅəvisi, dereh datesumfan gai husur dereh dateris p̄arḅar hən hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləḅeris maien həni, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag sumfan ḅai aKристо toveveu.

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22

* **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23

* **3:1:** Jon 1.12

⁴ Avan ideh togol nesaan ebur kotov nalo siGot husur nesaan evi na-*bur*-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mätöləboii ke aKristo evisi hən bilav kuv nesaan gail. Mätöləboi gai səkad nesaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan pisi lototoh tin len gai ləsagolgol nesaan; nəvanuan pisi lotogolgol nesaan, ləsarisi bon ideh, ləsələboii.

⁷ Tuhnaturgw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nesa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nesaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nesaan len natubatan van vəbar daməjai. Bathut natenan, aNaturan aGot evisi mōs bəmədəs nauman gail setəmat hən ləbimasig.

⁹ Nəvanuan pisi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nesaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iVan hum namisurhuhai toVan, gol lodədəs ləbigol nesaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito. ¹⁰ Anatan aGot gail lotile len anatan natəmat gail maiegai ke: nəvanuan pisi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan pisi ləsələmas bun nəbathudud nədəlomian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan məttoşəsəloŋ həni len natubatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesuŋan aKen tovi sitenan tosa vəsa masuV tovi təmat. Sadatesuŋan aKen, gai togol Apel, aVan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aVan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nədəlomian, alat navile a pan ləbəmətahun bun gamito, samtesəhoVut len na-mətəhun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke datotakuv dan nəmatan vabis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nədəlomian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətəhun bun nəbathudud nədəlomian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoşəsəloŋ, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat m̄au, datəhəhəvur hən datbeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nədəlomian. ¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nədəlomian ideh topar tit hən bimaur lan, ale asike nəlon bitarjisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnaturgw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datbikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datbigole. ¹⁹ Datbeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuV hən nəlodato, gai eləboi natit pisi. ²¹ Gamit, notoləmas bun gamit pisi, asike nəlodato səbodato bikel mai gidat ke datbipanis, be nəlodat bimasil, datukad na-il-buri-an hən datbeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhəvur. ²³ Ale nakelean today san ekəmaiegai ke: Datimaskad nədəlomian len nəhəsan aNaturan tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbēhusur nakelean today gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləbələmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17

lutuh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol hāni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedəlom nanunun p̄isi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isəbur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mətələboi mətələboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətəsəsəlonj hāni ke atenan tovi enemi seKristo bəgəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnətuɡw gail, mətəvi siGot ale mətəsəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəlonj hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotələboi aGot losəsəlonj hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəsəlonj hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datələboi datlələboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nəgəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, datələmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuʻ hən gidato. Eʻvusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səbən vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətnun ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboj dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bərubat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len nəvide tomaienan, gidat māu datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boj ideh. Be datlələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləjonj.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTatə esəvat aNatun ulum̄an hən bilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhən nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datələboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat hāni. Datorij nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləjonj, hən ke datbikad na-il-buri-an len nəhən nəboj aGot

* **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəboj toke, mətəsəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42

bepəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot surñan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸Namətahwan ebuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoh surñan aGot toləjoni.

¹⁹Datukad na-ləmas-buni-an bathut a mo aGot eləmas masuṽ hən gidato.

²⁰Avan ideh bīke, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboñan. Husur asike beləmas bun nəbathudud nadəlomian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi bigole. ²¹Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadəlomian san tu.*

5

Nadəlomian len aYesu, aNaton aGot

¹Nəvanuan pisi lotodəlo mi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit pisi lotoləmas bun gai topasul, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ²Datoləboi ke dattoləmas bun anaton aGot gail nəboñ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³Bathut datbeləmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədañ hən datbigol gail.* ⁴Husur galit pisi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan navide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadəlomian sidato evi nədañan hən dattoil gəgat dan navide silat navile a pan. ⁵Ase eləboi beil gəgat dan navide silat navile a pan? Nəvanuan todəlo mi űai ke aYesu evi aNaton aGot.

⁶AYesu Kristo evi gai togə m hən bībaptais len nəwai mai hən nəda han bisel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san űai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toṽtoṽ űai. ⁹Len nakotan datodəlo m na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNaton ulumñan. ¹⁰Imaienan, alat lotoriñ nəlolit len aNaton aGot lodəlo m nəsa aGot tokel koti husur aNaton ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsədəlo m aGot ehum lotoke aGot tolibliboñ husur ləsədəlo m na-kel-koti-an aGot tokele husur aNaton ulumñan. ¹¹Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNaton ulumñan. ¹²Alat lotokad aNaton aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNaton ulumñan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³Nutos natgalenan van hən gamit məttoiriñ nəlo mi to len nahəsən aNaton aGot hən mətbələboi ke mətto kad nəmauran vi sutuai. ¹⁴Gidato, datsəkad nəlon-uri-an len nəhon aGot ke, datbēusi hən natideh tonor hən naləjoni an san, dereh gai tesəsəlo ñ hən gidato. ¹⁵Ale datbələboi ke tosəsəlo ñ hən natideh datousi həni, beti datoləboi ke eviol hən nəsa dattousi həni.

¹⁶Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ mo si, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais səpat, ike nəwai űai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15 * **5:12:** Jon 3.36 † **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

ikad nəsaan sua toḡol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsaके ke gisor tuŵ n̄os galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi l̄əsanor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis l̄əsgol nəmatan, l̄əsgol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salit len aGot, l̄əsgolgol nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa v̄əsa masuŵ tovi təmat h̄əd̄ədas b̄ibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa v̄əsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən datb̄eləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulum̄an, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadələmian, m̄əteləlgau hən gamito dan nagot gəḡaras gail.

2 Jon

Naloḅulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən nəvide hən ləbitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat n̄os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos naloḅulat n̄ais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuṽ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-n̄o-an, nutos naloḅulat egai van hən gaiug, Levət*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Nələmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau n̄ai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titan̄is gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNaton aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuṽ nəboṅ notosaḅ ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu today, be datukade len natubatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaie-gai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean today məttoṣəsəloṅ həni len natubatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isobur lupern̄an navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Mətelələgau hən gamito hən asike nəsa dattoum̄ m̄osi ḅimasig be hən mətbikad nakonp̄urp̄uran kavkav aGot totəgau gati n̄os gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ḅitoh tabtab len napusanan seKristo, avil ḅivan masuṽ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len napusanan, gai ikad aGot Tata mai aNaton, gəlar p̄isi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh bəgəm hən gamito, be asike ḅilav napusanan seKristo gəm hən gamito, samteḅəḅavur hən bəḅis lohoim samito, samtike, "Ivoi," maii; ¹¹ husur avan ideh bike, "Ivoi," maii, gai iḅon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

* **1:1:** Levət evi nasoruan sua sidato namilen napəḅavut toṽat nəḅes hum nasuḅ. Len naut egai, nəboṅ toke Levət mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluvoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len nəvide tomaienan, len naut v̄isusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12,

¹² Nukad natit isoður hæn næbitosi van hæn gamito, be nomøtahun næbitosi hæn napen len naløbulat. Avil nuvatvat viri ke næbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hæn datþepul hæn nakemkeman.

¹³ Levet, avam, aGot totabtabuh lan, anatum gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tæban gaiug.

3 Jon

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsə?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbith, ʋon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ʋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətəʋ hən naʋide tosa seTiotrefes, be gigol naʋide tivoi, gevi tarhət sihai pusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mo-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədanjan mai gaiug hən natit pisi len nəmauran sam bivoi ʋai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nəlom tomaiengan. ³ Nokəmaiengan husur nəboŋ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuʋ nəboŋ lotokel kot nəlom todarj len aGot, mai naʋide sam tohusur nakitinan ʋai. ⁴ Anatugw, nəboŋ notosəsəlonj ke anatumg gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit pisi am.

Igol aKaius eləŋon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam goil gəgat nəboŋ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metʋos. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naʋide tonor hən nəsə aGot toləŋoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit mōs nahəsən Nasuʋ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaiengan, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaiengan hən datbeum ʋonʋon mai galito mōs nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləbevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləŋon bun hən beil a mo, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaiengan, nəboŋ nəbəgəmai, dereh nikel urur nəsə gai togolgole: len nasoruan sasa elibliʋonj, kel nəmadunamito. Be savi natenan ʋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbith maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaʋur hən alat lotoyar ləbith mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətəʋ hən nəsə tosa, be gol tətəʋ hən nəsə tovi. Gai togol nəsə tovi, evi siGot; gai togol nəsə tosa, etətan hən

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

aGot. ¹²Ivoi hən mətḇevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan ḇisi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboii ke namtokitin ḇai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³Nukad natit isoḇur hən nəḇitosi van hən gamito, be nomətahun nəḇitosi hən napen len naləḇulat. ¹⁴Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵Nələmit tikad natəḇmat. Nəbubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail ḇisi ei.

Jut Nalobulat napolisulan aJut totosi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Nalobulat napolisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai pusan gəgəras gail ləbēmədas nadələmian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos nalobulat napolisulan egai van hən alat siYesu len naut gail pisi.

AJut itos nalobulat napolisulan egai nəsə?

Itosi pəpadan hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos nalobulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erin nəpanismen len nəvanuan mai anel lotogol tosa sutuai ale dereh terin nəpanismen len alat lotogol tosa damənai (5-16)

4) Il gəgat len nadələmian (17-23)

5) Nə-məris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aVan aJemes, ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan. AGot Tata eləmas masuV hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətəiməkuv dani.*

² AGot, nəlon titanis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai pusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit pisi, noləyon masuV hən nəbitos nalobulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsəan gidat pisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətbehisi habat hən mətbetəgau gat napusanan hən nadələmian sidato. Napusanan galenan, aGot eviol vəha-sua hən nənai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsakad nadələmian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubatian siGot idan hən ke lalumian mai latpəhaVut loləboi ləbehusur navide taVtaVot, navide selipah. Nəvanuan galenan ləsakad nadələmian, lupair dan aMasta sidato tosa səbon nənai, NasuB aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam hən ke, naut kəmas NasuB toshar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəbon lotohusur nəbon galenan, galit galevis ləsakad nadələmian lan. Sil natenan igol galit pisi ləsakad nadələmian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən anel gail ləsal gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibanis gat galito vir nəbon totibau bəpəpəhun navoian dan nəsəan lan. ⁷ Ale nəlomit satibonbon hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrah mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur navide hən naitian tosa, navide hən naitian tiltile

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3

* 1:4: Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1

* 1:5: Exo 12.51; Num 14.29-30

læsānor. Alat nabiltivile galenan lumasiḡ buni len nēhab hum nalələḡauan husur nēhab topar̄ vi sutuai ðevi nēpanismen silat lotosa.*

⁸ Len naṽide tomagenan, ahai þusan gəḡəras galenan, lohusur nabəḡber salito, gol ke lotogol nibelit toḡiḡḡiḡal len naṽide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh ðeil a mō hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toṽat nēhes hum abiltiḡel, gai sasəvar Natəmat. Nəboḡ aMikael tosor ḡalḡal mai Natəmat, toṽitṽituh maii husur niben aMoses, len nəboḡ enan, aMikael sasor vilesi. aMikael eləboii ke savi esan hən ḡisab səhoti hən ḡipanis, savi esan hən ḡisor ḡisa lan, ale ikel maii ḡai ke, “Nasub̄ māu tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai þusan gəḡəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum narivətvat, lohusur naləḡonian hən nibelit ḡai gol lomədas galit səḡolit vėmasiḡ. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naḡisal siKen togol aṽan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sumān aPalaam toləḡon masuṽ hən nəvat. Ale sumān aKorah tomətahun aMoses, dereh limasiḡ husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoḡəboi mətḡibat lan, nəvanuan galenan lomədas nabonān samito nəboḡ məttohan ḡonḡon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səḡolit ḡai, lohum nəmarigw nəlan toṽuvi be saləboi ḡeus, lukele ke lukad isobur be ləsaləboi ləḡigol natideh. Losuḡān nəhai topar̄ vīte len nəboḡ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebuḡ ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsəḡo hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum narḡeso lotorus dan naḡisal salit gail. ḡa aGot etəḡau gat naut len nəmargobut tomtot̄ vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlvruan len nəpasusan aAtam toil a mō həni, evi naməlvtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai þusan gəḡəras galenan, ike, “Məteris! Nasub̄ aGot satogəmai mai nabiltiḡvoh hən aḡel san gail,* ¹⁵ hən ḡenənoṽ hən nəvanuan gail ḡisi mai nəbathut nakitinan. Dereh tēpəpəhun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail ḡisi silat lotomətahuni. Dereh teriḡ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an ḡisi lotokele nəboḡ lotosor tasi.”‡ ¹⁶ Ahai þusan gəḡəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləḡonian tosa salit səḡolit ḡai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləḡəhusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələḡauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit ḡisi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai ḡispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləḡisor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləḡəhusur naləḡonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai þusan gəḡəras galenan dereh lēpəpəhun gamito, naləḡonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot eḡuer len galito. ²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit ḡisi, məteḡil gəḡat am akis len nakitinan, hən nadəḡomian samit togəḡ len aGot ḡidar̄ am. Sor tuṽ len aNunun aGot, ²¹ təḡau gat tabtab

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiḡel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 ‡ **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi naləḡulat seḡu gail. Naləḡulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3

hən nəmauran toʋusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo ʔeviəl həni mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

²² Nəlomit titaŋis alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, səbəl galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titaŋis galito, be mətelələgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətemətahw hən asike mətbelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi ʔetəgau gat gamito hən asike mətʔipes həbetw, asike mətʔiteh. Eləboi ʔeriŋ gamit məteil len nəhon tokad namənas, natideh tosa toʔuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səbən tosua ŋai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole mōs gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-mo-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

§ 1:23: Len nasoruan ta Kris ike, Mətemətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətemətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

Na-keĸ-vəhoti-an **Na-keĸ-vəhoti-an van hən aĸon**

Ase itos nalobulat egai?

Aĸon tovi aĸai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Aĸon itos nalobulat egai hən ĸikel mai nəvanuan gail husur na-ĸəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-ĸəta-risi-an enan eĸusan nəsa bevisi len nəboĸ ləbegəmai.

Aĸon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut piſi. Itos nalobulat egai Ÿais?

Aĸon itosi pəpadanĸ hən nasiĸau A.D. 90.

Aĸon anatan aSepeti evi aĸai pispisul siYesu. Aĸon itos nalobulat egai, ale eſəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasiĸau galenan naut a Rom idaĸ masuĸ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasiĸau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoĸ a Rom. Ale len nasiĸau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito eſumān nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasub aYesu Kristo Ÿai. Imaian nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luĸabun nəvanuan isoĸur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aĸon ale lorinĸi len natuhholoul Patrōs toĸum naim bəbaĸis (1.9). Len nasiĸau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aĸon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. Aĸon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuĸ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotorinĸi nəlolit len aYesu leil gəgat māu, limassusumar, limasdaĸ ĸur na-ləĸon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). Aĸon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaĸan am. Alat lotogolĸol nəsaan dereh lipanis, be alat lotorinĸi nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh ləbis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) Aĸon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-ĸəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav eſəĸav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Anĸ lotoməlevru loĸuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəĸavut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Navəhuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteĸ vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpəhunan hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

Aĸon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən bikel vəhoti mai ginau, aŋon notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi notorisi, natit pisi tovi nasoruan siGot, mai natit pisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh beʋuruŋ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəloŋ həni mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboŋ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadan.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aŋon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai beğəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a mō len nabiltilhai bətbətah siGot.‡ ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todan hən bikel kot naktinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakin gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihəbələn aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədanjan hən na-il-a-mō-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail pisi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail pisi len navile a pan dereh litan vasis lan. Timagenan! Ganan!***

⁸ Nasub aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atənan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai beğəm sal, novi Got notodan masuʋ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNaton Nəvanuan

⁹ Ginau aŋon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəbələn aGot, nutah mai gamit dattodan buŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patmōs sil notokel ur nasoruan siGot mai naktinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbanjis gegai. ¹⁰ Len nəboŋ sua siNasub, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəha-sua ŋai nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡ ¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris namial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua sunfan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai namial galenan lotoil lan.

* **1:4:** Len naut egai nənoʋ həni mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai beğəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todan hən bikel kot naktinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasub evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu həni len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboŋ lotoʋuv lan, iwol səhor nəwalan hən nahəmadu.

Nahurabat san eḅəlav bar narien, ale nəhau tutuṽ nagol iban̄jis garu həni len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun eḅəhw hum navurun nasipsip, eḅəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud var̄nial, ale nadolon ehun nəwəlan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḅur. §§ ¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau nam̄eso toməlvru, ale nabu nəḅəlan tokan naut toru evivile dan nabuṽon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷ Nəḅoṽ notorisi, nuteh bathurien sur̄nān notomat. Be eriṽ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot. ***
¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaṽan hən na-il-a-mō-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləḅevisi a tahw. ²⁰ Nam̄eso toməlvru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən nam̄ial toməlvru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: nam̄eso toməlvru lovi aṽel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlvru, ale nametəlai nam̄ial toməlvru lovi alat siYesu len naut toməlvru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aṽel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau nam̄eso toməlvru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən nam̄ial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləḅoi natit p̄isi məttoḡole. Noris nauman todaṽ samito mai nə-daṽ-ḅuri-an samito toḅəlav. Noləḅoi ke mət̄saləḅoi mət̄bitah mai nəvanuan sasa gail. Noləḅoi ke mət̄toḅusḅus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən aḅai pispisul be ləsavı aḅai pispisul, ale mət̄usaḅi ke lotoḡəḡaras. ³ Mət̄osusumar, mət̄udaṽ ḅur na-ləṽon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mət̄sapetəmas, niḅem̄it saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mət̄saləmas bun ginau hum məttoḡole a m̄o, mət̄saləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a m̄o. Mətuteh masuṽ dani. Miṽipair təlmam gəm hən ginau ale um sur̄nān məttoḡole a m̄o.

Asike mət̄ḅipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai nam̄ial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naṽide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədarıṽan tesəsəloṽ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towın səhor nədaṽan hən nəsaan, dereh nidam̄ hən ḅihan naṽit nəḅai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aṽel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

§§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 *** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḅusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naṽit nəḅai.

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətopul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləbəmədəs nahəsamito. Nəju galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur nəbonbonan salito evi nəbonbonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadan hən bəgəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbanjis hən bitaltal husur nadələmian samito ke timabe, ale dereh məteləŋon tisa vəsa len nəmaribon tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan bəbar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋjan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənahlan lan.‡

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nəbu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nəbiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau.

Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nəvide siPalaam tovsusan aPalak hən nəvide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.*

¹⁵ Len nəvide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur nəpusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bal mai gamit məttohusur aNikolaus hən nəbu nəbalan hən nabuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋjan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatora

¹⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatora. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNaton aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹ “Noləboi natit pisi məttogole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadələmian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daŋ-buri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta mo. ²⁰ Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, əjesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bəpusan ei. Len nəpusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋjan hən nəsaan. * **2:14:**

Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6 * **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15

nələblab gail.* ²¹ Nulav mai alitenan, namityal hən b̄ipair dan naitian san tosa, be emətahun b̄ipair dani. ²² Imaienan, dereh nibar h̄əni len n̄əmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləḡon tisa v̄əsa tibatbat. Asike l̄əb̄ipair dan naḡide h̄ən n̄əsaan san, dereh timaienan. ²³ Ale dereh nigol anatan gail limat h̄ən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh lel̄əboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev n̄əsa topat len n̄ənauan mai n̄əlon n̄əvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, n̄əsa tonor h̄ən nagolean samit v̄isusua.*

²⁴ “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit m̄ətsatəgau naḡusanan enan, gamit m̄ətsaləboi n̄əsa lotokisi h̄ən naḡusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḡ natideh am len gamito bigol n̄əmauran samit b̄idan, ²⁵ be nategai ḡai: n̄əsa m̄əttokade, m̄ətətəgau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶ Avan ideh towin səhor n̄ədan̄an h̄ən n̄əsaan mai togol naləḡonian sagw tabtab v̄əbar nagilen, dereh nilav n̄ədan̄an h̄ən na-il-a-m̄o-an maii h̄ən beil a m̄o h̄ən naluvoh h̄ən n̄əvanuan gail;

²⁷ “Dereh teil a m̄o h̄ən galito h̄ən n̄əbatw nametəlai, nalolosaan teḡuer, ale tigol limasirsir hun nab̄ilikoro tan b̄ulau.*”

²⁸ “Dereh likad n̄ədan̄an h̄ən na-il-a-m̄o-an toh̄un n̄ədan̄an h̄ən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nam̄oso lalan am mai galito!§

²⁹ “Avan ideh tokad n̄ədan̄an tesəsəlon̄ h̄ən n̄əsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van h̄ən alat siYesu a Sartis

¹ “Gitos gat napisulan egai van h̄ən aḡel tokətkəta tēban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot tom̄əlevru mai nam̄eso tom̄əlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi m̄əttogole, noləboii ke m̄əttov̄at n̄əhes ke m̄əttomaur, wake m̄ətumat. ² Mitilele, m̄ətehulahul! Naḡide samit lotovoi sal p̄əpadan̄ l̄əb̄imasig, mitigol lidan̄ am. Husur nusabi ke len n̄əhon aGot sagw, n̄əsa m̄əttogole, m̄ətsagol səhav. ³ Mitinau t̄əlmam h̄ən naḡusanan m̄əttosəsəlon̄ h̄əni mai m̄əttodəlomi a m̄o. Mitigol husuri, ale pair dan n̄əsaan samit gail. Asike m̄ətb̄ilele, asike m̄ətb̄ehulahul, dereh negəm sum̄tan n̄əvanuan v̄ənv̄ənah, ale asike m̄ətoləboi namityal n̄əb̄egəm lan h̄ən n̄əb̄ilav n̄əpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei l̄əsados nahurabat salit h̄ən n̄əsaan, l̄əsam̄ədas n̄əmauran salit h̄ən n̄əsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor h̄ən l̄əb̄iyar mai ginau.

⁵ Avan ideh towin səhor n̄ədan̄an h̄ən n̄əsaan, len naḡide tomaienan, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsan dan nalob̄ulat h̄ən n̄əmauran, avil dereh nikel kot nahəsan len n̄əhon aTəmagw mai aḡel san gail.

* **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * **2:27:** Psa 2.8-9

§ **2:28:** Num 24.17; KelV 22.16. Nam̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor n̄ədan̄an h̄ən n̄əsaan mai togol naləḡonian san tabtab v̄əbar nagilen. * **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10

6 “Avan ideh tokad nədარიან tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

7 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos natəgai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiŋ. Nəsa notosəŋav həni, avan ideh edədas bəkəköl həni. Nəsa notokəköl həni, avan ideh edədas bəsəŋav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

8 “Ginau noləboi natit pisi məttogole, ale nosəŋav hən nabopita mōs gamito avan ideh edədas bəkəköl həni. Bathut noləboii ke mətukad natuh-danjan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətəhun-ginau-an boŋ ideh. 9 Alat len nabonbonan siSetan, naŋu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboŋ, dereh nigol galit letəjedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttogol husur nakelean sagw todaŋ ke, mitikad nə-dan-ḅuri-an bəbəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an pəpadaŋ hən bəgəm bə navile a pən kavkav, hən bitaltal kitev nadəlomian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh negəm tutut. Mətətəgau gat nadəlomian məttokade, hən avan ideh asike ḅilav kuv nəprais samito.

12 Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boŋ ideh am. Dereh nitos gat nahəsən aGot sagw lan, mai nahəsən nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu bəgəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsəg w veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədარიან tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos natəgai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaŋ hən nəḅikel kot nakitinan hən natit pisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit pisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

15 “Ginau noləboi natit pisi məttogole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləŋon masuḅ ke mətopud buni o mətosusus buni! 16 Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ŋai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ŋai dereh nəpulai hən gamito dan nabuŋogw, nemətəhun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit pisi notoləŋoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsəna u səhoti ke məttomərav sədaŋ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi mətbesw mai mətoḅurmalmal. 18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətbeḅur nagol len ginau hən mətbeḅul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətbeḅur nahurabat topəhw, hən mətbesun gail, hən asike nahurumit ḅisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətbeḅur nəmersin nəmet, hən mətbikas namətamit həni,

* 3:7: Isa 22.22; Job 12.14 * 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro 8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadəlomian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadəlomian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətəhun galito husur lotopud hən nə-lon-uri-an.

hən mətbəkəta. ¹⁹ Avān ideh notoləmas hūni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəbēvūsani. Imaienan, mətəpud, mitidaŋ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!* ²⁰ Gināu boh noil bopita, nudeldel. Avān ideh bəsəsəloŋ hən nadologw, bəsəŋav hən nabopita, dereh nəbis vān hənī, ale namrihan katəpəl. ²¹ Avān ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai gināu len nabiltihai bətbətah sagw, sumān notowin səhor nədaŋan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

²² “Avān ideh tokad nədaraŋan tēsəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəloŋ hənī a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai gināu ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəvusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən gināu, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avān sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspā mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kasan, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emeralt.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi həvut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nabiltihai bətbətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A mō len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esumān nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esumān natuhbūluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esumān nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esumān naikel tomələh.‡

⁸ Natgalen vīsusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalennmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasub aGot aBiltidaŋan,

ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,

mai tovi gai bəgəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsan, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loraŋ nəkraun nagol salito a mō len nabiltihai bətbətah, luke,

* **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspā: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyarŋan; karnelian: evi nəvat tobisibis; emeralt: evi nəvat tokəsan be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3

11 “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəḅikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan sam̄.

Inor hən gəḅikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidan̄an.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,

ale bathut naləḡonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuḡean hən nalobulat

1 Beti len navəlan nəmatu sitegahi tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul hən, burut gati vəhaməlevru.* 2 Ale noris aḡel todaḡ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən bəkin kotov nabuburutan, hən bəvuh nalobulat eg tobul?”

3 Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi bəvuh nalobulat tobul o hən bəvuruḡi.*

4 Beti nutaḡ habat, husur ləsaləboi ləḅisaḅ avan ideh tonor hən bəvuh nalobulat tobul ale hən bəvuruḡi. 5 Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haḅut lotoi a m̄o, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaḡ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seḡutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi bəkin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən bəvuh nalobulat tobul.”*

6 Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* 7 Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. 8 Nəboḡ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltəḡ viḡususua, ale lotəḡau nasiloḡ nagol lotopul hən nəhai pəhas nəḅon tosusau tovi na-sor-tuḡ-an silat siGot.* 9 Lokəkai hən nəḅe veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəḅilav nalobulat tobul

ale kin kotov nabuburutan gail hən gəḅevuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,

be len nəda hən nəmatan sam̄,

gəvur nəvanuan gail hən ləḅevi siGot,*

gəvur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,

nabi tiltile p̄isi mai naluḡoh hən nəvanuan gail p̄isi.

10 Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,

nəvanuan gail lototoḡ pipihəḅəlan.*

Dereh leil a m̄o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

11 Beti nokəta tətas, ale nosəsəloḡ hən nadolon aḡel gail tosəbur masuḡ notodədas nəḅəvuruḡ gail.* Aḡel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. 12 Len nabiltidoldol luke, “ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot

* 5:1: Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboḡ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwəks, ale nəboḡ nəwəks tomədməḅau sal luḡos gat nənahənəh hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi bəvuhe. * 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10

* 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10 * 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; Kelv 1.6

* 5:11: Dan 7.10

hən bīkad nabiltidaŋan, bəpul hən natite, bīkad namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən bīgol natite.

Inor hən natit pisi ləbəputsan nahəsan. Inor hən bīkad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit pisi lotosu len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit pisi luke,

“Datīsal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip, dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-nŋo-an, lipat len gəlaru vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʋut lotoil a nŋo, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad naləbulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat naləbulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosaŋ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosobur, igam van hən bəwin səhor piis naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaŋ lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən bīkad nədaŋan hən na-il-a-nŋo-an, hən bīlav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbalbalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaŋ lan, len nəvəlan etəgau nasəkel tonənoʋ hən naməlasan.* ⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwəlan hum nadoldol togəmi len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosuə hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh tēpitpitov.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wəwəw. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbiŋol besua bimət dan tovat len nəvanuan pisi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbiŋol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsaŋan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovovi lotodaŋ hən ləbikel koti. ¹⁰ Lukai habat

* **6:1:** KelV 5.1 * **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoʋ hən naməlasan namətəlai gai toləboi mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən bələboi naməlasan han.

† **6:6:** Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmaribon tosuə. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ŋai. Nawit mai nəpali lovi hanian seju gail, be len naut ehai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuʋ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsaŋan tiltile eləboi bevi navilesir.

van hən Nasub. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəbenənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləbipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ɲais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhəpəhw mai galit pisi. Ale ikel mai galit ke liɲavɲav kəkereh vir naslev siYesu gail surman galito, mai awawa salit len nadələmian bisobur ləbimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadələmian lotokade len aYesu van vəbar na-pururɲ-gati-an bihau hən alat ləbimat.

¹² Nəboɲ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum nalobulat lotobul həni, ale navəhuh mai naholoul pisi lorus dan namilelito. ¹⁵ Beti nakiɲ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a nio hən nasoltia tosobur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit pisi losusuah len naburhuvat gail mai napipivat hən navəhuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən navəhuh mai nəvat gail ke, “Mituteh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nabiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nələl paɲpaɲ seTuhsipsip!” ¹⁷ Husur nəboɲ totibau hən nələl paɲpaɲ səlaru egəm tia, ale as teləboi beil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aɲel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike beṽuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aɲel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən biɲos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aɲel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaɲan hən ləbemədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbɲos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail binonj.”* ⁴ Ale nosəsəlonɲ hən naɲururɲan salit aɲel toɲos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iɲos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar pisi ta Israel:

- ⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,
- 12,000 dan nahəmar Reupen,
- 12,000 dan nahəmar Kat,
- ⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
- 12,000 dan nahəmar Naftali,
- 12,000 dan nahəmar Manasseh,
- ⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
- 12,000 dan nahəmar Levi,
- 12,000 dan nahəmar Issakar,
- ⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
- 12,000 dan nahəmar Josef,
- 12,000 dan nahəmar Penjamin.

§ 6:14: Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * 6:16: Hos 10.8; Luk 23.30 * 6:17: Jol 2.11; Zep 2.2-3 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * 7:3: Eze 9.4-6

Nə-sal-suhi-an səbilitiluvoh

⁹ Husur natgalenan noris nabiltiluvoh, avan ideh edədas beʋuruŋi. Logəm len naluvoh hən nəvanuan naut tiltile pisi, logəm len nahəmar pisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail pisi mai nasoruan pisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navələlito lutariv nəpashət nadet. ¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aŋel gail pisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ʋon kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləbilotu hən aGot ke, ¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an, nəyalyalan hən nəbathumənas, namitisau hən nəmauran tonor, nasipaan, na-putsan-nahəsən-an, nabiltidan, mai na-ləboi-buni-an hən biŋol natite; tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai. Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsələboi. Nasub, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-biltiləŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.” ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuʋ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail pisi dan namətalito.”†

8*Nabuburutan na-vəha-məlevru-an*

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut ebut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoʋur maii, hən biŋol biʋon mai na-sor-tuʋ-an gail silat siGot pisi. Ale eviol hən len nəmel tutumavan lotoum hən hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mō len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toʋon mai na-sor-tuʋ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani

* **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naʋite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən hən ləbeʋusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbalan o hən beʋusan nahəhəʋuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metələi gotoʋuv lan hən biwal * **8:3:** Exo 30.1-3

vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aņel lotoməlvru lotokad nətrampet lotoməlvru, loutaut hən ləbēvuv gail.*

⁷ Aņel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artobon mai nəda, aGot idanĵ vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.*

⁸ Beti aņel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltivəhuh topan, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da.

⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aņel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltin̄eso topanĵ hum namial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti aņel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai nam̄eso gail, hən nəmargobut besusan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua tomələh len naməsav, nosəsəlonĵ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa ḅevisi bogai, nəboņ aņel naməkot lototor ləbēvuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aņel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris nam̄eso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəḅur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboņ aMeso tosəņav hən nəḅur enan, ibasw vi məhat dan nəḅur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametələi tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəḅur ikabut gol namityal mai naməsav.*

³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədanĵ hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləḅigol ləḅeləņon ḅisa vəsa len nahəbati ḅerim. Na-ləņon-isa-vəsa-an salit dereh tehum napəņasan sinəvanuan nəboņ naskopion tovini.

⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidon nəmatan, be asike lusabi, leləņon masuṽ hən nəmatan be dereh tigan dan galito.*

* **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todanĵ nəboņ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal. * **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3

⁷ Nalokust lohüm nahos lotoutaut vir nabiltibalan. Lukad natit hum näkraun nagol len näkadulito ale nähölitö esumän nähön nävanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhəvüt toləbləbah, narivölito ehum narivön nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəməbulito ale nəwəlan hən nəhabəlälito ehum nəwəlan hən nahos mai nəkat nəbalan lotosəbur lotomür vi lan nabiltibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbevin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədājan hən ləbələboi ləbigol nasənahan len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiñ toil a mō hən galito, tovi añel hən nabur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan selpru gail nahəsən aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsən aApollyon.‡

¹² Natit metəkov nəvanuan gail lotomətəhw habat lan inoñ, be geris, ikad natit teru am arbəgəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti añel na-vəha-məlevtes-an eñuv nətrampet san. Nosəsəloñ hən nadoldol sua toğəm len nəbalbal tovat hən nəməl tutumavan nagol toil len nähön aGot.* ¹⁴ Beti nadoldol ikel mai añel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruəbat nəhau tobanjıs gat añel tovat len naut hən nabiltiwisəl Eufrates.” ¹⁵ Ale isah ruəbat añel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhəua, nəmariboñ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləbigol bəsua bimat dan totor len nəvanuan pisi len navile a pan. ¹⁶ Nosəsəloñ hən napuruñjan hən nəvanuan nəbalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 pisi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəməbulito tobisibis hum nəhab, mai tobəñboñ, mai toyanyan hum nəsalfa.§ Nahos, näkadulito ehum näkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəpalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəpalito. ¹⁹ Nədājan hən nahos galenan ipat len nəpalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohüm nəmət lotokad näkadulito lotoləboi ləbigol nasənahan.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len napəñasan galenan, galit ləsəpair dan navide sasa salito hən ləbipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsaləboi ləbəkəta, ləsaləboi ləbəsəsəloñ, ləsaləboi ləbiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o navide salit hən naitian tavtavor o navənvənanhan lotogolgole.

10

Añel mai natuhlobulat tobul

¹ Beti noris añel togon tođan, toğəm vi pan len nəməv. Nəməvkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len näkadun, nähön ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab. ² Natuhlobulat tobul esəñav len navəlan. Eriñ narien nəmatu len tas mai narien nəməir len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toñun. Nəboñ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru

† **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3 § **9:17:** Nəsalfa evi nəvat toyanyan. Goləboi gəbisabi pəpadan hən nəhab a Bu. * **9:20:** Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1

luwal, lokurut. ⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəbītos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgale-nan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Beti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsən atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit pisi tosuhan lan, navile a pan mai natit pisi tosuhan lan mai nətas mai natit pisi tosuhan lan; len nahəsən atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadar hən beuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəloŋ həni, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, tosoŋav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəpam dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ ham, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhlobulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəpaŋw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonəŋ, egəm kon len natəbaŋ haŋw.§

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimasəhəv utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tilitile gail, naluvoh hən nəvanuan naut tilitile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisəb səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geuvuruŋ alat lotolotu ei.* ² Sagisəb səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluvoh hən nəvanuan naut tilitile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namtial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhoŋ Nasub, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avən ideh bīke bəmədəs gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avən ideh toke bəmədəs gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arbəkəkol gat nəmav, hən naus asike beus nəboŋ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arbiŋgol nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaŋan hən arbiŋvas vəha-səbsəbər hən navile a pan hən naməsahan tilitile husur naləŋonian səlaru.†

* **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.

† **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuv topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke natəbaŋ tokon, hum ma tohum nabəhavun tomaluelu.

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naJu gail lotosuni, evusan nalolosan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbīgole, dereh limasig o natsua tosa masuv tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tilitile, namilen eləboi bevi navilesir.

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan năbur nəpanismen səkad năbutite, dereh tibal mai gəlaru, təwin səhor gəlaru, ale tigol arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metp̄isal len năbiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṗos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.† ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris năbirimat həlaru, husur ləsədaṃ hən avan ideh bitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhavur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh ləsəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esuŋavŋav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit p̄isi lotoris gəlaru lomətahw, lom̄n̄m̄inikot.* ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegail!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ŋai, năbiltidu edu, ale len năbiltivile, nahudhut tosua dan tosəŋavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eŋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”*

¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, ḅov kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai. Namtosipa husur gulav namilen̄ hən nədaŋan sam̄ totibau, gotubat il a mō hum akiŋ.

¹⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai, hən gəbənənoṽ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonp̄urp̄uran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail, mai nəvanuan sam̄ gail, galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̄, nəvanuan naut nəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.*”

¹⁹ Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, năbiliurur kekerut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

* **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 † **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11 * **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21

12

Napəhāvut mai nətrakon

¹ Beti noris nabiltitite tovisi len nəmav. Ikad napəhāvut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naməso tovi 12. ² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhāvun, itaŋ, ikai len nəpasusan toŋŋas vəsa habat.

³ Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nabiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toŋəjavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru. ⁴ Nagilen eliv kuv toŋə dan totor hən naməso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhāvut enan topasus, hən bihan kavkav hən anatan nəboŋ bevisi. ⁵ Ale aliten ipas anatan, aulumān beil a mō hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw namətəlai sekiŋ. Aŋel isabul anatan, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nabiltihai bətbətah san. ⁶ Napəhāvut enan igam yav van hən naut masmas toŋəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nabiltibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua bal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam. ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nabiltitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, toŋəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəlon hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaŋan, natohan pipihəbəlan aGot, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKrisito san, egəmai! AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eṽusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKrisito san eṽusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele, lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imaganen mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhāvur!

Be nabiltimətəhwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas, husur natəmat evi pan van hən gamito len nabiltitol paŋpaŋ, bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhāvut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhəbəlan eru hum nabiltikel, hən beləboi bəmələh vi lan naut masmas toŋəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmat tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmat eru hən nəwai, isav

* **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1;
 Jut 9 * **12:9:** Gen 3.1; Luk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7.
 Naikel evi nəman namasav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, pitoṽ hən Dan 7.25.

dan nabuḡon hum nawisel, hən bišel husur napəhaḡut hən bəliḡi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəḡav hən nabuḡon, edəlom nawisel tosav dan nabuḡon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəḡas napəhaḡut, ale ivan hən biḡol nabiltibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolḡol nəsa aGot tokel buni, lotodaj len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Bəti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəḡavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsən. ² Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohum nalohrien nabea ale nabuḡon ehum nabuḡon nalion. Ale nətrakon ilav nədaḡan, mai nabiltihai bətbətah hum sekiḡ, mai nədaḡan hən na-il-a-mo-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be nasənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaḡmaḡ lan, ale lohusur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaḡan hən na-il-a-mo-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esuman narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi biḡol nabiltibalan maii?”

⁵ AGot idamḡ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsən. Ale aGot idamḡ hən bikaḡ nədaḡan hən na-il-a-mo-an hən biḡol natideh toləḡoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəḡav hən nabuḡon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsən, ale isor mədas naut aGot totohtoḡ lan tovi alat lototoḡ len nəmav. ⁷ AGot idamḡ hən biḡol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idamḡ hən beil a mo hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluḡoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail pisi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbikaḡ nədaraḡam, gesəsəloḡ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriḡi hən galit ləbbibanjisi ale səhari van, avan enan dereh libanjisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriḡi hən bimət len nabiltibu nəbalan, dereh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daḡ-buri-an, limasdaḡ len nadəlomian salito.*

¹¹ Bəti noris narivatəvat katkat toḡon toḡəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulurḡan, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədaḡan hən na-il-a-mo-an sanarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan pisi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahan hən nəmatan tosav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaḡ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todamḡ hən narivatəvat katkat hən nətan biḡole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahan hən nabiltibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idamḡ hən narivatəvat katkat

* **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nabiltipus toḡəḡəris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36 * **13:8:** Psa 69.28; KelV

hən nətan bīlav nasuṇavṇavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən bisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbīlotu hənī limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail pīsi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navələlito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi biḡol navurian o na-pur-həni-an. Bike bəvur natideh o pur hənī, timaskad nəmak tovi nahəsən narivatəvat katkat o naḡuruṇan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datbikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisab səhot namilen naḡuruṇan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḡuruṇan sivan sua. Ale naḡuruṇan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Nəvehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsən mai nahəsən aTəman.* ² Ale nosəsəlon hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboṇ lotoraṇraṇe ḡonḡon hən navus beltanṇ tosoḡur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḡe veveu a mō len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləbəkəkai səhot nəḡe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toṇur galit dan nəvanuan pīsi len navile a pan, galit ṇai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaṽut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toṇur galit dan nəvanuan gail pīsi hən ləḡevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naṽit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliborṇan sagəm len nabuṇolit boṇ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aṇel itor

⁶ Beti noris aṇel toḡon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile pīsi, nəvanuan len nahəmar pīsi, nasoruan pīsi mai nabi tiltile gail pīsi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaṇ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail pīsi.”*

⁸ Ale aṇel na-vəha-ru-an ehusur aṇel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile pīsi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiṇonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aṇel na-vəha-tor-an ehusur ḡəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltitol paṇpaṇ siGot, nəwain aGot toḡir masmas hənī vi lan nabiliwai hən nəlol paṇpaṇ san. Ale avan enan dereh teləṇon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aṇel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləṇon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəḡavṇavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

* **14:1:** Eze 9.4; KelV 7.3 * **14:5:** Zep 3.13 * **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10

12 Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-dar-ḅuri-an.*

13 Beti nosəsəlon hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasub, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavḅav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad naḅit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

14 Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosuman anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len nəvəlan etəgau naḅu tohab token len nəlon. 15 Beti aŋel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naḅu sam tohab, tubat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* 16 Na atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

17 Beti aŋel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naḅu tohab token.

18 Ale aŋel tile am tokad nədaŋan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aŋel tokad naḅu tohab, ike, “Gilav naḅu sam tohab, tubat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naḅit nakrep lumen.” 19 Na aŋel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltibur lotopal dasdas naḅit nakrep lan. Evi nabiltibur hən nəlol paŋpaŋ siGot. 20 Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltibur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltibur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstata tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

1 Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. Ikad aŋel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbегəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

2 Ale noris natit hum nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas tobəton mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəabləb han mai naḅuruŋan hən nahəsan. Lukad navus beltaŋ aGot tolav gail mai galito, 3 ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasub aGot gotoyalyal buni,
nəsa gotogole iyalyal, numaŋmaŋ lan.
Govi Kiŋ hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile,

naḅide sam gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

4 Nasub, nəvanuan gail pisi dereh lemətahw len nəyalyalan sam;
dereh lepustan nahəsam

husur gaiug govi aGot səbom gototoh a tut dan nəsaan.
Naluvoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

* 14:12: Egai nəbathusoruan hən nalobulat egai. Datiməsgol husur nəsa aGot tokele, datiməsaŋ len aYesu, datiməssusur, datiməsaŋ bur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadəloimian dattokade len aYesu. † 14:14: Dan 7.13. Vəha-soḅsoḅur aYesu ekis gai gabag aNatan Nəvanuan.

* 14:15: Jol 3.13 ‡ 14:20: Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstata evi namita tovi 185. * 15:3: Exo 15.1

hən ləbilotu hən gaiug,
husur nəvanuan gail pisi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaʔolen siGot tolo, ešəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuʔ naŋol ibanjis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh naŋol eməlevru lotopul hən nəlöl paŋpaŋ siGot, aGot totoħ vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab toŋəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas həbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail ləbinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlöl paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlöl paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit pisi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nəbəkə gail, ale loŋəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,
gaiug gotovi gaiug ta sutuai,
gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbomŋ gototoħ a tut dan nəsaan,

⁶ husur galit loʔbir nəda hinəvanuan samŋ gail mai hihai kelkel ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbemuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəloŋ hən Nəmel tutumavan toke,
“Evoi, Nasub aGot, aBiltidaŋan,

nə-səb-səhoti-an mai nəpanismen samŋ gail,
lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau eʔbulaŋ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsən aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən navilesir galenan. Be lomətəhun ləbipaŋ dan nəsaan salito hən ləbisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nəbiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋji.

* **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4

* **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

Napəḡasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəḡasan mai nəmanuḡ salit gail. Be lomətəhun ləbipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləbipair van hən aGot.

¹² Beti aḡel na-vəha-məlevtes-an idan nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən napisal beutaut mōs nakiḡ gail ləbēgəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuḡon nətrakon, esua dan nabuḡon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuḡon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləbesəhar bənbəon hən nakiḡ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltibalənan len nəboḡ totibau siGot aBiltidanjan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəloḡ! Dereh negəm sumən nəvanuan vənəvənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləbiyar bərmalmal gol nahurulit bīsa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiḡ galenan van vaḡonbəon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aḡel na-vəha-məlevru-an idan nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətəh len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”

¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu pīsi lotodu nəboḡ nəvanuan lototoh len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile iməḡul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḡoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḡol paḡpaḡ san maii.* ²⁰ Naholoul pīsi loməkaskas, navəhuh pīsi lumasiḡ. ²¹ Nəais eus habat. Nəais vīsusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḡ.*

17

Napəḡavūt nahəsan tosa vəsa toḡur hən niben

¹ Esua len aḡel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaḡug hən nəpanismen hən napəḡavūt toḡur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətəh təban nəwai tosoḡur. ² Nakiḡ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədanjan seNunun aGot, aḡel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḡəbesw. Noris napəḡavūt sual ei tobətəh len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoḡavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəḡavūt esun nahurabat toboḡboḡ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol toḡul hən natit aGot tomətəhun bun gail, mai nabīḡbīḡalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuh ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəḡavūt lotoḡur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətəhun

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3 * **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7

bun gail.”⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuŋaŋ, numanmaŋ.⁷ Ale aŋel eus ginau ke, “Guŋaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaŋvut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur, aliten tosaŋ lan.⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mo ikade, gagai eŋuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəbur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail piŋi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len naləbulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanmaŋ nəboŋ ləberis narivatəvat katkat tomaur a mo, toŋuer gagai, ale həvisi tətəs.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datbikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi nəvehuh toməlevru napəhaŋvut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru.¹⁰ Nakiŋ erim lunonŋ tia. Sual iŋat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ bəgəmai, dereh timastoh kəkereh.¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mo, toŋuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A mo evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal toseŋavur gotorisi lovi nakiŋ toseŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mo-an len nəhaua həsua, hən ləbeil a mo mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.*¹³ Galit piŋi lutoh moŋ natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-mo-an salito.¹⁴ Dereh ligol nabiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail piŋi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail piŋi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

¹⁵ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoŋur gotorisi, napəhaŋvut toŋur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tilite gail, naluvoh gail, naluvoh hən nəvanuan naut tilite gail mai nasoruan gail.

¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal toseŋavur gotorisi gail, dereh lemətahun bun napəhaŋvut toŋur hən niben. Dereh lemədasi hən biŋtoŋ səboŋ, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoŋ han, pəŋas niben hən nəhab bihan piŋi.

¹⁷ Husur aGot eriŋ naləŋonian san len nəlolito hən ləbiŋgol piŋi. Dereh lidanŋ hən ləbilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləbisarpoh.

¹⁸ “Napəhaŋvut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mo-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notorisi natgalenan tononŋ, noris aŋel sual am toŋəm len nəmav vi pan. Ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa.² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut piŋi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman piŋi ləsaveveu, mai narivatəvat piŋi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*³ Napəhaŋvut tovi naut

* **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.

a Pabilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekub hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuŋ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴“Beti nosəsəloŋ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətb̄itah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!”⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.*⁶ Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, məteb̄ir vəha-ru həni len nəbiliwai han mōsi. Mitigol temuni hən b̄esisil.*⁷ Mitilav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, arep̄itov̄ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nəbiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’⁸ Imaganan, len nəmaribon̄ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab bihan puŋpuŋi husur Nasuḅ aGot, topepehun navoian dan nəsaan, ikad nəbiltidaŋan.*

⁹“Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəpol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləb̄eris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.†¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Pabilon gotovi biltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen san̄ egəm hən gaiug!’

¹¹“Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən b̄evur nəkako salito gail.¹² A mō evur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanəsnes gail. Evur nəkaliko hən nalinen topehw buni mai nasilik toməyayau, nəkaliko nətau toboŋboŋ mai tobisibis. Evur nəhai tiltile gail nəb̄olit tosusau. Evur natit isobur lotoum hən gail hən nəbiltiriŋon naelefant. Evur natit isobur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡¹³ Evur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafran̄kinsens.§ Evur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale evur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev.¹⁴ Ale alat lotovur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləŋon masuŋ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasiŋ dan gaiug. Asike gusaḅ gail am boŋ ideh.’¹⁵ Ale alat lotovur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loŋur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh litaŋ, leləŋon

* **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21;

Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17 ‡ **18:12:** Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən

nəmapol. § **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəb̄on tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləb̄igol nabus han bivoi. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas.

tisa husuri.** 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen toṗəhw, nəkaliko toboṅboṅ mai tobisibis! Gai toṗəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! 17 Wee! len nəhaua tosuə ŋai, natit gail alitenan toṗul masuṽ hən gail lumasig ṗarṗar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. 18 Nəboṅ ləṗeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaienən.’ 19 Dereh litaṅ habat, leləṅon tisa. Ale len na-ləṅon-isa-an salito dereh leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəṃ pul hən natite. Wee! len nəhaua tosuə ŋai, natit ṗisi san nəhab ihan ṗuṅṗuṅ!’”††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav məteḥəḥaṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, aḥai pispisul gail mai aḥai kelkel ur gail, məteḥəḥaṽur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aṅel todaṅ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len naṽide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəḥa-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boṅ ideh am! 22 Nəwalan hən navus beltaṅ, nəvanuan lotokəkai, nəbuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloṅ həni len gaiug boṅ ideh am. Asike lusab nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloṅ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boṅ ideh am.

23 Nəvanuan asike loris namial toṃial len gaiug boṅ ideh am. Asike losəsəloṅ hən nadolon naulumən mai napəḥaṽut len nələhan səlaru boṅ ideh am. Husur nəvanuan sam lotoṽur natit gail, ṗur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile ṗisi.‡‡ 24 Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ṗisi hən navile a pan lotomat len navələm.”

19

Sal suh aGot!

1 Nəboṅ natgalenan lotonoṅ, nosəsəloṅ hən nadoldol hən nabiltiluvoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaṅan arovi esan,

2 bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.
Gai ipansem napəḥaṽut toyalyal toṗur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toṛiṅi lan,
aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

3 Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toṗəṅas alitenan
dereh tevi məhat vi sutuai!”

4 Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətəh len nabiltihai bətbətəh. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

** 18:15: Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36 †† 18:19: Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34

* 18:20: Jer 51.48 ‡‡ 18:23: Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,
 “Sal suh aGot sidato,
 gamit pisi məttovi slev san gail,
 gamit pisi məttomətahw len nəyalyalan san,
 gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluvoḥ o tohum nətas kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,
 “Sal suh aGot!

Husur Nasub aGot sidato,
 aBiltidaŋan eil a mō!*

⁷ Datikemkem! Datehəhəvur!
 Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
 ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən besuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhəvur.’”^{*} Aŋel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonorŋ nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev surŋan gaiug mai nəbathudud nədəlomian sam lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”^{*}

Atesua tosaḥ len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosaŋav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosaḥ lan, nahəsan aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer, ale len nanoran igol nabiltibalān.^{*} ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoḅur. Ikad nahəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səbon eləboii.

¹³ Nahurabat tosoni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot.

¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit pisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Naḅu nəbalan tokan evivile dan nabuŋon atenan hən biḅal həni, win səhor naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas naḅit nakrep len nabiltiḅur hən nələl paŋpaŋ siGot, aBiltidaŋan, hən biḅel hum nəwain.^{*} ¹⁶ Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiŋ hən nakiŋ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

¹⁷ Beti noris aŋel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav pisi lotoməlmələh ke, “Mətegəmai! Mitiḅonḅon len nabiltihanān siGot! ¹⁸ Mətegəgəm hən mətḅihan naməŋod hən niben nakiŋ gail mai naməŋod hən niben nakomada gail, naməŋod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməŋod hən niben nəvanuan pisi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

* **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24

* **19:10:** KelV 22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

* **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13;

KelV 14.19-20 † **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

¹⁹ Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiŋ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm bənbəon, hən ləbigol nabiltibalān, mai atenan tosaŋ len nahos tophəpəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhəon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosaŋ len nahos ebulan gəlaru nəboŋ lotomaaur sal len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan.* ²¹ Ale atenan tosaŋ len nahos ita bun nakiŋ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit piŋi hən nəbu nəbalān tovivile dan nabuŋon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aŋel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat.

² Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aŋel ibanjiŋsi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. ³ Aŋel ibar həni len nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aŋel ekəkol gat nəbur enan, eburut gati hən asike bəseŋav vir nənəŋan hən nasihau bevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aŋel dereh tisaŋ ruḅati hən bəvivile len nəboŋ bəpitol ŋai.)

⁴ Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləbigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsalotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaaur təlmam, loil a mo mai aKristo hum nakiŋ gail len nasihau tovi 1,000.* ⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkad dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonəŋ.) ⁶ Alat lotomaaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkad enan, lohəhaʷur, ludaŋ len aGot, len nəmauran kavkav salito lovi esan səbən ŋai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mo maii, hum nakiŋ gail len nasihau bevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 binəŋ, aŋel dereh tisaŋ ruḅat aSetan dan nəbur nəbəbaŋisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail piŋi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibənbəon hən galito moŋ nabiltibalān, nəpuŋan halito isəbur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumapiŋiriah, siriv len naut piŋi len navile a pan. Ludaŋ vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan piŋ galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibətat ei len nalennəyal mai nalennəriŋ dan vi sutuai vi sutuai.*

Napəpəhuanian hən navoian dan nəsaan

* **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29 * **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1-39.20. * **20:10:** Luk 17.29

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, arobuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam̄ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam̄ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit p̄isi loil a m̄o len nabiltihai bətbətah. Aņel gail losəņav hən nalobulat gail. Losəņav hən nalobulat togon, nalobulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan p̄isi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len nalobulat galenan.† ¹⁴ Beti aņel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduņduņ nəhab. Nametduņduņ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike b̄ipat len nalobulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduņduņ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am ebur.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni m̄os naulum̄an bilah mai.* ³ Nosəsəloņ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot m̄au dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaņan o napəņasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nənoņan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas mai hən nəwai dan nabəkə toŋuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaņan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-ḥuri-an, alat ləsəkad nadəlomian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabeḥi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibiḥoņ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduņduņ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaņ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aņel lotoməlvru lotokad nasiloḥ lotoməlvru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gəgəmai. Dereh nəvusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaņan seNunun aGot, aņel enan ilav ginau vi lan nabiltivəhuh tosaḥsah vi məhat. Ale evusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan,

† **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2

hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† 12 Nəvōd nəvat hən nābiltivile emətor, isahsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aņel lotovi 12 loil husur nametləkau galen vīsusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrahel. Nəhes esua len nametləkau esua. 13 Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ 14 Nəvōd hən nābiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

15 Aņel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab namita hən nābiltivile mai nametləkau han gail mai nəvōd han.* 16 Nabəlavan hən nābiltivile epitoṽ hən naṽosṽosan han. Ale aņel enənoṽ hən nābiltivile hən namita totəgau. Ale isabi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai naṽosṽosan mai nəsahsahan han loṽitṽitoṽ). 17 Ale enənoṽ hən nəvōd hən nābiltivile, isab namətoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaņel enan epitoṽ hum sinəvanuan. 18 Nəvat hən nəvōd hən nābiltivile evi jaspa, ale nābiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. 19 Nəvat gəlgəlan ṽisi lovəhas nəpaudesen hən nəvōd hən nābiltivile. Nəpaudesen nametəkaṽ evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safai, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeral, 20 na-vəha-ri-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səņavur-an evi krisopres, na-vəha-səņavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səņavur-pisan-eru-an evi ametist.†† 21 Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltineses gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nābiltimetṽisal hən nābiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

22 Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaņan, mai aTuhsipsip arutoḅ tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ 23 Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nābiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. 24 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboņ nakiņ gail hən navile a pan ləbėbis lan, dereh lilav nəyalalan salito gəmai. 25 Nametləkau han gail losəņav len nəmariboņ kavkav, asike lokəkol boņ ideh, husur nalenmariug dereh tēbuer ei. 26 Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṽisi dereh litariv nəyalalan salito mai natit lotopul həni gəmai. 27 Natideh tobiņḅiņal o tosa asike eḅis ei boņ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətəhuh buni o tolibliboņ, asike eḅis ei boņ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ḅai dereh lėbis len nābiltivile enan.ŠŠ

† 21:11: Jaspa evi nəvat sua gəsaləboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanyāņ. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. ‡ 21:13: Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35

* 21:15: Eze 40.3 § 21:16: Nəstatia evi namita tovi 185. ** 21:17: Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tubat len nakobkob van vəbar nagilen nəņarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadāņ hən nahudhumita. †† 21:20: Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsan o iyanjāņ, safai iboņboņ ale imasil, akat epəḅarəḅw o imasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh, emeral ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsaləboi gəbəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanjāņ ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyanjāņ ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi bimasil, ametist iboņboņ ale imasil. ‡‡ 21:22: Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboņ aGot totoḅ tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut ṽisi, gol ke naim nalotuan savi natideh an. Imaianen, len nābiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh. ŠŠ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5.

22

¹ Beti aņel egai eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametpısal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati vısusua. Aruṽan hən nəvite vəha-səṅjavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən bırer hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləbımaur.³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dərəh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dərəh lilotu həni.* ⁴ Dərəh leris nəhən, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito.⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namıalan hən namıal mai namıtyal asike arovi natideh ei, husur Nasub aGot dərəh temıal, temıas galito. Ale dərəh lesunıan nakıj gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aņel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəbeil gəgat len gail, lokitin. Nasub aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aņel san hən beṽusan naslev san gail hən natit pısi bımasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloņ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh bıgol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhəṽur!”

⁸ Ginau novi aņon notosəsəloņ hən natgalenan, notoris pısi. Ale nəboņ notosəsəloņ, nəboņ notoris natgalenan, nuteh bathurien aņel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəbilotu.⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagıgol natenan! Ginau novi slev sunıan gaiug mai aṽam gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləbıgol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagıgol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboņ egəm pəpadəj.¹¹ Avan ideh toġol nəsa sanor, tiġol tabtab həni; avan ideh toḃıņḃıņal taṽtaṽor, toḃıņḃıņal taṽtaṽor tabtab; avan ideh toġol nanoran, tiġol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloņ! Asike idareh nogəmai! Dərəh nitariv naṽurṽuran sagw hən nəbilav nakonṽurṽuran o nəpanismen mai nəvanuan pısi bınor hən nagolean salit gail.¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natubatan mai nanoņan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhəṽur.* Loləboi ləbėbisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han nəvıt nəhai hən nəmauran.*¹⁵ Avıl vıvile dan nabiltivile ikad nalıpah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aņel sagw hən bıkel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan tomıal habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəloņ səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh

* 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * 22:11: Dan 12.10 † 22:13: Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * 22:14: KelV 7.14 * 22:14: Gen 2.9, 3.22 * 22:16: Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5

tomaduh tegəmai. Avān ideh toləḡoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, nəvurian han tobuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələḡauan mai nəvanuan p̄isi lotosəsələḡ hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naləbulat egai: avān ideh bəsuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir naləbulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avān ideh b̄ilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len naləbulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len naləbulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan nəv̄it nəhai hən nəmauran, asike ebis len nabiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen p̄isi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasub̄ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasub̄ aYesu n̄tau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan p̄isi siGot.§

* **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasub̄ aYesu n̄tau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan p̄isi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganān len nagilen

Na-kei-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kei-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11 [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail

Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sarñ ale sal suh aGot

Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sarñ gail

Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavnəvan

Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail

Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau

Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail

Mak 11.25 [tab] Məterubət nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug

Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləjoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug

Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuŵ-an

Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKристо-an

Luke 16.13 [tab] Datodədas datbeum simasta beru

Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot

Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan

Jon14.1 [tab] Riŋ nələmit len aGot

Jon14.6 [tab] AKристо səbən evi pısal

Jon 14.27 [tab] Natəmat siGot

Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu

Uman 1.8 [tab] Nəboŋ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau

Uman 16.31 [tab] Nadəlomian

Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu

Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovov

Rom 3.23 [tab] Nəvanuan pısi lovi vanuan nəsaan

Rom 5.1-2 [tab] Len nadəlomian datukad natəmat mai aGot

Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato

Rom 6.23 [tab] Nəpürpüran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot

Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot

Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?

Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən mətəvi esan səbən

1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad nəpısal dani

1Kor 10.24 [tab] Məteləjən nəsa tovov hən nəvanuan tile

1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?

2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləjən ivov am

2Kor 4.7 [tab] AGot idan

2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai

2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu

2Kor 9.7 [tab] Datehəhəvur hən datbeviol

2Kor 12.9 [tab] Nəboŋ datsədan, nədanjan siGot epul masuŵ len gidato

Kal 2.20 [tab] AKристо itoh len gidato

Kal 5.22-23 [tab] Naŵit seNunun aGot

Kal 6.4 [tab] Sagenənoŵ hən gaiug mai avan ideh am

Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datbigol natit tovov

Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot

Efe 3.20 [tab] Nədanjan siGot

Efe 4.25 [tab] Nakitinan

Efe 4.26-27 [tab] Nəlöl paŋpaŋ

Efe 4.28 [tab] Navənvənanhan

Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədas nəvanuan təbuer

Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana

- Efe 6.12** [tab] Datubal mai nabiltidaŋan hən nəmargobut
Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuŧ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaŋan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKris̄to, aGot igol natit p̄isi tosh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Narubatian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasub
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuŧ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
1pru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
1pru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
1pru 4.16 [tab] Nəlon aGot itar̄is gidato
1pru 10.24-25 [tab] Datigol dateləŋon tivoi am len nəlodato
1pru 11.1 [tab] Nadələmian
1pru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
1pru 13.5-6 [tab] Nəvat, samteləŋon masuŧ həni
1pru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boŋ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsələŋan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsələŋ kəmas həni ŋai
Jem 4.7-10 [tab] Riŋ gaiug len nəvələn aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən mətbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhatuh
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh b̄imasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh terubati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ŋai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nēpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nabiltibot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləbimat len nabiltius mai nilev tokabut gol nəvile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadan hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas nəju gail ləbēvəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike bibe tutut be hən bīpat bəbəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvehuh sua tokad nəhəsan nagot hən nəbalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] Aŋon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləbēvusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datbisor husur nəbathudud sidato datoləboi datbisor husur alat lototoh sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit piŋi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nəpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nəpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nəpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi biyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seju gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bəbəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seju gail. Nəboŋ enan ipat len nəhəbati Septeba o Oktoba ŋa len nəhəbati eru enan nətas isa masuʋ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyarŋar. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasijŋ artoḃon. Nasijŋ evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artoḃon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot bīke nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi, gotoriŋ nəloŋ lan, savi natəbarehreh o nauluŋan gotoləŋoni o gotoke giləh maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avān sua toil a mō hən əhai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau vīsusua əbis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Əbis hən bīgol nəda hən narivatvat totutumav hən gail bəturtur, hən nəvanuan gail ləbiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai

tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan bonbon datuke *hae pris mo jif pris*.

biltuluvoh hən nasoltia: [*Nabiltuluvoh hən nasoltia*] Nabiltuluvoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.

biltiwai Kalili: [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naṗosəṗosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.

buvimal: [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad nabur gail lan. Nəvanuan toramramē hənī evuv lan ale erin nəjarhuvəlan gail len nabur han gail hən bəgəgel hən nəwalan han.

det: [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən lebeṗusani ke losəhor aenemi salito gail len nəbalan. Lobilbil hənī am len nahəhəvuran.

didimair: [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naṗisal tonor hən bəhusuri.

elefant: [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinjan aruṗosəṗos, nahunusun ebəlav masuṽ hum nəmat, ale ikad nariṽon eru artobəlav habat.

emerald: [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsən, ale imasil.

Epikurian: Galit lodəlom ke nahəhəvuran evi nəbathut nəmauran, ale bīkad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.

Farisi: [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, təhushusur gat nakelean todaṗ ṗisi, ale topatpat gai məhat hənī. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit ṗisi.

fik: [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləbimabule len naut tovoi hənī, eləboi bətibau, ale nalute iṗosəṗos. Nəboṗ toṽan, navit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləbīhani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis navit nəhai enan hən nafik.

flaks: [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natubulon. Luvai natret gail hən ləbīkad nəkaliko tovoi.

frankinsens: [*nafran*kinsens] Nəda hən nəhai sua. Nəboṗ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hənī. NaJu gail lurər hən nəvanuan hənī, ale len nalotuan salito loṗəṗasi len natutu-mavan husur nəbon tosusau.

foks: [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai navide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len nabur len tan.

Friman: Naut ṗisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.

gavna: [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəboṗ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəboṗ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.

gol: [*nagol*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyan buni. Nagol sətaṗ. Nəvat hən gəbeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail.

gomah: [*igomah*] Napəhəvut bīkab buni, nahurabat san gail bivoi habat, bəpəhas buni, datuke igomah. Ləbitai nəwag hən nəwag bivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh bisor hən nasoran san bəgəgəlan, bəbutəlas hən datbedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.

hai kelkel ur: [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan bonbon datuke *profet*.

hai pispisul: [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis həni, totabtabuh lan hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoui, mai nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot betibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *apostol*.

hai pusan: [*ahai pusan*] Nəvanuan topuspusan. Galevis loʻvusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu evusan nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot mai navide tovoui aGot toləjoni. Lokis aYesu hən Hai pusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.

hai susur: [*ahai susur*] Avan ideh tohusur tabtab hən avan ideh, tosəsəloj hən napusanan san mai tosəsəloj husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan bonbon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avan ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail mōs nəvanuan gail hən bepur kuv nəsaan salito. Len nasoruan bonbon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan bonbon datuke *kapten*.

hai tivtvtan: [*nəhai tivtvtan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanjs nəhai tivtvtan len nabuluk. Ale atenan iwol, nabuluk eliv nəhai tivtvtan van, ale etivtiv tan van, nətan esəjav, utaut hən aten bimabul nawit lan. Datoləboi datbikele am ke nəhai tivtvtan ekir puʻpul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʻv topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiŋ hən naprovens Jutea nəboŋ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatan aHerot toyalyal eil a mō len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totag gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiŋ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol ajemes aʻvan aJon tomat ale totag gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatan aHerot Akrippa ehuser atəman hum akiŋ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʻvavinen nahəsən aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəloj hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bimət sile. (Ris Uman 25.13–26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəbon tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naʻju gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoŋavŋav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam. Goʻvur natohan len nahotel husur nəmariboŋ viʻsusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboŋ nalipah tosəsəloj hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəjav, nədariŋan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad nəbotel ideh gol ke lobir nəwain veveu burhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi botel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-buri-an: [*na-il-buri-an*] Nəvanuan bisor len na-il-buri-an, gai eil bur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

im nabonbonan: [*naim nabonbonan*] Len navile pisi naJu gail lukad naim lotobonbon lan hən ləbəvuruṅ nasoruan siGot mai ləbəpusan həni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ṅai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.

im siGot: [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokəkkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuṽ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi bəbis len Naut Tolo Masuṽ enan vəha-sua ṅai len nasihau tosa.

intəres: [*naintəres*] Gəberin nəvat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboṅ topat tobəlav len nalulutar.

ist: [*naist*] Govi ist nəboṅ gotovi lan naut namityal tovisi lan.

itian tosa: [*naitian tosa*] AGot idam̄ hən nəvanuan bigol naitian mai asoan tolah kitin mai ṅai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6-23.

jasint: [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi bimasil.

jaspa: [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyaṅyaṅ.

kako: [*nəkako*] Nəboṅ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboṅ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaṅ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.

kamel: [*nəkamel*] Narivatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nəbuluk be eləboi biyar bəbəlav, namunan eḅuer. Husur enan lorin natit gail len nəmadun hən bəvusi len naut masmas gail.

karnelian: [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.

kat: [*nəkət*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkət nahos o nəbuluk o nəvanuan toli vi van, ale ikad nəkət tile nəvanuan tosul həni hum dattosul hən nawilbaro.

kelean todaṅ: [*nakelean todaṅ*] Natideh aGot o nabiltivanuan tokel idan hən nəvanuan ləbəhusuri. Nakelean lotodaṅ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbəhusur gail hən ləbikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen pisi hən nalo.

kel-gati-an: [*na-kel-gati-an*] Nəboṅ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaṅ hən bigole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-kel-gati-an. Len nasoruan bonbon datuke *promes*.

kemkeman: [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluvev datuke həhəvur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhəvuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan joy.

kes: [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ṅai toil len nətan. Nəboṅ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi bərin narien gəlar lan.

kəlas: [*nakəlas*] Natit tomasil dattoləboi datbəkəta tur lan. Idan ale bithə dereh timapulpul. Nakəlas bikad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datbəkəta tur lan, nəboṅ dattokəta vi lan, datoleleduṅ ale datoris nəhodato.

koin: [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametələi nagol, nasilva o nakopa. Loṽur natit gail hən nəvat galenan, ale evi napurpuran hən nauman.

komada: [*Nakomada*] Avan ideh toil a mō hən nasoltia gail.

kopa: [*nakopa*] Nametelai sua tomədmədaʉ, nətau han tomial. Nəbōŋ nakopa totaŋ, egəm kəskəsən. Len naut a Vanuatu a mō datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.

kreɸ: [*nakreɸ*] Ikad nəhau sua toʉan len nabiltihavhəte. Naʉit nəhau enan ihehe masuʉ, ale lupal dasdas naʉit nəhau hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh egəm vi wain. Naʉite mai nəhau, lokis gəlar piʉi hən nakreɸ.

krisolait: [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyarɸarɸ ale tomasil.

krisopres: [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəskəsən ale tomasil.

kristal: [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.

Kristo: [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot itabtabuh lan hən bilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən bevi kiŋ silat lotoriŋ nəlolit lan, savi kiŋ hən naut sua hum aTevit tovi kiŋ hən naut a Israel ta sutuai.

kul: [*ekul*] Nəbōŋ avan ideh sədaŋ husur toməsah, niben toməhav o saləboi bigol natsua, datuke ekul.

kulan: [*nakulan*] Datbisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaŋan.

kumin: [*nakumin*] Nəbōŋ namisurhut nakumin esusau, ale loriŋ namisurhut gail len nəhanian.

kupit: [*nakupit*] Evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuʉat len nakobkob van vəbar nagilen nəjarhuvəlan. Nabəlavan hən nakupit pəpadaŋ hən nahudhumita.

kuʉol: [*ekuʉol*] Nəbōŋ tokad natit tosoʉur ale gulekis hən natit tovoi səhər gail am, gokuʉol. Gəbəkəʉol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhər ideh gail am lotopat len nabilikoro.

lat lotokətkəta kəkol hən naim siGot: [*alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ahai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi ləum len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis ləum hum nalipah səbiltihai tutumav. Lokətkəta təban naut enan mai lokətkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike bəmədaʉi.

lepat: [*nalepat*] Nabiltipiʉ katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalepat egəgəris.

leprosi: [*naleprosi*] Evi naməsahan hən nahurhuben nəvanuan togəgel hən nətau han hən bəgəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsahan tomagenan timasriŋ gəbulaŋ nəvanuan gail am hən bitoh a tut dan galito. Gai ebiŋbiŋal len nabunusian sinalo. Nəbōŋ naməsahan tonōŋ, ivan hən ahai tutumav hən bəbunus vahvatur niben. Asike bisab naməsahan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi bətəlmam vahim.

Levet: Len nasoruan ta mō datokis napəhəʉut toyalyal hən Levet hum dattokis naluŋman toyalyal hən Nasuʉ.

linen: [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. Naju gail loruŋ gol niben alat lotomat lan.

lion: [*nalion*] Nabiltipiʉ katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalion luluŋman ikad navurun ləbləbah todar vis nəhon.

lipah: [*lalipah*] Avan ideh tohut nəvanuan tosa gail lotobur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriŋ galit len naim bəbaŋis o len nakotan. Len nasoruan bōnbōn datuke polis.

lo: [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naløbulat erim aMoses tofos gail len natubatan hæn nasoruan siGot. Ale len naut galevis naju gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nesa aGot tokai tasi mai nakealan limasgol husuri.

lokust: [*nalokust*] Ehun natohtohlomøtu, ihanhan natideh tokesan ale egøm len nabiltivøshøte tohum nømarigw. AGot idarñ hæn alat a Israel løbihan nalokust.

madihdih: [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datbike naburhuwai imadihdih, namilen ke naut kømas datovøvaut kuv nøwai tosobur, nøwai ipat pitpitovñ jai. Nøðarjan siYesu imaienan, naut kømas galevis ivan dani, nøðarjan san ipat pitpitovñ jai.

mail: [*nemail*] Nømail silat a Rom evi namita tovi 1500.

malperi: [*nøhai malperi*] Nabiltihai tokad nøharhøte topat nasihau tosobur, toharhar tølman. Ivan hæn navit len natuhhavhøte. Nøboj navit nømalperi tomen iborjborj buni o imotmot ale ihehe masuñ.

mañmañ: [*imañmañ*] Nøboj avan ideh toris natesua totile masuñ, ipañ habat lan, naburjon esøjav, namøtan gølaru arosøjav.

mapol: [*nømapol*] Nøvat tokab masuñ husur tokad nøtau tiltile gail. Løum hæn naim gail mai nølablab gail høni.

mariborj: [*nømariborj*] Len nasoruan siGot nømariborj evi nøboj sua kavkav, nalennøyal sua kavkav mai nalennariug sua kavkav.

matuan: [*nømatuan*] Nøboj dattomabul nøhanian, itov, ale ivan. Hum ma tovan hæn navite, hum ma tovan hæn nøhanian tin pipitan. Ale nøboj nøhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nøboj tomatu luta kokotovi. Ale datokis nøboj enan hæn nømatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.

merikel: [*nømerikel*] Natesua avan ideh saløboi ðigole, be nøboj aYesu togole, nøvanuan pisi lumañmañ lan.

mølauah: [*namølauah*] Nølablab topat mashuwag.

mønas: [*namønas*] Nøkabbabilan mai na-mial-habat-an togøm len aGot, ale topat len naut aGot tototh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nøyalalan.

mø: [*namø*] Nøda hæn nøhai sua. Nøboj nøda tomasmas, egøm vi hai pøhas. Naju gail lovøhas niben nøvanuan tomat høni, ale lopøjas namø hæn nøbon nøbasuhab øesusau.

mina: [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nøvat hæn nøpurpuran hæn nauman hæn nahøbati totor.

mint: [*namint*] Naluhai sua nøbon tosusau. Naju gail lorinj len nøhanian.

mitisau hæn nømauran tonor: [*namitisau hæn nømauran tonor*] Namitisau evi naløboian dattokade husur dattosøkul, o naløboian dattokade hæn dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hæn bitawag, avan tile ikad namitisau hæn øeum hæn naim o hæn øevøteh navus mai nøwei, be læsøkad namitisau hæn nømauran tonor. Avan ideh tonau naløboian tokade len nømauran san, ale tonau nøsaban san gail, be togol navide tonor aGot tohøhavur høni, gai ikad namitisau hæn nømauran tonor.

Nasub: [*Nasub*] Len nasoruan siGot nasub ikad namilen tiltile gail. Nøboj tobor husur naslev mai nømasta san, naslev ekis amasta hæn Nasub. Nøboj avan ideh tosor mai nøvanuan totibau o nøvanuan tovat nøhes, ekisi hæn Nasub. Vøha-søsobur nøvanuan gail lokis aYesu hæn Nasub husur loputsani len nønauan salito. Alat lotorinj nølolit len aYesu lokisi hæn Nasub husur tomat hæn løbikad navoivoian mai aGot, mai nømauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta mõ lokis aGot hæn Nasub aGot.

- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len nalobulat Daniel hum tovi aKristo (Dan 7.13-14), be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatan nəvanuan evi nəvanuan ηai, savi aYesu.
- nau-utaut-an:** [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəbinau utaut hən gəbigol natsua, gunau len gaiug səboŋi.
- not:** [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlaŋ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.
- oil:** [*naoil*] Natit tohum nəwai be tobətəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal pəniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naŋus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datobir naoil tile len naenjin hən bigam bivoi. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas nəvit naoliv hən ləbikad naoil han.
- oliv:** [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad nəvite. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas nəvit naoliv hən ləbikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis nəvit nəhai enan hən naoliv.
- omeka:** [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.
- oniks:** [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsaləboi gəbəkəta tur lan.
- pali:** [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan nabəta həni.
- panismen:** [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ bivar gaiug, nəpəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbəŋis.
- Pasova:** [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhəvur hən nəboŋ aGot togol pīs ahai a mō silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.
- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat bürhulon. Togon, natsua lotosiriv hən nəbu nəbalan lan hən ləbipati van.
- peril:** [*naperil*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- perŋan:** [*ipərŋani*] Datbike nəmargobut ipərŋan naut pīs, namilen ke naut pīs ikevisivis lohoim mai vivile. Datbike nəhanian ipərŋan naut pīs, namilen ke loŋəpəhun nəhanian van hən naim pīs, ideh səpar. Datbike na-kel-uri-an tovoi ipərŋan naut pīs, namilen ke nəvanuan len naut pīs losəsəloŋ həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ηai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh toŋəhav utaut, asike bisarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- ruē:** [*narue*] Naluhai sua nəboŋ tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale lorinji.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, nəvite, mai natuhtit tokəlah gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot torubat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datbipanis sile am. Datbike nəsaan sidat imarubat, namilen

- epit̃pit̃oṽ.** Len nasoruan bonbon datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, ñboŋ toke sah ruḃati, namilen ke ñhau toban̄is gat natsua s̃baŋisi am.
- saan:** [*n̄asaan*] Datupair dan aGot, datugol n̄asa aGot tom̄atahuni, n̄asa togol dattop̄ep̄ehw dan aGot. N̄asa aGot toke tosa, datugolgole. Ale n̄asa aGot toke tovoi, enan datsagole.
- saban:** [*n̄asaban*] Len n̄emaŋuran sidato datohusur suluḃ naḃisal tonor.
- safaia:** [*n̄asafaia*] N̄evat sua n̄etau han toboŋboŋ ale imasil.
- salfa:** [*n̄asalfa*] N̄evat sua n̄etau han toyan̄yaŋ. Gol̄eboi ḡabisabi p̄epadaŋ h̄en n̄ehab a Bu.
- Sanhitrin:** [*n̄asanhitrin*] Naluḃoh h̄en alalun̄an totibau seJu gail lotob̄etah hum nakotan. Alat lotob̄etah len nabonbonan enan lovi: abiltihai tutumav, alat lotolav namilen a m̄o mai n̄obathudud galevis salito, alat lotoil a m̄o h̄en naJu gail mai alat lotokad namitisau h̄en nalo siMoses. Len nasoruan bonbon datuke *kaonsel blong ol man Ju*.
- Sappat:** [*n̄asappat*] N̄emaribon̄ aGot toriŋi ke tovi n̄emaribon̄ h̄en n̄əŋav̄ŋavan. N̄əSapat seJu gail etubat n̄eboŋ namityal tomasur len naFrait̄e ale ivan v̄əbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*n̄asata*] N̄əsata ehum n̄əhad naJu gail loriŋ n̄əflaua lan n̄əboŋ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsal̄eboi nam̄əlasan han, be datol̄eboi ke n̄əsata totor h̄en n̄əflaua evi n̄əflaua tosoḃur.
- Sattusi:** [*n̄asattusi*] Avan ideh len n̄əpati h̄en n̄əpolotik sua, sad̄əlom ke ikad na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan. Galit isoḃur lovi ahai tutumav mai abiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut n̄əboŋ namityal tovisi len nav̄əlaḃ n̄əmair. Len naut a Uluveu datuke datovi m̄əhat.
- Selot:** [*naselot*] N̄əvanuan len naluḃoh sua lotoke naut a Jutea tep̄əp̄ehw dan alat a Rom, lotoke libal mai galit h̄en naut a Rom asike teil a m̄o h̄en naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a m̄o h̄en nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a m̄o h̄en nagot p̄isi silat a Kris.
- s̄əkel:** [*nas̄əkel*] Len nas̄əkel, n̄əvanuan en̄ənoḃ h̄en nam̄əlasan namet̄əlai gai tol̄əboii mai nam̄əlasan h̄en natit gai sal̄əboi, h̄en ḃel̄əboi nam̄əlasan h̄en natenan.
- s̄əkul:** [*es̄əkul*] Len nasoruan siGot, namilen s̄əkul evi s̄əkul h̄en namitisau, savi nalotuan.
- sikam̄or:** [*n̄əhai sikam̄or*] Evi nabiltihai n̄əda h̄en toḃəp̄əp̄ehw. Naḃit n̄əhai nasikam̄or iyan̄yaŋ o ebisibis n̄əboŋ tomen ale n̄əvanuan luhanh̄an gail.
- silva:** [*nasilva*] Namet̄əlai sua, n̄etau han tomasiav. N̄əboŋ nasilva totaŋ, eḡəm motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin h̄en naten vatu, nakoin h̄en natwenti vatu mai nakoin h̄en naffiti vatu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua n̄əḃon tosusau lotoriŋi len n̄əhanian h̄en l̄əḃigol nabus han ḃivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis nabiltivile siTevit h̄en naut a Sion, ale lokis nabiltivile Jerusalem h̄en naut aSion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalobulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Naulun̄an ideh toil a m̄o h̄en alat aRom hum tovi kiŋ salit gail, lokisi h̄en aSisa. Ale n̄əhes enan tovati eḡəm len n̄əvanuan toil a m̄o h̄en naut a Rom sutuai tia, nah̄əsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi h̄en nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien tom̄əlevtor. Ikad nariḃriḃon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tob̄əlav k̄əkereh

toləboi bəvin nəvanuan. Len naut egai datukad natuhtəte gail ɲai be len naut tiltile lukad nabiltihəte. Nəboɲ tovin nəvanuan, navinian eləboi ɲigol nəmatan.

slev: [*naslev*] Nəboɲ alat a Rom lotobal mai alat naut tile, ale lotosəhor galito, losəhar nəvanuan nəbalan isobur dan naut enan vi Rom. Len nəmaket loɲur hən galito hum nabuai o nabuluk o nabəaɲ o nəhab. Nəvanuan toɲur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi ɲigol timat o riɲi mai naslev pəhəvut hən arɲipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipət len gai toɲuri len nəmaket.

sogsog: [*sogsog*] Naulumān o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut nalosan, husur avan ideh totev kotovi.

sohotut: [*isohotut*] Datɲisohotut hən datɲigol natsua, namilen ke datsənaυ savoi be datugol tutut həni ale datugol suluvi.

soltia: [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluvoɲ lotobal len nabiltibalan. Datokis naluvoɲ enan navəshəsoltia.

sor levlev: [*isor levlev*] Nəboɲ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ɲimasil len nənauan sidat ɲisi. Len nasoruan ɲonɲon datuke *dibet*.

sor vəsvəsaii: [*isor vəsvəsaii*] Nəboɲ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəɲigol ɲiparɲar len nənauan salito.

sor-tastasi-an: [*na-sor-tastasi-an*] Nəboɲ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.

sparo: [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.

statia: [*nəstatia*] Nəbəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.

Stoik: Nəvanuan galevis lotodəlomii ke nəvanuan ɲai ikad nənauan tonor hən ɲəkəta təban gai səɲon. Lunau ke nagot evi natit ɲisi len navile a pan, ale nəvanuan ɲisi mai natit ɲisi loɲitɲitoɲ.

sukapak: [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoɲ səɲolito ale ikad galevis am lototoɲ ɲonɲon len navəshəte, ale lotoum ɲonɲon. Galenan loum hən naim, ale ɲurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuɲ dattokisi hən nəhani.

talent: [*nətalent*] Nətalent nasilva evi nəpurɲuran hən nauman hən nasi-hau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.

tav: [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.

tehan: [*nətehan*] Nəboɲ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len navide enan datusor husur natehan san.

tenarius: [*nətenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoɲur nətaks salit həni. Evi nəvat nəpurɲuran hən nauman hən nəmariboɲ tosua ɲai.

til: [*nətil*] Naluhai sua nəɲon tosusau. Naɲu gail loriɲi len nəhanian.

tin: [*nətin*] Namətəlai sua tomədmədaυ, nətau han tomasiav. Natin sətəɲ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ɲurhulon, loum həni hən natin.

tiv-dalusi-an: [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aApraham mai nəpasusan san van vəbar aMoses. AGot ike, naulumān san gail ləɲetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail hən ɲimasil ke lotodam hən na-kel-gati-an siGot, dereh gai tetəgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).

tivtiv tan: [*etivtiv tan*] Nəboɲ nabuluk toliv nəhai tivtivtan van, etiv nətan gol nətan esəɲav, ale eutaut hən nəvanuan ɲimabul namisurhut gail lan.

toŋki: [toŋki] Ehum nahos be nɛdaringan arobɛlav.

topas: [natopas] Nɛvat nɛtau han toyanjan ale tomasil.

trahma: [nətrahma] Nakoin tovi napurpuran hən nauman hən nəmaribon tosa.

trakon: [nətrakon] Ehum nabiltimət totibau o nabiltiməhob totibau tokad nəhabəlan. Len nasoruan siGot akis nətrakon evi Setan.

trampet: [nətrampet] Natsua lotoum həni hən nametəlai, ale nəboŋ lotovun lan, iwəl səhor nəwalan hən nahəmadu.

tret: [natret] Nəhau tomanivəniv lotosəsođ həni.

tсен: [natsen] Nəhau todaŋ tovi metəlai. Ikad nariŋ tosuhud nariŋ togon van van ebəlav.

tunusi: [etunusi] Nəboŋ dattogol natideh o dattokel natideh nəvanuan tile toləŋon tosa sile, datotunus nəvanuan enan. Nəlon avan enan imabe? Hum ma nəlon topanjan, hum ma nəlon sədaŋ am, hum ma tololosa, be nəlon isa.

ut Tolo Masuŋ: [Naut Tolo Masuŋ] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narun eru. Narun bopita, lokisi hən Naut Tolo, ale narun tarhəbiltikaliko lohoim, lokisi hən Naut Tolo Masuŋ. Avan ideh saləboi bəbis ei, be abiltihai tutumav eləboi bəbis vəha-sua len nasihau visusua.

vaipa: [nəvaipa] Evi nəmət tosa. Nəboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.

vanuan Nanoran: [Nəvanuan Nanoran] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni husur gai inor buni.

vanuan nətaks: [nəvanuan nətaks] Nəvanuan tolavlav kuv nəvat dan nəvanuan gail mōs nəgavmen a Rom.

vatvat viri: [ivatvat viri] Nəboŋ gototoh vir natesua hən bəvisi, ale goləboi tia ke dereh tevisi, be gəsaləboi nəboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan bənbən datuke *hop* o *ekspek*.

vilesir: [navilesir] Natsua togol nəvanuan imat ale pelan han nəvanuan galevis am, ale sədareh isəbur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi naməsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŋ nəvanuan isəbur lotomat lan.

vinika: [navinika] Nəboŋ nəwain topat tobəlav, nədaŋan ebuer am ale egəm kon. Nabus han ikon səhor naləman.

violan (hən natutumavan): [naviolan (hən natutumavan)] Nəboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav hən narivatəvat ləsakad natideh tosa len gail. Lotutumav hən nətav gail, nawit mai nəwain am. Natit piŋi lototutumav həni evi naviolan hən natutumavan.

vus beltaŋ: [navus beltaŋ] Evi natit tokad nəhau gail nəvanuan toranranə həni hən bigol nəwalan ale nəvanuan lokəkai husuri suran alathutai lotokəkai husur nakita mai napes.

visusua: [avisusua] Ahaʋut ideh bikad anatun uluman tosa ŋai, datokisi hən aʋisusua setəman.

visusua: [navisusua] Namətas o nəwei tokad namətan tosa ŋai.

wain: [nəwain] Len naut a Jutea lupal dasdas naʋit nakrep hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruv ale egəm vi wain.

waks: [nəwaks] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai naniial bolai.

wes: [nawes] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.

wik: [nawik] Len nasoruan siGot nawik evi nəmaribon lotoməlvru.

wit: [nawit] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.

wolf: [*nawolf*] Ehum năbilitilipah katkat towael.

yok: [*nayok*] Nəhai lotorinji len năbuluk eru hən arḅḅon hən arḅeum bonḅon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit toməlas totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot erinji ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mō hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mō Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mō Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mō len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGOT Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədaŋan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe

6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman 3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg a pan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isobur Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadələmian len aGot o riŋ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriŋ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadələmian loil gəgat len nadələmian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Nəpisal hən datbegə m vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubatian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadələmian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuṽ-an

AYesu evusan navide hən na-sor-tuṽ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuṽ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natəvosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Navide silat lotokad nadələmian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhaṽut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboŋ datsəhan hən datbisor mai aGot Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nələdat temədau, datitoh mədau tebəlav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor 15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran todan Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit len a Yesu ke likad nəmauran vi sutuai maii Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nəpanismen enan Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas bun gidato husur dattovi siYesu Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan sidato Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban aGot Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoiān siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoiān sarī ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sarī gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavnəvan
Mat 20.26-28	Nəvanuan toṭibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi piṣal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadələmian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan piṣi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadələmian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naṗurṗuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naṗiṣal dani
1Kor 10.24	Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaḡ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhaṽur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Navit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaḡan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28	Navənvənahān
Efe 4.29	Nasoruan tomədas nəvanuan tebuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaḡan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaḡan